రాజశేఖర చరిత్రము

రచయిత:

కందుకూరి వీరేశలింగము

తొమ్మిదవ కూర్పు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము.

1954

[వెల రు. 2-0-0

తొమ్మిదవ కూర్పు
కాపీలు 2500

అవంతీ ప్రెస్ - రాజమండ్రి

[illegible], 1954 సం॥రం

పీఠిక

మొదటి కూర్పు

ఇంతవఱకు మన యాంధ్రభాషలో జనుల యాచారవ్యవహారములను దెలుపుచు నీతిబోధకములుగా నుండు వచనప్రబంధము లేవియు లేక పోవుట యెల్లవారికిని విశదమయియే యున్నదిగదా? అయినను దేశభాషలలో నెల్లను మధురమైనదని పేరొందఁబడిన మన తెనుఁగుభాష కిటువంటి లోపమును తొలఁగింపవలయు నని కొంతకాలము క్రిందట నే నీ గ్రంథమును వ్రాసి శ్రీ వివేకవర్ధనీ పత్రికాముఖమునఁ బ్రకటించితిని. ఇట్టి గ్రంథములను వ్రాయుట కిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచేత దీని యందుఁ బెక్కులోపము లుండి యుండవచ్చును. అయినను దీనిం జదివినవారందఱును నైకకంఠ్యముగా మంచియభిప్రాయమునే యిచ్చుచు వచ్చినందునను పలువురు పుస్తకములనిమిత్తమయి వ్రాయుచు వచ్చుచున్నందునను నేను పడిన ప్రయాసము నిష్ఫలము కాలేదుగదా యని సంతోషించుచున్నాను.

*　　*　　*　　*

ఈ గ్రంథముయొక్క కథను గల్పించుటలో గోల్డుస్మిత్తను నింగ్లీషుకవీశ్వరుని గ్రంథసాహాయ్యమును గొంతఁ బొందినను దానికిని దీనికిని విశేషసంబంధ మేమియు నుండదనియు దీనియందు వ్రాయఁబడిన విషయములన్నియు నూతనములే యన్నయుఁ గూడ విన్నవించు చున్నాఁడను. గుణగ్రహణపారీణులగు పెద్దలు దీనియందు దోషముల నుపేక్షచేసి గుణములనే గ్రహింతురుగాక యని ఆంధ్రదేశీయులును, విద్యాశాఖ

వారును దీని నాదరించి మఱియు నిట్టి గ్రంథములను చేయు నాకుఁ దగినంత ప్రోత్సాహమును గలిగింతురనియుఁ గోరుచున్నా

రాజమహేంద్రవరము }
20 జూలై, 1880 సం।।రం }

కందుకూరి వీరేశలిం

రెండవ కూర్పు

ఈ పుస్తక మింగ్లీషులోనికి భాషాంతరీకరింపఁబడి పుస్తకరూప ప్రకటింపఁబడియున్నందున, మార్పులను చేసినచో భాషాంతర గ్ర సౌకర్య సహాయ్యముచేత దీనిం జదివెడి యన్యదేశీయులకు కష్ట మంగునని యెంచి చేయఁదలచుకొన్న మార్పులను జేయక పై కూర్పులో నున్నట్టే దీనిని మరల ముద్రింపించినాఁడను.

రాజమహేంద్రవరము, }
2 జనవరి, 1894 సం।।రం. }

కందుకూరి వీరేశలిం

THIS TELUGU NOVEL

IS

BY PERMISSION

MOST RESPECTFULLY DEDICATED

BY THE AUTHOR

TO

Col. Robert Mackenzie Macdonald

Director of Public Instruction

Madras Presidency

As a small token of esteem for the good

He has done to the Telugu Country.

వివేకచంద్రిక

అను

రాజశేఖరచరిత్రము

మొదటి ప్రకరణము

ధవళగిరి — దేవాలయవర్ణనము — గోదావరి యొడ్డున నున్న ధర్మశాల మీఁద ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి కూర్చుండుట — అప్పుడచ్చటికి వచ్చినసిద్ధాంతి మొదలగువారి స్తుతివచనములు — అందఱును గలిసి రామ పాదముల యొద్దకు బైరాగిని చూడఁబోవుట.

శ్రీ నాసికాత్ర్యంబకముకడ కడుదూరమున నెక్కడనో పశ్చిమమున నొక్క యున్నత గోత్రమున జననమొంది యూర్మికాకంకణాదుల మెఱుంగులు తుఱంగలింపఁ దన జననమునకు స్థానమైన భూభృద్వరపురోభాగముననే పల్లములంబడి జాఱుచు లేచుచుఁ గొంతకాలముండి యక్కడినుండి మెల్ల మెల్లగా ముందుముందుకు బ్రాఁకనేర్చి యెల్లవారలచూడ్కులకు వేడ్కలు నింపుచు, పిదప నవ్యక్తమధుర స్వరంబులతో ముద్దులు గులుకు శరవేగమునఁ బఱుగిడుచు, ఆ పిమ్మట ఘనతరుల చెంతఁజేరి తల్లి వేళ్ళనువిడిచి తక్కిన వేళ్ళనంటుచు బాఱి జమ్ములోనడఁగి దాఁగుడుమూఁత లాడుచు, వెలుపడి విదర్భాది దేశముల గుండఁ బ్రయాణములుచేసి, త్రోవపొడుగునను వచ్చి పుచ్చుకొనని వారిదే లోపముగా స్నానపానములకు వలయునంత నిర్మల జలంబొసంగి యాబాలవృద్ధ మందఱి నానందమొందించుచు, తా నడుగిడిన చోటులనెల్ల సస్యములకును ఫలవృక్షములకును జీవనములిచ్చి వానిని ఫలప్రదములఁ గావించుచు తన చల్లఁదనము వ్యాపించినంత వఱకు నిరుపార్శ్వములందు భూమినంతను బచ్చని లేఁబచ్చికతో

నలంకరించి పశుగణంబుల కాహారంబు కల్పించుచు, తన రాక విని దూరమునుండి బయలుదేఱి యడవిపండ్లును, నెమలికన్నులును వహించి పొంగి నానాముఖములఁ దన్నుఁ గానవచ్చు వరద, మంజీర, పిన్నగంగ మొదలగువారి నాదరించి లోఁగొనుచు, అంతకంతకుఁ దన గభీరత గానుపింప నాథుని వెదకికొనుచు వచ్చివచ్చి, యాగిరిని దూరమునుండి విలోకించి గోదావరి రసోత్తరంగముగా ఘోషించుచు పాదమునంబడి శిఖరంబున నధివసించు జనార్దనస్వామి దర్శనము చేసికొని కోడనే యచ్చటనుండి తన శాఖారూపము లయిన రెండుచేతులను జాచి సరసత మీఱ నాథునిం గలియు భాగ్యము గాంచెనో యీ ధవళగిరి, యాంధ్రదేశమున కలంకారభూతమయి రాజమహేంద్రవర సమీపమున మిక్కిలి వన్నెకెక్కి యుండెను.

ఆ పర్వత మంత యున్నతమయినది కాకపోయినను, తెల్లని పిండి రాళ్ళతో నిండియుండుటచేఁ జూచుట కెంతయు వింతగా మాత్ర ముండును. ఆ రాళ్ళనుబట్టియే దానికి ధవళగిరియను నామము కలిగి యుండును. దక్షిణపువైపునఁ గ్రిందినుండి పర్వతాగ్రము వఱకును నల్లరాళ్ళతోఁ జక్కని సోపానములు కట్టబడియున్నవి. ఆ సోపానముల కిరుప్రక్కలను కొంతపొడుగున నర్చకులయుఁ, దదితరులగు వైష్ణవ స్వాములయు గృహములు చాలుగానుండి కన్నులపండువు చేయుచుండును. ఆ సోపానముల వెంబడిని పైకిఁ జనినచో గొండమీఁద నల్లరాళ్ళతోఁ గట్టఁబడిన సుందరమైన చిన్న దేవాలయ మొక్కటి కానఁబడును. దానిచుట్టును నించుమించుగా నిలువెడెత్తు ప్రాకారము మూఁడుప్రక్కలను బలిసియుండును. ఉత్తరపువైపున మాత్రము గోడకు బదులుగా పర్వతశృంగమే పైకి వ్యాపించి. గోడలు తనపాదము నాశ్రయింప వానిని మించి యాలయశిఖరమును నిక్కి చూచుచుండును. ప్రాకారములోపలనె యుత్తరమున నొక చిన్న గుహ కలుగు

అందులో గూర్చుండి పాండవులు పూర్వ మరణ్యావాసము చేయు నప్పుడు తపస్సుచేసిరని పెద్దలు చెప్పుదురు. అందులో నిప్పుడు చిన్న రాతివిగ్రహ మొక్కటి యుండెను. సంవత్సరము పొడుగునను పూజా పురస్కారములు లేక బూజుపట్టియున్న యా దేవర నుత్సవదినములలో నర్చకు డొకఁడు పైకి పులికాపుచేసి, ఆస్వామి సన్నిధానమున దీపము నొకదానిని వెలిగించి గుహాముఖంబునఁ దాను నిలుచుండి పల్లెల నుండి యాత్రార్థమువచ్చిన మూఁకలవలన తల కొక డబ్బునంతునఁ బుచ్చుకొని లోనికిం గొనిపోయి దేవతాదర్శనము చేయించి వారి పెద్దలు ధన్యులయిరని జెప్పి పంపుచుండును. జనార్దనస్వామికల్యాణ దినములు నాలుగును వెళ్ళినతోడనే యెప్పటియట్ల స్వామి రథము యొక్కపగ్గముల నందుంచి, వాని కా చిన్న దేవరను గావలియుంచి జీతబత్తెములు లేకపోయినను రాత్రిందినములు కాలుగదలపక స్థిర వృత్తితోఁ గాచుచుండు నా చిన్న దేవరయెడల గల విశ్వాసముచేత పూజారులు మఱుచటిసంవత్సర మాత్రాళ్ళపని మఱల వచ్చునఱకును ఆ గుహ త్రొక్క చూడనక్కఱలేక నిర్విచారముగా నుందురు. ఈ ప్రకారముగ మనుష్యులు భక్తిహీనులయి దేవతాసందర్శనము చేసి కొనకపోయినను పర్వతమును కనిపెట్టుకొనియున్న చిన్న చతుష్పాద జంతువులుమాత్రము మిక్కిలి భక్తికలవై నిత్యము నాస్వామిని సంద ర్శించుకొనుచు ఉత్సవదినములలో మనుష్యులువచ్చి తమ్ముఁ దఱిమి వేయునంతటిపాపముం గట్టుకొన్నదాఁక రాత్రులు దేవతాసన్నిధాన మున గుహలో వట్టిభూతలముననే శయనించుచుండును. తూర్పు వయిపునఁ బ్రాకారములోనే జనార్దనస్వామి కెదురుగా గొప్పధ్వజ స్తంభ మొకటి యున్నది. దానిశిఖరమున నున్న చిఱుగంటలు గాలికిఁ గదలుచు సదా శ్రావ్యమయిన నాదముతోఁ జెవులను దనుపుచుం డును. ఆ స్తంభమునకు మొదట నాంజనేయువిగ్రహ మొకటి చేతులు

జోడించుకొని స్వామి కభిముఖమయి నిలిచి యుండును. ఈ శిలా
విగ్రహమునకును ధ్వజస్తంభమునకును ఉత్తరముగాఁ గళ్యాణమంటప
మొకటి యుండెను. స్వామి కళ్యాణదినములలో నుత్సవవిగ్రహములు
నందు వేంచేయింపఁజేసి యథావిధిగా వివాహ తంత్రమంతయు
మహావైభవముతో నడిపింతురు.

ప్రతిమాసమును రెండుపక్షములయందును ముఖమంటపము
మీఁద ఏకాదశినాఁడురాత్రి హరిభజనము జరుగుచుండును. హరి
భక్తులు తులసిపూసలతావళములను ధరించుకొని, ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్ర
ములను స్ఫుటముగాఁ బెట్టుకొని కరతాళములును మృదంగములును
మ్రోగుచుండఁగా దంబురలు మీటుచు, బిగ్గరగాఁ దమ యావచ్ఛ
క్తిని "నవనీతచోరా" "గోపికాజారా" "రాధికాలోలా"
"గోపాలబాలా" మొదలగు నామములచే నిష్టదేవతలను సంబో
ధించుచు మధ్యమధ్య గొంతుకలు బొంగుపోయినప్పుడు మిరియములను
బెల్లపుముక్కలను నములుచు కృష్ణలీలలను పాడుచుందురు. తలలు
త్రిప్పుచు భక్తులు తమసత్తువనంతయుఁ జూపి చేతికోలఁదిని వాయించు
టచే నొకానొకప్పుడు మద్దెలలును తాళములును పగిలిపోవుటయు సంభ
వించుచుండును. దేవతావేశముచేత తఱచుగా భక్తులలో నొక
రిద్దఱు దేహములు పరవశమయి రెండుమూఁడు నిముసములవఱకు
వెనుకకు స్తంభముమీఁది కొఱగుచుండుటయుఁ గలదు. ఇట్టి భక్తి
మార్గమును బొత్తిగా గుర్తెఱుఁగని యన్యదేశీయులకుమాత్రము
వచ్చినజనులు వారెంతవికృతముగా కేకలు వేయుచు భజన చేయు
దురో యంత పరమభాగవతోత్తము లని తలఁతురు.

కొంచెము శ్రమపడి యెవ్వరైన మధ్యాహ్నవేళ నొక్కసారి
కొండమీఁదికెక్కి నలుఁగడలఁ జూడ్కి నిగిడించినచో, వన్నెవన్నెల
పిల్లలు చెంగుచెంగునఁ దమముందఱ దుముకులాడుచుండఁ గొండ

పొదుగునను ముంగాళ్ళు మీఁదికెత్తి పొదలపయి యాకులను మేయు మేఁకలును, పూర్వదక్షిణములఁ గుప్ప నోసిన ట్లున్న తాటాకుల యిండ్లనడుమ వానిని వెక్కిరించునట్లక్కడక్కడ నెత్తుగా నొక్కొక్క పెంకుటిల్లును, ఉత్తరమున మంచెలపైనుండి పొలముకాఁపులు కో యని కూఁత లిడుచు నొడిసెలలు త్రిప్పుచు బెదరింపఁ జేసువకోఁపులలో నుండి వెలువడి మధురరుతములు చేయుచు ఆకాశమున కెగయుచు సందయినప్పుడు కంకులను విఱుచుకొని పఱచి పలువిధములయిన పక్షులు చెట్లకొమ్మలమీఁదఁ బెట్టుకొని తినుచుండ ముచ్చటగానుండు పలువిధ ముల పచ్చనిపయిరులును, ఆ పయిని వృక్షములమీఁదను గూర్చుండి కర్ణరసాయనముగాఁ బిల్లనగ్రోవిని మోవినిబూని పాడెడి గోపబాల కులగానములకు హృదయములు కరఁగి, మేపులు చాలించి, క్రేపుల తోడఁగూడఁ జెవులు నిక్కించి యఱ్ఱులు చాచి యాలింపుచు నడుమ నడుమ గడ్డిపఱకలు కొఱుకుచు బయళ్ళయందు నిలుచున్న పశుగణ ములును, పడమటను నీలములవలెనున్న తేటనీటిపై సూర్యకిరణ ములు పడి యెల్లెడలను వజ్రపుఁదళుకులను బుట్టింపఁ బలుతెఱంగుల జలవిహంగంబులు పుట్టచెండ్లవలె మీలఁ బట్టుకొనుటకయి నీటం బడుచు లేచుచుఁ బ్రవాహంబుతోడం బఱచుచుండ నఖండగౌత మియు నేత్రోత్సవము చేయుచుండును.

ఆ పర్వతపాదమునకు సమీపమున గోదావరియొడ్డున నల్లరాతి బండమీఁదఁ జక్కఁగా మలఁచిన రామపాదములు వెలసి యున్నవి. శ్రీరాములవారు పూర్వకాలమున సీతాలక్ష్మణులతోడఁగూడఁ బర్ణ శాలకుఁ బోవుచు త్రోవలో ఈ పర్వతసమీపమున నడచిననాటి పాద ములచిహ్నములే యవి యని యెల్లవారును నమ్ముదురు. కాఁబట్టి యా రామపాదములను సందర్శింపవలె నను నభిలాషతో దూరదేశముల నుండి సహితము యాత్రాపరులు వచ్చి రామపాదక్షేత్రమున నఖండ

గౌతమీస్నానము చేసికొని, కొండమీఁది కెక్కి శ్రీజనార్దనస్వామివారి
దర్శనము చేసికొని, స్వశక్త్యనుసారముగా దక్షిణతోడి ఫలములను
సమర్పించి కలిగినవారైన స్వామికి భోగముసహితము చేయించి మఱి
పోవుచుందురు. అది దివ్యక్షేత్ర మగుటంజేసి జాతిమతభేదములు లేక
యెల్లవారును పులియోగిరము దధ్యోదనము మొదలుగాఁ గల స్వామి
ప్రసాదమును స్వీకరించి కన్నుల కద్దుకొని యచ్చటనే యారగించి
చేతుల నంటుకొన్న దానిని కడుగుకొన్న నపచారమగును గనుక గర
తలములు పయికెత్తి చేతుల కందినంతవఱకు దేవాలయస్తంభము
లకును గోడలకును పర్ణము వేయుటయే కాక తచ్ఛేషముతోఁ దమ
మీఁజేతులకును బట్టలకును మెఱుఁగు పెట్టుకొనుచుందురు.

ఈ కొండకు దక్షిణమునను తూర్పునను కొంతదూరమువఱకు
గ్రామము వ్యాపించియున్నది. పర్వతముపేరే పూర్వము గ్రామము
నకుంగూడఁ గలిగియుండెను. కాని, యిప్పుడిప్పుడు గ్రామమును ధవి
ళేశ్వర మని వ్యవహరించుచున్నారు. కొండమీఁదినుండి సోపానములు
దిగివచ్చినతోడనే రాజవీధియొక్క యావలిప్రక్కను శ్రీ అగస్త్యే
శ్వరస్వామివారి యాలయ మొక్కటి లోచనగోచరం బగును. తొల్లి
వింధ్యపర్వతముయొక్క గర్వము నణఁచి దక్షిణాభిముఖుఁడయి
చనుచు అగస్త్యుఁడా స్వామిని అచట ప్రతిష్ఠ చేసెనని స్థలపురాణము
చెప్పుచున్నది. ఈ దేవాలయమునకును పర్వతమునకును మధ్యను
తూర్పునుండి పడమటికి గోదావరివఱకును విశాలమయిన రాజవీధి
యొకటి గలదు. ఆ వీధి చివరను నల్లరాళ్ళతో నీటివఱకును సోపాన
ములు కట్టఁబడియున్నవి. సోపానములకు సమీపమున వీధికిఁ దూర్పు
ప్రక్కను "ధర్మచావడి" అని యొకటి యుండెను. అది పరదేశ
బ్రాహ్మణులును, మార్గస్థులును రాత్రులు వసించుటకై మొట్ట
మొదట కట్టఁబడినది కాని, ఆ కాలమం దది యుబుసుపోవుటకై గ్రామ

ములోని పెద్దమనుష్యులు ప్రతిదినమును ఉదయాస్తమయ సమయ
ములయందు ప్రోగై యిష్టకథాగోష్ఠిం గొంత ప్రొద్దుపుచ్చి పోవుచుండు
టకు మాత్రము వినియోగపడుచుండెను.

ఒకానొక దినమున సూర్యుఁ డుదయించి ప్రాచీన ముఖంబునఁ
గుంకుమబొట్టునందంబు వహించి వృక్షాగ్రములను బంగారు నీరు పూసి
నట్టు ప్రకాశింపఁ జేయుచుండెను. చెట్లమీఁది గూళ్ళనుండి కలకల
ధ్వనులతో వెలువడి పక్షులు నానాముఖముల ఎర కయి వెడలు
చుండెను. పసులకాపరిబాలురు చలుదులు మూటగట్టుకొని పశువుల
మందలను దోలుకొని పచ్చికపట్ల కరుగుచుండ, వెనుక "నల్లావు కడి
నాది" "దొరగేదె కడి నాది" యని గంపలు చేతఁబట్టుకొని, పడుచు
లొండొరుల మీఁద పరుగులిడుచుండిరి; కాఁపులు ములుకోలలు
బుజములమీఁదఁ బెట్టుకొని, కోడెలను దోలుకొని తమ తమ
పొలములకుం బోవుచుండిరి; అప్పుడు కాయశరీరముగల యొక పెద్ద
మనుష్యుఁడు జందెము పేరుగా వేసికొని యొకచేతితో నిత్తడి చెంబు
నొకదానిం బట్టుకొని, గోదావరిలోఁ గాళ్ళును చేతులును గడుగు
కొని, ఒడ్డునకు వచ్చి పుక్కిలించి నైచి యజ్ఞోపవీతమును సవ్యముగా
జేసికొనివచ్చి, ధర్మశాలమీఁద నొడ్డున గూర్చుండి, వచ్చునప్పుడు
చెంబులో వేసి తెచ్చుకొన్న తుమ్మపుడకతో దంతధావనము చేసి
కొనుచుండెను. ఆయనకు వయస్సు నలువదిసంవత్సరము లుండును;
మొగముమీఁద స్ఫోటకపుమచ్చలే లేకపోయెనేని, మొగము సుందర
మయిన దనుటకు సందేహింపనక్కఱ యుండదు. అట్లు, యీ ముఖ
మాయనను నిత్యమును దర్శింపవచ్చు ప్రవక్తలస్తోత్రములకు మాత్ర
మెప్పుడును బాత్రము కాకపోలేదు. శరీరచ్ఛాయ యెఱ్ఱనిది. విగ్ర
హము కొంచెము స్థూలముగాను పొట్టిగాను ఉండును. నుదురు విశాల
మయి చూచువారి కాతఁడు పండితుఁ డని తోఁపఁజేయుచున్నది.

అప్పుడు కట్టుకొన్నది గోరంచు నీరుకావి దోవతి, సరిగంచుల చలువ వస్త్రమొకటి శిరస్సునకు వదులుగా చుట్టఁబడి కొంగు కొంత వ్రేలాడ వేయఁబడి యున్నది; చెవుల నున్న రవలయంటుజోడును, కర్మిష్ఠుఁడనుటకు సాక్ష్య మిచ్చుచున్న కుడిచేతి యనామికయందలి బంగారపు దర్భముడి యుంగరమును, తర్జనియందలి వెండిబటువులు రెండును దప్ప శరీరమున నాభరణము లేవియు లేవు. ఆయన పేరు రాజశేఖరుఁడు; ఆయన ముఖప్రక్షాళన మగునప్పటికి గ్రామములోని గృహస్థులు నలుగురును అక్కడికి వచ్చి, ఆయన వారి వారి తారతమ్యముల కర్హముగాఁ దగిన మర్యాదలు చేసి కూర్చుండుఁ డని చేయిచూప, 'చిత్తము' 'చిత్తము' 'మీరు దయచేయండి' అనుచుఁ జావడినిండఁ గిటగిటలాడుచుఁ గూరుచుండిరి.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "సిద్ధాంతిగారూ! మీరు నాలుగు దినములనుండి బొత్తిగా దర్శనమిచ్చుట మానివేసినారు! మీ యింట చిన్న పెద్ద లందఱును మ తేమియు లేకుండా సుఖముగా నున్నారుగదా?"

సిద్ధాంతి — "చిత్తము చిత్తము. తమ యనుగ్రహమువల్ల మే మందరము సుఖముగానే యున్నాము; ఎన్ని కుటుంబముల కైన నన్న వస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడఁగల ప్రభురత్నములు తమరు గ్రామములో నుండఁగా మా వంటివారి కేమి కొదువ. మా గ్రామము చేసికొన్న భాగ్యముచేతను, మా పురాకృత పుణ్యముచేతను, తమవంటి దాన కర్ణులు మా గ్రామమునకు విజయంచేసినారుగాని మరియొకటి కాదు." అని రామశాస్త్రిగారి వంకఁ దిరిగి, "మనము వారి ముఖము ముందఱ స్తుతి చేయవలసినది కాదు గాని, రాజశేఖరుడుగారు కేవలము నీశ్వ రాంశ సంభూతులు సుండీ!"

ఆ మాటల కాదరమును సూచించెడి మందహాసము చేసి రామ శాస్త్రి "అందుకు సందేహమేమి? ఈ సంగతి మీరు నాతోఁ జెప్ప

వలెనా! వారీ గ్రామమున నుండఁబట్టి మన మంచఱము వారి యండను నిలువగలిగినాము గాని, లేనియెడల నిండ్లును, వాఁకిళ్ళను విడిచిపెట్టి మన మీా పాటికి దేశములపాలయి లేచిపోవలసినవారము కామా! వారి తండ్రిగా రిక్కడికి వచ్చినప్పటినుండి యిది యొక గ్రామముగాఁ గనఁబడుచున్నదిగాని యింతకుఁ బూర్వము దీనికి నామ రూపము లున్నవా?"

అని మంచిసమయము తటస్థించినప్పుడు తన పాండిత్యమును దాఁచిపెట్టక, అందుకొని సిద్ధాంతిగారి స్తోత్రపాఠములకు సాయముగాఁ దనవి కూడ నాలుగు కలిపెను.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో మిక్కిలి సంతోషించి నను పయికా సంతోషము కానరాకుండ నడఁచికొని "సిద్ధాంతిగారూ! మొన్న మీా రెండవచిన్నదాని కేమో గ్రహబాధ కనఁబడ్డట్టు విన్నాను. కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"

అని యడిగినతోడనే సిద్ధాంతిగారు మోమున దీనభావముగాని పింపఁ గొంచె మాలోచించి తలయూఁచి "జోస్యుల కామావధానుల గారి చేత విభూతి పెట్టించుచున్నాను. కాని, దానివల్ల నిప్పటి కేమియు గుణమే కనఁబడలేదు. జాతకరీతిచే దాని కిప్పుడు శనిచాలదు. ఎందు కైనను మంచిదని నా తమ్మునిచేత నవగ్రహజపము చేయించుచున్నాను. అంతతో నూరకుండక కామావధానులుగారిచే 'పంచముఖ వీర హానుమంతము' పునశ్చరణ చేయవలసినదనియు, జపశాంతి కేమయినఁ గావలసియున్న ఏ రాజశేఖరుఁడుగారినైన కాళ్ళో కడుపో పట్టుకొని తెచ్చి నాలుగు రూపాయల సొమ్మిచ్చుకొనైన నిచ్చుకొనియెద మంచి విభూతి పెట్టుమనియు ఆయన ననుసరించి బతిమాలుచున్నాను. అందు చేతనే యీా నాలుగుదినములనుండి దర్శనము చేయలేదుగాని లేకపో యిన నేది యెట్లయినను నేను తమ దర్శనము మానుదునా?" అనెను.

రాజ — "శాస్త్రిగారూ! మీరు రూపాయల నిమిత్తము సంశయపడ నక్కఱలేదు. కావలసియున్న ఆ నాలుగురూపాయలను నే నిచ్చెదను. మఱి నాలుగురూపాయలు పోయినను మంచి వైద్యుని విచారింపవలెను. మన గ్రామములో కామావధానులుగారికన్న —" అని మిన్నువంకఁ జూచి యేమో యాలోచింపుచుండెను. సిద్ధాంతిగారు చేసిన స్తుతి యమోఘముగాఁ బట్టుకొని కొంచెముగానో గొప్పగానో ధనరూపమైన ప్రతిఫలమును దెచ్చుచునే వచ్చుచున్నదిగాని, యీపూఁట చెప్పఁడును రాజశేఖరుఁడుగారివద్ద వ్యర్థముగాఁ బోలేదు.

ధవళేశ్వరమునందును, చుట్టుపట్టుల గ్రామములయందును వేఱు సిద్ధాంతి లేఁడు గనుక, ఆయనయింటికి వచ్చి వర్జ్య మెప్పుడని కాని, ప్రయాణమునకు ముహూర్తము పెట్టుమని కాని, క్రొత్తబట్ట చించి కట్టుకొనుట కేదినము మంచిదని కాని, ఇల్లు కట్టుకొన నారంభించుట కేమాస మనుకూల మైనదనికాని, క్షౌరము చేయించుకొనుట కేవారము మంచిదని కాని, వివాహమునకు లగ్నము పెట్టుమని కాని, రజస్వల యయినప్పుడు నక్షత్రము చెప్పుమని కాని సదా యెవ్వరో యొకరాయన నడిగి పోవుచునే యుందురు. దూరబంధువులు పోయినప్పుడు మైల యెంతకాలము పట్టవలెనో తెలిసికోవలె నన్నను, జబ్బు నక్షత్రమున నెవ్వరైన మృతినొందినప్పుడు ఇల్లువదలి యెంతకాలము లేచిపోవలెనో కనుగొనవలెనన్నను, రోహిణ్యాదినక్షత్రములయందు బిడ్డను గన్నప్పు డేమిశాంతి తగులునో యెఱుఁగవలెనన్నను సిద్ధాంతి యొద్దకు రాకసరిపడదు. ఏకాఁపువానిపశువు తప్పిపోయినను, ఎవనింట ఏవస్తువు పోయినను వచ్చి సిద్ధాంతిగారి నడుగకపోరు. ఇటువంటి సమయములయం దెల్లను, అతఁడు వీథినడవలో నేలమీఁద ఇసుక పోసి దానిలో పూచికపుడకతో ఏమేమో బీజాక్షరములును అంకెలును వ్రాసి మీఁదివంకచూచి యాలోచించి వచ్చినకార్య మిది

యనియు, కార్య మిూప్రకారముగా నగుననియు చెప్పి పంపుచుండెను. అతఁడు బల్లిపాటు మొదలైనవాని ఫలములును, శకునములు చూచి సంతానము కలుగు కాలమును గూడ చెప్పుచుండును. వేయేల? సిద్ధాంతి యాలోచన లేక యా చేరువగ్రామములలో ఏశుభకార్యము కాని యశుభకార్యముకాని జరుగదు. అతఁడు చెప్పెడి జ్యోతిషము తఱుచుగా అబద్ధమే యగుచు వచ్చినను, అప్పుడప్పుడు కాకతాళీయముగా కొన్ని సంగతులు నిజ మగుటయుఁ గలదు గనుక జను లాతనిమాట యమోఘ మని నమ్ముచునే యుండిరి.

అప్పు డా చావడిలో నున్నవారిలో నెవరో "బైరాగులు భూత వైద్యమునకు గట్టివా" రని మెల్లగా ననిరి. అంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతిగారివంకఁ జూపు త్రిప్పి "ఔను, బైరాగులన్న తోడనే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. పదిదినములక్రిందట ఈగ్రామమున కెవ్వడో యొక బైరాగి వచ్చినాఁడట! అతనికిఁ జూపింపరాదా? గోసాయీలకుఁ బలుమహాంసక్రియలును, వనమూలికలును విశేషముగాఁ దెలిసి యుండును. వాండ్రెట్టి యసాధ్యమైనపీడలనైనను జిటికెలలోఁబోగొట్టుదురు" అనినతోడనే చావడి యంతయు 'చిత్తము' 'వాస్తవము' 'ఆలాగున నవశ్యము చేయవలసినదే' యను ధ్వనులతో నిండిపోయెను. మాటలాడువారు ధనవంతులైనచో, వ్యర్థవచనములుసహితము స్తుతియోగ్యము కాకపోదుసుండీ. ఆమాటలవలన నుత్సాహము కలిగి, రాజశేఖరుఁడుగా రా బైరాగిని తాము చూడకపోయినను బ్రహ్మవర్చస్సు కలవాఁడని శ్లాఘించిరి.

అంత సిద్ధాంతి యుల్లములో లేని సంతోషమును మోమునఁ దెచ్చిపెట్టుకొని యొక్కచిఱునవ్వు నవ్వి, వినయముతోఁ జేతులు జోడించి రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖమున దృష్టి నిలిపి, "తమమాట చేతనే మా చిన్నదానిబాధ నివారణ మయినది. దానియదృష్టము

బాగుండఁబట్టిరో దేవరవారి ముఖమునుండి యామాట వచ్చినది. ఇప్పుడే తమ సెలవుప్రకారము బైరాగియొద్దకు వెళ్లెదను." అని మనవిచేసి, ప్రయాణోన్ముఖుఁడయి లేచి నిలువఁబడెను. రాజశేఖరుఁడుగారి యభిప్రాయము కొంచెము తెలిసినతోడనే బైరాగిమహాను భావుఁ డనువారును, మహామంత్రవేత్త యనువారును, వాయుభక్షణము చేయుననువారును, మండువేసవిని పంచాగ్నిమధ్యమునఁ దపస్సు చేయు ననువారును అయి సభ యంతయు అతనివిషయమైన స్తుతి పాఠములలో మునిఁగిపోయెను. ఒక్క గొప్పవాఁ డొకనిని మంచివాఁ డన్నచో, ఎవ్వనివాక్కు భిన్నముగా లేచును? ఎవ్వనినోరు స్తుతి వాక్యముల కొఱకు తడవుకొనును?

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు వీధివంకఁ జూచి "ఎవ్వరో స్త్రీలు నీళ్ళకువచ్చి మనలఁజూచి సిగ్గుపడి వెనుకకు నాలుగడుగులు పెట్టి నిలుచుండి యొండొరుల మొగములవంకఁ జూచుకొనుచున్నారు. మన మందఱమును లేచి బైరాగిని జూచివత్తమురండి." అనుమాట తోడనే యెల్లరును లేచి ప్రయాణోన్ముఖులయి నిలుచుండిరి. వెంటనే యందఱును గలిసి యుత్తరముఖముగా రామపాదములవైపునకు నడవ నారంభించిరి.

రెండవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారి కూఁతురు రుక్మిణి స్నానమునకు వచ్చుట — నదీతీర వర్ణనము — రుక్మిణికిని సిద్ధాంతిగారి భార్యకును జరిగిన సంభాషణ—నీళ్ళకువచ్చిన యమ్మలక్కల ప్రసంగములు — పంచాంగపు బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి సంకల్పము చెప్పుట — రుక్మిణి స్నానముచేసి బయలుదేఱుట.

రాజశేఖరుఁడుగారు పౌరబృందముతో నాలుగడుగులు ముందుకు సాగినతోడనే యొకసుందరి సుందరగమనముతో బాదముల యందలి యందియల మ్రోఁత మట్టియల మ్రోఁతతోఁ జెలిమి సేయ, మొలనున్న వెండియొడ్డాణము యొక్కయు ముంజేతుల పసిడికంకణముల యొక్కయు, గాజులయొక్కయు కాంతులు ప్రతిఫలించి కుడిచేతిలోని తళతళ లాడుచున్న రాగిచెంబునకుఁ జిత్రవర్ణ మొసంగ, మోమున లజ్జాభయములు నటియింప, పయ్యెద చక్కఁజేర్చుకొనుచు తిన్నగాఁ దలవంచుకొని మెట్లుదిగివచ్చి చెంబును నీటియొడ్డున నుంచి చెంబుమూతి కంటించియున్న పసుపుముద్దను దీసి కొంత రాచుకొని మోదుగాకులోఁ జుట్టి తెచ్చికొన్న కుంకుమపొట్లము నొకబట్టయుతుకు రాతిపయిం బెట్టి, మోఁకాలిబంటినీటిలో నిలుచుండెను. ఆమె రాజశేఖరుఁడుగారి పెద్దకూఁతురగు రుక్మిణి— ఆహా! ఆమె సౌందర్యమును బ్రత్యక్షమునఁ జూడ నోఁచినవారికన్నులే కన్నులు. ఆకాలమున హిందూదేశమునందలి సుందరులలో నెల్లఁ దెనుఁగుదేశములోనివారే రూపరేఖావిలాసములచేత నసమానులుగా నుండిరి. వారిలోను బ్రాహ్మణజాతినాతులు మిక్కిలి చక్కనివారు. కాని, రుక్మిణి రూపమును దలఁచినప్పుడు మాత్రము, ఆ సుందరు లొక సౌందర్యవతులని చెప్పుట కెల్లవారును సంకోచపడుచుందురు. జనులందఱును మిక్కిలి సౌందర్యవతులని యొప్పుకొన్నవారిలో చక్కనివారి నేటి యామె

చెంత నిలిపినచో కురూపురాండ్రనిపించెదు యామె మనోజ్ఞత నేమని పిలువవలెనో తెలియకున్నది. అపూర్వవర్ణనాసామర్థ్యముగల కాళిదాసాది కవులలో నొకరినైనను బోలఁజాలని నేను. ఉన్నత సౌందర్యమును బోధించుపదములు లేని భాషతోను, పదములు బోధించు సంతెనయైనఁ బూర్ణముగాఁ దెలుపలేని బుద్ధితోను వర్ణింపఁ బూనుట యామె చక్కఁదనముయొక్క గౌరవమునకుఁ గొంత కలుగఁజేయుట యేగదా! అయినను యోగ్యవస్తువు దొరికినపుడు వర్ణింపక మానుట యుచితముకాదు. కాఁబట్టి, యీ సృష్టిలోనివస్తువులలో వేనితోనైనను బోల్చి యీ పుస్తకముం జదువువారి కామె యవయవములయొక్క రూపము నించుక మనస్సునఁ బుట్టింతునన్నను ఆమె యంగములనెంచి యావస్తువుల పేరుచెప్పుటకే సిగ్గు వొడముచున్నది. వేయేల? చతుర్ముఖుఁడును ఘుణాక్షరన్యాయమునఁ బడిన యామె రూపమునకుఁ దలయూఁచి, తన యపూర్వ వస్తునిర్మాణ చాతురిని మెచ్చుకొనకపోఁడని యామెం జూచినవారెల్లరు నెంచుచుందురు. ఆమె శరీరచ్ఛాయం జూచిన, ఇఁక నీభూమిమీఁద బంగారమున కేమిచాయ యెక్కువగలదని తోఁచును; నల్లగానుండు నేని. విండ్లామె కనుబొమలం గొంచెము పోలియున్నవని చెప్పవచ్చును; నేత్రములను జూచిన భాగ్యదేవత వానియందే కాఁపురము కుదిరినట్టు కనపించును; కాని, నిపుణముగాఁ బరిశీలించినచో నేదో స్థిర విచార మొకటి యామె హృదయపీఠమున నెలవుకొని యున్నట్లు ముఖలక్షణములు కొంచెము సూచించుచున్నవి. ఆ విచారమునకుఁ గారణము లేకపోలేదు; ఆమె పెనిమిటి సహవాస దోషముచేత నాఱునెలలక్రిందటఁ దలిదండ్రులతోఁ జెప్పక దేశాంతరము లేచి పోయినాఁడు.

ఇప్పుడామెకుఁ బదునాలుగు సంవత్సరముల వయస్సుగలదు. బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లు, ఇప్పు డిప్పుడే యౌవనము తలచూపి యామె మేని సోయగమునకు మెఱుఁగు దెచ్చుచున్నది. పచ్చని దేహముమీఁద నప్పుడు కట్టుకొన్న తెల్లనిబట్టయు బంగారమునకు పటిక పూసినట్లు లోకవిధమయిన యందమునే కలిగించుచుండెను. సుందరాంగుల యంగముం జేరినప్పు డేది యందముగా నుండదు? ముక్కున వజ్రబేసరియు, చెవుల నీలాలబావిలీలును, చేతుల కంకణములును, మెడలో పట్టెడయును, మొలను వెండివొడ్డాణమును, కాళ్ళ సందెలును మట్టెలును ఆమె యిప్పుడు ధరించుకొన్నది. కంకణములకు సాహాయ్యముగా రంగురంగుల గాజులును లక్క పట్టెలును ముంజేతుల నలంకరించుచుండును. ఈ నగలచే నామె యవయవముల కేమైన శోభ కలిగినదో లేదో కాని యవయవములచే నగలు కొంత శోభగాంచుట మాత్రము కరతలామలకముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

సృష్టిలోని యే పదార్థమునకును పరిపూర్ణత్వమును దయచేయనిరీతిచే, సర్వసముఁడగు భగవంతుడు రుక్మిణి సౌందర్యమందును గొంత కొఱంతను గలిగించినాఁడు కాని బొత్తిగాఁ గలిగింపక మానిన వాఁడు కాఁడు. నిజముగా అదియొక కొఱంతయే యయ్యెనేని యామెకుంగల లోపమెల్లను మెడ మిక్కిలి పొడుగుగా నుండుట, అయినను ముష్టి సర్వశాస్త్రి యాయవారమునకుఁ వచ్చినప్పుడెల్ల నామె మెడనుజూచి సంతోషించి, "మిక్కిలి నిడుదగు మెడకామిని కులవర్ధని దాని నెఱిఁగికొం డనిరి బుధుల్॥" అను సాముద్రిక గ్రంథములోని పద్యమును జదివి పోవుచుండును.

అప్పుడొక్క విధవ మొలలోఁతునీళ్ళలో దూరముగా నిలుచుండి నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ దలయెత్తి సూర్యుని వంకఁజూచి దండములు పెట్టుచు, దోసిటలో నీళ్ళుపట్టి సూర్యునకర్ఘ్యము

విడుచుచు, అప్పుడప్పుడు ప్రదక్షిణములు చేయుచుండెను. అవలికి వచ్చియున్న కొందఱు స్త్రీలు తమయిత్తడిబిందెలను నీళ్లలోఁబెట్టి రేవునకు సమీపముగానున్న రాళ్లపయిని నిలుచుండి యొక్కొక్క పెట్టు వేయుచు మధ్యమధ్య నొక్కొక్కమాట చెప్పుకొనుచు బట్టల నుతుకుకొనుచుండిరి. ఒక వృద్ధాంగన సగముబట్ట కట్టుకొని తక్కిన సగము నుతుకుకొన్న తరువాత, ఉతికినభాగము మార్చి కట్టుకొని మిగిలియున్న భాగము నుదుకుకొనుచుండెను. కొందఱు వయసులోనున్న స్త్రీలును గోప్యముగా నుంచఁదగిన తమ యవయవములు స్నానము చేయుచున్నట్టియు గట్టున నున్నట్టియు పురుషులకుఁ గనఁబడునట్లు సిగ్గువిడిచి తొడుగుకొన్న రవికలను దీసి యుదుకుటకయి తాము కట్టుకొన్న వస్త్రముల నక్కడనే విచ్చి యావలి కుదికిన వేళ తడిబట్టలను చుట్టఁబెట్టుకొనుచుండిరి. ఆవల పదిబారల దూరమున దాసీజనములు క్రిందఁబడిన మెతుకులకై కావు కావని మూఁగిన కాకులను చేయెత్తి యదలించుచు అంటుతప్పెలలను ఒడ్డునఁ బెట్టుకొని తోముకొనుచుండిరి. ఆ పయిని బెస్తలు పుట్టగోచులతో మొలబంటినీటిలో నిలుచుండి వలత్రాడు మొలత్రాడునం దోపుకొని రెండుచేతులతోను వలను త్రిప్పి లోఁతునీళ్లలో విసరివైచి మెల్లమెల్లగా లాగుచుండిరి. మరి కొందఱు లాగినవలను నీళ్లలోఁ బలుమారు జాడించి యంటుకొనియున్న బురద పోయిన తరువాత గట్టునకుఁ దీసికొనివచ్చి చివర దగిలించియున్న యినుపగుండ్లు గలగలలాడ వలలను విప్పి రాయిరప్ప క్రిందఁ బాఱవైచుచు నడుమనడుమ వలకన్నులసందున నుండి మిట్టిమిట్టిపడు చిఱుచేపలను చేతులతో నదిమిపట్టి మీలవుట్టికలను చేతఁ బట్టుకొని నిలుచున్న పిన్నవాండ్రచేతి కందిచ్చుచుండిరి. ఆపయిని నాలుగడుగులు నడచినతరువాత దినమున కొఱసాల పాటుపడఁగలిగిన యొక సోమరిపోతు నీళ్లలోనున్న నడదోనమీఁదికెక్కి నల్ల యనఁ

బఱు పేరిన నెత్తురుముద్దను త్రాటిచివరనున్న గాలమునకు గ్రుచ్చి, లేచి నిలువఁబడి కుడిచేతితో సత్తువకొలఁదిని త్రాడు గిరగిరత్రిప్పి లోతునీట న్విసరివైచి మరలఁ గూర్చుండి చేప యెప్పుడు చిక్కునాయని తదేక ధ్యానముతో త్రాడువంకనే చూచుచు త్రాడు కదలినప్పుడెల్ల నులికి పడుచు దైవవశమున చేప గాలమును మ్రింగి కొట్టుకొనుచుండ మెల్ల మెల్లగా లాగుచు, త్రాడు తెంపుకొని పాఱిపోవునో యను భయమునఁ గుడిచేతిలోని త్రాడు వదలుచు మరల లాఁగి ఉండగాఁ జుట్టుచు, చేప కలసట వచ్చినతరువాత నొడ్డునకు లాఁగి పెన్నిధిగన్న పేదవలెఁ బర మానందము నొందుచు, ఒడ్డుదాఁక వచ్చినతరువాత గ్రహాచారము చాలక మత్స్యము త్రాడు తెంపుకొని పఱచిన చేతిలోఁబడ్డసొమ్ము పోఁగొట్టుకొన్న వానివలె నిర్వేదించుచు చేఁప రాకపోగా రెండణాల గాలముకూడఁ బోయెనని విచారించుచు వట్టిచేతులతో నింటికి బోయెను. ఆసమీపముననే యొడ్డునఁ జేరి కుఱ్ఱవాండ్రు వెదురుచువ్వ కొకదార ముసు గట్టి దానికొననున్న చిన్నగాలమునకు ఎఱ్ఱలను గ్రుచ్చి నీళ్ళలో వైచుచుఁ దటాలునఁ దీయుచు జిన్నచేపలను బట్టుకొని మఱియొక దారమునకు గుదిగ్రుచ్చి 'నాకుఁ బదిజెల్లలు దొరికినవి' 'నాకు నాలుగు పరిగెలు దొరికిన' వని, యొండొరులతోఁ జెప్పుకొనుచు సంతోషించు చుండిరి. అక్కడి జువ్విచెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి చూచుచున్న చెడు గ్రద్దయొకటి యకస్మాత్తుగావచ్చి యొకటిరెండు పర్యాయములు పిల్ల వాండ్రు త్రాటికి గ్రుచ్చుటకయి చేతఁబట్టుకొన్న చేపఁ నెగరదన్నుకొని పోయెను.

అప్పు డొక్క పెద్దముత్తయిదువ మొగమంతయు నొక్కచే బొట్టుపెట్టుకొని, బట్టలతోనున్న బుజముమీఁది బిందెను తీసి చేతఁబట్టు కొని రుక్మిణియున్న తావునకువచ్చి గౌరవము తోఁప "అమ్మాయి గారూ! ఏమి? మీరీవేళ స్నానమునకు దయచేసినారు."

రుక్మిణి—"కార్తికసోమవారము కాదా? కడపటి సోమవారము గనుక ప్రదోషవేళ మా అమ్మతోఁగూడ శివాలయమునకు వెళ్ళవలెనని గోదావరిస్నానము చేయ వచ్చినాను."

పెద్దముత్తైదువ—మీరు రాత్రిదాఁక భోజనము లేకుండ నుండఁ గలరా?

రు—"ఒక్కదినమునకేమి? ఏలాగునైన నుందును. మొన్న మీ రెండవచిన్నదానికి శరీరములో నిమ్మళముగా లేదని చెప్పినావు. ఇప్పుడు కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"

పె—"ఏమి నిమ్మళమో నాకు తెలియదు. మావారు రెణ్ణాళ్ళఁ బట్టి కామావధానులచేత విభూతి పెట్టించుచున్నారు. రాత్రి తెల్ల వారినదాఁక నిద్రలేక బాధపడినాము."

రు—"గ్రహబాధయా యేమి?"

పె—"అవునమ్మాయీ! ఏమి చెప్పుదును? మగడు"—అని 'యిక్కడ నెవరును లేరుగదా' యని నాలుగు ప్రక్కలనుజూచి మఱింత దగ్గఱగా జరిగి చెవిలో మెల్లగా "మగడు పట్టుకొని వేపుకొని తినుచు న్నాఁడు. మీ రెఱుఁగుదురుగదా దానికి పెండ్లియయి మూఁడేండ్లు కాలేదు. అప్పుడే దానిమగఁడు పోయి యారునెల లయినది. అప్పటి నుండియు దానికి కొన్నాళ్ళు కలలోను కొన్నాళ్ళు రాత్రివేళ ఒంట రిగా నున్నప్పుడును కనఁబడుచునే యున్నాఁడు. పిల్లది సిగ్గుచేత ఎవ్వరి తోను చెప్పక దాఁచినది. నెలదినముల నుండి బొత్తిగా ఎప్పుడును విడువక రేయింబగళ్లు వెంటవెంటనే యెక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడికెల్లఁ దిరుగుచున్నాఁడు. ఏమిపాపమో కాని మూఁడుదినములనుండి మఱింత పీకుకొని తినుచున్నాఁడు. ఈమూఁడునాళ్ళలోను పిల్లది సగమయిపోయి నది. ఇంతేగదా? మగనితో"—అని కడుపులోనుండి దుఃఖము బయలు దేఱఁగాఁ గొంచె మాపుకొనుచుఁ గన్నీరు పైటచెఱఁగుతో తుడుచు

కొనుచుఁ గొంచెముతాళి గద్గదస్వరముతో- "మగనితో సౌఖ్య మను భవింపనా? కాపురము చేయనా?" అనికొంచెము బిగ్గరగా నేడ్వఁ జొచ్చెను.

ర— (ఆమాటలు మనసునకు నాఁటి యొడలు పులకరింపఁ గొంత తాళి ధైర్యము తెచ్చుకొని) "పెద్దముత్తైదువవు. ఆలాగునఁ గంట తడి పెట్టరాదు. ఊరుకో! ఊరుకో! రోగము మనుష్యులకు రాక మ్రాకులకు వచ్చునా?"

పె—(ఏడుపు చాలించి)—'అమ్మాయీ! దాని కేసౌఖ్యము నక్కఱలేదు. ఈలాగునైన నుండి బ్రతికి బట్టకట్టినఁ జాలును. మా ముసలిప్రాణములు రెండును బ్రతికి బాగున్నంతవఱకు దాని యన్న వస్త్రముల కేమియు లోపమురాదు.'

ర —కొంచెముసేపేమో యాలోచించి — 'సోమిదేవమ్మా? మీవాడు గ్రామములో పెద్దసిద్ధాంతులుగదా? తెలిసికూడ చిన్నదానిని అంత యల్పాయుష్మంతున—'

పె—(మాట కడ్డమువచ్చి)—"ఔనౌను! నీ వడుగఁబోవునది నేను గ్రహించినాను. ఎవరియదృష్టమున కెవరుకర్తలు? దానికి ముండ మోయునలసిన వ్రాఁత యుండఁగా నెవరు తప్పింపగలరు? ఎవరైన జాతకము మంచిదిగాఁ జూచి వివాహము జేయుదురు గాని పెండ్లికుమారునకు లేనియాయువును తెచ్చి పోయఁగలరా?"

ర— "అవును, జాతకములో మీయల్లునకు పూర్ణాయుస్సే యున్నది కాఁబోలు!"

పె—(కొంచె మనుమానించి)— "పూర్ణాయుస్సా!—అవును పూర్ణాయుస్సే యున్నది. జాతకప్రకారము జరగదా అందు వేమో, వేళ తిన్నగా కట్టి జాతకము వ్రాసినయెడల, అందులో నెన్ని యక్షరము లున్నవో అన్ని యక్షరములును జరుగును. శాస్త్రము చక్కఁగా

తెలియనివారు చిన్నగా వేళ కట్టలేక పాడుచేయుదురు. మావారు ఇచ్చిన ముహూర్తములు పెట్టినారుగదా ? నీ నెఱుఁగునంతవఱకు మతియొక విధముగా నెక్కడనైన జరిగినదే నూ చెప్పు."

కు—"కన్నమ్మగారి బుచ్చమ్మ వివాహముహూర్తము మా చావడిలో మన సిద్ధాంతిగారే పెట్టినారుగాని దాని మగనిజాతకము వాడ సిద్ధాంతిగారే వ్రాసి—"

పె—"అవును, ఒకానొకటి తప్పిపోవుటయుఁ గలదు. జ్యోతిష మునకుఁ బార్వతిశాప మున్నదఁట ! మావా రెప్పుడును ఈసంగతినే చెప్పుచుందురు. గట్టుమీఁద మట్టెలచప్పుడగుచున్నది. ఎవ్వరో వచ్చు చున్నట్లున్నారు. ఈపాటికి మన మీసంగతి చాలింతము" అని వెనుక తిరిగి చూచి బిందె యొడ్డుననుంచి స్నానమునకు నీళ్ళలో దిగు చున్నది.

ఇంతలోఁ గొందఱు పుణ్యస్త్రీలును విధవలును మెట్లుదిగుచు ముందున్నవారు వంగి కాళ్ళ నెండిపావడములను కొంచెము పయికిఁ దీసికొనుచు వెనుకఁ దిరిగి దూరమునను న్నవారు వచ్చునఱకు దగ్గఱ వారితో మాటలాడుచు మెల్లమెల్లగా నీటిసమీపమునకువచ్చి గృహ కృత్యములనుగుఱించి మాటాడుకొనుచు బిందెల నొడ్డునఁ బెట్టిరి. అందఱును నొక్కచోట సమావేశమయి సావకాశముగా మాటాడు కొనుటకు నీళ్ళకు వచ్చినప్పటికన్న మంచిసమయము స్త్రీల కెప్పుడును దొరకదుగదా ? అందుచేతనే వారు సాధారణముగా కొంచము తీఱు బడి చేసికొని మాటాడవలసిన నాలుగుమాటలను నీళ్ళకు వచ్చినప్పుడే మాటాడుకొనిపోవుదురు. అప్పుడు ముప్పదియేండ్ల యీడుగలపొట్టి దొకతె ముందుకు వచ్చి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచికొని "ఓసీ ! వెంకమ్మా ! రాత్రి శేషమ్మను మగఁడు కొట్టినాఁడట ! విన్నావా ?"

వెంకమ్మ—"దానిని మగఁడెప్పుడును అలాగుననే కొట్టుచుండును. నెలదినములక్రిందట కఱ్ఱపుచ్చుకొని కొట్టినప్పుడు చేతిగాజులన్నియు పగిలిపోయినవి."

పొట్టి—"దానిని మగఁడు తిన్నగా ఒల్లఁడఁట." అని బుగ్గను చేయిపెట్టుకొని "ఓసీ! ఓసీ! అతఁడు ముండనుంచుకొన్నాఁడఁటసుమీ"

బట్టతల ముత్తైదువ యొకతె చేతులు త్రిప్పుకొనుచు ముందునకు వచ్చి "సరి సరి! దానిగుణముమాత్రము తిన్ననిదా? మొన్న సుబ్బావధానుల కొడుకుతో మాటాడుచుండఁగా మగనికంటనే పట్టెనఁట! మగవాఁడేలాగున నున్నను దోషములేదు. ఆఁడుదానిగుణము తిన్నగా నుండ నక్కఱలేదా?"

పొట్టి—"దాని కేమిగాని, పాపము! చిన్నమ్మను అత్తగారు లోకములో లేని కోడంట్రికము పెట్టుచున్నది. అంతేకాకుండ మగఁడింటికి వచ్చినప్పటి కేవో నాలుగు లేనిపోనినేరములు కల్పించి చెప్పును. దానిమీఁద అతఁడు ప్రతిదినమును దానిని చావగొట్టుచుండును."

పదియాఱుసంవత్సరముల వయస్సుగల యొక చామనచాయది కన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచు—"అత్తగారు బ్రతికియున్నచోట్ల నెల్ల నిదే కర్మము. లోకములో అత్తలెల్ల ఒకసారి చచ్చిరా"—

పొట్టిది—"శేషమ్మా! నీ అత్తగారుకూడ నిన్ను చాలాబాధ పెట్టునని విన్నాను, నిజమా?"

శేష—"బాధ గీధ నాకు తెలియదు. కోఁత పడలేక చచ్చిపోవుచున్నాను; జాము తెల్లవాఱ లేచి యింటిప్రాచి యంతయుఁ జేసి, అంట్లు తోమి, యింటికి కావలసిన నీళ్ళన్నియు తోడి, మడిబట్టలుదికి, ఆమె లేచువఱకు పనులన్నియు జేయుచుందును. అప్పుడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కి లేచి కన్నుల్లు నులుపుకొనుచు వచ్చి గరిటె నంటు వదలలేదని, వాకిటలోఁ బెంట యున్నదని తిట్ట

మొదలుపెట్టును. తరువాత పీడచేసి గోడమీఁద పిడకలు చఱిచి పెక్కులు విఱుచుకొని జాము ప్రొద్దెక్క చలిదిభోజనమునకు వచ్చునప్పుడు, "ఒకమూల తెల్లవాఱక మునుపే తిండికి సిద్ధపడుచుందువు. పని మాత్రము ముట్టుకో"నని వంట చేసికొనుచు సాధించుచుండును. పగలు మగనితో మాటాడిన తప్పుగదా? రాత్రి యందఱి భోజనములు అయినతరువాత, అత్తగారికి కాళ్లుపిసికి యామె నిద్రపోయిన తరువాత నెళ్లి పడుకొనఁబోవు నప్పటికి రాత్రి రెండుయామము లగును. పడుకొన్నది మొదలుకొని యెప్పుడు తెల్లవాఱిపోవునో, వేళకుఁ బనిగాకున్న అత్తగారెక్కడ కోపపడునో అని నిద్రలో సహిత ములికి పడుచుందును; ఎట్లు చేసినను నాకు తిట్లును దెబ్బలును తప్పవుగదా?" అని మొగమునకు కొంగడ్డుపెట్టుకొని నేత్రముల నీరు కార్పఁజొచ్చెను.

రుక్మి — "అత్తగారికి కోపము తెప్పించకుండ జేసెడుపనిని నీవు తిన్నగానే చేయరాదా?"

శేష — "అయ్యో! రుక్మిణమ్మా! నీకత్తగారు లేదుగనుక నీకీసంగతు లేమియుఁ దెలియవు. ఎంతపని చేసినను అత్తగారి కెప్పుడును మెప్పు లేదు. కలయంపి చల్లునప్పుడు చక్కఁగాఁ జల్లిన, "ఇల్లంతయు సముద్రము చేసినావు, జాఱిపడి చచ్చిపోనా?" యని తిట్టును. పలుచగాఁ జల్లిన "నీళ్ళకు కఱవు వచ్చినట్లు పేణ్ణీళ్ళే చల్లినావు కా"వని తిట్టును. అడిగినమాటలకు మాఱుచెప్పిన "నామాట కెదురు చెప్పుచున్నావా" యని కొసి పెట్టును. బదులు చెప్పక యూరకున్న "మొద్దులాగున మాటాడవే" యని తిట్టును. ఆమె ముందఱ ఏమి చేసినను తప్పిదమే. "ఆఁ" అన్న అపరాధము; "నారాయణా" యన్న బూతుమాట. నేను కాపురమునకు వచ్చిన నాలుగు సంవత్సరముల నుండియు వాడుకొనుచున్న ఓటికుండ పగులఁగొట్టినా వని నేటివరకు తిట్టుచున్నది."

పోట్టి — "అత్త పోఁగొట్టినది అడుగోటికుండ, కోడలు పోగొట్టినది క్రొత్తకుండ" యన్న సామెత వినలేదా?

శేష — నేను పడుబాధ యిప్పుడేమి చూచినారు? నా విధవ వదినెగారు బ్రతికియున్నప్పుడు చూడవలెను. నిజము అమ్మవారి జాడ్యములో — దైవము కడుపు చల్లగా — ఆబిడ పోయినప్పటినుండి మూఁడు పూఁటలును కడుపునకింత తిన్నగా అన్నము నైన దినుచున్నాను; ఆఁడబిడ్డ జీవించియున్నప్పు డదియును లేదు. ఉన్నమాట చెప్పవలెను. ఎన్నియన్నను ఇప్పుడు నా అత్తగారు అన్నము తిన్నగా తిననైతివని తిట్టునుగాని తినిపోతివని తిట్టదు.

పోట్టిది — "లోకములో నెటువంటివారును లేకున్న — పిండి బొమ్మను జేసి పీటమీఁదఁ బెట్టిన, ఆఁడుబిడ్డతనమున కదిరదరిపడ్డది — అన్న సామెత యూరకే పుట్టినదా?"

ఇంతలో జపము చేసికొనుచున్న ముసలామె కొంతదూరము వచ్చి చెంబులోని నీళ్ళు పాఱఁబోసి "మీకు మాటలసందడిలో కన్నులు కనఁబడునా? ఈవల స్నానముచేసినవారున్నారని యయిన లేదు. ఊరికే నీళ్ళు విదలుపుకొందురు. మీఁద మయిలనీళ్ళు పడి స్నానముచేసిన ముండను చచ్చినట్టు చలిలో మరల మునుఁగుచున్నాను." అని గొణుఁగుకొనుచు లోతు నీళ్ళలోనికి నడిచి బుడుగు బుడుగున నాలుగు మునకలువేసి బయలుదేఱి, మాటాడుకొనుచున్న వారివంక కన్ను లెఱ్ఱచేసి చూచుచు "అమ్మలక్కలు క్రిందను మీఁదను దెలియక పొంగిపడుదురు. మా కాలములో నున్న కోడంట్రికములో ఇప్పుడు సహస్రాంశము లేదు. అత్త మంచియు, వేము తీపును లేదు. ఎక్కడను అత్తలేని కోడ లుత్తమురాలు కోడలు లేని యత్త గుణవంతురాలు' అని సణఁగుకొనుచు, దోసిలితో నదిలోని నీళ్ళు మూఁడుసారులు గట్టునపోసి, కొంచెముదూరము పోయిన తరు

వాత మరల మూఁడుమాఱు లాత్మప్రదక్షిణములు చేసి మెల్లక్రి-
జుస్మృత్యాదాలయ్యెను.

శేషమ్మ — నాలుగువంకలుఁ జూచి వడవడ వడఁకుచు "అమ్మలారా! నేనీలాగున అన్నానని మీరెవ్వరితో నైన ననెదరుసుండీ! మా అత్తగారు విన్న నన్ను చంపివేసి పోవును. ఈవఱకే నాకు కష్టములు లేకుండ నున్నవి. ఇది విన్న బొత్తిగానే యుండవు. వెంకమ్మ తల్లీ! ఈ బ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె గోదావరిలో పడిన బాగుండునని తోఁచుచున్నది." అని వలవల నేడ్వఁజొచ్చెను.

వెంకమ్మ — "ఊరకో! ఊరకో! అటువంటి అవాచ్యము లెప్పుడును పలుకరాదు. పెద్దవాండ్రెప్పుడును చెడ్డవాండ్రు కారు." అని యూరడించుచున్నది.

శేషమ్మ—ఆ మాటలతో దుఃఖము మాని "గోదావరికి వచ్చి చాలసేపయినదమ్మా! ఇంతసేపేమి చేయుచున్నావని అత్తగారు చంపివేయును. వేగిరము పోవలెను." అని వేగముగా నీళ్ళు ముంచుకొని బిందె బుజముమీఁద నెత్తుకొని గట్టునకు నడుచుచున్నది.

అప్పుడే నీళ్ళకు వచ్చినవారిలో ఇరువదియేండ్ల ప్రాయముగల యొకతె చేరువనున్న మఱియొకతె మెడదగ్గఱకు చేయి పోనిచ్చి, "కాంతమ్మా! ఈ పట్టెడ క్రొత్తగా చేయించుకొన్నావా, నీ కేమి? నీవు అదృష్టవంతురాలవు, గనుక తల మొదలుకొని పాదములవఱకు నీమగఁడు నీకు నగలు దిగవేయుచున్నాఁడు."

కాంత—నిన్న నే కంసాలిసుబ్బయ్య చేసి తెచ్చినాఁడు. నాలుగు పేటల పలకసరములుకూడ చేయుచున్నాఁడు. పేరమ్మా! నీ మగనికి నీమీఁద బహుదయ అని విన్నాను, నిజమేకదా!

పేర—ఎందుకువచ్చినదయ? సంవత్సరమున కొకపర్యాయ

మయినను పట్టుమని పదివరహాలనగ చేయించిపెట్టుట లేదుగదా? పూర్వజన్మమునందు చేసికొన్న పాపముచేత నాకీజన్మమందు ఇటువంటి-

అప్పుడు ప్రక్కను నిలుచున్న మఱియొకతె — పేరమ్మా! నీవు వృథాగా లేనిపోని వ్యసనము తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నావు. నీ కేమయిన అన్నమునకు తక్కువయినదా? బట్టకు తక్కువయినదా? మహారాజు వలె మగఁడు తిన్నగా చూచునప్పుడు నగలు లేకపోయిన నేమి? మగనికి ప్రేమలేకపోయినతరువాత, దిక్కుమాలిన నగలెందుకు? వట్టి మోతచేటు. చూడు, మన గ్రామములో బంగారమ్మకు శరీరమునిండ నెన్నినగలున్నవో! ఆనగలపేర్లె కొన్ని నేను వినలేదు. దీపములు పెట్టఁగానే వెళ్ళి దానిమగఁడు భోగముదానియింటిలోఁ గూరుచుండును. దాని కేమి సుఖమున్నది? నీమగఁ డెప్పుడును చీఁకటి పడ్డతరువాత వీధి గుమ్మము దాఁటఁడు.

పేర — నీవు చదువుకొన్న దానవుగనుక, కావలసిన శ్రీరంగ నీతులు చెప్పఁగలవు. నీకువలె మా కెవ్వరికి ఇటువంటి వేదాంతము తెలియదు. నలుగురును నగలు పెట్టుకొనివచ్చినప్పుడు, వట్టి మోడు లాగున ఎక్కడికయినను పేరంటమునకు వెళ్ళుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. జానకమ్మా! నీకు నామగనివంటి బీదవాఁడు—

జాన — పేరమ్మతల్లీ! నేనేమో తెలియకఅన్నాను కోపపడకు. అని బిందె ముంచుకొని వెళ్ళిపోవుచున్నది.

తక్కినవా రందఱును నీళ్ళుముంచుకొని వెనుకనే బయలుదేఱి "ఓసీ, పూజారిపాపమ్మ చెంపకొప్పు పెట్టుచున్నది" "కరణము పెండ్లా మెంతయొయ్యారముగా నడచునో చూచినావా" "అయ్యగారి రామమ్మ కేమిగర్వమో కాని మనుష్యులతో మాటాడనేమాటాడదే" "పుల్లమ్మ పట్టపగలే మగనితో మాటాడునఁట!" "కన్నమ్మది కొంచెము మెల్ల కన్ను సుమీ" "కరణమువారి సీతమ్మకు నగలే లేవే" అని పరులనిందఁది

దోషముల నెన్నుకొనుచు మెట్లెక్కి యిండ్లకు నడిచిరి. విద్యాగంధమే యెఱుఁగని మూఢవనితలకు మాటాడుకొనుటకంటెకన్న మంచివిషయము లేమి దొరకును? అక్కడకు వచ్చెడిస్త్రీలు సాధారణముగా సంభాషించెడి యితర విషయములు సవతులపోట్లాటలును, మాఱుతల్లుల దుర్మార్గములును, మగల యనాదరణమును మొదలైనవి తప్ప మఱియేమియు నుండవు.

అప్పుడు కుడిచేతిలో తాటాకులమీఁద వ్రాసిన పంచాంగమును బట్టుకొని, నీర్కావిధోవతి కట్టుకొని, మడత పెట్టిన చిన్న యంగవస్త్ర మొకటి బుజముమీఁద వేసికొని, మొగమునను దేహమునను విభూతి పెండెకట్లు స్పష్టముగా గానుపింప, నిమ్మకాయ లంతలేసి రుద్రాక్షలు గల కంఠమాల ప్రకాశింప, రొంటిని బెట్టుకొన్న పొడుముకాయ చిన్న కంటెవలెఁ గనఁబడ, గట్టుమీఁదినుండి పోవుచు గోదావరిలో స్నానము చేయువారెవ్వరోయని కనులకు చేయి యడ్డముపెట్టుకొని పరికించి చూచి, గిరుక్కున మళ్ళి యొక బ్రాహ్మణుఁడు మెట్లు దిగివచ్చెను

బ్రాహ్మణుఁడు—"రుక్మిణమ్మగారూ! సంకల్పము చెప్పెదను స్నానము చేయండి."

రుక్మి—'నేను డబ్బుతీసుకొనిరాలేదే'

బ్రా—డబ్బుకేమి? మధ్యాహ్న మింటివద్ద నిత్తురుగాని లెండి; (అని వంగినిలుచుండి) ఆచమనము చేయండి, కేశవా- నారాయణా- మాధవా-గోవిందా- తూర్పుమొగముగా తిరుగండి. సూర్యునికేసి

రుక్మి—స్నానము చేయవలెనా?

బ్రా—'సంకల్పము చెప్పఁడి' అని పొడుముబుఱ్ఱను రొంటినుండి తీసి, మూఁతతీసి రెండుమాఱులు నేలమీఁద మెల్లగాఁ గొట్టి యెడమచేతిలో కొంత పొడుము వేసికొని మరల నెప్పటియట్లు మూఁత వేసి కాయను రొంటిని దోవతిలో దోపుకొని యెడమచేతిలోనున్న పొడుమును బొటనవ్రేలితోను చూపుడువ్రేలితోను పట్టగలిగినంత పెద్ద

పట్టును పట్టి బుఱ్ఱునపీల్చి రెండుముక్కులలోను ఎక్కించి, మిగిలిన దానిని రెండవపట్టు పట్టి చేతిలో నుంచుకొని, ఎడమచేతిని కట్టుకొన్న బట్టను రాచి ముక్కు నలుపుకొని, 'శుభే శోభనముహూర్తే శ్రీమహా విష్ణురాజ్ఞయా - ప్రవర్తమానస్య - ఆద్యబ్రహ్మణః- ద్వితీయప్రహరార్ధే- శ్వేతవరాహకల్పే - వైవస్వతమన్వంతరే - కలియుగే - ప్రథమపాదే - జంబూద్వీపే - భరతవర్షే - భరతఖండే - అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారిక చాంద్రమానేన - కాళయుక్తినామసంవత్సరే - దక్షిణాయనే - శరదృతౌ - కార్తికమాసే - కృష్ణపక్షే - ద్వాదశ్యాం- ఇందువాసరే - శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణాద్యనేకగుణవిశిష్టాయాం మాస్యాం శుభతిథౌ - క్షేమస్థైర్య విజయాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధ్యర్థం - అఖండ గౌతమీస్నానమహంకరిష్యే— మూడుమాఱులు స్నానము చేయుండి.

రుక్మిణి, తఱుచుగా స్నానము చేయునదికాదుగాన లోఁతు నీళ్ళ లోనికి వెళ్లుటకు భయపడి, మునుఁగుటకు చేఁతగాక మోకాలిలోఁతు నీళ్ళలోఁ గూర్చుండి కొప్పు విప్పుకొని దోసిలితో తలమీఁద నీళ్ళు పోసికొనుచుండెను. అప్పుడు సంకల్పము చెప్పినబ్రాహ్మణుఁడు డబ్బునిమిత్తము తరువాత వచ్చెదనని చెప్పి వెడలిపోయెను. అంతట రుక్మిణి బట్టకొంగుతో తలతుడుచుకొని, శిరోజములు చివర ముడివైచుకొని గట్టువంకఁజూచి దూరమునుండి వచ్చుచున్న తండ్రిగారిని జూచి వేగిరము బయలుదేఱి, రాతిమీఁద బెట్టిన కుంకుమపొట్లమును దీసి నొసట బొట్టుపెట్టుకొని, రెండుమాఱులు చేతితో నీళ్లు చెంబుమీఁద పోసి తీసికొని, రెండడుగులు నదిలోనికిఁ బోయి నీళ్లు ముంచుకొని, బట్ట తిన్నగా సవరించుకొని, ఉతికినబట్టలు బుజముమీఁదను వానిపయిని నీళ్ళతోనున్న బిందెయును పెట్టుకొని తనకొఱకయి కనిపెట్టుకొనియున్న సిద్ధాంతిగారి భార్యతోఁగూడ గృహమునకుఁ బోవ బయలుదేరెను.

మూడవ ప్రకరణము

రుక్మిణి యింటికిఁ బోవుట — గృహవర్ణనము — రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి కచేరిచావడిలోఁ గూర్చుండుట — బంధువిస్మనము — స్వహస్తపాకియైన వైశ్వదేవవరుఁడు.

సిద్ధాంతిగారిభార్యయు రుక్మిణియు బయలుదేఱి సోపానములెక్కి వీధిపొడుగునను దేవాలయముదాఁక తిన్నగా నడిచి, అక్కడనుండి కుడిచేతివంకనున్న వీధిలోనికి మళ్ళి కొంతదూరము పోయినతరువాత, రుక్మిణి తూర్పువైపు సందులోనికి రెండడుగులు పెట్టి నిలుచుండి వెనుక తిరిగి రెండుమాఱులు మెల్లగా దగ్గెను. ఆ దగ్గుతో సిద్ధాంతిగారి భార్యకూడ నిలుచుండి 'అమ్మాయీ! నేనుందునా?' అని వెనుక తిరిగి పలికెను.

రుక్మి— మంచిది, సోమిదేవమ్మగారూ! నాకొఱకయి మీరు చుట్టుతిరిగి యింటికి వెళ్ళవలసి వచ్చినదిగదా!

సోమి—ఎంతచుట్టు? నిమిషములో వెళ్ళెదను.

రుక్మి—'పోయిరండి'

సోమి— బీదవాండ్రము; మామీఁద దయయుంచవలెనుసుండీ.

రుక్మి —'దానికేమి? వెళ్ళిరండి' అని నాలు గడుగులు నడచి మరల వెనుక తిరిగి 'సోమిదేవమ్మగారూ! చెప్ప మఱచిపోయినాను. సాయంకాలము దేవాలయములోనికి వెళ్ళునప్పుడు మీ రొక్కపర్యాయము వచ్చెదరుకాదా?'

సోమి— అవశ్యము, ఆలాగుననే వచ్చెదను; నేను పోయి వత్తునా?

అని సోమిదేవమ్మ నడచినది. సిద్ధాంతిగారు గాని, ఆయనపెద్దలు గాని యెప్పుడును యజ్ఞము చేసినవారు కాకపోయినను, సోమిదేవమ్మ పుట్టినింటివంక వారిలోమాత్రము యజ్ఞము చేసినవారు బొత్తిగా లేక పోలేదు. సాక్షాత్తుగా ఆమె పితామహుఁడే యజ్ఞముచేసి యేఁటేఁట నొక్కొక్కటిచొప్పున మూఁడుపదులమీఁద నాలుగు శ్రౌతపశువులను పట్టి మఱి రంభాదులతో స్వర్గసుఖ మనుభవింపఁబోయెను. సోమిదేవమ్మ తండ్రి యజ్ఞము చేయకపోయినను, తండ్రి యెంతో ధనవ్యయము చేసి సంపాదించుకొన్న పేళ్ళనుమాత్రము పోగొట్ట నిష్టములేనివాఁ డయి తనకుమారునకు సోమయాజులనియు, కొమార్తెకు సోమిదేవమ్మ యనియు, నామకరణములు చేసెను. రుక్మిణియు సందులో నూఱు బారలు నడచి, అక్కడినుండి దక్షిణముగా తిరిగి, ఆసందులో రెండు గుమ్మములు దాఁటి పెరటి దారిని మూఁడవయిల్లు ప్రవేశించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు ఆకాలపుటిండ్లలో మిక్కిలి సుందర మైనది. వీధిగుమ్మమునకు రెండుప్రక్కలను రెండు గొప్పఅరుగులు కలవు. ఆ రెండుఅరుగులకును మధ్యను పల్లముగా లోపలికిఁ బోవునడవ యున్నది. ఆనడవమొగమున సింహద్వార మున్నది. ద్వారబంధపు పట్టెలకు గడపదాపున ఏనుఁగుతలమీఁద సింహము గూర్చుండి కుంభస్థల ములను బద్దలుచేయుచున్నట్లు చిత్రముగా చెక్కఁబడి యున్నది. ఇరు ప్రక్కలనుండు నాసింహములయొక్క శిరోభాగములు మొదలుకొని గొడుగుబల్లవఱకును పువ్వులును కాయలును గల లత చెక్కఁబడి యున్నది. ఈకమ్ములకు పయిగా రెండుప్రక్కలను కఱ్ఱగుజ్జములు వీధి వైపునకు ముందఱికాళ్ళు చాచి చూచువారిమీఁద దుముకవచ్చు నట్లుగాఁ గానిపించును. ఈగుజ్జముల కాళ్ళకే శుభదినములందు మామిడి డాకులతోరణములు గట్టుచుందురు. గుజ్జముల రెంటికిని నడుమనుండు గొడుగుబల్లమీఁద నడుమను పద్మముల కిరుపార్శ్వములను గుజ్జముల

వఱకు చిత్రములయిన యాకులును పుష్పములును గల తీఁగెయును చెక్క బడియున్నవి. ఆ తీఁగపైని కాళ్ళు మోపి ఫలములను ముక్కుతో పొడుచుచున్నట్లు నడుమనడుమ చిలుకలు చిత్రింపఁబడియున్నవి. వీధి తలుపులకు బలమయిన గ్రంథులు చేయఁబడి వానిపయినిసహిత మొకవిధ మయిన పుష్పలతనులఁ చబడి యున్నది.

గుమ్మము దాటి లోపలికి వెళ్ళినతోడనే చావడి యుండెను. ఆచావడి కెదురుగా పెద్ద కుండు ఒకటియుండెను. వర్షము కురియు నప్పుడు నాలుగు పైపులనుండియు చూరు నీళ్ళాకుండులోఁ బడి వీధి చావడి క్రింద నుండు తూముగుండ వీధిలోనికిఁ బోవును. ఆకుండున కుత్తరపువైపునను దక్షిణపువైపునను ఒకదానికొకటియెదురుగా రెండు చావళ్లుండును. అందు దక్షిణపుది కచేరిచావడి, దానిలో వివాహాదుల యందు తాంబూలములకు పిలిచినబంధువులును పెద్దమనుష్యులును సభ చేసి కూర్చుండగా, క్రింద బోగముమేళము జరుగుచుండును. ఇతరసమ యములలో పెద్దమనుష్యులు చూడ వచ్చినప్పుడును, మధ్యాహ్నభోజన మయినతరువాత పురాణకాలక్షేపము జరుగునప్పుడును, శిష్యు లప్పు డప్పుడు చదువుకోవచ్చినప్పుడును రాజశేఖరుఁడుగారందుకూర్చుండుదురు. ఆచావడికి రెండుప్రక్కలను రెండుగదులు గలవు. ఆచావడి దక్షిణపు వైపుగోడకు పొడుగునను చెక్కల తలుపు లుండి, తీసినప్పు డెల్లను సభ వారిచెమట లార్ప మలయమారుతమును లోపలికిఁ బంపుచుండును. ఆతలుపులకు వెనుక పంచపాళియు, దానివెనుక పలువిధములయిన పూలమొక్కలతో నేత్రములకు విందుకొలుపు చిన్నదొడ్డి యుండెను. ఆచావడిలో మూఁడుగోడలకును నిలువెడెత్తులకుపయిని మేకులకు గొప్ప పటములు వేయఁబడియున్నవి. అందు దశావతారములునుమాత్రమే కాక, కృష్ణుఁడు గోపికలవలువలు నెత్తికొనివచ్చి పొన్నచెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి వారిచేఁ జేతు లెత్తి మ్రొక్కించుకొను చున్నట్లును,

లోపలికుండనకు నాలుగుప్రక్కలను పనసకాయలు చెక్కిన నాలుగు స్తంభము లున్నవి. వీధిచావడి కెదురుగా నుండు పడమటి చావడిలో లోపలికిపోవు నడిమిగుమ్మ మొకటి యున్నది. ఆగుమ్మమున లోపలికిఁ బోవఁగానే చావడి యొకటి కనుపించును. ఆచావడికి దక్షిణపువైపున గుమ్మమొకటి యున్నది. ఆద్వారములోపలికి వెళ్ళిన రాజశేఖరుఁడుగారు పరుండుగదిలోఁ బ్రవేశింతుము. గదిలో నుత్తరపుగోడ పొడుగునను దూర్పునుండి పడమటకు పందిరిపట్టెమంచము రాతిదిమ్మల మీఁద నాలుగుగాళ్ళను మోపి వేయఁబడియున్నది. మంచమునకు చుట్టును దోమతెరయును జాలరును దిగవేయఁబడి యున్నది. పందిరిస్తంభములకు నడుమను లక్క పూసిన కొయ్య పళ్ళెములును బరిణెలు నుండెను. పందిరికి మధ్యగా లక్కకాయలును పువ్వులును గల చిలకలపందిరి యొకటి వ్రేలాడుచుండును. గోడలకు సున్నముతో వెల్లవేయఁబడియుండెను. గోడల పొడుగునను రుక్మిణియు తల్లియు నోపిక చేసి కుట్టిన గోడసంచులు తగిలింపఁబడి యుండెను. ఆ గోడసంచులకు కొంచెము మీఁదుగా గుడ్డచిలుకలు దారములతో త్రాళ్ళకు కట్టఁబడి గాలికి సుందరముగా కదలుచుండును. గోడకు పెద్ద మేకులు కొట్టి వానిమీఁదఁ బెట్టిన బల్లమీఁద కొండపల్లి బొమ్మలును లక్కపిడతలును గది కలంకారభూతముగా నుండెను. గోడ సంచులు కొట్టినమేకులకు దశావతారములు మొదలయినపటములు చిన్నవి వేయఁబడియున్నవి. దక్షిణపుగోడకు శ్రీరాములవారి పట్టాభిషేకము తగిలింపఁబడి యున్నది. దానినే రాజశేఖరుఁడుగారు నిద్రలేచినతోడనే చూచి, ఆవల మఱియొకవస్తువును జూతురు. గదికి బయిని అందమయిన బల్లకుర్చీ కూర్పఁబడి యుండెను. మంచమున కెదురుగా దక్షిణపుగోడ పొడుగునను గడమంచెమీఁద వరుసగా కావడిపెట్టెలు పెట్టఁబడి యున్నవి. ఆ పెట్టెలలో సాధారణముగా

ధరించుకొను వస్త్రములును నాగరలిపితో బంగాళాకాకితముల మీఁద వ్రాయఁబడిన రాజశేఖరుఁడుగారి సంస్కృత పుస్తకములును వేయఁబడియుండెను. గదిలో పడమటిగోడతట్టున పెద్దమందస మొకటి గట్టితాళము వేయఁబడి యుండెను. ఆ మందసములోపలనున్న చిన్న తాళపుపెట్టెలలో నగలును పండుగుదినములలో ధరించుకొను విలువ బట్టలును రొఖ్ఖమును ఉండును. చీఁకటిరాత్రులలో దొంగల భయము విశేషముగా నుండునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు ఆ మందసము మీఁదనే పఱపు వేయించుకొని పరుండుదురు. మందసమునకును కావడిపెట్టెలున్న గడమంచెకును మధ్యను దక్షిణపుప్రక్కన గదిదొడ్డిలోనికి బోవు మార్గ మొకటి కలదు. ఆ మార్గమున దొడ్డిలో ప్రవేశించినతోడనే విశాలమయిన చేమంతిమడి యొకటి పచ్చని పూవులతోను మొగ్గలతోను నేత్రోత్సవము చేయుచుండెను. దాని కెడమ ప్రక్కను గొంచెము దూరమున మల్లెతీఁగెలు పందిరిమీఁద నల్లుకొని యకాలమగుటచే నప్పుడు పుష్పింపకపోయినను పచ్చని కాంతుల నీనుచు మనోహరముగా నుండెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి పడకగది ముందఱి చావడిలో దూలమునకుఁ జిలుకపంజెర మొకటి వ్రేలాడఁగట్టబడి యుండెను. అందులో నున్న చిలుక సదా 'ఎవరువారు' 'ఎవరువారు' 'పిల్లివచ్చె కొట్టు కొట్టు' 'కూరొయ్యి పోటకూర' మొదలగు మాటలను సహజ మధుర స్వరముతో పలుకుచుండును. ఆ దూలమునకే మఱికొంత దూరమున రామాయణము మొదలయిన తాటాకుల పుస్తకములు త్రాళ్ళతో వ్రేలాడఁ గట్టబడి యుండెను, ప్రొద్దుననే నిద్రలేచి రుక్మిణి చిలుకను పంజరమునుండి తీసి చేతిమీఁద నెక్కించుకొని "చేతిలో వెన్నముద్ద" మొదలుగాఁ గల పద్యములను సహితము నిత్యమును నేర్పుచుండును. ఆ కాలములోఁ దఱచుగా స్త్రీలు చదువుకొను నాచారము

లేకపోయినను, రాజశేఖరుఁడుగారు తనకుమార్తెమీఁది ముద్దుచేతఁ దానె రుక్మిణికి క్రొత్తపుస్తకమును అన్య సాహాయ్యము లేకుండ నర్థము చేసికొను శక్తిగలుగునంతవఱకు విద్యను చెప్పెను. ఆమె స్వభావముచేతనే తెలివిగల దగుటచే విద్యకూడ దానికి సాయమయి చిన్నతనములోనే యుక్తాయుక్త వివేకమును జ్ఞానమును కలది యాయెను. కొందఱీయామెకు చదువు చెప్పుట చూచి యసూయచేత నిరుగుపొరుగులవారు చాటున ననసూయపలాడుకొనిరి గాని, రాజశేఖరుఁడుగారు ధనికు లగుటవలన నేమియుఁ బలుక సాహసింపక పోయిరి. అట్లని వారు బొత్తిగా నూరకున్నవారు కారు. పెద్దవాఁడను రాజశేఖరుఁడుగారు గౌరవముతోఁ జూచుచుండెడి యొకయాప్తబంధుని మెల్లఁగా బ్రేరేపించి, ఆయనచేత అందఱును సభలోఁ గూర్చుండియుండఁగా "నాయనా! మన యింట ఆఁడుపిల్లలను జదివించు సంప్రదాయము లేదే, మనరుక్మిణి నేల చదివించెదవు?" అనిపించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు విద్యవలనిలాభముల నెఱిఁగిన వాఁ డగుటవలనను, స్త్రీవిద్య యేశాస్త్రమునందును నిషేధింపఁబడి యుండకపోవుటయు, పూర్వపు పతివ్రతలందఱు విద్యావంతులయి యుండుటయు నెఱిఁగినవాఁడగుటవలనను ఆవృద్ధుని వాక్యములను లక్ష్యము చేయక స్త్రీవిద్యాభ్యాసమున కనుకూలములగు కొన్ని స్మృతివాక్యములను జదివి మీయభిప్రాయ మేమని సభలోనున్నవారి నడిగెను. వారందఱును మనసులో స్త్రీవిద్యయన్న నేవగించువారే యయినను రాజశేఖరుఁడుగారి యభిప్రాయము తెలిసినపిమ్మట దానికి వ్యతిరిక్తముగా నేమియు జెప్ప నలవాటుపడినవారు కారు గావున స్త్రీవిద్యాభ్యాసము వలన గణనాతీతము లయిన లాభములు గలవని పొగడి రుక్మిణికి విద్య నేర్పుచున్నందునకయి రాజశేఖరుఁడుగారిని శ్లాఘించిరి.

చిలుకపంజర మున్నతావునుండి నాలుగుబారలు నడచిన తరువాత పడమటింటిద్వార మున్నది. పడమటియిల్లు విశాలమయి

యేఁబదిమంది బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేయుటకుఁ జాలియుండును. ఇంకఁ గొంచెముసేపునకు భోజనములకు లేతురనఁగా వెళ్ళి చూచిన యెడల మూఁడేసి మూరెడెడముగా రెండుగోడల పొడుగునను పీఁటలును పీఁటలకు ముందఱ పిండిముగ్గులతో పెట్టిన పట్టును చాలుగా నుండును. పడమటింటి ఈశాన్యమూలను గచ్చుతో గట్టిన దేవునరుగు కలదు. ఆయరుగుపయిని 'భువనేశ్వర' మను దేవతార్చన సామానులు సాల గ్రామాదులును పెట్టె పెట్టి యుండును. ఆపెట్టెమీఁదనే రాజశేఖరుఁడు గారు మడితో నిత్యమును పారాయణచేయు శ్రీమద్రామాయణము సుందర కాండము పెట్టబడియుండెను. రాజశేఖరుడుగారు స్నానముచేసివచ్చి దేవునరుగుముందఱ పీఁట వేసికొని కూర్చుండి రామాయణమును పంచ పూజయు చేసికొందురు. దేవునరుగున కెదురుగానున్న తలుపు తీసికొని యావలకు వెళ్ళినచో నొక పెరటిలోనికిఁ బోవుదుము. అక్కడ నున్న మూలను ఇటికలతోను కట్టిన తులసికోట యొకటి నాలుగయిదడుగుల యెత్తున నందమై యుండెను. ఆ కోటలోపల లక్ష్మీతులసియు కృష్ణతులసియు శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బెంపబడుచుండును. ఆసమీపముననే కొంచెము దూరమున తులసివనమును, ఆవల నిత్తెమల్లి చెట్టును, వాని చేరువనున్న నందివర్ధనపుచెట్టుమీఁద నల్లుకొన్న కాశీరత్నములును రాజశేఖరుడు గారికి నిత్యమును దేవతార్చనకయి పుష్పపత్రాదులను సమకూర్చుచుండెను. ఆపైని రుక్మిణియుఁ జెల్లెలును ప్రేమతోఁ బెంచుకొనుచున్న బంతి చెట్లును, బొగడబంతిచెట్లును, జంద్రకాంతపుచెట్లును గోడపొడుగునను వరుసగా నుండును. పడమటింటివంటిదే దక్షిణపువైపుననున్న వంట యింటి దొడ్డిలోపల నరఁటిబోదెలు పిలకలతో నిండియుండి చూడ పండువుగా నుండును. రాజశేఖరుడుగారు ప్రత్యహమును ఆబోదె మొదలనె స్నానము చేయుదురు.

వెనుక చెప్పినచొప్పున రుక్మిణి స్నానముచేసి వచ్చి గోదావరి నుండి చెంబుతోఁ దెచ్చిననీళ్లను తులసికోటలోఁ బోసి మ్రొక్కి, తడి బట్టలతోనే చుట్టును మూఁడు ప్రదక్షిణములు చేసి, లోపలికిఁబోయి తడిబట్ట వదలి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొకచేతిలోఁ గుంకుమబరిణెయు రెండవచేతిలో నక్షతలును బసపును బియ్యపుపిండియును గల గదులపెట్టె యును బట్టుకొనివచ్చి, తులసికోటకు నంటియున్న ముంగిటి వేదికమీఁద నీళ్ళు చల్లి చేతితో శుద్ధముచేసి బియ్యపుపిండితో పద్మములు మొద లయిన వింతవింతల ముగ్గులను బెట్టుచు నడుమనడుమఁ జిత్రముగాఁ గుంకుమతోను పసపుతోను నలంకరించుచుఁ గూర్చుండి, మధురస్వర ముతో మెల్లగా, 'లంకాయాగము'ను పాడుకొనుచుండెను.

ఈలోపుగా రాజశేఖరుఁడుగారు వెంట నున్నవారితో నానావిష యములను ముచ్చటించుచు నడుమనడుమ వారి కిర్రుచెప్పుల జోళ్ళ చప్పుడులలో నడఁగిపోయిన మాటలను మరల నడుగుచుఁ బలువురతోఁ గలసి యింటికి వచ్చి, పాదరక్షలను నడవలో విడిచి యొకరొకరే వచ్చి కచేరిచావడిలో రత్నకంబళముమీఁదఁ గూర్చుండగాఁ దామును దక్షి ణపుగోడ కానుకొని యెండలోనుండి నడిచివచ్చినబడలికచేఁ బట్టిన చెమ్మట పోవ నుత్తరీయముతో విసరుకొనుచుఁ గూరుచుండిరి. అప్పుడు నంబిరాఘవాచార్యుఁడు నామముల తిరుమణి బెత్తికలు లేవ నెడమ చేతితో నద్దుకొని చేతులు నలుపుకొనుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగము మీఁదఁ జూడ్కి నిగిడించి, 'దేవరవారి కీనడుమ స్వామిమీఁద కొంచె మనుగ్రహము తక్కువగా నున్నది.' అని యొకచిఱునవ్వు నవ్వి లేచి నిలువఁబడి బట్టలోనున్న గన్నేరుపూలతో మాలను దీసి చేతిలోఁ బట్టు కొని 'స్వామివారియందుఁ బరిపూర్ణకటాక్ష ముంచవలెను' అని వినయ ముతోఁ బలుకుచు మెల్లగా హస్తమునం దుంచెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భక్తితోఁ బుచ్చుకొని, 'యీమధ్య మన జనార్దనస్వామి వారికి జరుగవలసిన యుత్సవము లేమయిన నున్నవా?' అని యడిగిరి.

రాఘ — పదియేనుదినములలో మార్గశిరశుద్ధ చతుర్దశినాఁడును, పూర్ణిమనాఁడును వరుసగా తిరుమంగయాళ్వారియొక్కయు, తిరుప్పాణాళ్వారియొక్కయు తిరునక్షత్రములు వచ్చుచున్నవి. అప్పుడు విశేషోత్సవములు జరుగవలసి యున్నవి. నెలదినములలో ధనుర్మాసము వచ్చుచున్నది. ఆ నెలదినములును స్వామికి నిత్యోత్సవములును సంక్రాంతి దినములలో నధ్యయనోత్సవమును జరుగవలసి యున్నవి. ధనుస్సులోనే పుష్యబహుళ ద్వాదశినాఁడు తొండరడిప్పొడియాళ్వారి తిరునక్షత్రము వచ్చుచున్నది. ఆ దినమున స్వామి యుత్సవముకన్నను విశేషముగా జరుగవలెను.

రాజ — నిత్యమును స్వామికి బాలభోగమును నందాదీపమును క్రమముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘ — తమరు ప్రతిమాసమును దయచేయించెడి రెండు రూపాయలును బాలభోగమునకుఁ జాలకున్నవి. ఇప్పుడు స్వాములధికముగా వచ్చుచున్నారు. నందాదీపము క్రింద దమరు దయచేయు రూపాయితో మఱియొక రూపాయిను జేర్చి యొకరీతిగా జరుపుకొని వచ్చుచున్నాను. కాని నందాదీపములో మఱియొకరికి భాగముండుట నాకిష్టములేదు. స్వామికి బొత్తిగా వాహనములు లేవు; పొన్నవాహనమొక్కటి యుండెనా రేపటి యధ్యయనోత్సవములో నెంతయైన నిండుగా నుండును. అది యీ యేఁటికిఁ గాకపోయిన మీఁదటికైనను మీకే మాట దక్కవలెను. ముందుగా చెవిని వేసియుండిన నెందున కయినను మంచిదని మీతో మనవిచేసినాను.

రాజ — మొన్న దేవాలయములో స్వాములలో స్వాములేవో పోట్లాడినారట.

రాఘ — ద్వారకాతిరుమలనుండి వచ్చిన స్వామి సాపాటుచేసి కూర్చుండి యుండఁగా, పెంటపాడునుండి వేంచేసిన స్వామి పెరుమాళ్ళ సేవ చేసి వచ్చి కూర్చున్నారు. వారిద్దరిలో నొకరు తెంగలెవారును ఒకరు వడగలెవారును గనుక, నామముక్రింద పాద ముంచవచ్చును కూడదని మాటపట్టింపులు పట్టుకొన్నారు.

రాజ — ఊరకే మాటలతో సరిపోయినదా ?

రాఘ — తరువాత గొంచెము చేయి చేయి కలిసినదిగాని ముదరనీయక నేనును నా తమ్ముఁడును అడ్డమువెళ్ళి నివారించినాము

రాజ — మన జనార్దనస్వామివారి కేమాత్రము మాన్యమున్నది ?

రాఘ — ఏడుపుట్ల మాన్య మున్నదందురుగాని, అయిదుపుట్లు మాత్రము బోగమువాండ్రక్రింద జరుగుచున్నవి. తక్కిన రెండుపుట్ల భూమియు అర్చకులదిగాని స్వామిది కాదు.

రాజ — మొన్న జరిగిన స్వామియుత్సవములో బోగముమేళము రాలేదే.

రాఘ — వా రన్నియుత్సవములలోను రారు. రాజమహేంద్రవరములోఁ గాఁపురమున్నారు గనుక చిల్లరపండువుల కెల్ల బండ్లు చేసికొనివచ్చుట బహుప్రయాసము. ఒక్క స్వామికల్యాణ దినములలో రథోత్సవమునాఁడు మాత్రము వత్తురు. అప్పుడు వారిబత్తెము క్రింద స్వామి ద్రవ్యములోనుండి నాలుగు రూపాయిలు మాత్ర మిచ్చుట పూర్వాచారము.

ఇంతలో నెవ్వరో ముప్పదిసంవత్సరముల వయస్సుగల చామన చాయ గృహస్థు తెల్లబట్టలు గట్టుకొని కుడిచేతిలో నున్న పొన్నుకఱ్ఱ

నాడించుచు, ముందఱ నొక కూలివాఁడు బట్టలమూఁటను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నడువ, నడవలోనుండి చావడిలోనికి చొరవగా నడచి వచ్చి అచ్చట నిలువఁబడి, "ఓరీ! రామిగా! మూఁట లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి యెవరినైనఁ బిలిచి రాజశేఖరుఁడుగారు పరుండు గదిలోఁ బెట్టి రా" అని కూలివానిని నియమించి, కూర్చుచున్నవారి సందడిని ద్రోచుకొనుచు నడుమనుండివచ్చి మున్నెంతో పరిచయము గలవానివలెనే తాను రాజశేఖరుఁడుగారి ముందఱ తివాచిమీఁదఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారావఱ కెన్నఁడును నతని మొగమే యెఱుఁగకపోయినను పెద్ద మనుష్యుఁ డింటికి వచ్చినప్పుడు మర్యాద చేయకపోయిన బాగుండదని, కొంచెము లేచి దయచేయుఁ డని చేయిచూపి తాను గొంచెము వెనుకకు జరిగి చోటిచ్చి "యింటివద్ద నందఱును సుఖముగానున్నారా?" యని కుశలప్రశ్నమునుజేసి 'మీ పేరే'మని యడిగినఁ దప్పుపట్టుకొందురేమో యని సంశయించుచు నూరకుండిరి. అప్పుడావచ్చినాఁతఁడు తన పొడుము కాయను రాఘవాచార్యులవంక ద్రోర్లించి యాతని పొడుము బుఱ్ఱను పుచ్చుకొని, మునుపు చేతిలోనున్న పట్టును బాఱవైచి క్రొత్తపట్టు పట్టి సగముపీల్చి రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి "రాజశేఖరుఁడుగారు నన్ను మఱచిపోయినట్టున్నారు." అనెను.

రాజ — "లేదు లేదు" అని మొగమువంకఁ బాఱఁజూచిరి.

క్రొత్త — ఇంకను నానవాలు పట్టలేదు. మీరు నన్ను పది సంవత్సరములక్రిందట రాజమహేంద్రవరములో రామమూర్తిగారింటి లోపల జూచినారు. నేను వామరాజు భైరవమూర్తిని. మనమందఱమును దగ్గఱ బంధువులము. మీ తల్లిగారి మేనత్తయల్లుఁడు మా మేనమామగారికి గారికి సాక్షాత్తుగా నొక వేలు విడిచిన మేనత్తకొడుకు. మొన్న మా అన్నగారు సాంబయ్యగారు మీ యింట నెలదినములుండి వచ్చిన తరువాత మీరు చేసిన యాదరణనే నిత్యమును సెలవిచ్చుచు వచ్చిరి. వెళ్లి

నప్పుడు మీరు పెట్టిన బట్టలను సహితము పెట్టెతీసి చూపినారు. దానిని జూచి మనబంధువులలో నొకరు మీ రింత యనుకూలమయిన స్థితిలో నున్నారని పరమానందభరితుఁడ నయినాను.

ఆ మాటలు విని లోపలిగదిలోఁ బండుకొనియున్న యొక ముసలాయన దగ్గుచు లేచివచ్చి "ఓరీ భైరవమూర్తీ! నీ వెప్పుడు వచ్చినావు?"

భైర — ఓహోహో! ప్రసాదరావుగారా? మీరు విజయంచేసి యెన్నాళ్లయినది?

ప్రసా — రెండుమాసములనుండి యిక్కడనే యున్నాను. బంధువని రాజశేఖరుని జూచిపోదమని వచ్చి యితనిబలవంతమునకు మాఱు చెప్పలేక యిక్కడఁ జిక్కుపడ్డాను. మన బంధువులలో రాజశేఖరుఁడు బహుయోగ్యుఁడు సుమీ! (అని కూర్చుండెను.)

రాఘ — తాతగారూ! మీకు రాజశేఖరుఁడుగా రెటువంటి బంధువులు?

ప్రసా — ఇప్పుడు మావాని బంధుత్వము విన్నారుగదా? వీని మేనమామ బావమఱఁది నాకుమారైయత్తగారి సవతితమ్ముఁడు.

ఈప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా లోపలినుండి స్త్రీకంఠముతో "సీతా! సీతా!" అని రెండు మూఁడు పిలుపులు వినఁబడినవి అప్పుడు రాఘవాచార్యు లందుకొని, "అమ్మాయీ సీతమ్మా" అని పిలిచి లోపల అమ్మగారు రెండులకో పిలుచుచున్నారు అని చెప్పెను. అప్పుడు నూతివైపు పంచపాళిలోఁ దన యీడుపడుచులతోఁ గూడి గవ్వలాడుచున్న యేడుసంవత్సరముల యీడు గల చామనచాయపిల్ల పరికిణి కట్టుకొని కుడిచేతిలో పందెము వేయు గవ్వలను ఎడమచేతిలో గళ్ళుగీచిన నుద్దకొమ్మును బట్టుకొని 'వచ్చె వచ్చె'నని కేకలు వేయుచు కాళ్ళగజ్జెలు గల్లుగల్లుమన చావడిలోనుండి పడమటింటిగుమ్మమువైపు

నకుఁ బరిగెత్తుకొని వెళ్ళెను. ఆచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవ కుమార్తె. అట్లు వెళ్ళి గుమ్మమున కీవలనే నిలుచుండి

సీత—'అమ్మా! ఎందుకు పిలిచినావు?'

మాణిక్యాంబ—నాన్నగారితో వంటయినదని, స్నానమునకు లేవచ్చునని చెప్పు.

మాణిక్యాంబ రాజశేఖరుఁడుగారి భార్య. ఆమె రుక్మిణితో సమానమయిన తెలివి గలదియు, విద్య నేర్చినదియుఁ గాకపోయినను, గృహకృత్యములను జక్కఁబెట్టుటయందును, పాకము చేయుటయందును నిరుపమానమయిన ప్రజ్ఞ కలది. రూపమున చాలవఱకు పెద్దకుమార్తెను పోలియుండునుగాని మొగము కొంచెము ముడుకుదిగాను దేహచ్ఛాయ యొకవాసి నలుపుగాను కనఁబడును. ఆమె ముప్పదినాలుగేండ్ల వయస్సు కల దయ్యును దూరమునుండి చూచుటకు చిన్నదానివలెనే యుండును.

అంతట సీత మరలఁ జావడిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి, 'నాన్నగారూ! వంట అయినదఁట! అమ్మ స్నానమునకు లెమ్మనుచున్నది' అని చెప్పి, యెప్పటియట్ల గవ్వలాడుట కయి నూతిపంచపాళిలోనికిఁ బోయెను.

రాజ—ప్రసాదరావుగారూ! మీరు స్నానము చేయుదురేమో నూతిదగ్గఱకుఁ బొండి; భైరవమూర్తిగారూ! గోదావరికి వెళ్ళెదరా? లేక నూతియొద్దనే నీళ్ళు పోసికొనెదరా?

భైర—కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికే వెళ్ళెదను.

అప్పుడక్కడ నున్నవా రందఱును లేచి, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిరి. రాజశేఖరుఁడు గారును వడమటింటిలోనికి నడచిరి. లోపల సానమీఁద గంధము తీయుచున్న మాణిక్యాంబ మట్టియలచప్పుడుతో వడమటింటి దొడ్డితలుపు కడకు నడచి యొకకాలు గడప కీవలను రెండవకాలు పంచపాళిలోను

పెట్టి, కుడిచేతితో ద్వారబంధమును బట్టుకొని నిలువఁబడి 'రుక్మిణీ! బాబయ్యగారు స్నానమునకు వచ్చినారు; వేగము వచ్చి నీళ్ళందిమ్ము' అని కేక వేసెను. ఆపిలుపు విని, దేవతార్చనకుఁ బూలు గోయుచున్న రుక్మిణి "వచ్చుచున్నాను" అని పలికి తొందరగా రాగిహరివాణముతో నిత్యమల్లి పుష్పములను తులసిదళములను దెచ్చి దేవున కరుగుమీఁద పెట్టి తండ్రిగారికి నీళ్ళిచ్చుటకయి వంటయింటి దొడ్డిలోనికిఁ బోయెను. మాణిక్యాంబ కంచుగిన్నెలలో గంధాక్షతలు గూటిలో నున్న యద్దమును విభూతిపెట్టెను గొనివచ్చి దేవునరుగునొద్ద నున్న పీఁటదగ్గఱఁ బెట్టినది. తోడనే లోపలినుండి నలువదియేండ్లు దాఁటిన విధవ యొకతె పిడిచి కట్టుకొనిన తడిబట్టచెఱఁగు నెత్తిమీఁదినుండి రానిచ్చి ముసుఁగు వేసి కొని, పొయిలోనిబూడిద నొసటను బొట్టుపెట్టుకొని, వెండిచెంబుల జోటితో మడినీళ్ళు దెచ్చి పీఁటయొద్దనుంచెను. తరువాత రాజశేఖరుఁడు గారు స్నానముచేసి, జుట్టుతుడుచుకొని కొనలు ముడివైచుకొని, అప్పు డాఱవేసిన మడిబట్ట గట్టుకొని వచ్చి, దేవునరుగుముందఱ నున్నపీఁట మీఁద గూరుచుండి యాచమనము చేసి, విభూతిపండు కొంచెము చిదిపి నీళ్ళతోఁ దడిపి చేతి యంగుష్ఠమును కనిష్ఠకయుఁ దప్ప తక్కిన మూఁడు వ్రేళ్ళతోను నొసటను భుజములను కంఠమునను రొమ్మునను రేఖలను తీర్చి, భువనేశ్వరము తాళము తీసి విగ్రహములను సాలగ్రామములను పళ్ళెములో నిడి మంత్రములు చదువుచు దేవతార్చనమున కారంభించెను. ఇంతలో తక్కినవారందఱును స్నానముచేసి వచ్చి గోడల పొడుగునను పీఁటలమీఁదఁ గూరుచుండిరి.

భోజనమునకు రావలసినవా రందఱును లోపలికి వెళ్ళినతరువాత మాణిక్యాంబ మడి విడిచి నడిమితలుపు వేసివచ్చి పడకగదిలో కూరుచుండి తమలపాకులు చుట్టుచుండెను. ఇంతలో వీధితలుపువద్ద "రాజశేఖరుఁడుగారూ!" అని పిలుపుమీఁద పిలుపుగా పొలముకేకల వలె నిరువది

కేకలు వినఁబడెను "వచ్చె వచ్చె" నని లోపలినుండి పలుకుచు మాణి క్యాంబ వచ్చులోపలనె, కేకలతోఁగూడ తలుపుమీఁద దబదబ గుద్దులు వినబడెను. ఆమె వెళ్ళి తలుపుగడియ తీయునప్పటికి, నుదుట దట్టముగాఁ బెట్టినవిభూతి చెమ్మటతోఁ గలిసి చప్పిడిదౌడలకు వెల్లవేయఁ జెవుల కుండలము లుయ్యాలలూగ ముడుతలు పడియున్న ముసలిమొగమును, అంగవస్త్రముతోఁ జేర్చి చుట్టిన బట్టలసందునుండికనఁబడు తెల్లని జుట్టు గలతలయును, లోపలి నీరుకావిదోవతులపై నున్న దర్భాసనముచే లావుగాఁ గనఁబడు కృష్ణాజినపుచుట్టగలమూపులును, వీపునుండి కుడి భుజముమీఁదుగా వచ్చిన కృష్ణాసనపుత్రాటితోనను గట్టఁబడ్డ రాగిజారీ యును నారసంచియుఁ గల యెండుఁబొమ్మును గల నల్లని పొడుగయిన విగ్రహ మొకటి ద్వారబంధముపొడుగునను నిలువఁబడి యుండెను. తలుపు తీయఁగానే యావిగ్రహము తిన్నగా పడమటింటివైపునకు నడచి లోపల రాజశేఖరుఁడుగారి కెదురుగా నిలువఁబడెను.

రాజ — శాస్త్రిలుగారూ ! మీ దేయూరు ?

శాస్త్రి — మాది కానూరగ్రహారము. మా యింటిపేరు బులుసు వారు; నాపేరు పేరయ్యసోమయాజులు. మీకీర్తి జగద్విఖ్యాత మయి నది. పదిమందిబ్రాహ్మణుల కింతయన్నము పెట్టినను సంభావన యిచ్చి నను భూమిమీఁద సార్థకజన్మము మీదికాని నావంటివ్యర్థుని బ్రతు కెందుకు ?

రాజ — కార్తికసోమవారము మీరు రాత్రిదాఁక నుండెదరా?

సోమ — పెద్దవాఁడ నయినాను, ఇప్పు డుండలేను.

రాజ — సోమయాజులుగా రెండఁబడిన ట్టున్నారు. అట్లయిన వేగిరము నూతిదగ్గఱ నాలుగుచేదలనీళ్లుపోసికొని రండి, వడ్డన యవు చున్నది.

సోమ — మీ భోజనములు కానివ్వండి. నా దొక్క మడివి యున్నది. నాకు స్వహస్తపాకము కావలెను. పొయ్యి కొంచెము గోమయముతో శుద్ధిచేసి నాలుగువస్త్రములను అమర్చినయెడల స్నానము చేసి వచ్చి పాకము చేసికొనెదను.

రాజ — వేఱె పొయ్యిలేదు. మీరు దయచేసి మా పాకములోనికే రావలెను.

సోమ — నాకు స్త్రీ పాకము పుచ్చుకోనని నియమము, మీ యింట వంటచేయువారు పురుషులేకదా !

రాజ — మా పినతల్లి కుమార్తె వంటచేసినది. మా యింట నెప్పుడును స్త్రీలే వంట చేయుదురు.

సోమ — అయ్యో ! స్త్రీపాకమే కాకుండ నియోగిపాకము కూడ నే నెట్లు పుచ్చుకొందును ? కొంచె మత్తెసరు పెట్టించిన నేను వచ్చి దింపుకొనెదను.

రాజ — నేఁడు సందర్భపడదు. ఈ పూఁట మీరు వేరే ఎక్కడికయిన విజయం చేయవలెను.

సోమ— (కొంచెముసే పనుమానించి) నే నెఱుఁగుదును. మీది మొదటినుండియు శిష్టసంప్రదాయము — మీ తాతగా రెంతో కర్మిష్ఠులు; మీ తండ్రిగారు కేవలము బ్రహ్మవేత్త. మీ యింట నా కభ్యంతరములేదుగాని యొకచోట భోజనము చేసినానన్న మఱియొక చోటను గూడ నాలాగుననే చేయుచుందురు. నే నిక్కడ భోజనము చేసిన మాటను మీరు రహస్యముగా నుంచవలెను. కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికిబోయి నిమిషములో స్నానముచేసి వచ్చెదను. ఇంతలో వడ్డనకానిండు.

అని పేరయ్య సోమయాజులు కృష్ణాజినమును నారసంచియు నట్టింటఁబెట్టి గోదావరికిఁ బోయి స్నానము చేసి వచ్చి, కృష్ణాజినమును

చావడిలో క్రిందఁబఱచి దానిమీఁద దర్భాసనము వేసికొని కూర్చుండి, గోముఖముఁగోఁ జేయిదూర్చి లోపల రుద్రాక్షమాలను ద్రిప్పుచు కన్నులు మూసికొని జపముచేయ నారంభించెను. ప్రసాదరావు నల్ల మందువాఁడనని తొందరపడుటను వడ్డించియున్న యన్నమును కూర లును చల్లారిపోవుటను జూచి లోపల విస్తళ్ళుముందఱఁ గనిపెట్టుకొని యున్నవారు లేచివచ్చి పలుమాఱు పిలువఁగాఁ బిలువగా, సోమయాజులు రెండుగడియలకు మౌనము చాలించి లేచివచ్చి విస్తరిముందఱఁ గూరు చుండెను. అప్పు డందఱును పరిషేచనములు చేసి భోజనము చేయ మొదలుపెట్టిరి.

రాజ — రాజమహేంద్రవరమునుండి శుభలేఖ తీసికొనివచ్చిన నీళ్ళకావడి వెంకయ్యజాడ లేదు. ఎక్కడఁ గూర్చున్నాఁడు ?

వెంక — అయ్యా! అయ్యా! ఇదిగో సోమయాజులుగారి వెనుక మూల విస్తరిపద్దఁ గూరుచున్నాను.

సోమ — ఈ పాకము దివ్యముగా నున్నది. దీని ముందఱ నల భీమపాకము లెందుకు!

వెంక — సోమయాజులుగారూ! నిన్న సత్రములో వండిన బీర కాయి యింతరుచిగా లేదు సుండీ!

రాజ — ఏ సత్రము ?

నిన్న రాజమహేంద్రవరములో నొక కోమటియింట గృహప్రవే శమునకు సంతర్పణ జరిగినది. బొల్లి పేరయ్యగాఁడు వంటచేసినాఁడు. అక్కడ సోమయాజులుగారును నేనును నేక పంక్తినే కూరుచున్నాము.

ఈ ప్రకారముగా నన్యోన్యసంభాషణములు గావించుకొనుచు భోజనముచేసి యందఱును పడమటింటిదొడ్డిలో చేతులు కడుగుకొని

త్రేన్చుచు బొజ్జలు నిమురుకొనుచు వచ్చి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి. సోమయాజులుగారు మొట్టమొదట నాలుగుదినము లుండఁదలఁచుకొనియే వచ్చినను, భోజనసమయమున జరిగిన ప్రసంగమునుబట్టి నిలువ మనసొప్పక సంభావనను సహిత మడుగకయే వెంటనే తాంబూలమును బుచ్చుకొని నడచిరి.

నాల్గవ ప్రకరణము

పురాణకాలక్షేపము—రాజశేఖరుఁడుగారి స్థితి— ఆయన భావమఱఁది దామోదరయ్యచరిత్రము—మిత్రుఁడు నారాయణమూర్తి కథ— ఎఱుక యడుగుట.

రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసినతరువాత ఒక్క నిద్రపోయి లేచి, తాంబూలము వేసికొని కచేరిచావడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిరి. అంతకుమునుపే గ్రామమునఁ గల పెద్దమనుష్యులు పలువురు వచ్చి తగిన స్థలములలోఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు 'సుబ్రహ్మణ్యా!' అని పిలిచినతోడనే 'అయ్యా' అని పలికి లోపలినుండి పది యాఱుసంవత్సరముల వయసుగల యెఱ్ఱని చిన్నవాఁ డొకఁడు వచ్చి యెదుర నిలువఁబడెను. అతఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు; సీత పుట్టినతరువాత రెండు సంవత్సరములకు మఱియొకపిల్లవాఁడు కలిగెను గాని యాచిన్నవాఁడు పురిటిలోనే సంధుగొట్టిపోయెను. ఆ వెనుక మాణిక్యాంబకు కానుపులేదు. సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క మొగ మందమైనదే కాని మూఁడేండ్ల ప్రాయమున బాలరోగము వచ్చినప్పుడు పసపుకొమ్ముతోఁ గాల్చిన మచ్చమాత్రము నొసటను గొంచెము వికారముగా నుండెను; తలవెండ్రుకలు నిడువుగాను నల్లగాను ఉండెను. చేతుల బంగారుమురుగులును, చెవులను రవల యంటుజోడును అనామికను పచ్చదాపిన కుందనంపుపని యుంగరమును ఉండెను.

రాజ—సుబ్రహ్మణ్యా! అందఱితోఁగూడ నీవు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినావు కావేమి?

సుబ్ర—కార్తికసోమవారము గనుక, ఈదినము రాత్రిదాఁక నుండి మఱి భోజనము చేయవలెననుకున్నాను.

రాజ—లోపల బల్లమీఁద ఆదిపర్వ మున్నది. తీసికొని వచ్చి శాస్త్రులుగారిని వెళ్ళి పిలుచుకొని రా.

తండ్రియాజ్ఞప్రకారము సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికి వెళ్ళి పుస్తకమును దీసికొనివచ్చి తండ్రిచేతి కిచ్చి, నడవలో నుండి నడచి వీధిగుమ్మము మెట్లుదిగుచు, దూరమునుండి వచ్చుచున్న యొక నల్లనివిగ్రహము జూచి 'వేగిరము రండి' అని కేకవేసి, తాను మరలివచ్చి శాస్త్రులుగారు వచ్చుచున్నారని చెప్పి చావడిలో నడుమగా పుస్తకమును ముందఱ బెట్టుకొని కూర్చుండెను. ఇంతలో శాస్త్రులును బుజముమీఁద చినిగిపోయిన పాతశాలువును మడతబెట్టివేసికొని, బంగారము తేకెత్తుటచే నడుమనడుమ లోపలి లక్క కనఁబడుచున్న కుండలముల జోడు చెవుల నల్లలనాడుచుండ వచ్చి సభలోఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు సాహిత్యపరులయ్యును, ఆకాలమునందు పెద్ద పుస్తకమును జదివి మఱియొక పండితునిచే అర్థముచెప్పించుట గొప్ప గౌరవముగా నెంచబడుచుండును గనుక, ఆశాస్త్రులు వచ్చువఱకును పుస్తకమును జదువక గనిపెట్టుకొనియుండిరి.

రాజ — మీ రీవేళ నింత యాలస్యముగా వచ్చినారేమండి?

శాస్త్రి — ఇంతకుమును పొకపర్యాయము వచ్చి చూచిపోయినాను. తమరు లేవలేదని చెప్పినందున, వేఱొయొక పెద్దమనుష్యునితోఁ గొంచెము మాటాడవలసిన పనియుండఁగా మీరు లేచునప్పటికి మరల వత్తమని వెళ్ళినాను. ఆయనతో మాటాడుట కొంచెమాలస్య మయినది. క్షమించవలెను — నాయనా! సుబ్రహ్మణ్యము! పుస్తకము విప్పు.

సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకమును విప్పుచు, 'తొండము నేకదంతమును దోరపు బొజ్జయు' నను విఘ్నేశ్వర స్తవపద్యము నారంభించి చదువుచుండగా శాస్త్రులందుకొని యాపద్యము కడవఱకునయిన తరువాత, 'అంజలిఁజేసి మ్రొక్కెద మదంబకు' మొదలుగాఁగల సరస్వతీ

ప్రార్థనమును, పిమ్మట 'ప్రాంశుపయోదనీలతను భాసితు' మొదలుగాఁ గల వ్యాసస్తోత్రమును, పిదప మఱికొన్ని పద్యములను తానుగూడ కలిసి చదివెను. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్యము గతదినము విడిచిపెట్టిన భాగమును దీసి, అర్జునుఁడు ద్వారకానగరమునకు వెళ్ళిన భాగమునందలి

"ద్వాదశ మాసికవ్రతము ధర్మవిధిం జరుపంగ నేఁగి గం
గాది మహానదీ హిమవదాది మహాగిరిదర్శనంబు మీ
పాదపయోజదర్శనము పన్నఁగ జేయుటఁ జేసి పూర్వసం
పాదితసర్వపాపములు వాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా!"

అను పద్యమును చదివెను. అప్పుడు శాస్త్రులు పద్యములో నున్నవి కొన్నియు, లేనివి కొన్నియుఁ గల్పించి దీర్ఘములు తీయుచు నర్థము చెప్ప మొదలుపెట్టెను. అర్థము చెప్పుచున్న కాలములో సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకముయొక్క సూత్రమునకుఁ గట్టియున్న పుడకను జేతిలోఁ బట్టుకొని త్రిప్పుచుండెను. అది చూచి శాస్త్రులు ఉలికిపడి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచుకొని 'పుస్తకము చదువుచుండఁగా దాని నా ప్రకారము త్రిప్పుకోవచ్చునా? వ్యాసులవారు దానిమీఁదఁ గూరు చుందురే' యని దగ్గఱ నున్నవారి కావిషయమయిన కథ నొకదానిని జెప్పెను. ఆ మాటమీఁద నందులో నెవ్వరో యడిగినదానికిఁ బ్రత్యు త్తరముగా, 'వ్యాసులవారు దగ్గఱనుండి వెళ్ళుచుండినంగాని వారు స్మర ణకు రారనియు, వారప్పు డా మార్గముననే యాకాశముమీఁద దివ్య విమాన మెక్కి వెళ్లుచున్నారనియు చెప్పి ఆకాశమువంక జూచి కన్నులు మూసికొని మూఁడునమస్కారములు చేసెను. ఈ ప్రకారముగా సంజ వేళకు ఆదిపర్వము ముగిసినందున నాటికిఁ బురాణకాలక్షేపమును జాలించి "స్వస్తిప్రజాభ్యః" మొదలుగాఁ గల శ్లోకమును జదివి యెవరి యిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయిరి.

రాజశేఖరుడుగారి యింటికి నిత్యమును బంధువులు పలువది తరములు గడచిపోయినను వంశవృక్షములు సహితము చూచుకొని నక్కఱ లేకయే తమబంధుత్వము జ్ఞాపకముంచుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి మీఁది ప్రేమచేత నాతనిని చూచి యాదరించిపోవలెనను నుద్దేశముతో వచ్చి నెలలకొలఁది నుండి తినిపోవుచు వస్త్రములు మొదలగువానిని బహుమానమును బడయుచుందురు. ఊరనుండు పెద్దమనుష్యులును పరిచితులయిన వారునుగూడ రాజశేఖరుఁడుగారి యింట వంట దివ్యముగా జేయుదురని శ్లాఘించుచు నెలకు సగముదినము లచ్చటనే భోజనములు చేయుచుందురు. వారు చేయు స్తోత్రపాఠముల కుబ్బి రాజశేఖరుడుగారును, వారు వచ్చినప్పుడెల్ల పిండివంటలును క్షీరాన్నమును మొదలగువానిని చేయించి వారిచేత మెప్పువడయఁ జూచుచుందురు. అన్న ముడుకకపోయినను, పులుసు కాఁగకపోయినను, పప్పు వేఁగకపోయినను కూడ వారివంట బాగుండలేదని యెవ్వరును జెప్పలేదు—ఊరకే వచ్చినపదార్థమునం దెప్పుడును రుచి యధికముగా నుండునుగదా? కొందఱు బంధువులు తాము వెళ్ళునప్పుడు కొంత సొమ్మును బదులుపుచ్చుకొని అదివఱకుఁ దఱచుగా వచ్చుచుఁ బోవుచునుండువారేయైనను అంతటినుండి తీఱిక లేక బదులుతీర్చుటకయి మరల నెప్పుడును వచ్చెడివారు కారు. ధనవంతుఁడు గనుక ఆయన కెల్లవారును మిత్రులుగానుండిరి— ఆమిత్రసహస్రములలో నొకఁడైనను నిజమైన యాప్తుఁ డున్నాఁడో లేఁడో యన్నసంగతిని మాత్ర మాయనకు ధనలక్ష్మి తెలియనిచ్చినదికాదు. అట్టి మిత్రోత్తము లందఱును రాజశేఖరుఁడుగారికి స్తుతిపాఠములతో భూమిమీఁదనే స్వర్గసుఖమునుగలిగించిన యాయన నానందింపఁ జేయుచుఁ డా మాయన యిచ్చెడిధనకనకవస్తువాహనముల నాతని ప్రీతికై యంగీకరించుచుందురు. నిత్యమును యాచకులసంఖ్యముగా వచ్చి తమ కష్టకథలను గాథలుగాఁ జెప్పి చివరకుఁ

దము కేమయినను ఇమ్మని తెల్పుచుందురు—అట్టివారు నటించెడి యాప దల నన్నిటిని ఆతఁడు నిజ మయినవానినిగానే భావించి సాహాయ్యము చేయుచుండును. కొందఱు బ్రాహ్మణులు పిల్లవానికి వివాహము చేసి కొనెద మనియు, ఉపనయనము చేసికొనెద మనియు, తాము యజ్ఞ ములు చేసెదమనియు, సత్రములు సమారాధనలు చేయించెద మనియు, చెప్పి యాయనవద్ద ధనమార్జించుకొని పోవుచుందురు. మిత్రుల వేడుక కయి రాజశేఖరుఁడుగారియింట రాత్రులు తఱుచుగా గానవినోదము లును నాట్యవిశేషములును జారిపోతాది నాటకగోష్ఠులును జరుగుచుం డును. మోసగాండ్రు కొందఱు తమ కమ్ముడుపోనియుంగరములు మొద లగు వస్తువులను దెచ్చి, వానిలోఁ జెక్కినరాళ్ళ వెలయెఱిఁగి కొనఁగలి గిన సరసులు రాజశేఖరుఁడుగారు తప్ప మఱియొకరు లేరని ముఖప్రీతిగా మాటలుచెప్పి వస్తువు లంత వెల చేయకపోయినను మాటలనే యెక్కువ వెలకు విక్రయించి పోవుచుందురు. గ్రామములోని వైదికబృందము యొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకటైన దేవాలయనిర్మా ణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపుకొండనుండి నల్లరాళ్ళు తెప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాదక్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయునకు గుడికట్టింప నారంభించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండెను. కాని పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రును పనిచేయింపఁ దిరుగుచుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంతవఱకు భాగ్యవంతులయిరి. ఈప్రకారముగాఁ దన్నునాదరము చేసి యితరులపాలు చేయవచ్చుచున్నందున, ధనదేవత కాతనియం దాగ్ర హము వచ్చి లేచిపోవుటకు బ్రయత్నము చేయుచుండెను గాని చిరపరి చయమునుబట్టి యొక్క సారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈసంగ తిని దెలిసికొని దారిద్ర్యదేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగిచూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే

తాను బ్రవేశింపవలెనని కూరుచుండెను. రుక్మిణివివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంత ఋణమైనందున దానిమీఁద వడ్డి పెరుగుచుండెనే కాని మఱియొక తొందరయేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుఁడుగారివలన బాగుపడినవారు పలువు రున్నను వారిలో నెల్ల దామోదరయ్యయు, నారాయణమూర్తియు ముఖ్యులు. ఆయిద్దరిలో దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి బావమఱఁది; రాజశేఖరుఁడుగారి తోఁడఁబుట్టిన పడుచునే యాతని కిచ్చిరి; కాని యామె ఒక్కకుమారునిమాత్రము గని కాలము చేసెను. ఆకుమారుని కిప్పుడు పదియేనువత్సరములున్నవి, అతనిపేరు శంకరయ్య, అతని కెనిమిది సంవత్సరములు దాఁటకముందే తల్లి పోయినందున, అతఁడు చిన్నప్పటినుండియు మేనమామగారియింటనే పెరిగినాఁడు. అతనికే సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలయునని తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నుండెను. భార్యపోయిన తర్వాత దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి సాయముచేతనే రెండవ వివాహము చేసికొనెనుగాని యాచిన్నది పెండ్లినాఁటికి తొమ్మిదిసంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది. గనుక, ఈడేరి కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది. ఆతనికి ద్వితీయకళత్రమువలన సంతానమింకను కలుగలేదు. దామోదరయ్య మొదటినుండియు మిక్కిలి బీదవాఁడు; ఆతనికి రాజశేఖరుఁడుగారి చెల్లెలి నిచ్చునప్పటికి రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రియు ధనవంతుఁడు కాఁడు. వారిది పూర్వము వసంతవాడ నివాసస్థలము. రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి తన యింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టలు త్రవ్వించుచుండఁగా నొకచోట నిత్తడి బిందెతో ధనము దొరకినది. ధనము దొరకిన తరువాత స్వస్థలములో నున్న విశేషగౌరవ ముండదని యెంచియో, లోకులు యోర్వలేని తనమునకు జడిసియో రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి దారపుత్రాదులతో నల్లుని

గూడ వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చి యప్పటినుండియు ఈ ధవళగిరియందే
నివాసముగా నుండి యా చుట్టుపట్టులనే మాన్యములు గొని కొంత
కాలమునకు మరణము నొందెను. భార్య పోవువఱకును దామోదరయ్య
రాజశేఖరుఁడుగారి యింటనే యుండి, ఆయన పేరు చెప్పి ధనము సిత
రుల వద్ద తెచ్చి తా నపహరించుచుఁ బయికిఁ దెలియనియ్యక దాచు
కొనుచుండెను. తరువాత అప్పులవారు వచ్చి తొందరపెట్టినప్పుడు రాజ
శేఖరుఁడుగారే సొమ్మిచ్చుకొనుచుండిరి. తోడఁబుట్టిన పడుచు పోయిన
తరువాత దామోదరయ్య చేయు నక్రమములకు సహింపలేక యొక
నాఁడు రాజశేఖరుడుగా రాతనిని కఠినముగా మందలించిరి. అందు
మీఁద గోపము వచ్చి దామోదరయ్య తన్ను బావమఱఁది కట్టుబట్ట
లతో నిల్లు వెడలఁగొట్టినాఁడని యూరివారందరి ముందఱఁ జాటుచు
దేశాంతరమునకు లేచిపోయి, యాఱు నెలలకు గడ్డమును తలయును
బెంచుకొని మరల వచ్చి, భూతవైద్యుఁడనని వేషము వేసికొని నుదుట
పెద్దకుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వీధులవెంబడి తిరుగుచుండెను. ఆ వఱకే
దామోదరయ్య తా నార్జించుకొన్న ధనమును వేఱుగ జాగ్రత్త చేసి
కొన్నందున అప్పుడా ధనముతో నొక యిల్లుగట్టి ఆ గ్రామములోనే
ప్రత్యేకముగా నొక చోటఁ గాపురముండెను. ఆతని భూతవైద్యము
నానాఁటికి బలపడినందున ఊర నెవ్వరికైన కాలిలో ముల్లుగుచ్చుకొన్న
నాతనిచేత విభూతి పెట్టించుచుందురు. ఈ విధముగా దామోదరయ్య
భాగ్యవంతుడగుటయేగాక, జనులచేత మిక్కిలి గౌరవమునుసహితము
పొందుచుండెను.

రెండవ యాతఁడైన నారాయణమూర్తి మొదట సద్వం
శమునఁ బుట్టినవాడేగాని దుర్మార్గులతో సావాసముచేసి తనకుఁ గల
కాసువీసములను వ్యయము చేసికొని బీదవాఁడయ్యును పయికి ధనికుని
వలె నటించుచుండెను. అతనికి భాగ్యము పోయినను దాని ననుసరించి

యుండిన చిహ్నములు మాత్రము పోనందున నారాయణమూర్తి తెలు
చుగా రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చెను. రహస్యమని చెప్పి
రాజశేఖరుఁడుగారిని లోపలికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తన యక్కఱను
దెలిపి సొమ్ము బదులడుగు చుండును. ఆ ఋణము మరల తీఱునది
కాదని దృఢముగా నెఱిఁగియు, రాజశేఖరుఁడుగారు మానవంతుల
గౌరవమును కాపాడుచుండుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవారు
గనుకను, అతఁడు చిన్నతనములో తన సహపాఠిగనుకను, అడిగిన మొత్త
మును రెండవవారెఱుఁగకుండ చేతిలోఁబెట్టి పంపుచుండును. ఆతఁ
డా ధనముతో సరిగవస్త్రములు, సుగంధద్రవ్యములు మొదలగువానిని
గొనుచు మిత్రులకు షడ్రసోపేతముగా విందులు చేయుచుండును. ఇది
గాక యాతఁ డితరస్థలములలోఁ జేసిన ఋణములకయి ఋణప్రదాతలు
కొందఱు పెట్టినందున, రాజశేఖరుఁడుగారు తనసొంతసొమ్ములోనుండి
యప్పుడప్పుడు మూఁడువేలరూపాయలవఱకు నిచ్చి యాతనిని ఋణ
బాధనుండి విముక్తునిజేసిరి. రెండుసంవత్సరములక్రింద నారాయణమూర్తి
యొక్క పెత్తండ్రిభార్య సంతులేకుండ మృతినొందినందున, ఆమెసొత్తు
పదివేలరూపాయలు అతనికిఁ జేరెను. ఆసంగతి తెలిసినతోడనే రాజశేఖ
రుఁడుగారు పరమానందభరితులై నారాయణమూర్తియింటికిఁబోయి
యాతని నాలింగనము చేసికొని తనకీయవలసిన యప్పును దీర్పవలసినపని
లేదనియు యావద్ధనముతోను గౌరవముతో సుఖజీవనము చేయవలసిన
దనియుఁ జెప్పి యాదరించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి కీవఱకు బదులుచేయ
వలసిన యవశ్యకమంతఁగా తటస్థింపనందునను, ధనము విశేషముగ
నున్నందునను నారాయణమూర్తి కావలసినయెడల తనధనమును వాడు
కోవచ్చునని రాజశేఖరుఁడుగారితోఁ బలుమారు పూర్వము చెప్పుచు
వచ్చెను.

ఒకనాఁడు నాలుగుగడియలప్రొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుఁడు గారు కచేరిచావడిలోఁ బలువురతోఁ గూరుచుండి యున్నసమయమున రుక్మిణి నూతివద్దకువచ్చి యక్కడినుండి పెరటిగుమ్మముదగ్గఱకుబోయి లోపలనే నిలుచుండి, తరిగిన గుమ్మడికాయపెచ్చులను వీథిలో బాఱ వేయవచ్చిన పొరిగింటివారి యాఁడుపడుచుతో మాటాడుచుండెను. అప్పుడు చేతితో తాటాకుగిలకగుత్తుల నాడించుచు నెత్తిమీఁద నొక బుట్ట పెట్టుకొని యొక్కయెఱుకత యామార్గమునఁ బోవుచు రుక్మిణి మొగమువంక నిదానించిచూచి నిలువంబడి "అమ్మా! నీకు శీఘ్రముగానే మేలుకలుగుచున్నది; భాగ్యము కలుగుచున్నది; నీమనసులో నొకవిచారము పెట్టుకొని కృశించుచున్నావు. ఎఱుకయడిగితే నీమనసులోనున్నది సూటిగాఁ జెప్పెద" నని చెప్పెను. ఆ మాటలు విని యా ప్రబోధికను దొడ్డిలోనికిఁ బిలుచుకొనిపోయి కొట్లచాటునఁ గూరుచుండఁబెట్టి తానులోపలికిఁబోయి చేటలో బియ్యముపోసి తెచ్చి యా బియ్యమును దనచేతిలో నుంచుకొని ముమ్మాఱు తనచేయి ఫాలమున మోపి మ్రొక్కి కార్యమును తలఁచుకొని రుక్మిణి తన చేతిలోని బియ్యమును చేటలో విడిచిపెట్టెను. అప్పుడాయెఱుకత తాను నల్లించినరీతిగా నిష్టదైవతములఁ దలఁచుకొని వాక్కిండని వేఁడుకొని యామెచేయిపట్టుకొని 'భాగ్యముకల చెయ్యి; ప్రతిష్ఠగలచెయ్యి' యని పలికి, 'నీ వొక్క తలపు తలచినావు; ఒక్కకోరిక కోరినావు; ఒక్క మే లడిగినావు; అది కాయో పండో, కల్లో నిజమో, చేకూఱునో చేకూఱదోయని త్రొక్కటపడుచున్నావు; అది కాయకాదు పండు; కల్లగాదు నిజము; శీఘ్రముగానే చేకూఱనున్నది. ఆఁడువారివంక తలంపా మగవారివంక తలపా యందు వేమో మగవారంటే గడ్డము, ఆఁడువా రంటే లక్కాకు' అని రుక్మిణి ముఖలక్షణములను చక్కగా కనిపెట్టి మగవారివంక తలంపన్నప్పు డామె మొగ మొకవిధముగా నుండుటచూచి సంగతి నూహించి

'నీది మగవారినంక తలంపు; శీఘ్రముగానే కార్యము గట్టెక్కనున్నది; నీకొట్టై నేతఁ బడనున్న' దని చెప్పి తక్కిన ప్రసంగమువలన రుక్మిణి మనసులోని సంగతి యంతయు దెలిసికొని, రుక్మిణిమగఁడు దేశాంతరగతుఁ డయినవార్త నాచటికే వినయున్నది కాన 'నీమగఁడు చెడుసావాసము చేత దేశాలపాలయి తిరుగుచున్నాఁడు; నీమీఁదిమోహముచేత నెల దినములలో నిన్ను వెదకుకొనుచు రాఁగలఁడు' అని చెప్పి సంచిలోని వేరు నొకదానిని తీసి పసుపుదారముతో జేతికి కట్టి ప్రాఁతబట్టయు రవికయు బుచ్చుకొని, మగనితోఁ గలిసి కాపురము చేయుచున్న తరువాత క్రొత్త చీర పెట్టుమని చెప్పి తనదారిని బోయెను. రుక్మిణియుఁ బరమానంద భరితురాలయి అంత నూటిగాఁ తన మనోగతమును దెలిపి నందునకై యెఱుకతయొక్క మహత్త్వమును మెచ్చుకొని యబ్బురపడుచు లోప లికిఁ బోయెను.

అయిదవ ప్రకరణము

సీతయొక్క వివాహప్రయత్నము — బైరాగియొక్క ప్రసిద్ధి — అతఁడు వైశ్యమునకు గుదురుట — జనార్దనస్వామి యుత్సవము — రుక్మిణియొక్క కాసులపేరు పోవుట;

ఒకనాఁటి యుదయమున రాజశేఖరుఁడుగారు సభ తీర్చి చావిడిలోఁ గూర్చుండి యుండఁగాఁ సిద్ధాంతి వచ్చి తాటాకులతో నల్లిన రొయిరలోనుండి సులోచనములజోడును తీసి ముక్కునకుఁ దగిలించుకొని దాని దారమును నొసటినుండి జుట్టుమీఁదుగా వెనుకకు వేసికొని కూరుచుండి తాటాకుపుస్తకమునకుఁ గట్టిన దారములో గ్రుచ్చిన చిన్న తాటాకుముక్కలను నాలుగయిదింటిని పయికిఁ దీసి ముందుకు వెనుకకును త్రిప్పుచు వానివంకఁ జూడసాగెను.

రాజ — సిద్ధాంతిగారూ! సీతకే సంబంధము బాగున్నది?

సిద్ధాం — చక్కగా నాలోచించి చూడఁగా మంత్రిప్రగడ బాపిరాజుగారి కుమారుని జాతకము సర్వవిధముల ననుకూలముగ గనఁబడుచున్నది.

మంత్రిప్రగడ బాపిరాజు తన కొమారున కేలాగునైన సీతను జేసికొని రాజశేఖరుఁడుగారితోడి బాంధవ్యమువలన బాగుపడవలెనని చిరకాలమునుండి కోరియున్నవాఁడు కాన, ఈ నడుమఁ దన యింట సీతాకళ్యాణసమయమున సిద్ధాంతికి మంచి దోవతుల చాపు కట్టఁబెట్టుటయే కాక, సీత నిచ్చిందినయెడల నింతకంటె మంచి బహుమానము చేసెద నని యాశపెట్టెను.

రాజ — బాపిరాజు కొమారుఁడు నల్లనివాఁడు. చదువులోను తెలివి లేదని వినుచున్నాను. వాఁడప్పుడే దుస్సహవాసముచేత చెడుతిరు

గుళ్లు తిరుగ నారంభించినాఁడఁట! వానికి సీత నియ్యను. మన శంకరయ్య జాతక మెట్లున్నది?

సిద్ధాం — మీ మేనల్లుని జాతకము చూచినాను. సమస్త విధములచేతను దివ్యజాతకమే కాని జన్మనక్షత్రము కృత్తిక; మన సీతదికూడ కృత్తికా నక్షత్రమే — శ్లో. అజైకపాచ్ఛ్రవిష్ఠా చ పునర్వస్వథకృత్తికా। మృగశీర్షంచ చిత్రా చ సవికోత్తర ఫల్గునీ। జ్యేష్ఠాచవిశ్వా..ముంచ నక్షత్రైక్యే వినశ్యతి। ఏకారాశౌ పృథగ్ధిష్ణ్యేచోత్తమం పాణిపీడనం॥ — అని శాస్త్రములో నయినక్షత్రముల నైక్యమునందు కన్యావరులకు నాశనము సంభవించునని చెప్పఁబడి యున్నది. బాపిరాజు కొమారుని జాతకము సర్వోత్తముగా నున్నది — అందులో కేంద్రాధిపతికి త్రికోణాధిపతి సంబంధము కలిగియున్నది. ఇతరులయిన తృతీయ, షష్ఠ, ఏకాదశ, అష్టమాధిపతులతోడి సంబంధము లేదు — శ్లో. కేంద్రత్రికోణ పతయ స్సంబంధేన పరస్పరం ఇతరైరప్రసక్తాశ్చే ద్విశేషశుభదాయకాః॥ అని శాస్త్రప్రకారమతఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడు. తక్కిన చిల్లర చేష్టలకు రూపమునకును నేమి? మఱినాలుగేండ్లు పైఁబడిన నెంతబుద్ధిమంతుఁ డగునో యెవరెఱుఁగుదురు? నా మాట విని చిన్నదాని నాతని కిండు.

రాజ — నేను బాపిరాజుకొడుకునకు పిల్లనియ్యను. నా చెల్లెలు పోవునప్పుడు తన కొడుకునకు సీత నిచ్చునట్లు నా చేత చేతిలో చేయి వేయించుకొన్నది. దామోదరయ్యయు సీతనిచ్చి శంకరయ్యను మీ యొద్దనే యుంచుకొమ్మని నిత్యమును మొగమోట పెట్టుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు నేను పిల్లదానిని మఱియొకరి కిచ్చినయెడల నా చెల్లెలు పోఁబట్టి యట్లు చేసితినని కలకాలము చెప్పుచుండును. అదిగాక మా శంకరయ్య బహుబుద్ధిమంతుఁడు; సుధాద్రమావి; విద్యావినయసంపన్నుఁడు. పిల్ల నాత

నికే యిచ్చెదను. జాతకమును మీరు మఱియొకసారి శ్రద్ధతోఁ జూడవలెను.

అప్పుడు సిద్ధాంతి తాను మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పిన కార్యము లేదని తెలిసికొని కొంచెముసే పాకాశముపంకఁ జూచి యనుమానించి 'సీతజననము కృత్తికానక్షత్రముయొక్క యే పాదము?' అని ప్రశ్నించెను.

రాజ — ద్వితీయ పాదము.

సిద్ధాం — శంకరయ్యది ప్రథమపాదము. అవును, అనుకూలముగానేయున్నది — శ్లో॥ ఏకర్క్షేచైకపాదేతు వివాహః ప్రాణహానిదః । దంపత్యోరేక నక్షత్రే భిన్నపాదే శుభావహః ॥ — అను శాస్త్రమును బట్టి దోషము లేకపోఁగా శుభావహముగా కూడనున్నది. తప్పక సీత నీతని కిచ్చి వివాహము చేయుండి.

రాజ — ఈ సంవత్సరములో పెండ్లి కనుకూలమయిన ముహూర్త మెప్పుడున్నది ?

సిద్ధాం — 'శ్లో॥ మాఘఫాల్గున వైశాఖ జ్యేష్ఠమాసా శ్శుభప్రదాః॥' అనుటచే మాఘమాస మనుకూలముగ నున్నది. బహుళ పంచమీ మంగళవారమునాఁడు రవి కుంభలగ్నమం దున్నాఁడు. ఆ ముహూర్తము దివ్యముగనున్నది — శ్లో॥ అజ గో యుగ కుంభాళి మృగ రాశి గతే రవౌ । ముఖ్యః కర్మ గ్రహ స్త్వన్యరాశికేన కదాచన ॥ అని ప్రమాణవచనము.

రాజ — మీ కొమార్తె జబ్బు నిమ్మళముగా నున్నదా ?

సిద్ధాం — తమ కటాక్షము వలన నిమ్మళముగానే యున్నది. నాఁడు మీరు చెప్పిన బైరాగి బహుసమర్థుఁడు. అతఁడు మాయింట గ్రహమును నిమిషములో వెళ్ళఁగొట్టినాఁడు. భూతవైద్యు లందఱును మా చిన్నదానికిఁ బట్టిన గ్రహమును వదలించుట యసాధ్యమని విడిచి

పెట్టినారు. అతఁడు మూఁడుదినములు జల మభిమంత్రించి లోపలికిచ్చి రక్షరేకు కట్టినాఁడు. నాఁటినుండియు పిల్లది సుఖముగా నున్నది.

రాజ — మా చెల్లెలు సుబ్బమ్మకు దేహ మస్వస్థగా నున్నది. మనగ్రామములో నెవ్వరును మంచివైద్యులు కనఁబడరు. నా కేమిచేయుటకును తోఁచకున్నది.

రాఘ — బైరాగిచేత మందిప్పించరాదా! అతఁడు మీరు సొమ్మిచ్చినమాత్రమున పుచ్చుకొనఁడు. ఈ యూర నెందఱికో ధర్మార్థముగానే మహౌషధములిచ్చి దీర్ఘవ్యాధులను సహితము కుదిర్చినాఁడు.

రాజ — గట్టివాఁడయినయెడల నీ వాతని నొక్కపర్యాయము మధ్యాహ్నము మా యింటికి వెంటబెట్టుకొనివచ్చి సుబ్బమ్మను చూపెదవా? నాలుగుదినములనుండి దాని శరీరములో నస్వస్థతగా నున్నందున నంటకు మిక్కిలి యిబ్బందిపడుచున్నాము.

రాఘ — అవశ్యముగా దీసికొనివచ్చెదను. అతని కాభేషజములు లేవు. ఎవరు పిలిచినను వచ్చును.

సిద్ధాంతి — అతనికడ స్వర్ణముఖివిద్య కలదని చెప్పుచున్నారు. మహానుభావులు గోసాయీలలో నెటువంటివారైనను నుందురు.

రాఘ — అతఁడు ప్రతిదినమును దమ్మిడియెత్తు రాగి కరఁగించి బంగారము చేయునట? అతఁ డప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణులకు దానధర్మములు చేయుచున్నాఁడు. ఈవిద్యయే లేకపోయిన నాతనికి ధనమెక్కడనుండి వచ్చును?

రాజ — రాఘవాచారీ! దేవున కధ్యయనోత్సవములు క్రమముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘ — తమయనుగ్రహముండఁగా ఉత్సవముల కేమిలోపము? ఇపుడు పుష్యమాసములో సంక్రాంతి నాఁటి యుత్సవము ప్రత్యేకముగా

తమ ద్రవ్యముతో జరిగినది. నిన్ననో మొన్ననోలాగున కనఁబడుచున్నది; అప్పుడే సంవత్సర మయినది. రేపే సంక్రాంతి — ఈసంగతి తమతో మనవిచేయుటకే వచ్చి సుబ్బమ్మగారికి జబ్బుగానున్నందున సమయము కాదని యూరకున్నాను.

రాజ—క్రిందటి సంవత్సరము నూటయేఁబది రూపాయల నిచ్చి నాను. ఈసంవత్సరము మాలోపల వివాహములు తటస్థమయినవి గనుక నూఱురూపాయలమాత్రమే యిచ్చెదను. ఏలాగునయిన దానితో సరి పెట్టవలెను.

రాఘ—చిత్తము, దానికేమి? ఆలాగుననే చేసెదను.

రాజ—రాఘవాచార్యులూ! బైరాగి నవశ్యముగా నేఁడే మా యింటికి తీసికొనివచ్చి నీవు మఱియొకపనిని చేసికోవలెనుజుమీ? ప్రొద్దె క్కుచున్నది. శీఘ్రముగా వెళ్లు— సిద్ధాంతిగారూ! మీకు సందేహ ముగా నున్నపక్షమున శంకరయ్యజాతకము మఱియొకసారి జూడుండి; ఎవరితోనైన నాలోచించవలసి యున్నయెడల లచ్చయ్యశాస్త్రిగారికి కూడ ఆజాతకము చూపవచ్చును.

సిద్ధాంతి—చిత్తము, నాకటువంటి సందేహము లేదు.

రాజ—అట్లయిన, ఇప్పుడు బసకుపోయి తరువాత దర్శనమిండి.

అని చెప్పి పంపినతరువాత సభవారందఱును తమయిండ్లకు బోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి చేయి కడుగుకొను నప్ప టికి రాఘవాచార్యులాబైరాగిని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి యింటఁ బ్రవేశ పెట్టెను. నిత్యమును రాజశేఖరుఁడుగా రాతనికి సకలోపచారములును చేయుచు భక్తితో ననుసరించుచుండెను. సుబ్బమ్మవ్యాధి వెంటనే నిర్మూలించినను స్వర్ణము చేయువిద్యను నేర్చుకోవలెననునాసక్తితో రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని విడిచిపెట్టక, యింటనే యుంచుకొని నిత్య

ముసు పాలును పంచదారయు వేళకు సమర్పించుచు, నెగళ్ళకు వలయు పుల్లలను సమకూర్చుచు, బహువిధముల భక్తిసేయుచు నాతని యనుగ్రహసంపాదనకుఁ దగిన ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. ఈప్రకారముగాఁ గొన్నిదినములు జరుగఁగా నింతలో జనార్దనస్వామివారికిఁ గళ్యాణోత్సవము సమీపించినది. ఆయుత్సవమును జూచుటకై చుట్టుప్రక్కలగ్రామములనుండి వేలకొలఁది జనులువచ్చి ప్రతిగృహమునను గిక్కిఱిసినట్టు దిగియుండిరి.

మాఘశుద్ధమున నేకాదశినాఁడు రథోత్సవమునకు వలయు ప్రయత్నము లన్నియు జరుగుచుండెను. నాలుగుదినముల నుండి రథమంతయు నలంకరించి దాని పొడుగునను వన్నెవన్నెల గుడ్డలను చిత్రవర్ణము గల కాగితములను అంటించి. వెనుకకఱ్ఱల కొనలకు హనుమద్విగ్రహమును గరుడవిగ్రహమును గల ధ్వజపటములనుగట్టి రథమునకుఁ దగిలించిరి. దేవుఁడుకూర్చుండు పైవైపున గెలలతోనున్న కదళికాస్తంభములను నిలిపి వానికి మామిడిమండలతోను వివిధపుష్పములతోను తోరణములను గట్టిరి. ఆ యరఁటి కంబములకు నడుమను తెల్లని లక్కగుఱ్ఱములు రెండు రథము నీడ్చుచున్నట్లు ముంగాళ్ళు మీఁది కెత్తుకొని మోరలు సారించి వీధివంకఁ జూచుచుండెను. ఆ రథమునకుఁ బదియడుగుల దూరమున వెదురుపేళ్ళతో నల్లబడి పయిని గుడ్డ మూయఁబడి వికృతాకారముతో నున్న యాంజనేయవిగ్రహములోను గరుడవిగ్రహములోను మనుష్యులు దూరి చూడవచ్చిన పల్లెవాండ్రను పిల్లలను జడిసికొను లాగున నెగిరెగిరిపడుచు లక్కతలకాయలు ద్రిప్పుచుండిరి. అప్పుడు పూజారులు పల్లకిలో నుత్సవవిగ్రహముల నెక్కించుకొని వాద్యములతోఁ గొండదిగివచ్చి రథమునకు మూఁడు ప్రదక్షిణములను జేయించి స్వామి నందు వేంచేయింపఁజేసిరి. చెంతలనున్నవా రందఱును క్రింద నుండి యరఁటిపండ్లతో స్వామిని గొట్టుచుండగా రథముమీఁదఁ

గూర్చున్న యర్చకులును తదితరులును చేతులతో దెబ్బలు తగులకుండఁ గాచుకొనుచు నడుమనడుమ జేగంటలు వాయించుచు గోవిందా యని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆ కేకలతో రథమునకుఁ గట్టియున్న మోకులను వందలకొలఁది మనుష్యులు పట్టుకొని యిండ్ల కప్పులును వీధి యరుగులును కూలునట్టులుగా రథము నీడ్చుచుండిరి. అంతట భోగము మేళమొకటి రథమునకుముందు దూరముగా నిలువఁబడ, మద్దెల మీఁదఁ జేయివైచుకొని యొకతె యాడసాగెను. మద్దెలమీఁద దెబ్బ వినబడిన తోడనే దేవునితో నున్న పెద్దమనుష్యు లందఱును మూఁకలను త్రోచుకొనుచు వెళ్ళి యాటకత్తియలముందు మున్నున్నవారిని వెనుకకుఁ బంపి తాము పెద్దలయి యుత్సవమునందు గానవినోదమునకు కొఱత రాకుండ సమర్థించుచుండిరి.

అప్పుడు రుక్మిణి సమస్తాభరణభూషితురాలయి, ఉన్మత్త పువ్వువలె సుందరమై బెడబెడలాడుచున్న కుచ్చిళ్ళు మీఁగాళ్ళపై నొఱయ, ఎడమభుజము మీఁదినుండి వచ్చి జరిచెఱఁగుల సరిగంచు పయ్యెదకొంగు కుడివైపున జీరాడ, కట్టుకొన్న గువ్వకన్నద్దిన నల్లచీర యామె యందమునకొక వింతయందమును, గలిగింప, కాళ్ళ యందియలును, పాంజేబులును, గల్లుగల్లున శ్రావ్యనాదముచేయ కుడిచేయి తప్పఁ గడమభాగ మంతయుఁ బయిటలోఁ డాఁగి కనఁబడకయున్న వంగపండుచాయగల గుత్తపుపట్టు రైక నీరెండలో ద్విగుణముగాఁ బ్రకాశింప, కొప్పులోని కమ్మపూవుల తావి కడలకుఁ బరిమళము లెసఁగుచు గంధవహుని సార్థకనామునిఁ జేయ, నడచి వచ్చి వీధిలో నొక యరుగు చెంత నిలుచుండి రథమువంక జూచుచుండెను. ఈ దేశములో సాధారణముగా స్త్రీలు తమ భర్తలు గ్రామమున లేనప్పుడు విలువచీరలు కట్టుకొని యలంకరించుకొనుట దూష్యముగా నెంచువారయినను, ఇతరులయింట జరుగు శుభకార్యములయందు పేరంటమునకు వెళ్ళునప్పుడు గాని, గ్రామములో జరిగెడి

స్వామి కళ్యాణమహోత్సవమును గ్రామదేవతల తీర్థములును జూడఁ
బోవునప్పుడు గాని యెరవు తెచ్చుకొనియైన మంచిబట్టలను మంచినగలను
ధరించుకొనక మానరు. అప్పటి యామె సౌందర్యము నేమని చెప్ప
దును! నిడుదలై సోగలైన కన్నులకుఁ గాటుకరేఖ లోకసొగసు నింప,
లేనవ్వుమిషమున నర్ధచంద్రునిఁ బరిహసించు నెన్నుదుటను బాలచంద్రుని
యాకృతినున్న కుంకుమబొట్టు రంగులీన, శృంగారరస మొలికెడి యా
ముద్దుమొగముయొక్క యప్పటి యొప్పిదము కన్నుల కఱవుదీఱఁ జూచి
తీఱవలసినదేగాని, చెప్ప తీఱదు. రథ మామె దృష్టిపథమును దాఁటి
పోయినతోడనే ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను దట్టముగా ధరియించి దాస
రులు ఇనుప దీపస్తంభములలో దీపములు వెలిగించుకొని నడుమునకుఁ
బట్టు వస్త్రములను బిగించుకొని యొకచేతిలో నెమలికుంచె యాడిం
చుచు రెండవచేతిలోని గుడ్డచుట్టలు చమురులో ముంచి వెలిగించి సెగ
సోకకుండ నేర్పుతో దేహమునిండ నంటించుకొనుచు ప్రజ లిచ్చు
డబ్బులను దీపస్తంభముల మట్లలో వేయుచు నడిచిరి. ఆ సందడి
యడఁగినతోడనే రుక్మిణితల్లియు మఱికొందఱును తోడనడువ బయలు
దేఱి, ఉత్సవము నిమిత్తమయి పొరుగూళ్ళనుండి వచ్చి గుడారములలోఁ
బెట్టిన కచరిదుకాణములను పండ్ల యంగళ్ళను దాఁటి, మెట్లపొడుగు
వను ప్రక్కలయందు బట్టలు పఱచుకొని యఱచుచు కూరుచున్న విక
లాంగులకు సెనగపప్పును గవ్వలును విసరివైచుచు, కాశీ కావళ్ళు
ముందుబెట్టుకొని పుణ్యాత్ములను పాపాత్ములను స్వర్గమును నరకమును
జూపెదమని పటములు చేతఁబెట్టుకొని వచ్చెడివారిని పోయెడివారిని నడ్డ
గించెడు కపటయాత్రికులకు తొలఁగుచు, కొండయెక్కి దేవతాదర్శనా
ర్థము వెళ్ళెను. అక్కడ నిసుకచల్లిన రాలకుండు మూఁకలోనుండి బల
ముగలవారు దేవునకు, బండ్లియ్యవలె ననునపేక్షతో దూఱి సందడిలోఁ
బడి దేవతాదర్శన మటుండఁగా మందిలోనుండి యీవలంబడినఁజాలునని

నడుమనుండియే మరలి యీవలకువచ్చి సంతోషించుచుండిరి. వారి కంటె బలవంతు లయినవారు గర్భాలయమువఱకును బోయి పండ్లను పూజారి చేతిలోఁబెట్టి యీవలఁ బడుచుండిరి. అర్చకులును ఒకరువిడిచి యొకరు వెలుపలికివచ్చి చెమటలచేఁ దడిసిన బట్టలను పిండుకొని వెలుపలిగాలిలో కొంతసేపు హాయిగానుండి మరల గర్భాలయములోఁ బ్రవేశించి యాయుక్కలో బాధపడుచుండిరి. ఈప్రకారముగా వచ్చిన యర్చకులలో నొకఁడు మాణిక్యాంబనుజూచి యామెచేతిలోని పండ్లను బుచ్చుకొని లోపలికిఁబోయి స్వామికి నివేదనచేసి వానిలోఁ గొన్ని పండ్లను తులసిదళములను మరలఁ దెచ్చియిచ్చి యందఱ శిరస్సులమీఁదను శఠగోపము నుంచెను. అంతట మాణిక్యాంబ వెనుకతిరిగి యాలయద్వారమును దాఁటుచుండెను. రుక్మిణి యామెచెఱఁగు పట్టుకొని వెనుక నిలుచుండెను. ఒకప్రక్క సీతయు మఱియొకప్రక్క నొక ముత్తైదువయు నిలువబడిరి. ఆసమయములో నెవ్వఁడో వెనుకనుండి రుక్మిణిమెడలోనికి చేయిపోనిచ్చి కాసులపేరును పుటుక్కున త్రెంచెను. రుక్మిణి వెనుక మరలి చూచునప్పటికి చేయియుఁ గాసులపేరునుగూడ నదృశ్యములాయెను. రుక్మిణికేకతో పదిమందియు వచ్చి దొంగను పట్టుకొనుటకయి ప్రయత్నముచేసిరి కాని యాదొంగసహితము వారిలోనేయుండి తానును దొంగనే వెదకుచుండెను. అప్పుడు రుక్మిణి మొదలగువారు ప్రదోషసమయమున నగపోయినందునకయి మఱింత విచారించుచు నింటికిఁ బోయిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము

సొమ్ముపోయినందుకు మంత్రజ్ఞులు చేసిన తంతు—రుక్మిణి మగఁడు పోయిన వార్త నొకఁడు చెప్పుట—రుక్మిణికి దుర్గతి వచ్చుట— సోదె యడుగుట— మగఁడు వచ్చుట— హాస్యవైద్యము — సువర్ణవిద్య — బైరాగి సొమ్ముతో నదృశ్యుఁడగుట

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు దంతధావనము చేసికొనుచు వీధియరుగుమీఁదఁ గూరుచుండియుండఁగా సిద్ధాంతి తనతోఁగూడ మఱియొక బ్రాహ్మణునిఁ దీసికొనివచ్చి యరుగుమీఁద నొకప్రక్కను చతికిలఁబడెను. చేతిలో వెండిపొన్ను వేసిన ప్రేపబెత్తమును పట్టుకొని, తలయును గడ్డమును గోళ్ళును బెంచుకొని కనుబొమలసందున గొప్ప కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని గంభీరముగాఁ గూరుచున్న యీవిగ్రహమును నఖశిఖపర్యంతమును తేఱపాఱజూచి యీయన యెవరని రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతి నడిగిరి. "వీరు మహామంత్రవేత్తలు; మళయాళమునందుఁ గొంతకాలముండి మంత్రరహస్యముల నామూలాగ్రముగా గ్రహించినారు; వీరు కృష్ణాతీరముననుండి యాత్రార్థమయి విజయంచేసినారు; వీరిపేరు హరిశాస్త్రులవారు; వీరీనడుమ బహుస్థలములలో పోయినవస్తువుల నిమిషములో దెప్పించి యిచ్చినారు; వీరు నాలుగు సంవత్సరముల నుండి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యున్నారు." అని తా నాతనిని రెండుదినములనుండియే యెఱిగినవాఁ డయినను జన్మదినమునుండియు నెఱిఁగియున్నవానివలె నాతనిచరిత్రమును జెప్పి, 'నఖలోమైర్వానాశ్రమీ' యను దక్షస్మృతి వచనమును జదివి గోళ్ళను వెండ్రుకలను బెంచుకొనుటచే వానప్రస్థుఁ డగు నని తల్లక్షణమును జెప్పెను. అప్పుడు హరిశాస్త్రులు తనమంత్రసామర్థ్యమును గొంతసేపు పొగడు

కొని తా నావఱకు పోయినవస్తువులు తెప్పించినా నన్న స్థలములపట్టిక నొకదానిని బహుదినములు ప్రయాసపడి వల్లించినవానివలె తడవుకో కుండఁ జదివెను. అప్పుడు సిద్ధాంతి రుక్మిణివస్తువు పోయినసంగతి జెప్పి దానిజాడ చెప్పవలయునని ప్రార్థించెను. తోడనే హరిశాస్త్రిలు తన ముక్కుపుటములయొద్ద వ్రేలు పెట్టుకొని చూచి, ఆకాశమువంకఁజూడ్కి నిగిడించి వ్రేళ్ళు మడఁచి యేమో లెక్కించి నిమిషమాలోచించి 'పోయినవస్తువు ఇక్కడికి వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండు వారిచేతనే చిక్కినది కాని యిల్లు దాఁటిపోలే'దని చెప్పెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖప్రక్షాళన మయినందున నందఱుఁ గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి. నడు వలో నిలుచుండి హరిశాస్త్రిలు వస్తువును దెప్పించి యిచ్చుటకు తనదే భార మనియు, మధ్యాహ్నము వచ్చి యంత్రము వేసెదను కాఁబట్టి యాసమయమున-కింట నున్న సేవకులందఱను సిద్ధముగా నుంచవలయు ననియుఁ జెప్పి, 'లోపలి నుండి కొంచెము బియ్య మిప్పుడు తెప్పింపుఁడు' అని కోరెను. సిద్ధాంతియే లోపలికిఁ బోయి యొకపళ్ళెముతో బియ్య మును దీసికొనివచ్చి శాస్త్రిలకోరికప్రకారము గృహమునఁ గనఁబడ్డ భృత్యవర్గమును బిలుచుకొనివచ్చెను. ఆమీఁదట శాస్త్రిలు తమమంత్ర ప్రభావమును గొంచెము చిత్తగింపవలయు నని మనవిచేసి, అక్కడ నున్నవారిలో నెవ్వరైన నొకవస్తువును దీసి రహస్యముగా దాఁచిన యెడల వారిపేరు చెప్పెద నని చెప్పి, తాను వీధిలోనికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తనయుంగరము నొకనిచేతి కిచ్చి పదిల ముగా దాపించి, యాతఁడు వచ్చి కూరుచున్న తరువాత శాస్త్రిలను లోపలికిఁ బిలిచి యుంగరమును దాఁచినవానిని జూపు మని యడిగిరి. శాస్త్రిలు తోడనే యక్కడనున్న పదిమంది చేతులలో బియ్యమును బెట్టి యొక రొకరేవచ్చి బియ్యమును పళ్ళెములో బోయవలె నని చెప్పి తా నేమో మంత్రమును జపించుచుండెను. అప్పు డందఱును వరుసగా

వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములోఁ బోసిరి. వెంటనే యతఁ డుంగరమును
దీసినవాఁ డీతఁడని చూపెను. అప్పు డక్కడనున్న వా రందఱును నద్భుత
రసాక్రాంతులయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును అతఁడు మహామంత్రవేత్త
యని యొప్పుకొని నమస్కారము చేసి, పోయిన నగ యాతని మంత్ర
శక్తిచేత వచ్చునను నమ్మకముతో మధ్యాహ్నముఁ దప్పక రావలయు
నని పలుమారు ప్రార్థించి, తీసికొనిరమ్మని సిద్ధాంతితోను జెప్పెను.
సిద్ధాంతియు శాస్త్రులును సుఖవిలాసముతో సల్లాపసుఖము ననుభవించు
కొనుచు నింటికి నడచిరి. ఇక్కడికి వచ్చునప్పు డేసిద్ధాంతియు శాస్త్రియు
రహస్యముగా నన్ని సంగతులను మాటాడుకొని రాజశేఖరుఁడు గారిచ్చు
బహుమతిలో జెఱిసగమును బుచ్చుకొనునట్లు సమాధానపడిరి. కాఁబట్టి
రాజశేఖరుఁడుగారికి నమ్మకము పుట్టించుట కయి ముందుగా చేయవల
సిన తంతును కూడఁబలుకుకొన్నతరువాత, వస్తువును దాఁచినవాఁడు
పళ్ళెములో బియ్యము పోయఁగానే వెనుకఁ దాను బోసెదననియు
వాఁడే దానిని తీసి దాఁచినాఁడని చెప్పవలసిన దనియు సిద్ధాంతి యింటి
వద్దనే నిర్ణయము చేసినందున శాస్త్రులాతనిసాహాయ్యముచేత నిమిష
ములో నుంగరమును దీసినవానిని చూపఁగలిగెను. మధ్యాహ్నభోజ
నము చేసి బయలుదేఱి కావలసిన పరికరములతో సిద్ధాంతియు హరి
శాస్త్రులును వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారియిల్లు చేరిరి. అంతకుమునుపే
యింటఁగల పరిచారకులును తక్కినవారును రావింపబడిరి. హరిశాస్త్రి
లకు వినఁబడునట్లుగా సిద్ధాంతి రథోత్సవసమయమున రుక్మిణితో నెవరు
వెళ్ళిరో కాసులపేరు పోయినప్పు డెవ్వరెవ్వరెచటనుండిరో యాసంగ
తులు వెంటవెళ్ళినవారి నడిగి తెలిసికొనుచుండెను. అంతసిద్ధాంతి వచ్చి
రహస్యముగా శాస్త్రులచెవిలో నొకమాటచెప్పి మరల వెళ్ళి యేమేమో
సంగతులను మాటాడుచుండెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి
వారినందఱిని లోపలికి రండని పిలిచిరి. హరిశాస్త్రులు అమ్మవారిపెట్టెను

తీసికొని యిప్పుడే వచ్చెద నని చెప్పిపోయి గడియసేపు తాళి యిత్తడి పెట్టెను పట్టుకొని కుడిచేతి కొక రాగికడియమును దొడుగుకొని మరల వచ్చి, అలికి దిగవిడచియున్న చావడిలో నల్లని పచ్చని ముగ్గులతో నొక్క విగ్రహము వేసి, దానినాభిస్థానమున దాను తెచ్చిన యిత్తడి పెట్టెనుబెట్టి మూత తీసి 'జయజననీ' యని కేకవేసి కొంతసేపేమో కన్నులుమూసికొని జపముచేసి, రాజశేఖరుడుగారివంకఁజూచి యొక తెల్ల కాగితము తెమ్మని యడిగెను. ఆకాలములలో కొండపల్లి కాగితములుతప్ప మఱియొకరీతి కాగితములు లేవు. రాజశేఖరుడుగారి కుమారుఁడు లోపలికిఁ బోయి యొక తెల్ల కాగితము దీసికొని వచ్చియిచ్చెను. అప్పుడాకాగితము నందఱును జూచుచుండగా సమానములైన యెనిమిది ముక్కలుగాఁ జించి యం దొక్కముక్కను దనయొద్ద నుంచుకొని తక్కిన యేడుముక్కలను వారికిచ్చివేసి, తానుపాసించు దేవతయొక్క శక్తిచేత ఆకాగితపుముక్కమీఁదికి వస్తువును దొంగిలించినవారి పేరు వచ్చునని చెప్పి, యాముక్కను ఇత్తడిపెట్టెలోఁ బెట్టి నిమిష మందుంచి యొక మంత్రమును జదివి యాముక్కను మరలఁ బయిటికిఁ దీసి తనచేతులోనే పట్టుకొని యందఱకు జూపి, దానిని క్రిందనుంచి మూలలను కుంకుమమురాచి, హారతికర్పూరపు తునుకతో దానిమీఁద బీజాక్షరములను యంత్రమును వేసి క్రింద నునిచి, యొకరొకరే వచ్చి దానిమీఁద జేయి వైచి పొండని యాజ్ఞాపించెను. స్పష్టముగా గనబడుచున్న యా తెల్ల కాగితము మీఁద నెల్లవారును చేతులువేసి పోయి యేమి జరుగునో చూతమను వేడుకచేతఁ దమస్థానముల గూరుచుండి జూచుచుండిరి. అందఱును ముట్టుకొని పోయినతరువాత హరిశాస్త్రులాముక్కను దీసి సాంబ్రాణి ధూపమువేసి, హారతికర్పూరము వెలిగించి దాని మీఁద ఆ ముక్కను నాలుగైదుసారులు మోపి రాజశేఖరుడుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన చేతిలోఁ బుచ్చుకొని చూచునప్పటికి దానిమీఁద పెద్దయక్షర

ములలో 'చాకలసరదు' అని వ్రాసియుండెను. ఆ కాగితము పయికెత్త గానే యెల్లవారికిని స్పష్టముగా వంకరయక్షరములు కనఁబడుచుండెను. దగ్గరనున్నవారిలో నొకరు దానిని పుచ్చుకొని చదువునప్పటికి చాకలి సర్వఁడొకఁడు తప్ప మిగిలినవా రందఱును నద్భుత ప్రమోదమగ్న మానసులయి చప్పటలుగొట్టి శాస్త్రిల శక్తిని, ఉపాసనా బలమును వేయినోళ్ళం గొనియాడఁజొచ్చిరి. కొంద ఱక్కడ నున్నవారిలో "వీఁడె ఎగదీసిన దొంగ; అప్పుడు వెనుక నిలుచున్నాఁ"డని వానిని నిందింపసాగిరి. సీతపచ్చి కాసులపేరు పోయినప్పుడు సర్విగాఁడు పంక్తు చేతిలోఁ బట్టుకొని మా వెనుక నిలువఁబడినాఁ డని చెప్పెను. అందుమీఁద నందఱును నగ హరించినవాఁడు చాకలి సర్విగాఁడు తప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నిశ్చయించిరి. ఇంటనున్నవారును రాజశేఖ రుఁడుగారును కూడ ఆ ప్రకారముగానే నమ్మిరి. ఆ వస్తువును శీఘ్ర ముగాఁ దెచ్చియిమ్మని యడిగినప్పుడు, ఆ చాకలివాఁడు కంటికి నేలకు నేకధారగా రోదనముచేయుచుఁ దా నే దోషము నెఱుఁగనని బిడ్డల మీఁదను భార్యమీఁదను ఒట్లు పెట్టుకొనసాగెను. కాని యదియంతయు దొంగ యేడుపని యెల్లవారును నిశ్చయము చేసికొనిరి. నయమున భయమున వాని నన్నివిధముల నడిగినను వాఁడు తాను నిరపరాధి ననియే చెప్పి యేడుచుచు వచ్చినందున, హరిశాస్త్రులు రాజశేఖరుఁడు గారిని చాటునకు 'మాట' యని పిలుచుకొనిపోయి 'మీ సెలవయిన పక్షమున వీనికి ప్రయోగముచేసి పోయినవస్తువును దెప్పించెద' నని చెప్పెను. వాఁడు చిన్నతనమునుండియు మిక్కిలి నమ్మకముగా బని చేసినవాఁ డయినందున వానికేహానియుఁ జేయ నొడఁబడక రాజశేఖ రుఁడుగారు వానిని కొలువునుండి మాత్రము తొలగించివేసిరి. వాడు తాను నిరపరాధి ననియేడ్చుచు నింటికిఁ బోయెను. మొదట సిద్ధాంతి శాస్త్రులచెవిలో రహస్యముగాఁ జెప్పినది చాకలి సర్వనిపేరు వ్రాయు

మనియే. అతఁ డమ్మువారి పెట్టెను దెచ్చి మిషమీఁద వెలుపలికిఁ బోయి యొక కాగితపు ముక్కమీఁద నీరుల్లిపాయల రసముతో "చాకలి సరదు"అని యక్షరజ్ఞానము చక్కగా లేకపోవుటచేత 'వ' వాటొత్తు పోఁగొట్టి వ్రాసి యాఱఁబెట్టి పెట్టెలోఁ బెట్టుకొనవచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారి కొమరుఁడు కాగితమును తీసికొనివచ్చినప్పుడు తా నా పేరు వ్రాసిన కాగితమంత ముక్కను జింపుకొని తక్కిన దాని నిచ్చివేసి, దానిని పెట్టెలోఁ బెట్టినప్పుడు మార్చి మొదటి తనకాగితమును పయికిఁ దీసెను. అదియు మునుపటి కాగితమువలెనే యున్నందున నెవ్వరు ననుమానపడలేదు. ఆ కాగితముమీఁద హారతికర్పూరముతో బీజాక్షరములు వ్రాసినది యుల్లిపాయకంపు పోవుటకేకాని మఱియొకందునకుఁ గాదు. తరువాత సాంబ్రాణిపొగలోను కర్పూరపు దీపముమీఁదను పొగచూరఁబెట్టుట మున్ను కనబడకుండ నున్నయక్షరములు స్ఫుటముగాఁ గనబడునట్లు చేయుటకయి కావించినతంత్రము. ఈప్రకారముగా తన మంత్రప్రభావముచేత శాస్త్రు లంతటి ఘనకార్యమును జేసినందునకయి వస్తువు దొరకకపోయినను రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కొక దోవతులచాపును కట్టబెట్టి నాలుగురూపాయల రొక్కము నిచ్చిరి. ఇంటికి బోయినతరువాత హరిశాస్త్రులును సిద్ధాంతియు వానిని సమభాగంబులుగాఁ బంచుకొనిరి.

ఆ మఱునాఁడు జాముప్రొద్దెక్కిన తరువాత రుక్మిణి యొక్కతెయు పడమటింటి పంచపాళిలోఁ గూరుచుండి యెఱుకత చెప్పిన గడువు నిన్నటితో వెళ్ళిపోయెనే. యింకను మగఁడు రాఁడాయెనే యని తలపోయుచు వస్తువు పోయినందునకయి విచారించుచుండెను. ఆ సమయమున నిఱువదిసంవత్సరములవయసు గల యొకచిన్నవాఁడు లోపలికి వచ్చి చేతిలోని బట్టలమూఁటను క్రిందఁబడవైచి రుక్మిణి మొగము వంకఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. అదిచూచి రుక్మిణి సంగతియేమో

తెలిసికొనకయే తానును నేడ్వఁజొచ్చెను. ఆ రోదనధ్వని విని యింటి నున్నవారందఱును లోపలినుండి పరుగెత్తుకొని వచ్చి యేమి యని యడిగిరి. అప్పుడా చిన్నవాఁడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గద్గదస్వరముతో రుక్మిణిమగఁడు నృసింహస్వామి కాశీనుండివచ్చుచు త్రోవలో జగన్నాథమునద్ద పుష్యశుద్ధ నవమినాఁడు గ్రహణిజాడ్యముచేత కాలధర్మము నొందెననియు, దహనాదికృత్యములను తానే నిర్వహించితి ననియుఁ జెప్పెను. ఆ మాటలు విన్నతోడనే యింటనున్నవా రందఱును నొక్కసారిగ గొల్లుమని యేడ్చిరి. ఆ యాక్రందనధ్వని విని చావడిలో నున్న రాజశేఖరుఁడుగారును పొరుగిండ్లవారును వచ్చి కారణంబును దెలిసికొని పలుతెఱంగుల విలపించిరి. అప్పు డక్కడనున్న పెద్దలందఱును వారినోదార్చి వారిచే స్నానములు చేయించి వేదాంతవచనముల నుపదేశింపనాగిరి. ఇట్లు కొన్ని దినములు జరిగిన తరువాత బంధువులు మొదలగువారు రుక్మిణికి శిరోజములు తీయించు విషయమయి రాజశేఖరుఁడుగారితోఁ బ్రసంగించిరిగాని, ఆయన తనకొమార్తె మీఁది ప్రేమచేత చిన్నతనములోనే యాపని చేయింప నొప్పుకొననందున, నందఱునుగూడ దానివలన నొకబాధకము లేదని చెప్పి యాయన చెప్పినవిధమే మంచిదని యొప్పుకొనిరి.

మన దేశములో పతిరహితులగు యువతుల దురవస్థను తలఁచుకొన్నమాత్రమున పగవారికయినను మనస్సు కలుక్కుమనక మానదు. పతిశోకమును మఱచునట్లు చేసి యాదరింపవలసిన తలిదండ్రులే జీవితేశ్వరులుపోయి దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్న తమ కడుపున బుట్టిన కొమార్తెను కరుణమాలి సమస్తాలంకారములకును దూరురాండ్రను జేసి, తల గొఱిగించి కురూపిణులనుజేసి ముసుఁగు వేసి మూలఁగూర్చుండఁ బెట్టుదురు; రెండుపూఁటలను కడుపునిండ తిండియయినఁ బెట్టక మాడ్చి యందఱిభోజనములు నయినతరువాత మూఁడుజాముల కిన్ని మెతు

కులు వేయుదురు. మనసయినను మంచిబట్ట కట్టుకొని యెఱ్ఱక అంచు లేని ముతకబట్టనే కట్టుకొనిత్తురు. వేయేల? మగఁడు పోయినవారి జీవనములనే దుఃఖభాజనములనుగాఁ జేసి, వారిని జీవచ్ఛవములనుగా నుంతురు. ఎవ్వరును పెట్టినవిగాక పుట్టుకతోనే భగవంతుఁడలంకారము దయచేసి నట్టియు, చిన్నప్పటినుండియు చమురురాసి దువ్వి ప్రాణముతో సమానముగా పెంచుకొనుచున్నట్టియు చక్కని శిరోజములను నిర్దయుఁడైన మంగలివానికత్తి కొప్పగించుటకంటె మానవతులకు ప్రాణత్యాగమే మేలని తోఁచును; ఇంటఁగల కష్టమయినట్టియు, నీచమయినట్టియు పనులన్నియు వారిమీఁదనే పడును; పుట్టినింటఁ జేరగానే, వదినెలు మరదండ్రును దాసినిగాఁ జూతురు; గారవమనుమాట యుండదు; శుభకార్యములయందు నలుగురిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగుటకు నోచుకొనక పోఁగా, మొగ మగపడిన మాత్రమున మీఁదు మిక్కిలి యెల్లవారును దుశ్శకునమని దూషింతురు. ఈ హేతువుచేతనే "విధవ" యను మాటయే వినుటకు శూలమువలె గర్ణకఠోరముగా నుండును; ఎవ్వనినైన 'విధవా' యను పేరను బిలిచిన మాత్రమున ఘోరమయిన తిట్టుగా నెంచుకొని వాఁడు మండిపడును.

ఈస్థితియంతయు కన్నులకు గట్టినట్లగపడి, ఆవర్తమానము తెలిసినదినము మొదలుకొని రుక్మిణి రాత్రియుఁ బగలును గదిలోనుండి వెలుపలికిరాక నిద్రాహారములు మాని మగసికయి శోకించుచు గృశింప సాగెను. విచారమునకుఁదోడు దేహమున నేదియో వ్యాధికూడ నాశ్రయించెను. ఆమె లేవలేనంత బలహీనురాలగు వఱకును వ్యాధిసంగతిని నెవ్వరును కనుఁగొన్నవారు కారు. కనుగొన్నతోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు ఘనవైద్యుఁ డని ప్రసిద్ధికెక్కిన జంగము బసవయ్యను పిలిపించి చేయి చూపించిరి. అతఁడు రుక్మిణి పరున్నమంచముమీఁదఁ గూరుచుండి యెడమచేయి పట్టుకొని నాడిని నిదానించిచూచి వాతనాడివిశేషముగా

నాడుచున్నదని చెప్పి, యామెకుఁ బెక్కు దినములనుండి, శీతజ్వరము వచ్చుచున్నదనియు వెంటనే కనుగొనకపోవుటచేత జ్వరము దేహములో జీర్ణించిన దనియుఁ జెప్పి వైద్యగ్రంథమునుండి— శ్లో॥ పారాదార్వి మహాబలా త్రికటుకా జాజీరసోనా స్తథా । విష్ణుక్రాంతసినాడికా గృహభవోధూమస్తులస్యాద్వయం । నారంగస్య శలాటపత్ర మరలు త్వక్పత్ర నిర్గుండికా । భార్గిపక్వపటచ్ఛదాచ్చ సకలాన్ శీతజ్వరా న్నాశయేత్॥- అనుశ్లోకమును జదివి, తెప్పింపవలసిన వస్తువుల నొక కాగితముమీఁద వ్రాయించి యప్పటి కింటికిఁ బోయెను. ఆమధ్యాహ్నమున కే రాజశేఖరుఁడుగారు వస్తువులనన్నిటిని దెప్పించి వైద్యునకు వర్తమానము నంపి నంపిన, అతఁడువచ్చి వస్తువులను చూర్ణముచేయించి పొట్లములుకట్టించి. తేనె యనుపానముచేసి మూఁడువేళలను మూఁడు పొట్లము లిమ్మని చెప్పి, నూనె. గుమ్మడి, బచ్చలి, పులుసు, కంద. పనస మాత్రము తగులఁగూడదని పథ్యమును విధించి. ప్రతిదినమును రెండుపర్యాయములు వచ్చి చేయుచూచి గుణమును కట్టుకొని పోవుచుండును. మొదట రుక్మిణికి శరీరము కొంచెము స్వస్థపడ నారంభించినది కాని తరువాత రాత్రులు పలవరింతలు మొదలయినవిపుట్టి జ్వర మధికము కాసాగెను. అప్పుడు వైద్యుని బిలిచి జ్వర మింకను నిమ్మళించలేదేమని యడుగఁగా, అతఁడు 'రేవత్యా మనురాధాయాం జ్వరో బహుదినం భవేత్' అని చదివి యీ జ్వరము రేవతీనక్షత్రమున వచ్చినదికాన బహుదినములకుఁ గాని పోదని చెప్పెను. కాని యాతని మాటలయం దంతగా నమ్మకము చిక్కక గ్రామములోనున్న మఱియొక వైద్యునిఁ బిలిపించి, రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిని జూపించిరి. అతఁడు చేయిచూచి పైత్యజ్వరమని చెప్పి, మూఁడు పూటలలో రుక్మిణిది వజ్రశరీరము చేసెద నని ప్రగల్భవచనములు పలికి, అతనియొద్ద మాటలేకాని మందులు విస్తారముగా లేనందున వాడుక ప్రకారముగా 'లంఘనమ్ పరమౌషధ' మన్న దొక్క సూత్రమునే

శరణము గావించుకొని లంకణములు కట్ట నారంభించెను. ఆతఁడు నన జ్వరపక్వము కావలెనని పలుకుచున్నను లక్ష్యముచేయక, దినదినక్రమ మున రుక్మిణి శుష్కించి యంతకంతకు మఱింత బలహీనురాలగుచుం డుట చూచి యాతని వైద్యమును మానిపించి, మరల మొదటివైద్యునినే రావింపఁగా నతఁడు వెంటనే పథ్యము పెట్టించి యౌషధసేవ చేయింప నారంభించెను. ఆయౌషధబలమున వ్యాధి కొంచెము మళ్లుముఖము పట్టినను, ఒకపట్టున నిశ్శేషమయినదికాదు.

ఈలోపల మాణిక్యాంబ యొకయాదివారమునాఁడు నాలుగు గడియలకుఁ దెల్లవాఱుననఁగా లేచి సుబ్బమ్మను వెంటబెట్టుకొని యెవ్వ రును వెళ్ళకముందే ముందుఁగా దాము వెళ్లవలెనని బయలుదేఱి కొమార్తెమీఁది ప్రేమచేతఁ దాను స్వయముగానే కోరలమ్మ గుడికి పోదె యడుగుటకయి వెళ్లెను. ఆగుడియొద్ద నున్న మాలది మాణి క్యాంబ ధూపమువేసినమీఁదట నిష్టదేవత తన కావేశమయినట్లు కనఁ బడి తాను రుక్మిణిపెనిమిటినని బయలపడి, కాని దేశములో దిక్కు మాలినపక్షినయి చచ్చిపోతినని యేడ్చుటయే గాక తాను రుక్మిణిమీఁది మోహముచేత వచ్చితిననియు, ఆమెను దనయొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెద ననియుఁ జెప్పెను. ఆసంగతులు చెప్పినప్పుడు మాణిక్యాంబయు సుబ్బ మ్మయుఁగూడ నేడువసాగిరి. ఆ యుద్రేకము శాంతి పొందినపిమ్మట వారా మాలదానికి సమర్పింపవలసినదాని నర్పించి యింటికిఁ బోయిరి. రుక్మిణికిని రాత్రులు కలలలోను పగలుసహితము కన్ను మూసికొను నప్పుడును మగఁ డెదుటఁ గనఁ బడుచుండెను. ఒకానొకప్పుడు మాటా డునట్లుసహిత మామెకు వినఁబడుచు వచ్చెనుగాని యామాటల నామె గ్రహింపఁ గలిగినదికాదు. ఆమె యొకానొకప్పుడెవ్వరో గుండెలమీఁద నెక్కికూరుచున్నట్టు తలఁచి నిద్రలోఁ గేకలు వేయుచుండును.

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు హరిశాస్త్రులు వికృతవేషముతో [illegible]
వచ్చి రుక్మిణిచేయిచూచి భూతనాడి యాడుచున్నదని చెప్పెను. బైరా[illegible]
చేత విభూతి పెట్టించి లోపలికి తీర్థమిప్పించిరి కాని, అందువలన రుక్మిణి
కేమియు గుణ మగపడలేదు. ఒకనాఁ డొక బుడబుడక్కలవాఁడు నెత్తి
మీఁది తలగుడ్డలోఁ బక్షి యీఁకలును, బుజముమీఁద వ్రేప బెత్తముల
కట్టయు, వీఁపున బెత్తములకు వ్రేలాడఁగట్టిన పెద్దజోలుసంచియు నుండ
డక్క వాయించుచు వచ్చి, మాణిక్యాంబ శకున మడిగినప్పుడు గీతలను
బొమ్మలను వేసియున్న తాటాకుల పుస్తకము చూచి తీర్థమునకు వెళ్ళిన
దినమున రావిచెట్టుమీఁదినుండివచ్చి యొక కామినీగ్రహము సోఁకిన
దనియు దిగఁదుడుపు పెట్టినఁ బోవుననియుఁ జెప్పి యొక వేరుముక్క
యిచ్చి దానిని వెండి తాయెతులోఁ బెట్టి దండచేతికిఁ గట్టుమని చెప్పి
యొక రూపాయ పుచ్చుకొనిపోయెను. ఆ ప్రకారముగా మాణిక్యాంబ
రుక్మిణికి దిగఁదుడుపు పెట్టెనుగాని యందువలనను గార్య మగపడలేదు.
ఒక దినమున సుబ్బమ్మ కావేశము వచ్చి వేంకటేశ్వరులు బయలఁబడి
యదియంతయుఁ దన మాహాత్మ్యమే యనియు, కొండకు వచ్చి తనకు
నిలువుదోపిచ్చెదనని తల్లి మ్రొక్కుకొన్నపక్షమున సర్వము నివర్తి
యగు ననియుఁ జెప్పెను. ఆప్రకారమే చేసెదనని మాణిక్యాంబ మ్రొక్కు
కొని తన నగలలో నొకదానిని ముడుపుగట్టెను. గాని దానివలనను
రుక్మిణి దేహస్థితి యనుకూలదశకు రాలేదు. అంతట హరిశాస్త్రులు వచ్చి
యీరాత్రి చిన్నదానిచేతఁ బలికించి దయ్యమును వదలఁగొట్టెద నని
ప్రతిజ్ఞ చేసి, తాను నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళనే వచ్చి చావడి యలి
కించి దానినిండ రంగు ముగ్గులతో ధైర్యశాలులయిన పురుషులు చూచి
నను భయపడునట్టుగా వికృత మయిన స్త్రీ విగ్రహము నొకదానిని వేసి
తాను స్నానము చేసి జుట్టు విరియఁబోసికొని కుంకుమముతో మొగ
మంతయు నొకటే బొట్టు పెట్టుకొని, రుక్మిణిని స్నానము చేయించి తడి

బట్టతో నాపట్టునడుమఁ గూరుచుండఁబెట్టి మొగమునకు విభూతి రాచి చుట్టును బిందెనాదములు మ్రోగునట్లు మనుష్యులను నియమించి, కన్నులు మిఱుమిట్లు గొన నెదుర గొప్ప దీపములు పెట్టించి, మంచి వారికి సహితము పైశోౣద్రేకము చేయు ధూపములు వేయుచు, చుట్టు పట్ల యిండ్లలోని పిల్లలందఱును జడిసికొనులాగున "హ్రాం" "హ్రీం" అని పెద్దగొంతుకతో బీజాక్షరముల నుచ్చరించుచు, గ్రుడ్లెఱ్ఱచేసి బెత్తము పుచ్చుకొని కొట్టఁబోయినట్టుగా రుక్మిణిమీఁదికి వెళ్ళి "ఉన్నది యున్న ట్టుగాఁ జెప్పు" మని కేక వేసెను. ఆ వఱకే దేహస్మృతి తప్పి వికారముగాఁ జూచుచున్న యారుక్మిణి తల్లి పోడెప వెళ్ళివచ్చి చెప్పిన ప్రకారముగా తాను నృసింహస్వామిననియు భార్యమీఁదిమక్కువ తీఱక వచ్చి యావ హించినాఁడ ననియు, తనతోఁగూడ నామెను దీసికొనిపో యెదననియు పలికెను. అంత నాపైశోౣద్రేకము పోవునట్టుగా రుక్మిణి మొగమున కేమో రాచి యామెకు తెలివివచ్చినమీఁదట లోపలికిఁ గొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేయుఁ డని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి. హరి శాస్త్రిలు ఇంటికిఁ బోయెను. రుక్మిణి యాదినమును మఱునాఁడును బల హీనముగాను మత్తుగాను పడియుండెను. మఱునాఁటి యుదయమున మరల హరిశాస్త్రిలు వచ్చి రుక్మిణిని పట్టినది మొండిగ్రహ మనియు, మహామంత్రముచేతఁ గాని శాబరములచేత సాధ్యము కాదనియు, అయి నను తానుజేసిన తపస్సంతయు ధారపోసి వదలఁగొట్టెద ననియుఁ జెప్పి, రాత్రికి , తొమ్మిదిమూరల క్రొత్తవస్త్రమును, అఖండమునిమిత్తము మణుగు నేయియు పుష్పములును, ఆఱుమూరల జనపనారత్రాడును, నాలుగుమేకులును, రెండుకుంచముల నీరుపట్టులోతైన యిత్తడిపళ్లెమును సిద్ధముచేయించి రెండవత్రోవలేని యొకగదిని గోమయముతో నలికించి యుంచుఁడని రాజశేఖరుఁడుగారితోఁ జెప్పిపోయెను. రాజశేఖరుఁడుగా రాప్రకారము సర్వము జాగ్రత్తపెట్టించి యాతనిరాక కెదురుచూచు

చుండిరి. అతఁడు రాత్రి తొమ్మిదిగంట లయినతరువాత వచ్చి గదిలోఁ అఖండదీపమును వెలిఁగించి, అమ్మవారి పెట్టెను దానిసమీపముననుంచి, విద్యాపుత్రముగ్గులో గదికి నడుమ నొక చిన్న పట్టుపెట్టి యందులో రుక్మిణిని గూరుచుండబెట్టి కొంచెముసేపు తనలో నేమో మంత్రమును జపించి దిగ్బంధనము చేసి గది నాలుగు మూలలను మంత్రోదకమును చల్లి రుక్మిణి నావలకుఁ దీసికొనిపోవచ్చు నని చెప్పె. ఆమెను లోపలికి గొనిపోయిన తరువాత గదితలుపు లోపల గడియవేసికొని గడియసేపుండి వెలుపలికివచ్చి పయిని తాళమువేసి, ఆగ్రహామునకు బ్రతికి యున్నకాలములో నృసింహమంత్రము వచ్చియున్నది. కాఁబట్టి యది యే దేవతకును లోఁబడినది కాదనియు, తనయావచ్ఛక్తి వినియోగించి గదిని విడిచి రాకుండునట్లు బంధించిమాత్రము వచ్చితిననియు, తా నీవలనుండి శరభసాళ్వమును బ్రయోగించినచో ఘోరయుద్ధముచేసి లోఁబడును గాని మఱియొక విధముగా లోఁబడదనియు చెప్పి—"ఓం-ఖేం-ఖం-భ్రమసి హాం-ఫట్-సర్వశత్రుసంహారిణే-శరభసాళ్వాయ-పక్షిరాజాయ-హుం-ఫట్-స్వాహా."—అని శరభసాళ్వమును పునశ్చరణ చేయనారంభించెను. రెండుమూఁడులు మంత్రము నుచ్చరించునప్పటికి గదిలోనుండి యొక మనుష్యుని మఱియెవ్వరో కొట్టుచున్నట్టు చిన్నచిన్న దెబ్బలు వినఁబడి నవి; అపిమ్మట నొకపెద్ద దెబ్బ వినఁబడెను. ఈప్రకారముగా నరగడియ సేపు దెబ్బలు వినఁబడుచువచ్చి సద్దడఁగినతరువాత గ్రహము సులభము గానె దొరికెననియు దానినిప్పుడే తీసికొనిపోయి గోదావరిలోఁ గలిపెద ననియుఁ జెప్పి వాఁడొక్కఁడును, గదిలోనికిబోయి యందలి సమస్త వస్తువులను దీసికొని హరిశాస్త్రులు వెళ్ళిపోయెను. ఆమఱుచటిదినము మొదలుకొని క్రమక్రమముగా రుక్మిణి జబ్బునదలి యారోగ్యమును బొందసాగెను. తరువాత నాబ్రాహ్మణుఁ డొకదినము రాగిరేకుమీఁద

నొకప్రక్కను ఆంజనేయవిగ్రహమును బీజాక్షరములును రెండవప్రక్కను ఎటుకూడినను ముప్పదినాలుగు వచ్చునట్లుగాఁ బదునాఱు గదులుగల యీ క్రిందనున్న రీతి యంత్రమును వేసి, ఆ రక్షరేకును రుక్మిణిమెడకుఁ

౧౦	౫	౧౬	౩
౨౫	౪	౯	౬
౧	౧౪	౭	౧౨
౮	౧౧	౨	౧౩

గట్టి యున్నంతకాలము నేవిధమయిన గాలియు సోఁకదని చెప్పెను. కొమార్తెయొక్క గ్రహబాధ నివారణచేసి నందునకయి రాజశేఖరుఁడు గారు శాస్త్రులకు దోవతులచాపు కట్టఁబెట్టుటయేకాక నూటపదియాఱు రూపాయలను బహుమానమిచ్చిరి. శాస్త్రులారాత్రి అమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చివప్పా డంములో వేసి కొన్ని బొమ్మరాళ్ళను మాత్రము తెచ్చుకొనెను. ఆవలి కందఱను బంపివేసి తానొక్కఁడును లోపలఁ గూరుచున్నప్పుడు తలుపువేసికొని గదియొక్క మట్టిమిద్దెను నడుముగా మేకులను దిగఁగొట్టి యా మేకులకు జనుపనారత్రాడును గట్టి, క్రొత్తబట్టలోఁ గొంత ముక్కను జించి వానికిఁ గొంచెము గొంచెము దూరముగా బొమ్మరాళ్ళను ముడివైచి గుడ్డను దిట్టముగా నేతిలోముంచి యొక కొనను జనుపనారత్రాటికి వ్రేలాడఁగట్టి, దానికి సూటిగా క్రింద భూమి మీఁద పళ్లెమునిండ నీళ్ళుపోసి నీళ్ళలో పువ్వులను చక్కఁగా బఱచి, ఆ గుడ్డకొనకు దీపమంటించి హరిశాస్త్రులు వెలుపలికి వచ్చెను. అప్పు డీవలకు వచ్చిన రెండుమూఁడు నిముషముల కెల్లను గుడ్డ యంటుకొనఁగా మండుచుండెడు చమురుబొట్లు నీటిలోఁబడి టప్పుమని మనుష్యులమీఁద దెబ్బవేసినట్లు చప్పుడు కాసాగెను. ఆవల బొమ్మరాళ్ళ

వజకును కాలినప్పుడారాయి యూడి నీళ్ళలోఁబడి గొప్పధ్వనిని జేయుచు వచ్చెను. గాని ప్రశ్నములో నడుగునఁ బుడ్డులుండుటచేత నిత్తడిపళ్ళెము మీఁద వాయించినట్టింతమాత్రము వినఁబడినదికాదు. ఆ గుడ్డంతయు నుండిపోయిన తరువాత ఆతఁడు లోపలికిఁ బోయి మసి మొదలగువానిని ప్రాణ్ముగా నెత్తుకొని వెడలిపోయెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు సువర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనను నపేక్షతో నత్యమును బైరాగికి సమస్తోపచారములను జరిపించుచు, అతని సమ మును కనిపెట్టి యనుసరించుచు, అతఁ డొకనాడు గంజాయి త్రాగి యుల్లాసముగాఁ గూరుచున్నప్పుడు చేరఁబోయి వినయముతో "బావాజీ! లోకములో సువర్ణముచేయు విద్య యున్నదా?" అని యడిగెను. అతఁడు మందహాసము చేసి 'ఉన్నది' అని చెప్పెను. ఆ పయిని మాటలఁ దోఁచిని 'ఆ విద్యయొక్క సంగతి యెటువంటి'దని రాజశేఖ రుఁడుగారు మహాభక్తిశ్రద్ధలతో చేతులు జోడించుకొని యడిగిరి. అందు మీఁద నతఁడు 'సంగతి పరమరహస్య మయినను నీకుఁ జెప్పెద' నని పూర్వయుగములలో స్పర్శవేదివలన నినుము బంగారమగుచు వచ్చెను గాని యీ కలియుగములో స్పర్శవేది లేదనియు, పూర్వము శంకరాచా ర్యులవారొక యీఁడిగవానికి సువర్ణముఖ యను విద్య నుపదేశింపఁగా వాఁడు చిరకాలము బంగారమునుజేసి కడపట యోగులలో గలసి వారి కుపదేశించి దేహము చాలించెననియు, తన గురు వా విద్యను తన కుప దేశించెనుగాని మంత్రముయొక్క పునశ్చరణము పూర్తికానందునఁ దనకది యింకను ఫలింపలేదనియు, తానిప్పుడు పసరులతో మాత్రమే బంగారమును జేయఁగలననియు, రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁది యనుగ్ర హము చేతనే చెప్పినట్లుచెప్పి, ఎల్లవారును దన్ను బంగారము చేయుమని బాధింతురు గాన ఆసంగతిని మహారహస్యముగా నుంచవలెనని కోరెను. రాజశేఖరుఁడుగారు తా నాప్రకారము గోప్యముగా నుంచెదనని ప్రమా

ణముచేసి తనకు సువర్ణముచేయు యోగమును జెప్పుడని బహువిధ ములవానిని బ్రార్థించిరి. దానిపయిని ఆ బైరాగి యది గృహస్థులు చేయఁగూడదనియు, చేసినయెడల వంశక్షయ మగునినియుఁ జెప్పి తన యెడల విశ్వాసముగలవారికి తానే బంగారమును జేసి యిచ్చెదను గాని యోగమును మాత్రము చెప్పనని చెప్పెను.

అందుమీఁద బంగారమునైనఁ జేయించుకోవలెనను నాశపుట్టి మఱింత శ్రద్ధాభక్తులతో వానిని నాశ్రయించుచు నొకనాఁటి యుద యకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు పాలును శర్కరయుఁ దీసికొనివచ్చి యిచ్చి కూరుచుండియుండఁగా, ఆ బైరాగి రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁద దనకుఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగినట్టు ముఖచిహ్నమువలనఁ గనఁ బఱచుచు నొకబేడయెత్తు బంగారమును బేడయెత్తువెండినిఁ దెమ్మని యడిగి యాతఁడు తెచ్చినతరువాత వానిని రెంటిని నొకగుడ్డలో కట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు చూచుచుండఁగా నిప్పులలో వేసి కొంతసేపుండ నిచ్చి యొకపసరును దానిమీఁద పిండి కొంచెముసేపు తాళి పట్టకా రుతోఁ దీసి రెండుబేడలయెత్తు బంగారమును చేతులోఁ బెట్టెను. అందు మీఁద రాజశేఖరుఁడుగారు మఱింత యాశ కలవారయి, తమయింట గల బంగారమును వెండిని గలిపి యేకముగా బంగారమును జేసిపెట్టుఁ డని వానిని బహువిధముల వేఁడుకొనిరి. అట్లు వేఁడుకోఁగా వేఁడుకోఁగా గోసాయి యాతని ప్రార్థన నంగీకరించి యింటఁగల బంగారమును వెండినిఁ జేర్చి యొకమూట గట్ట నియమించెను. ఆతని యాజ్ఞానుసార ముగా రాజశేఖరుఁడుగారు తమయింటగల నగలును వెండిపాత్రములును ధనమును బ్రోగుచేసి యొక పెద్ద మూటను గట్టి యింట నున్నవారు సహిత మెఱుగకుండ రహస్యముగ బైరాగియొద్దకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. అతఁడు వెంటనే పిడకలదాలి పెట్టించి యామూటను రాజశేఖ రుఁడుగారి చేతులతోనే దానిలోఁ బెట్టించి పుటమువేసి ఆయనను లోప

లికిఁ బోయి విసనకఱ్ఱను దెమ్మని పంపెను. రాజశేఖరుఁడుగారు విసన కఱ్ఱను బట్టుకొని మరల వచ్చునప్పటికి బైరాగి గొట్టముతో నూదుచుం డెను; పిడకలసందున నుండి మంటయు కనఁబడుచుండెను. అప్పుడు బైరాగి మండుచున్న పిడకలను పైనిబెట్టి మంట చేసి, తాను వేమగిరి కొండమీఁద నున్న మూలికలను గోసివచ్చుటకయిఁ వెళ్లెదననియు, తాను పోయి వానిని గోసివచ్చి పసరు పిండినంగాని యంతయు బంగా రము కాదనియు, తాను వచ్చులోపల పిడకలను వేసి మంటచేయుచు జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టుకొని యుండవలయుననియుఁ జెప్పి, మూలికల నిమి త్తమయి వెళ్లెను. అతఁడు వనమూలికలకయి వెళ్ళి యేవేళకును రాకుండినను, రాజశేఖరుఁడుగారు తామక్కడనేయుండి, బైరాగిని పిలుచు కొనివచ్చుటకయి మనుష్యులను బంపిరి. వారును గొండయంతయు వెదకి యెక్కడను అతనిజాడను గానక మందుచెట్టు దొరకకపోవుటచేత దూర పుకొండలకుఁ బోయినాఁడేమో యనుకొని మరలవచ్చి యావార్తను జెప్పిరి. ఆ బైరాగి బంగారము చేయుమూలికలు దొరకనందున గాఁబోలు మరల రానేలేదు. అతనినిమిత్తమయి యొక దినమువఱకు వేచియుండి రాజశేఖరుఁడుగారు పుటము దీసి చూచునప్పటికి దానియందు బంగార మును వెండియు లేదుగాని తెల్లని భస్మముమాత్రముండెను. సులభ ముగా రజితభస్మమును సువర్ణభస్మమును నయినందున రాజశేఖరుఁడు గారు సంతోషించి పదిలముగా దానిని దాచిరి కాని, యేమికారణము చేతనో యాభస్మమునందు బరువుగాని సువర్ణాదిభస్మములయందుండు గుణముకాని కనఁబడలేదు.

ఏడవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుడుగారి బీదతనము — సుబ్బమ్మ మరణము — బంధుమిత్రుల ప్రవర్తన — రాజమహేంద్రవర ప్రయాణము — గ్రహణస్నానము.

పూర్వము పుస్తకములయందు— శ్లో॥ ఆధివ్యాధిశతైర్జనస్య వివిధై రారోగ్యమున్మూల్యతే। లక్ష్మీర్యత్ర ప్రతంతితత్ర వివృతద్వారా ఇవ వ్యాపదః॥ ఇత్యాదులకు ధనమే యాపదలకెల్ల నుమూలమని బోధించు వచనములను జదువునప్పుడు పురాణవైరాగ్యము గలిగి రాజశేఖరుడు గారు దారిద్ర్యమును గోరుచు వచ్చిరి. లక్ష్మీవలెగాక యామెయప్ప యైన పెద్దమ్మవా రిప్పుడు నాశ్రితసులభురాలు గనుక, ఆతని కోరికప్రకారము దరిద్రదేవత వెంటనే ప్రత్యక్ష మయి యాతని యభిమతమును సిద్ధింపజేసినది. కాని తాను మును పనుకొన్నరీతిని పేదతిక మాతని కంత సుఖకర మయినదిగాఁ గనిపించలేదు. ఇప్పుడు మునుపటివలె నిచ్చుటకు ధనము లేకపోయినది గనుక, ఈవరకు నాతని నింద్రుడవు చంద్రుడవని పొగడుచు వచ్చిన స్తుతిపాఠకు లందఱును మెల్ల మెల్లగా నాతనిని విడిచిపెట్టి, అతనివలన ధనికులయి బాగుపడినవారి యొద్దకుఁ బోసాగిరి. అయినను రాజశేఖరుడుగారు చేయిచాచి యాచించినవారి నూరక పొమ్మనలేక నోటితో లేదనునది చేతితోనే లేదనుచు, తమ కున్నదాని లోనే వేళకు వచ్చి యడిగిన వారికి భోజనము పెట్టుచుండిరి. అందుచేత నతిథి యెంతబీదవాఁడయిన నంత సంతోషించుచుండునే కాని మునుపటి వలె విందులకు విజయంచేయు మిత్రులవంటివా రెవ్వరు నిప్పుడు సంతోషపడుచుండలేదు. ఈదానధర్మములకుసహితము కొంతధనము కావలసి యున్నది. కాఁబట్టి, ఇంటఁగల యిత్తడిసామానులను కుదువబెట్టి రాజ

శేఖరుఁడుగారు సొమ్ము తెచ్చుచుండిరి. అందుచే నానాఁటికి గృహమునఁ గల సొత్తు తక్కువయి కాపాడవలసిన భారము తగ్గుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరుగఁగా నించుమించుగా నింటఁగల జంగమరూపమయిన సొత్తంతయు బట్టలును తట్టలును కొయ్యలునుగా మాఱఁజొచ్చెను. అప్పునకు హితులు మాటికి యాచించినప్పుడు లేదని యెవ్వరిమనస్సులకును నొప్పి కలుగఁజేయ నిష్టములేనివాఁడయి, మున్నెప్పుడు నసత్యమన్న మాట నెఱుఁగనివాఁడయినను దరిద్రదేవతయొక్క యుపదేశముచేత దినదినమునకు నధికముగా వాగ్దానములమాత్రమే చేయ నారంభించెను. ఆహా! మనుష్యులచేత దుష్కార్యములను జేయించుటలో దారిద్ర్యమును మించినది మఱియొకటి లేదుగదా? ఆతఁడీప్రకారముగా సర్వవిధముల చేతను బాధపడుచున్నను, అసంగతి నొరులెఱుఁగకుండుట కయి భోజన పదార్థములలోఁ దక్కువచేసియైన మంచిబట్టలను గట్టుకొనుచు అప్పుచేసి యైన బీదసాదల కిచ్చుచుఁ బయి కొకరీతి వేషముతోఁ బ్రవర్తించుచుం డెను. అది యేమిమాయయో కాని లోకములో నెల్లవారును తాము సుఖపడుట కయి వహింపుదానికంటెఁ దాము సుఖము ననుభవించు చున్నట్లితరులకుఁ దోఁచునట్లు చేయుటకయియే విశేష శ్రద్ధను వహించి, బీదతనమువలనఁ గలుగు సౌఖ్యములను లాభములను వేదాంత గ్రంథములు వర్ణించి చెప్పుచు ధనము పాపమునకుఁ గుదురని దూషింపు చున్నను, రాజశేఖరుఁడుగారు మాత్రము మనల నీదారిద్ర్యదేవత యెప్పుడు వదలునాయని నిమిష మొక యుగముగాఁ గడపుచుండిరి; కాఁబట్టి యాతఁడింతవఱకును లక్ష్యముతోఁ జూడని యదృష్టదేవత నిప్పుడు మఱిమఱి ప్రార్థింపసాగెను. దాని నాతఁడెంతయాసపడి వేఁడుచు వచ్చెనో యాయదృష్టదేవతయు నంతదూరముగాఁ దొలఁగ నారంభించెను.

అట్టిసమయములోనే సుబ్బమ్మకు రోగము తిరుగఁ బెట్టినది. డబ్బులేక యిబ్బంది పడుచున్న సమయములోనే యుపవాసమును నుప్పిడులును చేసి దినమున కిరువదిస్నానములు చేసి తడిబట్టలుకట్టుకొని రోగపడి యెక్కువ కర్చును దెచ్చి పెట్టినందున కామెమీఁద నెంతో కోపమువచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు విసుగుకొనుచుండఁగా, పనినిమిత్తమయి వచ్చి తిరిగిపోవుచున్న యొకబ్రాహ్మణుఁడు దగ్గఱనుండి విని యామెను దూషించిన లాభము లేదని చెప్పి తాను వంటబ్రాహ్మణుఁడనుగాఁ గుదిరెదననియు, ఆమెను మనసు వచ్చినన్నాళ్లు రోగపడనిండనియుఁ జెప్పుటయే కాక వంటకు నలభీమ పాకములను మించునట్లు చేయ తానున్నందున నిష్టమున్న చో నామె మృతినొందినను బొందవచ్చునన్న యభిప్రాయమును సహితము సూచనగాఁ గనబఱిచెను. అతని దెట్టిసత్యవాక్కోకాని యాదినము మొదలుకొని తగువైద్యుఁడు లేనందుననో, ఆబ్రాహ్మణుఁడే పథ్యపానములు జరుపుచు వచ్చినందునో వ్యాధి ప్రబలి యొకనాఁ డామెకుఁ బ్రాణములమీఁదికి వచ్చెను. ఆదినము నక్షత్రము మంచిది కాదని పురోహితుఁడు చెప్పినందున, ఆమెను వీధిలోనికిఁ గొనిపోయి గోడప్రక్కను భూశయనముచేసి యొకచాప యడ్డముపెట్టిరి. ఆమెయు రాత్రి జాముప్రొద్దుపోయిన తరువాత లోకాంతరగతురాలయ్యెను. ఆదినము తెల్లవాఱినదనుక నింటనున్న వారందఱును పీనుఁగుతో జాగరము చేసిరి. మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమునుండియు సమస్తప్రయత్నములు చేసినను, ఊరనున్న బ్రాహ్మణులలో నెవ్వరును సాహాయ్యమునకు వచ్చినవారుగారు; రాజశేఖరుఁడుగారు తామే వెళ్ళి యొకచోట బోగముదాని యింట పీనుఁగుల విస్సన్నను పట్టుకొని సంగతిని దెలుపఁగా ఆతఁడు బేరముల కారంభించి పదియాఱురూపాయిలకు శవమును మోచుట కొప్పుకొని లేచివచ్చెను. ఇప్పుడు సహిత మాంధ్రదేశపు బ్రాహ్మణులలో ముఖ్యముగా స్మార్తులలో నెవరియింటనైన నెవ్వరైనను

మృతినొందినప్పుడు బంధువులును కులమువారును తక్కిన మతముల యందువలెఁ దమంతటవచ్చి సాయముచేయుట లేకపోఁగా వచ్చి ప్రార్థించినను రాక సాకులు చెప్పుటయు మొగము చాటువేయుటయు బ్రాహ్మణజాతికంతకు నవమానకరముగా నున్నది. సమస్తాపదలలోను ఘోరతమమయిన యీ యాపదకే యెవ్వరును తోడుపడనప్పు డాకమతములో నుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఉండకపోవుటవలన హానియేమి? ఆదినము శవమింటినుండి కదలునప్పటికిఁ బగలు రెండుజాము లయినది; దహనముచేసి మరల వచ్చునప్పటికిఁ బడమట నాలుగుగడియల ప్రొద్దున్నది. తరువాత విధ్యుక్తముగా సంచయనము మొదలయిన యపరకర్మలన్నియు జరిగినవి.

మునుపటివలె రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుటకయి బంధువులును నంతగా వచ్చుట మానివేసిరి; వీధిలో గనఁబడినప్పుడుసహితము చూడనట్లు తొలఁగిపోవుటకే ప్రయత్నించుచు విధిలేక కలిసికొని మాటాడునప్పుడు సంగ్రహముగా రెండుమూఁడు మాటలతోనే సరిపెట్టుచువచ్చిరి! పూర్వ మాయన మాటాడునప్పుడెల్లను ముఖస్తుతులను జేయువారు తరువాత సమ్మతిని గనఁబఱుచు శిరఃకంపములనుమాత్రము చేయుచు నాతనిమాటలను మందహాసముతో విననాగిరి. కొన్నాళ్ళ కా శిరఃకంపములును మందహాసములును పోయి యూరక యూకొట్టుట క్రింద మారినవి; అటుపిమ్మట నాయూకొట్టుటలు సహితము నడఁగి హితబోధలు బలిసినవి; కాలక్రమమున హితబోధలు సహిత మడుగంటి యొకరీతి పరిహాసములుగా బరిణమించినవి. రాజశేఖరుఁడుగారును దారాపుత్రాదులును ధనములేనివా రయినను తా మొక దుష్కార్యమునకయి ధనమును దుర్వినియోగము చేయలేదుగదా యని మనసులో నొకవిధ మయిన ధైర్యము నవలంబించి యున్నదానితోనే తృప్తివహించి యుండఁగా, వారి సౌఖ్యమునుగని యోర్వలేనివారు కొందఱు మిత్రు

లని పేరుపెట్టుకొనివచ్చి వారును వీరును మిమ్ము దూషించుచున్నారని చెప్పి వారి నెమ్మదికి భంగము గలిగించుచు వచ్చిరి; రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన వ్యయమును బూర్వము దాతృత్వమని వేయినోళ్ళఁ బొగడినవారే యిప్పుడు దానిని దుర్వినియోగమని నిందింపసాగిరి; ఆయనవలనఁ బూర్వ మెన్నివిధములనో లాభములను బొందినవారు సహితము రాజశేఖరుఁడుగారు వీధిలోనుండి నడచుచున్నప్పుడు వ్రేలితోఁ జూపి యీాయనయే తనధనమంతయుఁ బాడుచేసికొని జోగియైన మహానుభావుఁడని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి నవ్వ మొదలుపెట్టిరి. ఈవఱకును సీతను దనకుమారుని కిమ్మని నిర్బంధించుచు వచ్చిన దామోదరయ్య, ఇప్పుడాపిల్లను దనకొడుకునకుఁ జేసికోనని వారివీరిముందఱను బలుకజొచ్చెను. ఆసంగతి కర్ణపరంపరచే రాజశేఖరుఁడుగారివఱకును వచ్చినందున ఆయన యొకదినము పోయి యడుగగా తా నీసంవత్సరము వివాహము చేయనని చెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యమంతటి యదృష్టవంతుఁడు లోకములో మఱి యెవ్వరును లేరని జాతకము వ్రాసిన సిద్ధాంతియే యతనికిఁ గన్యనిచ్చెదనన్నవారి యింటికిఁ బోయి యాతనిది తాను జూచినవానిలో నెల్ల జబ్బుజాతకమని చెప్పి పిల్లనీకుండఁ జేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు ధనములేక బాధపడుచుండియు నొరుల నడుగుట కిష్టములేనివారయి యూరకుండఁగా నిజమైన మిత్రుఁడొకఁడైన నుండకపోవునా యని యెంచి మాణిక్యాంబయు సుబ్రహ్మణ్యమును రాజశేఖరుఁడుగారికడకుఁ బోయి నారాయణమూర్తిసగాని మఱి యెవ్వరినైననుగాని బదులడిగి యేమాత్రమయిన సుబ్బమ్మ మాసికమునకయి తెండని ప్రార్థించిరి. ఆయన వారిమాటను దీసివేయలేక దామోదరయ్యను నారాయణమూర్తిని మిత్రులవలె నటించి తనవలన లాభమును పొందిన మఱికొందఱిని బదులడిగి చూచెను గాని, అక్కఱలేనప్పుడు వెనుక మేము బదులిచ్చెదము మేము బదులిచ్చెదమని యడుగనిదే పలుమాఱు సంతో

యపూర్వకముగాఁ జెప్పుచు వచ్చినవా రిప్పుడు నిజముగాఁ గావలసి వచ్చినది గనుక పోయి యడిగినను వేయి క్షమార్పణలు జెప్పి విచారముతో లేదనిరి. పలువురు రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుట మానుకొన్నను, కొంతకాలమునకును గొందఱు వచ్చుచుండిరి. కాని తమ్మేమయిన ఋణ మడుగుదు రేమో యని యిప్పు డావచ్చెడువారు కూడ రాకుండిరి. కాఁబట్టి మును పెప్పుడును మనుష్యులతో నిండియుండి రణగుణధ్వని గలిగియుండెడి రాజశేఖరుఁడుగారి గృహ మిప్పుడు త్రొక్కిచూచువారు లేక నిశ్శబ్దముగా నుండెను. అయిన నాస్థితియందది చిరకాల ముండినదికాదు; దాని స్తంభముహూర్తబలమెట్టిదో కాని తనువాత మరల సదా మనుష్యులతో నిండి మునుపటికంటెను సమ్మర్దము గలిగి బహుజనధ్వనులతో మాఱుమ్రోయు చుండెను. మునుపు మనసులో నొకటి యుంచుకొని పయి కొకటి చెప్పుచుఁ గపటముగాఁ బ్రవర్తించువారితోను, బట్టయిమ్మని కూడుపెట్టుమని యాచించు దరిద్రులతోను నిండి యుండెనుగాని యిప్పుడు మనసులో నున్నదానినే నిర్భయముగా మొగముమీఁద ననెడు ఋజువర్తనము గల వారితోను బట్టలును భోజనపదార్థములు గొన్నందున కయి యీవలసిన సొమ్మిమ్మని యధికారమును జూపు భాగ్యవంతులతోను నిండియుండ నారంభించెను. గృహమునకు మనుష్య సమృద్ధి కలిగినట్టుగానే రాజశేఖరుఁడుగారికి వస్తుసమృద్ధియు నానాఁటి కధికముగాఁ గలుగ నారంభించెను. మునుపటి వలెఁ బగటిపూటయందుఁ బదార్థసందర్శన మంతగాఁ గలుగకపోయినను, తదేకధ్యానముతో నున్నందున రాత్రులు కలలయందుమాత్రము తొంటికంటె సహస్రగుణాధికముగాఁ గలుగుచుండెను. ఆబాధ లటుండఁగా, మున్ను రుక్మిణి శిరోజములను తీయించకపోవుటయే బాగుగ నున్నదని శ్లాఘించిన శ్రోత్రియులే యిప్పు డాతనిని బలువిధముల దూషించుటయే కాక సభవారికి నూఱురూపాయ లపరాధము సమర్పించుకొని

యెడల శ్రీశంకరాచార్యగురుస్వామికి వ్రాసి జాతిలో నుండి వెలివే యించెదమని బెదరింపఁజొచ్చిరి. ఋణప్రదాతలతో నిండియుండి యిల్లొక యడవిగా నున్నందునను, వీధిలోనికిఁ బోయిన సుగుణములను సహితము దుర్గుణములనుగానే పలుకుచు హేళనచేయు మహాత్ములతో నిండియుండి యూరొక మహాసముద్రముగా నున్నందునను గౌరవముతో బ్రతికినచోటనే మరల లాఘవముతో జీవనము చేయుటకంటె మరణ మయినను మేలుగాఁ గనఁబడినందునను, ఏలాగునైనను ఋణవిముక్తి చేసికొని యూరువిడిచి మఱియొకచోటికిఁ బోవలె నని ఆయన నిశ్చ యించుకొనెను. కాఁబట్టి వెంటనే రామశాస్త్రియొద్దకు బోయి యింటి తాకట్టుమీఁద నయిదువందల రూపాయలను బదులుపుచ్చుకొని, సొమ్ము సంవత్సరమునాఁటికి వడ్డితోఁగూడ దీర్చునట్టును, గడువునాఁటికి సొమ్మి య్యలేనిపక్షమున నిల్లాతనికిఁ గ్రయ మగునట్టును పత్రమును వ్రాసి యిచ్చెను. ఆప్రకారముగా సొమ్ము బదులుతెచ్చి దానిలో నాలుగు వందల రూపాయలతో ఋణములన్నిటిని దీర్చివేసెను. బదు లిచ్చిన మఱుసటినాఁటినుండియు నిల్లు చోటుచేసి తన యధీనము చేయవలసిన దని రామశాస్త్రి వర్తమానమును పంపుచుండెను. పూర్వము స్కాంద పురాణమును జదివినప్పటినుండియు రాజశేఖరుఁడుగారి మనసులోఁ గాశీయాత్ర వెళ్ళవలె నని యుండెను. ఆకోరిక యిప్పుడీవిధముగా నెఱ వేఱనున్నందునకు సంతోషించి, రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబముగా గంగాస్నానము చేసివచ్చుటకు నిశ్చయించి తారాబలమును చంద్రబల మును బాగుగనున్నయొక చరలగ్నమునందుఁ బ్రయాణమునకుఁ ముహూర్తముపెట్టి "ప్రతిపన్నవమీపూర్వే" యని యుండుటచేత తిథి శూల లేకుండఁ జూచుకొని "సపూర్వేశనిసోమేచ" యనుటచేత వార శూల తగులకుండ ఫాల్గుణశుద్ధ త్రయోదశీ బుధవారమునాఁడు మధ్యా హ్నము నాల్గుగడియల ప్రొద్దువేళ బయలుదేఱుటకు బండినొక ద్దానిని

గుదిర్చి తెచ్చిరి. వారిదివఱకుఁ జేసిన యాత్రలన్నియు గోదావరియొద్దను
నుండి యింటియొద్దకును, ఇంటియొద్దనుండి గోదావరియొద్దకునే కాని
యింతకన్న గొప్పయాత్రలను జేసినవారు కారు.

బండిని తెప్పించి వాకిటఁ గట్టిపెట్టించి ప్రయాణ ముహూర్తము
మించిపోకముందే బండిలో వేయవలసిన వస్తువులను వేయవలసినదని
రాజశేఖరుఁడుగారు పలుమారు తొందరపెట్టినమీఁదట మాణిక్యాంబ
తెమలివచ్చి బండిక్రిందను సుద్దతిట్టలను బుట్టలను చేఁదలను నింపి మఱి
యొకబండికిఁ గూడఁ జాలునన్నిటిని వీధిగుమ్మములో నుంచెను; బండిలో
నెక్కవలసిన యిత్తడిపాత్రములును బట్టలపెట్టెలును లోపలనే యుండెను,
ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి యాబుట్టలు మొదలగువానిని బండి
లోనుండి దింపించి వారు వెళ్ళిపోవుచున్నారని విని చూడవచ్చిన బీద
వారలకుఁ బంచిపెట్ట నారంభించెను. ఆవఱకు లోపలనుండి కదలి రాక
పోయినను రాజశేఖరుఁడుగారు వస్తువులను బంచిపెట్టుచున్నా రన్నమా
టను విన్నతోడనే యిరుగుపొరుగుల బ్రాహ్మణోత్తములు వాయువేగ
మునఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. బండిలో స్థలము చాలక క్రిందనుంచిన
తిట్టలు మొదలగువానిని మాణిక్యాంబయుఁ దన్ననుసరించుచున్న వారికిఁ
బంచిపెట్టెను. తరువాతఁ బెట్టెలును నిత్తడిసామానులును బండిలో
నెక్కింపఁబడినవి; మునుపు నాలుగుబండ్లలో నెక్కించినను సరిపోని
సామాను లిప్పు డొక్కబండిలోనికే చాలక దానిలో నలుగురు కూరు
చుండుటకు స్థలముకూడ మిగిలెను. రాజశేఖరుఁడుగా రెంత తొందర
పెట్టుచున్నను మాణిక్యాంబ తనకాప్తురాం డ్రయిన యొకరిద్దఱు పొరుగు
స్త్రీలవద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వచ్చుటకే ప్రత్యేకముగా నాలుగుగడియ
లాలస్యము చేసెను. ఈలోపుగా మంచములను బండిగూటిపయిని
గట్టించి, పిల్లలను బండిలో నెక్కించి, రాజశేఖరుఁడుగారు కోపపడిసం
దున మాణిక్యాంబ వచ్చి బండిలోఁ గూరుచుండెను. బండివాని యొద్దకు

వచ్చినప్పటినుండియుఁ గొంచెము వట్టిగడ్డిపరకలతోను కావలసినంత జలముతోను మితాహారమును గొనుచు పథ్యముచేయుచున్న బక్క యెద్దు మెల్లఁగా బండిని లాగ నారంభించెను. బండివాఁడును వానివెను కనేనడచుచు మేఁతవేయుటలోఁ బరమలుబ్ధుఁడుగానేయున్నను కొట్టుట లోమాత్రము మిక్కిలి యౌదార్యమును గనఁబఱుపసాగెను. ఊరి బయలవలకును వచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారివలన బిచ్చములను గొన్న పిరుపేద లయినతక్కువజాతులవారు పలువిధముల వారిని దీవించి, విచా రముతో వెనుకకు మరలిపోయిరి. నల్లమందు వేసికొనుటచేతనో త్రాగు టచేతనో సహజమైన మత్తతచేతనో యీమూఁడునుగూడఁ గలియుట చేతనో త్రోవపొడుగునను తూలుచుఁ గునుకుపాట్లుపడుచు నడుచుచున్న బండివాఁడు మొత్త నెక్కి కూరుచుండి, బండిలోనివారికిఁ గావలసినంత పరిమళమును ఆకాశమునఁ జిన్నమేఘములును గలుగునట్లుగా సగము కాలియున్న ప్రాఁతపొగచుట్టలను నాలిగింటిని గుప్పునగుప్పునఁ గాల్చి బండిలోనిపెట్టెకుఁ జేరగిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోయెను. బండియు మెల్లగా ప్రాకుచున్నట్టే కనఁబడుచుండెను; ఇంతలోఁ జీఁకటియుఁ బడెను. కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు క్రిందఁ జూచునప్పటికి బండి కదలుచున్న జాడ కనఁబడలేదు. అప్పుడు కుంభకర్ణునివలె నిద్రపోవుచున్న యాబండివానిని లేపఁ బూనుకొనఁగా, కేకలేమియుఁ బనిచేసినవి కావు; కాని వాని కాలమీఁద కొట్టినదెబ్బలుమాత్రము వానిని కదల్చి యొక్క మూలుఁగు మూలిగి మఱియొక్క ప్రక్కకుఁ బరుండునట్లు చేసినవి. మహా ప్రయత్నముమీఁద వానిని లేపి క్రిందదిగి చూచువఱకు బండి త్రోవ తప్పివచ్చి యొకపొలములో మోఁకాలిలోతు బురదలో దిగఁబడియుం డెను. అప్పు డందఱును దిగి యావచ్ఛక్తి నుపయోగించి రెండుగడియ లకు బండిని రొంపిలోనుండి లేవనెత్తి మార్గమునకు లాగుకొనివచ్చిరి. కాని యెద్దుమాత్రము తాము బండిని గొనిపోవుస్థితిలో లేక తమ్మే మఱి

రొకరు గొనిపోవలసిన యవస్థయందుండెను. కాఁబట్టి చీఁకటిపడు
వఱకు బండి శ్రమచేసి వారిని లాగుకొని వచ్చినందునకు బ్రత్యుపకార
ముగా నిప్పుడు చీఁకటిపడ్డందున వారే బండి నీడ్చుకొనిపోవలసిన వంతు
వచ్చెను. ఇట్టియవస్థ పగలు సంభవింపక రాత్రి సంభవించినందున
కెల్లవారును మిక్కిలి సంతోషించిరి. అందఱి బట్టలును బురదచేతఁ
జిన్నవియుఁ బెద్దవియు నైన పలువిధములైన పుష్పము లద్దఁబడినవి.
బండిలో నెక్కివచ్చినవారి కెల్లన్నను చూచువారు లేకపోయిరి కాని
యున్నయెడల వారికెంతయైన వినోదము కలిగియుండును. బండివాఁడు
భీమునివంటివాఁడు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారి సాహాయ్యముచేత బండిని
సులభముగా నీడ్చుచుండఁగా, సుబ్రహ్మణ్యము వెనుకజేరి యెల్లను
స్త్రీలను నడిపించుకొని వచ్చెను. వారు నడిచియే వెళ్ళినయెడల జాము
లోపలనే రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళి చేరియుందురు గాని బండికూడ
నీడ్చుకొని పోవలసివచ్చినందున రాత్రి రెండుయామములకు రాజశేఖ
రుఁడుగారి పినతండ్రికుమారుఁ డగు రామమూర్తిగారి యిల్లు చేరిరి.
అప్పుడందఱును మంచి నిద్రలో నుండిరి. కాఁబట్టి బండిచప్పుడు కాఁగానే
తలుపు తీయఁగలిగినవారు కారు. కొంతసేపు తలుపువద్ద బొబ్బలు పెట్టిన
మీఁదట చావడిలోఁ బరున్నవారెవ్వరో లేచివచ్చి తలుపుతీసిరి. రాజ
శేఖరుఁడుగారి మాట వినఁబడినతోడనే లోపలిగదిలోఁ బరుండియున్న
రామమూర్తిగారు లేచివచ్చి, అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొని వారావఱకే
వత్తురని కనిపెట్టుకొనియుండి జాముప్రొద్దుపోయిన మీఁదటనుగూడ
రానందున, ఆ దినము బయలుదేఱలేదని నిశ్చయించుకొని భోజనములు
చేసి తా మింతకుమునుపే పడుకొన్నామని చెప్పి యంతయాలస్యముగా
వచ్చుటకు గారణమేమని యడిగిరి. తాము చెప్పనక్కఱలేకయే తమబట్ట
లును మోఁకాలివఱకును బురదలో దిగఁబడిన కాళ్ళును జెప్ప సిద్ధముగా
నున్న దానినిమాత్ర మాలస్యకారణముగాఁ జెప్పి బండిని దా మీడ్చు

కొనివచ్చిన సంగతిని మాత్రము చెప్పక రాజశేఖరుఁడుగారు దాచిరి. అప్పుడీయవలసిన బండికూలి నిచ్చివేసి బండివానిని పొమ్మని చెప్పఁగా వాఁడు తాను విశేషముగా శ్రమపడితి ననియు తన బండియెద్దులంతటి మంచివి మఱెక్కడను దొరకవనియు జెప్పి తిన్నను తన యెద్దును గొంత సేపు శ్లాఘించుకొని బహుమతిరానందున యడిగెను. తడవుగ మాటాడ నిచ్చినయెడల మాటవెంబడిని బండిని తాము లాగుకొనివచ్చిన మాటను చెప్పునేమో యను భయమున సామాను దిగినతోడనే బహుమతిని సహిత మిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనే వానిని బంపివేసిరి. క్రొత్తగా మగఁడు పోయినవారిని పుణ్యస్త్రీలు భోజనములు అయిన తరువాత మొదటిసారి చూడరాదు గనుకను, ఆ రాత్రి మంచిదినము కాదుగనుక, సువాసినుల నందఱను గదిలోనికిఁ బోయి తలుపు వేసికొండని యొక విధవ ముందుగా రుక్మిణిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి మఱియొక గదిలోనికిఁ బంపి తలుపు దగ్గఱగా వేసెను. తరువాత లోపలినుండి యాఁడువారు వచ్చి మాణిక్యాంబ మొదలైనవారు పడమటింటిలోనికిఁ దీసికొని పోయి రుక్మిణికిఁ దటస్థించిన యవస్థకయి యేడుపులు మొదలైనవి చల్లారిన పిమ్మట, వారి నిమిత్త మావఱకు చేసిన వంట మిగిలియున్నది కాన వారికి వడ్డించి రాజశేఖరుఁడుగారి నిమిత్త మప్పుడత్తెసరు పెట్టిరి. అంద ఱును భోజనము అయినతరువాత మూఁడుజాములకు పరుండి సుఖనిద్ర చేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్నిదినములు రామమూర్తిగారి ఇంటి లోపలనే యుండిరి. ఒకనాఁడు పడవమీఁద గోవూరునకుఁ బోయి యచటఁ బూర్వము గౌతముఁడు తపస్సు చేసినస్థలమును మాయగోవు పడినచోటును జూచి గోష్పాదక్షేత్రమునకు స్నానముచేసి రాత్రికి మరల వచ్చిరి. మరియొకనాఁడు కోటిలింగక్షేత్రమున స్నానమునకుఁ బోయి యచట నొక శాస్త్రులవలనఁ బూర్వ మాంజ నేయులొక లింగము

నెత్తుకొని పోయి కాశీలో వేయుటయు అప్పటి నుండియు కాశీపట్టణము ప్రసిద్ధిగనుటయు మొదలుగాఁ గల కథను వినిరి. ఇంకొకనాఁడు రాజరాజనరేంద్రుని కోటకుఁ బోయి అందులోఁ బూర్వము చిత్రాంగిమేడ యున్న తావును సారంగధరుఁడు పావురముల నెగురవేసిన చోటును జూచి, పూర్వము రాజరాజనరేంద్రున కమ్మవారు ప్రత్యక్షమయి నీ వెంతదూరము వెనుక తిరిగిచూడకుండ నడతువో యంతదూరము కోట యగునని చెప్పుటయు, ఆతఁడా ప్రకారముగా నడచుచు వెనుక గొప్పధ్వని యగుచుండఁగాఁ గొంతసేపటికి మనస్సు పట్టలేక వెనుకతిరిగి చూచుటయు, చుట్టును బంగారుకట్టుతో నించుమించుగా ముగియవచ్చిన కోట యంతటితో నిలిచిపోవుటయు, మొదలుగాఁగల కథను దగ్గఱనున్న వారివలన విని, రాజశేఖరుఁడుగారు సారంగధరుని కాళ్ళను జేతులను, నఱికిన స్థలమునే చూచిరావలెనని బయలుదేఱి సారంగధరుని మెట్టకుఁ బోయి యక్కడ నొకనిమ్మచెట్టుక్రింద సారంగధరుని కాళ్ళను చేతులను ఖండించిన చాపరాతిని దానిచుట్టును గడ్డిసహితము మొలవక నున్నగా నున్న ప్రదేశమును దాని సమీపముననే సిద్ధుఁడు సారంగధరుని గొని పోయి స్నానము చేయించిన కొలఁకును జూచి వచ్చిరి. రాజమహేంద్రవరములో నున్న కాలములో రాజశేఖరుఁడుగారు పట్టణములో నుండెడి జనులకును పల్లెలలో నుండెడి జనులకును నడవడియందేమి వ్యత్యాసముండునో చూడవలెనని యెల్లవారియొక్క చర్యలను బరీక్షింపసాగిరి. కాఁబట్టి యిప్పుడిప్పు డాయనకు నిజమయిన ప్రపంచజ్ఞానము కొంతవఱకుఁ గలుగ నారంభించెను. ఆ పట్టణములో — ఎరవడిగి తెచ్చుకొనియైన జేతికి మురుగులు నుంగరములును వేసికొని, చాకలివానియొద్ద పడిదెకుఁ దెచ్చుకొనినదైనను విలువబట్టలను గట్టుకొనువారె మిక్కిలి గౌరవమునకుఁ బాత్రులుగా నుండిరి. లోపల సారమేమియు లేకపోయినను చెప్పులకు మంచి కుండలములను జేయించుకొని తలకు గొప్పశాలు

వను జుట్టుకొన్నవారు మహాపండితులుగా నుండిరి. ఎల్లవారును ధనికుల యిండ్లకుఁ బోయి జీవితకాలములో నొకప్పుడును దేవాలయము త్రొక్కి చూడకపోయినను భగవన్నామమును కలలో నైనను స్మరింపక పోయినను వారిని పరమభాగవతోత్తములని భక్తాగ్రేసరులని పొగడు చుండిరి. నిజమైన విద్వాంసులయొక్కయు కవీశ్వరులయొక్కయు నోళ్లును కడుపులును సదా శ్లోకములతోను పద్యములతోను మాత్రమె నిండి యుండెనుగాని బాహ్యాడంభము లేకపోవుటచేత నన్నముతో నొకప్పు డును నిండి యుండలేదు; దినమున కెనిమిది దొమ్మరగుడిసెలలో దూఱి నను, స్నానముచేసినట్లు జుట్టుచివర ముడివైచుకొని బిళ్ళగోచులను బెట్టుకొని తిరుగువారు పెద్దమనుష్యులని పొగడొందుచుండిరి. వేయేల? చాటున లక్షదుష్కార్యములు చేయుచున్నను, బాహ్యవేషధారణము నందు మాత్రము లోపము లేకుండనున్నచో వారి ప్రవర్తనమును సంపూర్ణముగా నెఱిఁగియు నట్టివారి కంఠమును సభలో సహితము మంచి నడవడి గలవారికిఁ చేయుదానికంటె నెక్కువ మర్యాదను చేయుచుండిరి. నీతి విషయమున వారి ప్రవర్తన మెంత హేయమయినదిగా నున్నను, మతవిషయమునందు మాత్రము పయికి భక్తులుగానే కనఁబడుచుండిరి. నిలువ నీడలేక బాధపడుచుండెడి ప్రాణమిత్రులకొక కుటీరమును గట్టించి యియ్యలేనివారు సహితము, రాతివిగ్రహములు కాపురముండుటకయి వేలకొలఁది వెచ్చపెట్టి దేవాలయములు కట్టించుచుండిరి; కట్టించినవారు పోయినతరువాత వసతులు లేక పాడుపడిన దేవాలయములును నూట యిరువదిమూఁటిని లెక్కపెట్టి రాజశేఖరుడుగారు కోటిలింగములకుఁగూడ బూర్వమెప్పుడో దేవాలయములు పాడయి నందున నాప్రకారముగా నిసుకదిబ్బలయందుఁ బడియుండినవై యుండవచ్చు నని సంశయించిరి; అక్కడ వేశ్యలు తప్ప మఱియెవ్వరును స్త్రీలు చదువకుండిరి; అట్టివా రభ్యసించిన విద్యయంతయు వ్యభిచారమును వృద్ధిచేసి పురుషులను దమ

వలలలోఁ బడవేసికొని పట్టణము పాడు చేయుటకొఱకే పనికివచ్చు చుండెనుగాని జ్ఞానాభివృద్ధికిని సన్మార్గ ప్రవర్తనమునకును లేశ మయినను తోడు పడుచుండలేదు.

అక్కడ సప్తమివఱకు నుండి రాజశేఖరుఁడుగారు కాశికి వెళ్ళుటకు ప్రయాణ మయిరి గాని, సంవత్సరాదివఱకు నుండుఁడని రామమూర్తిగారు బలవంతపెట్టినందున నాతనిమాట తీసివేయలేక యొప్పుకొనిరి. ఫాల్గుణబహుళ అమావాస్యనాఁడు పగలు మూఁడుజాముల వేళ సంపూర్ణసూర్యగ్రహణము పట్టెను. జనులందఱును గోదావరిలో పట్టుస్నానము చేసి తమ పితరులకు తర్పణము లిచ్చుచుండిరి; కొందఱు పుణ్యముకొఱకు నవగ్రహజపములు చేయుచు బ్రాహ్మణులకు నవధాన్యములుప దానము చేయుచుండిరి; కొందఱు ఛాందసులును వృద్ధాంగనలును సూర్యునకు విపత్తువచ్చె నని కన్నుల నీరుపెట్టుకొనసాగిరి; వారిలో తెలిసినవార మనుకొనువారు సూర్యునకుఁ బట్టిన పీడను వదలఁగొట్టుటకయి మంత్రములను జపించుచుండిరి; వారికంటెను తెలివిగలవారు గ్రహణకాలమునందు తమ కడుపులలో జీర్ణముకాని పదార్థము లుండినఁ దోషమని యెఱిఁగి దానికిముందు మూఁడుజాముల నుండియు నుపవాసములు చేయుచుండిరి; ఎల్లవారును భోజనపదార్థము లుండు పాత్రములలో దర్భగడ్డిపఱ వేయుచుండిరి; కడుపుతో నున్న స్త్రీలు పైకి వచ్చినయెడల అంగహీనులయిన పిల్లలు పుట్టుదు రని యెంచి పెద్దవా రట్టిస్త్రీలను గదులలోఁ బెట్టి తాళము వేసి కదలమెదలవల దని యాజ్ఞాపించిరి; మఱికొందఱు మంత్రవేత్తల మని పేరు పెట్టుకొన్నవారి కేమయిన నిచ్చి మంత్రోపదేశమును బొంది శీఘ్రముగా సిద్ధించుట కయి ఱొమ్ములబంటి నీటిలో జపము చేయుచుండిరి. గ్రహణకాలమున నోషధులయందు విశేషగుణ ముండునని యెంచి కొందఱు మూర్ఖులు స్నానము చేసి దిసమొలలతో జుట్టు విరియఁబోసికొని చెట్లకు ధూపదీపములు సమర్పించి వేళ్ళను

దీయుచుండిరి; గ్రహణ సమయమున దానముచేసిన మహాపుణ్యము కలుగు నని చెప్పి బ్రాహ్మణబ్రువులు తమ బట్టలు తడియకుండఁ బయి కెగఁగట్టుకొని మోకాలిలోతు నీళ్ళలో నిలుచుండి సంకల్పమును జెప్పుచు మూఢులయొద్దను స్త్రీలయొద్దను జేరి నీసుకాసులను గ్రహించు చుండిరి. పూర్వాచారమును బట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు తాము సు స్నానము చేసిరిగాని, పయిని చెప్పిన కృత్యమును జేయువారందఱును మూఢులని యెంచి గ్రహణవిషయమయి యచ్చటి పండితులతో వాద ములు చేయ నారంభించిరి. అతఁడు జ్యోతిషశాస్త్రమును నమ్మినను పురాణములనుమాత్రము శాస్త్రవిరుద్ధముగా నున్నప్పుడు నమ్మకుండెను. కాఁబట్టి—శ్లో॥ పశ్చాద్భాగా జ్జలదవదధ స్సంస్థితోభ్యేత్యచంద్రో । భానో ర్బింబం స్ఫురదసితయా ఛాదయత్యాత్మమూర్త్యా॥ అను సిద్ధాంతశిరో మణి శ్లోకమును, శ్లో॥ ఛాదకో భాస్కరస్యేందు రధస్థో ఘనవద్భవేత్ । భూచ్ఛాయాంప్రాఙ్ముఖశ్చంద్రో విశత్యస్య భవేదసౌ— అను సూర్య సిద్ధాంతశ్లోకమును చదివి, భూగోళమున కుపరిభాగమున సూర్యుఁడుండు నపుడు చంద్రుఁడు తన గతివిశేషముచేత సూర్యునకును భూమికిని నడుమ సమకళయందు వచ్చునేని సూర్యగ్రహణము గలుగునుగాని రాహువు మ్రింగుటచేతఁ గలుగదనియు, పౌరాణికులు చెప్పినదే గ్రహణమునకుఁ గారణ మయినయెడల రాహుకేతువుల మనసులలోని యభిప్రాయము లను దెలిసికొనుటకు మనము శక్తులముకాము కాఁబట్టి గ్రహణ మిప్పుడు కలుగునని ముందుగాఁ దెలిసికోలేకపోయి యుందుమనియు, సూర్య గ్రహణ మమావాస్యనాఁడును, చంద్రగ్రహణము పూర్ణిమనాఁడును మాత్రమే పట్టుటకుఁ గారణ ముండదనియు, రాహుకేతువు లాకాశమున నెప్పుడును గనఁబడకపోవుట యెల్లరు నెఱుంగుదురుగాన సూర్యచంద్రు లను మ్రింగఁగలిగినంత పెద్దవియే యయి యుండినయెడల గ్రహణ సమ యమున నవేల కనఁబడకుండుననియు, రాహువే మ్రింగునేని మన పంచాం

గరీతిగా నీ గ్రహణ మొక దేశమునఁ గనబడి మరియొక దేశమునఁ గనఁబడక పోవుటకు హేతువుండదనియు, రాజశేఖరుఁడుగారు బహుదూరము వాదించిరి. అక్కడ నున్న పండితులలో నెవ్వరికిని యుక్తులు తోఁచక పోయినను, విశేషముగా కేకలుమాత్రము వేసిరి. అక్కడ నున్నవారికా వాదమేమియుఁ దెలియలేదు, కనుక బిగ్గరగా నఱచినందున శాస్త్రుల వేళ్ళవారే గట్టివారని మెచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి వాదము బౌద్ధవాదమని దూషించిరి. ఒకరిని వెక్కిరించుటవలనఁ గలుగవలసిన సంతోషము తప్ప మఱియొక విధమైన సంతోషము తమకు లేనుగనుక, విద్యాగంధ మెఱుఁగని మూర్ఖశిరోమణులు రాజశేఖరుఁడుగారిని బహువిధములఁ బరిహసించి పొందఁదగిన యానందము నంతటిని సంపూర్ణముగా ననుభవించిరి. ఇంతలో గ్రహణమోక్ష కాలము సమీపించినందున నెల్లవారును విడుపుస్నానమునకై పోయిరి. శుద్ధమోక్ష మయిన తరువాత ముందుగా స్నానము చేసివచ్చి యాఁడువారు వంటచేసినందున దీపములు పెట్టించి యెల్లవారును ప్రథమ భోజనములను జేసిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

సంవత్సరాది—రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రయాణము—రాజానగరమునకు సమీపమున నొకరాజు వడఁగొట్టి పడిపోవుట—నల్లచెఱువు సమీపమున నొకయోగి కనఁబడుట—దొంగలు కొట్టుట— రుక్మిణి మరణము.

సంవత్సరాదినాఁడు తెల్లవాఱినతరువాత రామమూర్తిగారు మంగలివానిని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారికిని, సుబ్రహ్మణ్యమునకును వానిచేత తలయంటించిరి. ఇంటనున్న మగవారియభ్యంజన స్నానము లయిన తరువాత, ఆఁడువారందఱును తలలంటుకొని నీళ్ళుపోసుకొనిరి. స్నానము లయిన పిమ్మట వేపపువ్వును క్రొత్తమామిడికాయ ముక్కలును క్రొత్త చింతపండు పులుసుతో నందఱును దేశాచారము ననుసరించి భక్షించి రెండుజాములకు పిండివంటలతో భోజనములు కావించి పండుగు చేసికొనిరి. పండుగదినములలో జనులు మఱింత యెక్కువ సుఖపడవలసిన దానికీ మాఱుగా, ఈ దేశములో వేళతప్పించి భోజనములుచేసి యట్టి దినములందు దేహములను మఱింత యాయాసపెట్టుకొందురు. మధ్యాహ్నము చల్లపడినమీఁదట రామమూర్తిగారు రాజశేఖరుఁడుగారిని వెంటఁబెట్టుకొని నూతన పంచాంగశ్రవణమునకయి వేణుగోపాలస్వామి వారి యాలయమునకు వెళ్ళిరి. ఆవఱకే యొకసిద్ధాంతి పసపుతో గలిపిన యక్షతలను పళ్లెముతో ముందుపెట్టుకొని —

శ్లో॥ శ్రీకళ్యాణ గుణావహం రిపుహరం దుస్స్వప్న దోషాపహం
గంగాస్నాన విశేషపుణ్యఫలదం గోదానతుల్యం నృణాం
ఆయుర్వృద్ధిదముత్తమం శుచికరం సంతాన సంపత్ప్రదం
నానాకర్మ సుసాధనం సముచితం పంచాంగమాకర్ణ్యతాం॥

అను శ్లోకము జదివి, సంక్రాంతి పురుషుని లక్షణమును వివరించి సంవత్సరఫలమును జెప్పి, ధాన్యాదులయొక్కయు వృశ్చికాదులయొక్కయు వృద్ధిక్షయములను జదివి, జన్మనక్షత్రములను తెలియనియెడల నామ నక్షత్రములను తెలిసికొని యెల్లవారికిని కందాయముల యంకములను ఆదాయవ్యయములను జెప్పెను. అక్కడ నున్న కాపులు మొదలగు వారు సిద్ధాంతిగారిచేతిలో నేమైనఁబెట్టి తమ కేకందాయమునందును సున్నలు రాకుండఁ జేసికొనిరి. పంచాంగశ్రవణ మయినతరువాత రామమూర్తిగారు — "సిద్ధాంతిగారూ! కలియుగము ప్రారంభమయి యిప్పటి కెన్ని సంవత్సరము లయినది!" అని యడిగిరి.

సిద్ధాంతి—ఇప్పటికి కలియుగాది గత సంవత్సరములు ౪౯౮౦ శాలివాహన శకాబ్దములు ౧౮౦౧, విక్రమార్క శక సంవత్సరములు ౧౯౩౬.

రామ — మన దేశములో మ్లేచ్ఛుల యధికార మింకను ఎంత కాలముండునో కాలమానమునుబట్టి చెప్పఁగలరా?

సిద్ధాంతి — మన దేశములో తురుష్కుల దొరతనము అయిదు వందలసంవత్సరములకు లోపలపోవు. ఆ పిమ్మట పూసపాటివారి వంశమున వేపకాయంత శోకగలవాఁ డొకఁడుపుట్టి, ఆ సేతుహిమాచల మధ్యమునుగల సర్వప్రపంచమును మరల జయించును.

అంత ప్రదోష సమయమయినందున పంచాంగము కట్టిపెట్టి యందఱును తమతమ యిండ్లకు నడచిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు విదియనాఁడు కాశీయాత్రకు బయలుదేఱ నిశ్చయించుకొని యెంద రెన్నివిధముల జెప్పినను వినక ప్రయాణ ముహూర్తమును పెట్టుటకై గుడిలో పంచాంగమును జదివిన పిడపర్తి శ్రీరామసిద్ధాంతిని పిలిపించిరి. ఆతఁడును తిథివార నక్షత్రములను చక్కఁగా నాలోచించి యారాత్రియే పదియాఱుఘటికల తొమ్మిది

విఘటికలమీఁద యాత్రకు యోగ్యసమయమని ముహూర్తముంచెను. ఆసమయమున కుటుంబముతో బైలుదేరుట క్షేమకరము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడుగారు పొరుగింట నొకవస్త్రమును దానిలో చుట్టబెట్టి యొకపుస్తకమును సిద్ధమనముంచి తెల్లవాఱినతరువాతనే బైలుదేరుటకు నిశ్చయించిరి. అప్పుడు రామమూర్తిగారు బండిసమిత్తము వర్తమానము పంపఁబోఁగా వలదనివారించి బండినెక్కి పోయినయెడల యాత్రాఫలము దక్కదు గాన కాలినడకనే పోయెదనని రాజశేఖరుఁడుగారు చెప్పిరి. ఆరాత్రియే వారికందఱికిని క్రొత్తబట్టలు కట్టఁబెట్టి, రామమూర్తిగారు ప్రాతఃకాలముననే వారికంటె ముందుగా లేచి వారు ప్రయాణమగునప్పటికి సిద్ధముగా నుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తాము ధవళేశ్వరమునుండి తెచ్చిన పాత్రసామగ్రియు, మంచములును, బట్టలపెట్టెలను తాము మరల వచ్చువరకును భద్రముగా జాగ్రత్తచేయవలయునని రామమూర్తిగారికి చెప్పి యొప్పగించి, దారిప్రయాణమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన వస్తువులనుమాత్రము తమతో నుంచుకొనిరి. మాణిక్యాంబ మొదలగువారు బైలుదేఱినపుడు రామమూర్తిగారిభార్య వీధిచరకువచ్చి వారు దూరదేశయాత్రను జేయఁబూనుటను దలఁచుకొని కంటఁదడిబెట్ట మొదలుపెట్టెను. అప్పుడు వారందఱును గృహములోనున్న వారియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని, ఒంటిబ్రాహ్మణుఁ డెదురుగావచ్చుచుండఁగా నతఁడు పోవువరకును నిలిచి యావల నొకపుణ్యస్త్రీ రాఁగా మంచి శకునమయిన దని దారిసాగి నడువ నారంభించిరి. రామమూర్తిగారు వారి నూరిబయలువరకును సాగనంపి దూరదేశప్రయాణమును జేయుచున్నారు గాన భద్రముగా వెళ్లుఁడని బుద్ధులుచెప్పి వెనుకకు మరలి యింటికి వచ్చిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు స్త్రోసహాయునను చెల్లు మొదలగువానిని భార్యకును బిడ్డలకును జూపుచు దారినడువసాగిరి.

రాజ—చూచితిరా యామఱ్ఱిచెట్టు ఆమూలాగ్రము చిగిరించి, పగడములవలె నున్న, యెఱ్ఱనిపండ్లగుత్తులతో నెంత మనోహరముగా నున్నదో!

సుబ—ఔను, దానిచేరువ నున్న మామిడిగున్న చీనాంబరమువలె నున్న లేతచిగుళ్ళతో మఱింతవింతగానున్నది. కొనకొమ్మను జేరి కోయిలయొక్కటి మధురమైన కంఠధ్వనితో జెవులపండువు సేయుచున్నది.

రుక్మి—నాన్నగారూ! రామచిలుక కొమ్మమీఁద తలక్రిందుగా నిలుచుండి జామపండు నేప్రకారముగా ముక్కుతో పొడుచుకొని తినుచున్నదో చూడండి.

సీత—అన్నయ్యా! నా కా మామిడికాయ కోసియిచ్చెదవా?

సుబ—అమ్మాయీ! చెట్టుక్రింద చిలుకకొట్టిన దోరకాయ లున్నవి తెచ్చుకో. (సీత పరుగెత్తుకొని పోయి నాలుగయిదు కాయలను తెచ్చుకొని కొఱికిచూచి పంచదారవలెనున్నవని చంకలుకొట్టుకొనుచున్నది)

మాణి—ఎక్కడినుండియో యిప్పుడు గుప్పున మల్లెపువ్వుల వాసన కొట్టినది!

సుబ—అమ్మా! వేగిరము రా. అదిగో పొగడచెట్టుమీఁద నొక యడవిమల్లెతీఁగ అల్లుకొని, గంపలకొలఁది తెల్లనిపుష్పములతో నిండియున్నది. మన యింటివద్ద నెన్నినీళ్లు పోసినను, మల్లెపువ్వు లీలాగున పూయవుగదా!

మాణి—ఆహా! పొగడపువ్వు లెంతసువాసన గలిగియున్నవి!

సుబ—ఇప్పుడు పదిగడియలప్రొద్దెక్కినను, గాలి యెంత చల్లగా కొట్టుచున్నది! మన యింటివద్ద నెన్నఁడైన వేసవికాలములో గాలి యింతచల్లగా నున్నదా?

రాజ—సర్వేంద్రియములకు సౌఖ్యము కలుగునట్లుగా, మార్గస్థల సంతోషమునకై యిటువంటివాని నన్నిటిని సృజించి నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షముచేత స్వేచ్ఛగా ననుభవింప ప్రసాదించిన యీశ్వరుని మహత్త్వము నెఱిఁగి కొనియాడ మన మెంతవారము? మన మెన్నడును నిల్లుకదలకపోవుటచేత నిటువంటిసౌఖ్యములనేమియు నెఱుఁగనివార మై యుండియు, మనమే యెల్లవారికంటెను మిక్కిలి సుఖపడుచున్నా మనుకొని గర్వపడుచుంటిమి. ఈ యడవులలోనే సదా కాపురముండి, దీనబంధువైన పరమాత్ముని యనుగ్రహమువలనఁ గలిగిన యీ సౌఖ్యముల ననుభవించుచుండెడి యీ వనచరులైన కిరాతులు మొదలగువా రెంతటి యదృష్టవంతులు! ఆహా! గ్రామములో నెప్పుడును మనకీ వసంతకాల మింత మనోజ్ఞముగా నుండలేదుగదా?

సీత—అమ్మా! నేనిఁక నడవలేను. నన్నెత్తుకో.

మాణి—ఆ చెట్టుదాఁక నడచిరా, అక్కడ నెత్తుకొనెదను. రుక్మిణీ! వెనుకపడుచున్నా వేమి? రెండడుగులు వేగిరము పెట్టు.

రుక్మి—అలవాటు లేకపోవుటచేత కాళ్ళు పొక్కులెక్కినవి. వేగిరము నడవలేకున్నాను.

రాజ—పసులకాపరివాని నడిగినాను. ఊరొకక్రోసున్నదఁట! రెండుజాములు కావచ్చినది. ఏలాగునైనను కొంచెము శ్రమచేసి నాలుగడుగులు వేగిరము నడువవలెను.

మాణి—సీత నెత్తుకొని నడుచుచున్నాను. ఆఁకలియగుచున్నదని యిది యేడ్చుచున్నది. మన కుడిచేతి వైపున దూరమున నేమో మనుష్యుల మాటలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. అది యూరేమో మన మీపూఁట అక్కడ దిగుదమా?

రాజ—ఎవ్వరో మనుష్యు లక్కడ తొందర పడి పరుగెత్తు

మన్నారు; వారిలో నెవ్వరికైన నొకయాపద వచ్చియుండఁబోలును ! శీఘ్రముగా వెళ్ళుదము రండి.

అని వేగముగ నడచి వారు మనుష్యుల కలకలము వినఁబడుచున్న ప్రదేశమున సమీపముగాఁ బోఁగా, మార్గమునకుఁ గొంచెము దూరములో నన్నె, యిప్పుడిక్కడ మూఁగియున్న గుంపులోనుండి "శుద్ధిచేయుటకు మజ్జిగ" యని కేకలువేయుచు కొందఱు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు వాండ్రను జూచి యీ సందడి యేమని యడుగఁగా. వారిలో నొక గొల్లవాఁడు 'రాచకుమారుఁ డొకఁడు వడగొట్టి యీరావిచెట్టుక్రింద పడిపోయినాఁ' డని చెప్పెను.

రాజ — మీ రాతనిగొంతుకలోఁ గొంచెము నీళ్లు పోయలేక పోయినారా ?

గొల్ల — మొట్టమొదట మేము నీళ్ళియ్యఁబోఁగా, శూద్రులము కాఁబట్టి మాచేతినీళ్లు త్రాఁగనని యీ రాజు పుచ్చుకొన్నాఁడు కాఁడు. తరువాత దాహమునకు తాళలేక మా చేతినీళ్ళు త్రాగుట కొప్పుకొన్నాఁడు. కాని మావారిలో పెద్దవాఁడు వచ్చి శూద్రుఁడు రాజునోటిలో నీళ్లుపోసిన పాపమువచ్చునని చెప్పి నీళ్లు శుద్ధిచేయుటకై మజ్జిగనిమిత్తము మనుష్యుఁ బంపినాఁడు. మాపల్లె యిక్కడికి పావుక్రోసుదూరమున నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులుగాఁ గనఁబడుచున్నారు. మీవద్ద నేమయిన మంచితీర్థ మున్నయెడల, వేగిరము పోయి యాతనిగొంతుకలో నాలుగుచుక్కలు పోసి పుణ్యము కట్టుకొనుండి.

ఆమాటలు విని రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిచేతిలోనున్న మంచినీళ్ళచెంబును పుచ్చుకొని, చెట్టుదగ్గఱకు పరుగెత్తిపోయి గుంపులోనుండి త్రోవచేసికొని ముందుకునడచి గుంపునడుమను చెట్టునీడను కటికినేలను పరుండి చేతితో నోరును జూపి నీళ్ళనిమిత్తము సైగచేయుచున్న యొక మనుష్యునిఁ జూచిరి. ఆమూఁకలో నొకఁడు నీళ్ళముంతను జేతిలోఁ

బట్టుకొని 'ఈరాజు నిష్కారణముగా జచ్చిపోవుచున్నాఁడు; ఏదో [illegible]
వచ్చినసమయనరే నీళ్లుపోసి బ్రతికించెద' నని చేరువకుఁ బోవుచుండెను.
అప్పు డొక్కముసలివాఁ డడ్డమువచ్చి వానిచేయి పట్టుకొని నిలిపి,
'ఈవణిజుకుఁ బూర్వజన్మలో మన మెన్నియో పాపములను జేయుటచేతనే
మనకిప్పు డీశూద్రజన్మమువచ్చినది. ఇప్పు డీరాజును జాతిభ్రష్టునిజేసి
యీపాపముసహితము కట్టుకోవలెనా? నామాట విని నీళ్లు పోయవలద'ని
వారించుచుండెను. ఇంతలో రాజు కన్నులు తేలగిలవైచి, చేయి నోటి
వద్ద కెత్తఁబోయి వడకించుచు క్రిందఁ బడవైచెను. అప్పుడు రాజశేఖ
రుఁడుగారు వెంటనేపోయి మంచినీళ్లతో ముందుగా నెండుకొనిపోవు
చున్న పెదవులను దడిపి నోటిలోఁ గొంచెమునీళ్లు పోయగా గొంతసేపటి
కాతఁడు మెల్లగా చప్పరింప నారంభించెను. అంతట రాజశేఖరుఁడు
గారు తనచేతిలోని యుదకముతో మొగమును దడిపి మఱికొంచెమునీరు
లోపలికిఁ బోయఁగా త్రాగి కన్నులు విప్పిచూచి రెండవప్రక్క కొత్తి
గిలి మఱికొంతసేపునకు సేదతేఱి, ఆరాజు తనజీవములను నిలిపినందులకై
రాజశేఖరుఁడుగారికి కృతజ్ఞతతో బహునమస్కారములు చేసి లేచి
కూరుచుండెను. ఇంతలో పల్లెకుఁ బోయినవారు మజ్జిగయు, కొన్ని
పండ్లను దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. ఆరాజు కొన్ని పండ్లను లోపలికిఁ
బుచ్చుకొని మజ్జిగ త్రాగి స్వస్థపడెను. అంతట నక్కడనున్నవా రంద
ఱును తమతమ త్రోవలను బోయిరి. ఈలోపల మాణిక్యాంబ మొద
లగువా రొకతరువునీడను గూర్చుండి మార్గాయాసము కొంత తీర్చు
కొనిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మిక్కిలి బడలియున్న వారయ్యును, సమీ
పములో నెక్కడను ఊరు లేదని విన్నందున నేవేళకైనను రాజానగ
రమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, తమవారినందఱిని లేవ నియమించి
యారాజుతో ముచ్చటలాడుచు దారిసాగి నడవ నారంభించిరి.

రాజ — రాజుగారూ! మీపేరేమి? మీనివాసస్థల మెక్కడ? మీరిక్కడి కొంటిగా నెందులకు వచ్చినారు?

రాజు — నాపేరు రామరాజు, మాది పెద్దాపురమునకు సమీపమునను్న కట్టమూరు వాసస్థలము; మా కక్కడ నాలుగుకాండ్ల వ్యవసాయ మున్నది; రాజమహేంద్రవరములోనున్న మాబంధువులఁ జూచుటకై పదిదినములక్రిందట పోయి, నిన్న తెల్లవాఱుజామున బయలుదేరి మరల వచ్చుచుండఁగా నొక పెద్దపులివచ్చి నన్నెదిరించినది. నాపై నున్న యుత్తరీయమును వేగముగా నెడమచేతికిఁ జుట్టుకొని యాచేయి పులినోటి కందిచ్చి రెండవచేతిలోని కత్తితో దానిఱొమ్మునఁ బొడిచితిని; ఆపులి మిక్కిలి బలముకలది కాఁబట్టి యాపోటును లక్ష్యము చేయక క్రోధావేశమునను నెత్తుకు గాలువలుగట్ట నన్నడవిలోనికి బహుదూర మీడ్చుకొనిపోయెను; ఈలోపల నేను కత్తితో దానిని పలుచోట్ల బొడిచినందున నడువలేక యొక వృక్షసమీపమునఁ బడియెను. నేను బహుప్రయాసముతోఁ జేయివదల్చుకొనుటకై కుడిచేతిలోని కత్తివదలిపెట్టి దానినోరు వెగలించి చే యూడఁదీసికొంటిని; ఇంతలో మునుపటిదానికంటెను బలమైన మఱియొకవ్యాఘ్రము చేరువ పొదయందుండి నామీఁదికి దుమికెను; కాని దైవవశముచేతఁ గొంచెము గుఱితప్పి నాప్రక్క నున్నచిన్న గోతిలోఁ బడెను; కత్తిని బుచ్చుకొనుటకు సమయము చిక్కనందున వెంటనే నేను వృక్షమున కెగఁబ్రాకి అది మఱల దూఁకులోపల పైకొమ్మను జేరి కూర్చుంటిని; పులియు విడిచిపోక వృక్షముక్రిందనే పీఁటపెట్టుకొని కాచుచుండెను; నేఁడు తెల్లవాఱిన తరువాత పదిగడియల ప్రొద్దెక్కువఱకును అది యీప్రకారముగానే యుండి చివరకు విసిగి లేచిపోయినది; నేను నిన్నటియుదయమునుండియు నిద్రాహారములు లేక వృక్షశాఖయందే యుండి, పులిపోయినగడియకు మెల్లగా వృక్షము దిగి కత్తిని చేతఁబుచ్చుకొని బయలుదేఱి నడచిన

మంతయు నెండచేత మలమల మాడినందున నాలుక పిడచకట్టి నడచుటకు కాళ్ళయందు సత్తువలేక యేరీతినో దేహము నీవృక్షచ్ఛాయకుఁ జేర్చి పడిపోయితిని. నాకు చేతిమీఁదమాత్ర మివిగో రెండుగాయములైనవి.

అని చెప్పి చేయిచూపి పైకి చేతికఱ్ఱలాగున నగపడుచున్న యొఱయందున్న కత్తినిదీసి చూపెను; రాజశేఖరుఁడుగారును దానిని పుచ్చుకొని చూచి యాతఁడు చేసిన సాహసకార్యమునకు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడసాగిరి.

రామ—నాకు మీరీదినమున పోయినప్రాణములను మరల నిచ్చినారు; మీకు నాప్రాణము లిచ్చినను, మీరు చేసినయుపకారముయొక్క ఋణము తీఱదు. నాయందు దయచేసి నేను కృతజ్ఞతా సూచకముగాఁ జేయునమస్కారముల నంగీకరింపుడు. అదృష్టదేవత యితరులను ధనదానము మొదలయిన కార్యములచేతఁ దమకృతజ్ఞతను దెలుపునట్టుగాఁ జేసి యిప్పుడు బీదవాఁడనైయున్న నన్నుమాత్రము మీయంతటిమహోపకారికి వట్టిమాటలచేతనే నాకృతజ్ఞతను దెలుపునట్టుచేసినందున కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను. అయినను నాచేతనైన యుపకారము మీకేదైన గావలసియున్నచో నాప్రాణములకైన నాశపడక చేయసిద్ధముగా నున్నాఁడను. మీరిప్పు డెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్రకయి బయలుదేఱినాము.

రామ— ఈ వేసవికాలము ప్రయాణమున కెంతమాత్రమును మంచిసమయముకాదు. ఈయెండలో మీరు గాడుపుకొట్టి పడిపోవుదురు. త్రోవపొడుగునను దొంగలభయము విశేషము. మీకు రాజమహేంద్రవరములో నెవరైన బంధువులున్నారా? లేక మీకదే నివాసస్థలమా?

రాజ— గోటేటి రామమూర్తిగారిని మీ రెఱుఁగుదురా?

ఆతఁడు నాపినతండ్రికొమారుఁడు. వారియింటనే నేను పదియేనుదినము లుండి బయలుదేఱినాను. మాస్వస్థలము ధవళేశ్వరము.

రామ—మీపేరేమి? వీరందఱును మీకేమగుదురు?

రాజ— నాపేరు రాజశేఖరుఁడు; వాఁడు నాకొమారుఁడు; ఆయాఁడుపిల్ల లిద్దఱును నాకొమార్తెలు; అది నాభార్య.

రామ—మీరింత వేసవికాలములో యాత్రకు బయలుదేఱుటకు కారణమేమి? మీ వైఖరిచూడ మిక్కిలిసుఖము ననుభవించిన వారుగాఁ గనబడుచున్నారు.

రాజ—నేను మొదట ధనికుఁడనే యైాదును. కాని నావద్దనున్న దనమంతయు నాకొమార్తెవివాహములో నిచ్చిన సంభావనలక్రిందను ముఖస్తుతులు చేయు మోసగాండ్రకుఁ జేసినదానములక్రిందను వెచ్చపెట్టి బీదవాఁడ నయి, కడపట యాత్రకు బయలుదేఱినాను. నిత్యమును వారి స్తుతిపాఠములను స్వీకరించి నేను తుష్టిపొందుచుంటిని; నాధనమును స్వీకరించి వారు తృప్తినొందుచుండిరి. తుదకొక బైరాగి బంగారము చేసెద నని నాయొద్దనున్న వెండిబంగారములనపహరించి వానికి బదులుగా నింతబూడిద నిచ్చిపోయి నన్ను నిజమైన జోగినిగాఁ జేసెను.

రామ—మున్నెప్పుడు మీరు దూరదేశప్రయాణములను చేసిన వారు కారు. నామాట విని మీరీవేసవికాలము వెళ్లువఱకైన భీమవరములో నుండుఁడు. అది గొప్ప పుణ్యక్షేత్రము; భీమనది సమీపమున భీమేశ్వరస్వామివారి యాలయమున్నది; దానికిని పెద్దాపురమునకును క్రోసెడుదూరము కలదు. పెద్దాపురమును పాలించుచున్న కృష్ణగజపతి మహారాజుగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములు. వారు తమ ప్రజల క్షేమమును విచారించునిమిత్తము మాఱువేషము వేసికొని తిరుగుచుందురు; వారి యొద్ద మాబంధు వొకఁడు గొప్పపనిలో నున్నాఁడు. మీరు భీమవర

ములో నుండెడిపక్షమున మావాసితో మాటాడి సమయము వచ్చిన ప్పుడు మీకొక యుద్యోగమును జెప్పించెదను.

రాజశేఖరుడుగారు మంచివారుగనుక పెద్దాపురము వెళ్ళినమీఁదట నాలోచించెదమని యప్పటికి చెప్పిరిగాని, యారాజుస్థితినిజూచి యాతఁడు డుద్యోగముఁ దెప్పించు నన్న యాశనుమాత్రము పెట్టుకొన్న వారుకారు. ఈమాటలు ముగియునప్పటికి వారు గ్రామమును సమీపించిరి.

రాజ—ఆచెట్లకు గ్రామ మెంతదూరము?

రామ—గ్రామసమీపమునకు వచ్చినాము. ఆచెట్లు చెఱువు గట్టుమీఁదివి. చెఱువున కెదురుగానే సత్ర మున్నది.

రాజ—మీరీపూట మాతో భోజనము చేసెదరా?

రామ—నాకు గ్రామములో బంధువులున్నారు; అక్కడికి వెళ్ళి భోజనముచేసి, చల్లపాటువేళ మెల్లగా బయలుదేరి వచ్చెదను. మీరు స్త్రీలతో బయలుదేఱినారు. కాఁబట్టి భోజనము చేసినతోడనే ప్రయాణమయి ప్రొద్దుకుంకకముందే వేఁడిమంగలమును దాఁటవలెను. అక్కడ దొంగలభయము బహువిస్తారము. మీ రేలాగుననయిన శ్రమచేసి చీఁకటిపడకముందే పెద్దాపురము చేరి యొకనాఁ డక్కడ నుండుఁడు. నేను మిక్కిలి డస్సియున్నాను గనుక మీతో నిప్పుడు రాలేను. రేపటి దినమువచ్చి మిమ్ము గలిసికొనెదను.

అని రాజశేఖరుఁడుగారికి నమస్కారము చేసి, అందరివద్దను సెలవుపుచ్చుకొని త్రోవలో భద్రమని పలుమాఱులు చెప్పి రామరాజు తనదారిని పోయెను. వంటలైనతరువాత భోజనములుచేసి వారందఱును బయలుదేరి యెండలో దేహముసిండను చెమ్మటపట్ట, అడుగడుగునకు ముంతెడు నీళ్ళు త్రాగుచు నడుమనడుమ వృక్షచ్ఛాయలను నిలుచుచు అడుగొక యామడగా నడచి నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళ నల్లచెఱువు

చేరిరి. ఆ చెఱువుగట్టునకు క్రిందుగానున్న యొక జువ్విచెట్టు మొదలను తాటాకుపందిరిలో దేహమునిండ విభూతిపూసికొని కంఠమునను చేతులను శిరస్సునను రుద్రాక్షమాలలను ధరించుకొని గూరుచుండి వారిని చేసైగచేసి పిలిచి, దగ్గఱనున్న చాపమీఁద గూరుచుండ నియోగించి యొకయోగి కుడిచేతిలోని తులసిపూసల తావళమును ద్రిప్పుచు నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ నొక్కొక్కప్రశ్న వేయ నారంభించెను.

యోగి—మార్గస్థులారా! మీరు మిక్కిలి యెండఁబడి మార్గాయాసముచే బడలియున్నారు. కొంచెమునే పిక్కడ విశ్రమించిపొండి. సకుటుంబముగా బయలుదేరినట్లున్నది. మీ రెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్ర పోవుచున్నాను.

యోగి—అట్టి దూరదేశయాత్ర ధనవంతులకు గాని లభింపదు. త్రోవపొడుగునను సత్రములు లేవు. మీ రేమైన ధనమును సేకరించుకొని మఱి బయలుదేరినారు కారా?

రాజ—మావంటి బీదవారికి విశేషధన మెక్కడినుండి వచ్చును? అయినను మేము నూఱురూపాయల సొమ్ము తెచ్చుకొన్నాము. ఏలాగున నైనను దానితోనే గంగాయాత్ర చేసికొని రావలెనని యున్నది.

యోగి — మీరు బహుజాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఇక్కడికి రెండుక్రోసులదూరములో నున్న వేఁడిమంగలమువద్ద బాటసారులను దొంగలు కొట్టుచున్నారు. గడియసేపు తాళుదురేని మా శిష్యులను తోడిచ్చి పంపెదము.

అని చెప్పి యా యోగి తావళమును ద్రిప్పుచు మరల జపము చేయ నారంభించెను. ఏ వేళకును నాతని శిష్యులు రానందున, రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో తొందరపడుచుండిరి. ప్రొద్దును అంతకంతకువాలుచుండెను.

రాజ—స్వామీ! మీ శిష్యు లీవఱకును రాలేదు. రెండుగడి యల ప్రొద్దున్నది. వేగిరము వర్తమానము బంపెదరా?

యోగి—అవశ్యముగాఁ బంపెదము.

అని చివాలున లేచి జువ్విచెట్టునకు నూఱు బారల దూరములో నున్న యొక గుడిసెయొద్దకుఁ బోయి 'గోపాలిగా' యని యొకపిలుపు పిలిచెను. లోపలినుండి చినిగినగుడ్డను కట్టుకొని బొగ్గువంటి శరీరముతో బుఱ్ఱముక్కును మిట్టనొసలును తుప్పతలయు గొగ్గిపళ్ళును గల యొక కిరాతకుఁడు బయటికివచ్చెను. వానితో నేమెమో మాటాడుచు పందిరి వఱకును దీసికొనివచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారు వినుచుండగా 'వీరికి సహాయముగాఁ బంపుట కయి మనవాండ్రను బిలుచుకొని యిక్కడ నున్నట్లుగా రమ్మ'ని పంపెను.

రాజ — స్వామీ! మీ శిష్యు లేవేళకు వత్తురో చీఁకటి పడక ముందే వేఁడిమంగలము దాఁటవలెను; మేము నడచుచుందుమా?

యోగి—అవును, మీరు చెప్పినమాట నిజమే; మీరు నడచుచుండుడి. వాండ్రువచ్చి మిమ్మిప్పుడే కలిసికొందురు.

అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు పెండ్లముతోను బిడ్డలతోను బయలుదేఱి దొంగలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడెల్ల గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొన బుజములమీఁది మూటలను పలుమాఱు తడవి చూచుకొనుచు, చీమ చిటుక్కుమన్న వెనుకఁదిరిగి చూచుచు, కొంచెమెక్కడ నయినను పొద కదలిన నులికిపడుచు నడుచుచుండిరి; ఆ యోగిచేఁ బంపబడిన కిరాతుఁడును వేగముగా నడచిపోయి త్రోవలో నొకచోట దిట్టముగా కల్లునీళ్లు త్రాగి తూలుచు తల పంకించుచు చింతనిప్పులవలె నున్న గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు సంకేతస్థలమును జేరి, అక్కడ నొక పాకలో నిదురించుచున్న మనుష్యుని చేతితో గొట్టిలేపి, "ఓరీ! ఒక బ్రాహ్మణుఁడును కొడుకును భార్యయు నిద్దరు కొమార్తెలును నూఱురూపాయలతో వెళ్ళుచున్నారు.

కాఁబట్టి మీరు చీమలచింత దగ్గఱకు వేగిరము వెళ్ళవలెనని మన గురువు గారు చెప్పినారు" అని చెప్పి పోయెను. అతఁ డామాటలు విన్నతోడనే కొంతసే పేమో యాలోచించి సంతోషపూర్వకముగా లేచి, ఆ త్రోవ లను సంకేతస్థలములను నెఱఁగియున్నవాఁడు కావున మాఱుమాటాడక కత్తిని చేతఁ బట్టుకొని వాకనెడలి బయలుదేఱెను. ఆ కిరాతుఁడును అడ్డు త్రోవను బోయి దారిలోఁ గనఁబడ్డ మఱియొకనితోఁగూడఁ జెప్పి తిరిగి మోగిని గలిసికొని యాతని యుత్తరువుప్రకారము విల్లును నమ్ములను ధరించి వారిని మార్గము తప్పించి చీమలచింతయొద్దకుఁ దీసికొనిపోవుట కయి నడుగెత్తుకొని పోయి సంజచీఁకటివేళ వారిని గలిసికొనెను.

కిరా—అయ్యా! శిష్యులు రానందున మా గురువుగారు మీ కాఁపుదలకయి నన్నుఁ బంపినారు. మంచిసమయములో వచ్చి మిమ్ముఁ గూడుకొన్నాను. దొంగలుకొట్టు స్థలమునకు సమీపములో నున్నాము. అయినను మీ కేవియు భయము లేదు. మన మీ మార్గమును విడిచి కాలిమార్గమునఁ బోయి భయపడవలసిన స్థలమును దాఁటినతరువాత పెద్దబాటలో వెళ్ళి చేరుదము.

రాజ — ఏలాగున నయినను మమ్ము సుఖముగాఁ దీసికొని వెళ్ళ వలసిన భారము నీది. నీ వే త్రోవను రమ్మన్న నా త్రోవనే వచ్చెదము.

అప్పుడా కిరాతుఁడు వారిని పెద్దత్రోవనుండి మరలించి యిఱుకు దారిని వెంటఁ బెట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇంతలో మబ్బుపట్టి దారి కాన రాక గాఢాంధకారబంధురముగా నుండెను. చెట్ల మీఁది పక్షుల కల కలము లుడిగెను గాని గుడ్లగూబ మొదలగు కొన్ని పక్షులు మాత్రము మేఁతకయి సంచరించుచుండెను: చిమ్మటలు కీచుమని దశదిశలయందును ధ్వనిఁ జేయఁజొచ్చెను; అడవిమృగములయొక్క కూఁతలును పాముల యొక్క భూత్కారములును కర్ణకఠోరములుగా వినఁబడుచుండెను. నడుమనడుమ మేఘములలోనుండి తళుక్కని మెఱుపు పొక్కటి మెఱసి

కొంచెము క్రోన కనంబడుచుండెను. ఈ రీతిని కొంచెము దూరము నడచిన తరువాత దూరమున వెలుతురు రగపడెను; ఆ వెలుతురు సమీపించినకొలందిని గొప్ప మంటగా నేర్పడుచు, ఒక గొప్ప చింతచెట్టునకు సమీపముగా నుండెను. చీకటిలో నీప్రకారముగా నడచునప్పుడు రాజశేఖరుండుగారి ప్రాణము లాయనదేహములో లేవు; తక్కినవారును అఱచేతిలో ప్రాణములు పెట్టుకొని కాళ్ళీడ్చుచు నడచుచుండిరి. ఆ రాత్రి యాపద నుండి తప్పించుకొని యేదైన నొకయూరు చేరి తిమా యింక నెప్పుడును దారి ప్రయాణము చేయమని యెల్లవారును నిశ్చయము చేసికొనిరి. ఊరు చేరినతరువాత గ్రామదేవతకు మేకపోతును బలి యిప్పించెదనని మాణిక్యాంబ మ్రొక్కుకొనెను. ఈ ప్రకారముగా వ్యాకులపడుచు వారు నడచి యొక విశాలస్థలమును జేరునప్పటికి, చింతచెట్టుక్రింద మంటముందఱ గూరుచుండి యున్న రెండు విగ్రహములు లేచి, దేహమునిండ కంబళ్లు కప్పుకొని నోటిలో చుట్టలంటించి బుజములమీఁద దుడ్డుకర్రలతో వారినంక నడచిరా నారంభించెను. వాండ్రను జూచినతోడనే వారి కందఱకును పయిప్రాణములు పైని పోయినవి; వెనుక నున్న కిరాతుండు దొంగలని కేకవేసి వెనుకవాఁడు వెనుకనే పాఱిపోయెను. ఇంతలో నాదొంగలలో నొకఁడు ముందుకువచ్చి రెండుచేతులతోను కఱ్ఱను పూనిపట్టి, మాటాడక ముందున్న రుక్మిణి నెత్తిమీఁద నత్తువకొలఁది నొకపెట్టు పెట్టెను. ఆపెట్టుతో మొదలునఱికిన యరఁటిచెట్టువలె రుక్మిణి నేల కొఱిగి నిశ్చేష్టురా లయి పడియుండెను. ఇంతలో నెవ్వఁడో కత్తిదూసికొని 'ఆగు' 'ఆగు' మని కేకలువేయుచు, మెఱుఁపుమెఱసినట్టు మీఁదబడి దొంగలలో నొకనిని మెడమీఁద ఖడ్గముతో వేసెను. ఆవ్రేటుతో శిరస్సు పుచ్చకాయవలె మీఁది కెగరి దూరముగాఁ బడఁగా మొండెము భూమిమీఁద బడి చిమ్ముచుగొట్టములతోఁ గొట్టినట్లు రక్తధారలు ప్రవహింప కాళ్ళతోను

చేతులలోను విలవిలఁ గొట్టుకొనుచుండెను. శత్రు వాయుధపాణియయి యుండుటయు, తా నొంటిగాఁ డగుటయు, బాటసారులలో మఱియొద్దరు మగవాండ్రుండుటయు చూచి కిరాతునితోఁ గూడికొని రెండవ దొంగవాఁడు కాలికొలఁదిని దూఁకెను. ఖడ్గపాణియైన యాపుణ్యాత్ముఁడు వాండ్రను కొంతదూరము వెంబడించెను. గాని వాండ్రు నిమిషములోఁ జూపుమేరదూరము దాఁటి యదృశ్యులయినందున వెనుకకు మరల వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారిని కలిసికొనెను.

రామ—రాజశేఖరుఁడుగారూ! ప్రొద్దుండగానే యీస్థలమును దాఁటవలసిన దని నేను మధ్యాహ్నముననే బహువిధముల బోధించితిని గదా? మీరు నామాటలను లక్ష్యముచేయక యీయాపదను దెచ్చిపెట్టుకొంటిరి.

రాజ—ఓహోహో! రామరాజుగారా? మీరు మాపాలిటి దైవమువలె సమయమునకు వచ్చి మా యందఱిప్రాణములను నిలువఁ బెట్టితిరి. మీరింకొకనిమిషము రాకుండిన మే మందఱము నాదుర్మార్గులచేతులలోఁ బడిపోయి యుందుము. మీరీవేళ నిక్కడ కెట్లు రాఁ గలిగితిరి?

రామ—మీతో వచ్చిన కిరాతుఁడు యోగిచే దొంగలను బిలుచుకొని వచ్చుటకయి పంపఁబడి యెండలో నడువలేక యొకపాకలోఁ బరుండియున్న నన్నుఁ దనవారిలో నొకనిగా భ్రమించి తనగురువు కొందఱుఁ బ్రాహ్మణులను దోఁచుకొనుటకయి యీ చింతచెట్టువద్దకు వెళ్ళుచున్నాఁడని చెప్పెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే యాబ్రాహ్మణులు మీరే యని యూహించి నా కచట గాలు నిలువక దొంగలను వారింపవలెనను నుద్దేశముతో యోగియున్న తావునకుఁ బోతిని. అక్కడ నావఱకే దొంగలు వచ్చి యోగితో మాటాడి పోయినా రన్నవార్త విని గుండెలు పగిలి నేను వచ్చులోపల మీకేమి యుపద్రవమువచ్చునో యని మార్గాయాసము నేమియు లక్ష్యము చేయక యొక్కపరుగున వచ్చి

యుక్తసమయమున మీకుఁ దోడు పడఁగాంచి నాజన్మము కృతార్థత గనెనుగదా యని సంతోషించుచున్నాఁడను.

అనునప్పుడు మాణిక్యాంబ రుక్మిణిని నఖశిఖపర్యంతము తడవి చూచి గొం తెత్తి యేడ్వఁజొచ్చెను. రామరాజును రాజశేఖరుఁడు గారును గూడ దగ్గఱకుఁ బోయి చూచి కడుపుపట్టి చూచి ముక్కుదగ్గఱ వ్రేళ్ళుపెట్టి యూపిరి గానక దెబ్బచేతను భయముచేతను మరణము నొందె నని నిశ్చయించుకొనిరి. రామరాజును నాడి నిదానించి చూచి యామె చచ్చినదనియే స్థిరపఱచెను. అప్పు డందఱును శవముచుట్టును జేరి విలపించుచుండిరి. ఆసమయమున సమీపమునుండి వ్యాఘ్రము యొక్కకూఁత యొకటి వినఁబడెను. అంత యాపదలోసహిత మాధ్వని కందఱును బెదరి వడఁకుచుండఁగా, రామరాజు వారికి ధైర్యము చెప్పి క్రూరమృగములతో నిండియున్న యరణ్యమధ్య మగుటచేత నచ్చట నిలువఁగూడ దనియు తెల్లవాఱినమీఁదట మరల వచ్చి శవమునకు దహనాదిసంస్కారములు చేయవచ్చు ననియు బోధింపజొచ్చెను. కన్న కూఁతును కాఱడవిలో విడిచిపెట్టి వెళ్లుటకు మనసురాక వారాతని మాటలను చెవినిబెట్టక రుక్మిణి సుగుణములను దలఁచుకొని యేడుచు చుండిరి. ఇంతలో మఱింత సమీపమున గాండ్రు మని పులి మఱల నఱచెను. ఆ రెండవకూఁతతో సూర్యకిరణములకు మంచు కరఁగునట్లుగా వారిధైర్య సారము కరఁగిపోయెను. అప్పు డారామరాజుహితబోధ నంగీకరించి, యెంతో కష్టముతో రుక్మిణిని విడిచిపెట్టి, నడవకాళ్లురాక ముందుకు నాలు గడుగులుపెట్టి మరల వెనుకతిరిగి చూచుచు, తుదకు విధిలేక రామరాజువెంట వా రందఱును పెద్దాపురమునకుఁ బోయిరి. తమ ప్రాణములమీఁదికి వచ్చునప్పుడు లోకములో నెల్లవారును తామావఱకు ప్రాణాధికులుగాఁ జూచుకొనువారి యాపదలనయినను మఱచిపోయి తమ యాపదను తప్పించుకొనుటకే ప్రయత్నింతురుగదా?

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము చేరుట—రుక్మిణి దేహమును వెదకివచ్చి కానక దుఃఖించుట—పెద్దాపురములోని వార్తయు—భీమవరమునకుఁ బోవుట—అక్కడి విశేషములు—సుబ్రహ్మణ్యమును పిఠాపురము పంపుట.

రామరాజు నాఁటిరాత్రి మెల్లగా రాజశేఖరుఁడుగారిని కుటుంబ సహితముగాఁ గొనిపోయి పెద్దాపురము చేర్చి, తిరుపతిరాజు చెఱువునకు సమీపముగనున్న సత్రములోదింపి, కాశీప్రయాణము మాని భీమవరములో నుండుఁడని బహువిధములఁ జెప్పి, యొప్పించి తన దారిని బోయెను. ఒక్కనాఁటి ప్రయాణములోనే కూఁతురుపోవుటయు తక్కిన వారు ప్రాణములు దప్పించుకొని బయలఁబడినను కాళ్ళన్నియు వాచి యడుగుతీసి యడుగు పెట్టలేనంత దుస్థితిలో నుండుటయుఁ దలఁచుకొని యాత్రపేరన్న భయపడి రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్ని దినములలో భీమవరము చేరి యందుండి సమయ మయినప్పుడు రాజుగారిని చూచుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. రుక్మిణి పోయినదన్న విచారముచేతను మార్గాయాసమున బడలియుండుటచేతను వారా రాత్రి వంటలు చేసికొని భోజనము చేసిన వారు కారు. వారి కెవ్వరికిని కంటికి నిద్రయును పట్టలేదు. ఆరాత్రి నొకయుగముగా వేగించి రాజశేఖరుఁడుగారు కోడి కూసినప్పుడనే లేచి తామొక్కరును బయలుదేఱి రుక్మిణిని వెదకుటకయి వేఁడిమంగలపు మార్గమున నడచిరి.

అట్లు కొంతదూరము నడిచి రాజశేఖరుఁడుగారు పసులకాపరి బాలుర నడిగి మార్గమును గనుఁగొనుచు అటవిలోఁ బ్రవేశించి, నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కువఱకు దొంగలుకొట్టిన స్థలముచేరి యక్కడ రుక్మిణి దేహమును గానక యిసుకలో నెత్తురుమరకలను మాత్రము చూచి

దుఃఖముతో నలుప్రక్కలను రుక్మిణిని వెదకికొనుచుఁ దిరిగి యెందు నేమి యుఁగానక మరల నెప్పటిచోటునకు వచ్చి, అచ్చటఁ గొంతసేపు పచ్చిక బయలను గూరుచుండి యాపచ్చికను తనకన్నీటితోఁ దడిపిరుక్మిణీదేహము నేమృగములో యీడ్చుకొనిపోయియుండునని నిశ్చయము చేసికొని యీ దుర్వార్తను, గొనిపోయి యెట్లుభార్యతోను బిడ్డలతోను జెప్పుదునాయని కొంతసేపు దుఃఖించి మెల్లగా లేచి కాళ్లు తడఁబడ నడచుచు త్రోవపొడు గునను రుక్మిణియొక్క సౌందర్యమును సుగుణసంపదలను దలఁచుకొని కన్నులనీరునించుచు మధ్యాహ్నము రెండుజాముల కేలాగుననో యింటికి దేహమునుచేర్చి నడవలో చాపమీఁద చతికిలఁబడి యేమో చెప్పఁబోయి మాటరాక పెదవులు నాలుకతో తడుపుకొనుచు నూరకుండిరి. అప్పుడు మాణిక్యాంబ తొందరపడి లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి కంచుచెంబుతో మంచితీర్థము తెచ్చి నోటి కందిచ్చి పయిటచెఱఁగుతో మొగముమీఁది జెమ్మట తుడిచి విసనకఱ్ఱతో విసరుచు మగని మూర్ఛాయాసమును కొంతవఱకు పోఁగొట్టెను. అంత నతఁడును కొంతధైర్యము నవలంబించి, కన్నుకొలుకులనుండి నీరు కాలువలుకట్ట గడియ కొకమాట చొప్పున దుఃఖమును మ్రింగుకొనుచు రుక్మిణి వార్తను జెప్పెను. అప్పు డందఱును పెద్దపెట్టున గొల్లుమని రోదనము చేయ నారంభించిరి. అది విని సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు చుట్టుపట్లవారు నచ్చి, వారికి వచ్చిన యాపదను దెలిసి కొని బహువిధముల వారి నూరార్చి భోజనమునకుఁ లేవఁదీసిరి. వారును విస్తళ్లయొద్ద కూరుచుండి తినఁబోయిన మెతుకులు లోపలికిపోక కొంత సేపు కూరుచుండి విచారముతో విస్తళ్లను నదలిపెట్టి లేచిరి. అప్పుడు నూతి పెరటిలోనికిఁ బోయి వారు చేతులు కడుగుకొనుచుండగా కేకలు వేయుచు వీధిలోనుండి పరుగులెత్తుచున్న మనుష్యులయొక్క కలకలము వినవచ్చెను. ఆ సందడి యేమో చూతమని వీధిలోనికి వచ్చునప్పటికి తూర్పువయిపున దూరముగా మంటయును మిన్నుముట్టు పొగయును

కనఁబడెను. ఇంతలో సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి కుమ్మరివీధి తగులఁ
బడుచున్నది. చూచివత్తము రమ్మని రాజశేఖరుఁడుగారిని పిలిచెను.
కాని యాతఁ డెంతదయార్ద్రహృదయుం డయినను కొండంత దుఃఖములో
మునిఁగియున్నవాఁడు గనుక, ఇల్లు కదలుటకు మనసు గొలుపక యూర
కుండెను. సుబ్రహ్మణ్యమావఱ కెన్నఁడు నాపదల ననుభవించి యెఱుఁ
గని పసివాఁడగుటచేత పరుల కాపద వచ్చిన దన్నమాట వినినతోడనే
తనయాపద మఱచిపోయి, చేతనయిన యెడల వారికి సాహాయ్యము
చేయవలెనను నుద్దేశముతో తానా బ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలుదేఱి
పోయెను. వారక్కడికిఁబోయి చేరునప్పటికే వేలకొలఁది జనులువచ్చి
వేడుక చూచుచుండిరి. కాని, వారిలో నొక్కరయినను ఆర్పుటకు ప్రయ
త్నపడుచుండలేదు. ఇండ్లపై వేసిన వెదురుబొంగులు కణుపులయొద్ద పగిలి
పెటపెటధ్వనులతో తుపాకులు మ్రోగినట్టు మ్రోగుచుండెను. ప్రాత
తాటాకులు పయికి లేచి గాలిలో తారాజువ్వలను తలఁపించుచుండెను.
ఎండలవేఁడిమి చేత సమీపమునందున్న చెఱువు యెండిపోయినందునను ఇంకి
పోఁగా మిగిలిన నూతులలోని నీళ్ళు చేఁద మునుఁగుటకయిన వీలులేక
పాతాళలోకమునకు సమీపముగా నున్నందునను, నీళ్ళను తెచ్చుకో
లేక అంటుకొన్న యిండ్లవాండ్రు పెణకలను లాగుటకు ప్రయత్నపడు
చుండిరి. ఆ చేరువ యిండ్లవారు తమ యింటిమీఁది తాటాకుల నయిన
దీసిన మరల వేసికొనుటకయి శ్రమపడవలసివచ్చునని వానిని ముట్టుకోక,
కాలుచున్న యిండ్లవారు వేఁడుకొన్నను ఇయ్యక దాచిపెట్టుకొన్న కడి
వెడు నీళ్ళను బట్టుకొని నడికప్పులమీఁది కెక్కి తమ యిల్లంటుకొను
వఱకును నుండి నీళ్ళకుండ నక్కడనే దిగవిడిచి రోదనములు చేయుచు
దిగుచుండిరి. మఱికొందరు తమ యిండ్లలోని సామానులు కాలి పోవు
నను భయముచేత వెలుపలికిఁ దెచ్చి వీధిలోఁ బెట్టుచుండిరి. వారొక
వస్తువును దెచ్చి రెండవవస్తువుకొఱకు వెళ్ళునప్పటికి పరోపకార పారీణు

లయిన మహాత్ములు కొందఱు చూచువారు లేక వీధిలో పడియున్న వస్తువులను దీసి తమయింట జాగ్రత్త చేసికొనుచుండిరి.

ఇట్లు కుమ్మరపేట పరశురామప్రీతి యగుచుండఁగా సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు సుబ్రహ్మణ్యమును దూరముగా నున్న యొక చెట్టు నీడకుఁ దీసికొనివచ్చి యిండ్లు కాలుటనుగుఱించి ప్రసంగింప నారంభించెను.

సత్ర — ఈ ప్రకారముగా రెండుజాముల వేళ ఇండ్లెందుకు కాలినవో కారణము మీకుఁ దెలిసినదా ?

సుబ — కుమ్మరావములు కాల్చునప్పుడు ప్రమాదవశమున నిప్పంటుకొని తాటాకుల యిండ్లుగనుక కాలియుండవచ్చును. లేదా యెవ్వరయినను పోట్లాడి యిండ్లకు నిప్పు పెట్టియుందురు.

సత్ర — మీరు చెప్పిన రెండుకారణములును సరి యయినవి కావు. ఈ గ్రామమున కేదో క్రొత్తగా నొక గ్రహమువచ్చి యీ ప్రకారముగా తగులబెట్టినదికాని వేఱుకాదు.

సుబ — నీవు నాతోనే యిప్పుడిక్కడికి వచ్చితివిగదా ఎవ్వరిని అడిగి తెలిసికోకుండ గ్రహమే యిండ్లు తగులఁబెట్టినదని నీ వెట్లు రూఢిగా జెప్పఁగలవు ?

సత్ర—మా గ్రామముసంగతి నాకుఁ దెలియదా ? ఈగ్రామమేఁటేఁట వేసవికాలములో నాలుగుసారులు తగులుపడును. ప్రతిపర్యాయమును గ్రహమునకు జాతరచేసి యూరివారు దానిని సాగనంపుచుందురు. ఇది గ్రహముచేతనే కాకపోయినపక్షమున, వర్షకాలములో నేల తగులపడకూడదు ?

సుబ—ఇండ్లుకాలుట గ్రహముచేతనే యయినయెడల, ఒకసారి జాతర చేసిబంపిన గ్రహము మరల వచ్చుటకుఁ గారణమేమి ? వర్షకాలములో ఇండ్లకప్పులు వానతో నానియుండును కనుక—

సత్ర—కారణములు గీరణములును నాకుఁ దెలియవు. నాకేప
కును యుపయుక్తులన్నఁ దలనొప్పి; కాబట్టి నేను జెప్పెడుమాటల క
మాడక సత్యమని నమ్ము. ఇప్పుడు నమ్మకపోయినను రేపు జాతర
చుండఁగా కన్నులార చూచినప్పు డయినను నమ్మెదవు.

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణ జరుగుచుండఁగా అగ్నిహోత్రుఁడు తన చెలికాఁడగు వాయుదేవుని సాయముచే కుమ్మరిపేటను సంపూర్ణముగా దహనము చేసి తృప్తిపొంది ప్రశాంతి నొందెను. ఇండ్లు కాలినవారును పొత్తుపోయినవారును విచారించుచుండఁగాఁ గొందఱు మట్టి కాల్చుకొనుటకు కావలసినంత నిప్పు దొరకినదనియు రేపు భోగ్గులు చవుకగా దొరకఁగలవనియు సంతోషించుచుఁ బోయిరి. వారి వెనుకనే సుబ్రహ్మణ్యమును సత్రపుబ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలు దేఱి సత్రమును జేరెను ఈలోపల నెవ్వరో రుక్మిణి యత్తవారి యూరికిఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణు డొకఁడు సత్రములోనికి భోజనమునకు రాఁగా, ఆమె దుర్మరణ కథను జాబు వ్రాసి యుత్తరక్రియలను వేగరము జరిగించుటకయి యా జాబు నతని చేతికిచ్చి రాజశేఖరుఁడు గారు విద్యుంకునకుఁ బంపిరి.

ఆమఱునాఁడు పగలు రెండుజాములవేళ రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి వీధియరుగుమీఁద గూరుచుండియుండఁగాఁ, ఆదారిని తుడుములు డప్పులు మ్రోఁగుచుండఁగా కొందఱు బండిమీఁద కుంభమును బెట్టుకొని త్రాగి కేకలువేయుచు నడచుచుండిరి; వారి వెనుకను జనసంఘము మూఁకలుకట్టి తమ చేతులలోని కఱ్ఱలతో గ్రోవపొదుగు ననుఁ ఇండ్లమీఁద కొట్టుచుఁబోవుచుండిరి. ఆమూఁకలలోనుండి సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు నడుమునకు బట్టబిగించుకొని చేతిలో పెద్దకత్తి పెట్టుకొని దేహమంతటను జెమ్మట కాలువలు గట్ట వచ్చి సుబ్రహ్మణ్యము చేయి

పట్టుకొని, "నిన్న నేను జెప్పినప్పు డబద్ధమంటివే, ఇప్పు డయిన నామాట నమ్మెదవా?" యని క్రిందికి లాగెను.

సుబ్ర—ఉండు; నేను వచ్చెదను. ఈయుత్సవ మెవ్వరిది?

సత్ర—నిన్న చెప్పలేదా? ఇండ్లుకాల్చు గ్రహము గ్రామమునకు వచ్చినప్పుడు ఈ ప్రకారముగా చేయుదురు. ఒకచేతితో వేపమండయు, రెండవచేతితో ప్రేపబెత్తమును పట్టుకొని ముందు నడచుచున్న యత నిని జూచినావా?

సుబ్ర—పెద్ద కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొన్నతఁడు కాఁడా? చూచి నాను. అతఁడెవరు?

సత్ర—అతఁడే యీ తంతు నడిపించుచున్న మంత్రజ్ఞుఁడు; క్రొత్తగా వచ్చి యిండ్లు కాల్చుచున్న దేవతను కొంచెమునేపటికి వెళ్ళఁగొట్టును. అతని పేరు వీరదాసు.

సుబ్ర—ఈవఱ కేమితంతు చేసినారు?

సత్ర—ఇంటికొకటికి రెండేసిచేరల బియ్యము చొప్పున ఏడిం డ్లలో అడిగి పుచ్చుకొని, క్రొత్తకుండ తెప్పించి గ్రామమునడుమ వీధిలో పొయ్యిపెట్టి ఆకుండలో అడిగిపుచ్చుకొన్న బియ్యము, మునుగ కూర, తెలగపిండి కలిపి జామువరకు వంటచేసి, ఆకుండను దిగువదించి యుంచి నడివీధినలికి యెఱ్ఱముగ్గు, తెల్లముగ్గు, నల్లముగ్గు, పచ్చ ముగ్గు, ఆకుపసుపుముగ్గు తెచ్చి వానితో బేతాళుని స్వరూపము వ్రాసి బేతాళయంత్రము వేసి పూజచేసి ధూపదీపఫల నైవేద్యములు సమ ర్పించి ఏడేసి రావియాకులతో కుట్టిన యేడు విస్తళ్ళలో వండిన కుంభ మును వడ్డించి, నడివీధిలో నొక కొయ్యనుపాతి దానికి బేతాళయంత్ర మునకు గ్రహమునువ్రాసిన యాజ్ఞనుగట్టి ఈయన జరిగించవలసినపని యంతయు జరిపినాఁడు. తరువాత మేము కుంభమును బండిలో నెత్తించు

కొని యీకట్టెకో గృహములమీఁద కొట్టుచు ఊరేగుచున్నాము. ఇఁక గ్రామదేవత గుడివద్దకు వెళ్ళినతరువాత చిత్రము జరుగును.

సుబ్ర—ఆలాగయిన నేనును వచ్చెదను.

అని సుబ్రహ్మణ్యము వారివెంట బయలుదేరెను. అందఱును గ్రామదేవతగుడి చేరినతరువాత యంత్రజ్ఞుడు బిగ్గరగా గ్రామదేవతపేర వ్రాసిన యాజ్ఞను ఈ ప్రకారముగాఁ జదివెను.

యంత్రజ్ఞుఁడైన వీరదాసుగారికి పెద్దాపురము గ్రామదేవత అయిన మరిడీమహాలక్ష్మి చేసినయాజ్ఞ—ఈగ్రామములో ఏదో గ్రహముచేరి యిండ్లు కాల్చుచుండఁగా ఈగ్రామమునకు దేవతనయియుండియు నీవూరికే చూచుచుండుటకు నిమిత్తములేదు. ఆగ్రహమునకు నీతోపువ కుంభము కట్టబడి చేయించినాము. ఆకుంభము ఆగ్రహమున కిచ్చి మాఱుమన్యమయిన కొండలమీఁదికి దానిని పంపివేయవలసినది. ఆలాగున పంపించనిపక్షమున, శ్రీ బేతాళునిచేతగాని శ్రీహనుమానుల చేతఁగాని కఠినమయిన శాఖిమను పొందగలవు.

"శ్లో॥ యక్షరాక్షస దుష్టానాం మూషకా శ్శలభాశ్శుకాః
క్రిమికీట పంతగానా మాజ్ఞాసిద్ధి ర్విభీషణః॥"

అని చదివిన తరువాత, యంత్రజ్ఞుఁడు ఏడువిస్తళ్ళను ఏడుచోట్ల వేయించి ఆయేడింటిలోను కుంభము పోయించి, బండి తోలుకొని వచ్చినవాని చేత నల్లకోడి నొకదానిని కోయించి దాని రక్తమును కుంభముమీఁద పోయించి, "ఓగ్రహమా! నీ వీ కుంభము పుచ్చుకొని కొండలమీఁదికి పో" అని యాజ్ఞాపించెను. అక్కడికి వెళ్ళినవారందఱును చెఱువులో స్నానముచేసి యిండ్లకు వెళ్ళిరి. సుబ్రహ్మణ్యమును బ్రాహ్మణునితో సత్రమునకు వచ్చెను.

ఇంటికి వచ్చి సుబ్రహ్మణ్య మా సంగతియంతయుఁ జెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసేపు జనులమూఢత్వమును గుఱించి

యాలోచించి, ఇంతలో రుక్మిణి తలఁపుబాఱిన దుఃఖమునచ్చి ధైర్యము తెచ్చుకొనవలెనని యెంతసేపు ప్రయత్నము చేసినను చేతఁగాక ఎక్కడి కయిన వెళ్ళిన దుఃఖము మఱచిపోవచ్చునని తలంచి పట్టణమును జూచుటకు బయలుదేఱిరి. ఆతఁడు సత్రమును దాఁటి నాలుగడుగులు నడచినంతలోడనే యొకయింటివద్ద దంపతులిద్దఱు వాక్కలహమున కారంభించిరి; అంతకంత కాకలహము ముదరి యొకరీతియుద్ధము క్రింద మాఱి నది. భార్య తిట్లెక్కువచేసినకొలఁదిని భర్త దెబ్బ లెక్కువ చేయుచుం డెను. మగనికేకలును భార్యయేడుపును విని వీధివారందఱును గుంపులు గుంపులుగా చూడవచ్చిరి. అంతమంది వచ్చినను వారిలో నొకరును వారిని వారింపవలెనని తలఁచుకొని వచ్చినవారు లేరు గనుక, అందఱును వేడుకచూచుచు మాత్రము నిలుచుండిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగా రాస్థలమును విడిచిపెట్టి ముందుకు సాగిరి. ఆవల మఱి నూఱుబారల దూరము వెళ్ళఁగా ఒకచోట వీధియరుగుమీఁద పదిమంది పెద్దమను ష్యులు చేరి సభతీఱి కూరుచుండిరి. వారు నాగరికులు గనుక వారి ప్రసంగ మెంతమనోహరముగా నుండునో వినియానందింపవలెనని తలఁచి రాజశేఖరుఁడుగారు వీధిలోనే నిలువఁబడి వినుచుండిరి. ఆసభికు లంద ఱును తామైనను పొగడుకొనుచుండిరి; లేదా స్నేహితులు పొగడగా సంతోషమైనను బొందుచుండిరి; వారందఱు నట్లానందించుచుండఁగా రాజశేఖరుఁడుగారు తన్నెవరును పొగడువారును పొగడుకొన్న విను వారును గూడ లేనందునఁ జిన్నఁబోయి యిఁక నింక నిలువఁగూడదను కొని యక్కడనుండి బయలుదేఱిరి. అటుపిమ్మట వారతఁడు క్రోవపొడు గునను నాలుగైదు రమణీయసౌధములను జూచి లోపలికిబోయి వానిని చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గుమ్మమెక్కి తాను పండితుఁడననియు మేడను చూడ వేడుకపడి వచ్చితిననియుఁ జెప్పి చూచెను గాని ఆపట్టణస్థు లం దఱును ధనికులమీఁదమాత్రమే ప్రేమగలవారు గనుక ఆయనపాండిత్య

మేమియు పనికిరాక మేడలయొక్క వెలుపలి భాగములను మాత్రము చూచి సూర్యాస్తమయసమయము కావచ్చినందున వెనుకకు మరలి తిన్నగా సత్రమునద్దకు వచ్చి చేరవలసివచ్చెను.

అప్పుడు సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు రాత్రి వంటలేదు గనుక తీఱుబడిగా వచ్చి కూరుచుండి రాజశేఖరుఁడుగారితో ముచ్చటలకు మొదలు పెట్టెను.

రాజ—మీపట్టణములో గొప్పపండితులున్నారా?

సత్ర—ఉన్నారు. ఆస్థాన పండితుఁడయిన హరి పాపయ్య శాస్త్రులుగారు లేరా? ఆయన యెప్పుడు నెవ్వరితోను బ్రసంగింపఁడు గనుక అందఱికంటెను గొప్పపండితుడని వాడుక. ఆయన యొకసారి యీ సత్రములో జరిగిన సంతర్పణమునకు భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు విశేషముగా మాటాడకపోయినను భుజించినందున, ఆయన గొప్ప పండితుఁడనియే నేనును నమ్మినాను.

రాజ—ఆయనగాక మఱియెవ్వరయిన నున్నారా?

సత్ర—మాగురువులు భానుమూర్తిగారు వేదాంతశాస్త్రమునందు నిరుపమాన మయిన ప్రజ్ఞ గలవాఁడు. నాకు మొన్నరోగము వచ్చినప్పుడు పుణ్యలోకము వచ్చుటకు తగిన సదుపాయమును చేసి పదిరూపాయలను పట్టుకొని పోయినారు. ఆ మఱునాఁడే దొంగవస్తువొకటి ఆయన యధీనములో కనఁబడినందున దుర్మార్గు లయిన రాజభటు లాయనను నిష్కారణముగా తీసికొనిపోయి ఠాణాలో పెట్టినారు.

రాజ—గురువు లెప్పుడును శిష్యులకుఁ దమ వ్రేలితో స్వర్గమునకు త్రోవ చూపుచుందురు. కాని తాముమాత్రము స్వర్గమార్గము మాట యటుండఁగా దామున్న యీ లోకమునే త్రోవఁగానక గోతిలో పడుచుందురు. తార్కికుఁడును వైయాకరణుఁడును నగుట సులభముకాని

యోగ్యుఁడగుట యంతసులభము కాదు. ఆ మాట యటుండనిచ్చి మీ పట్టణములోని వారి స్థితిగతులను కొంచెము చెప్పుము.

సత్య—కష్టపడి పనిచేయువారు తాము తెచ్చుకొన్నది అన్న వస్త్రాదులకు చాలక బాధపడుచుందురు; పాటుపడని సోమరిపోతులు పూర్వు లార్జించినమాన్యముల ననుభవించుచు విలువబట్టలను పంచభక్ష్య పరమాన్నములును గలిగి సుఖింపుచుందురు. తాతముత్తాతల నాటినుం డియు పరువుగా బ్రతికినవారు కొందఱు జీవనము జరగక రాజుగారిని చిరకాలమునుండి యాశ్రయించుచున్నారు; కాని యెంత యనుసరించి నను రాజు నిర్దయుఁడై చదువురాదని చెప్పి వారికి కొలువు లియ్య కున్నాఁడు.

రాజ—అదృష్టవంతులను కావలెనని చేయు ప్రయత్న మొకటి తప్ప వేఱెప్రయత్నము లేనివా రెప్పుడును భాగ్యవంతులు కారు. భాగ్య దేవత మాఱుపని లేక తనకొఱకే కాచుకొనియున్న వారియొద్దనుండి పాఱిపోయి, యింటఁ గూరుచుండి యొడలు వంచి పనిచేయువారినే చేరును. దాని కేమిగాని మిగిలిన వృత్తాంతమును చెప్పుము.

సత్య—మాపట్టణమున ననేకులు రాత్రులను పురాణకాలక్షేప మును జేయుదురు. ఇక్కడికి దగ్గఱనే యొక పెద్దమనుష్యుఁ డున్నాఁడు. ఆయన యెప్పుడును చదువక పోయినను తాటాకుల పుస్తకము నొక దానిని విప్పి సర్వదా ముందు పెట్టుకొని కూరుచుండును. మన పొరు గింట కాఁపురమున్న సముతుదారుగారి తల్లికి పురాణ మన్న నెంతో యపేక్ష; ఆమెకు నిద్రరానప్పుడెల్లను 'పురాణము చదువు' మనును; పురాణ మారంభించినతరువాత మంచి కథపట్టు రాఁగానే గోడను చేర గిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోవును.

రాజ—ఇక్కడివర్తకు లెటువంటివారు?

సత్య—వర్తకులు తమ సరకులనుమాత్రమే కాదు, మాటలను

సహితము విశేషలాభమునకు విక్రయింతురు. అయినను వారి కెంత లాభము వచ్చినను, ఆ లాభముమాత్రము వారి యాశకుఁ దగియుండదు. ఈసంగతి నెఱిఁగి యిక్కడి పెద్దమనుష్యులు కొందఱు మొదట వారి వర్తకశాలకుఁ బోయి యొకవస్తువును గొని వారడిగిన వెల నిచ్చి వేయుదురు, ఆపయిని చిన్నవస్తువు నొకదానిని అరువు తెప్పించి, దాని సొమ్మును మఱునాఁడే పంపివేయుదురు; అటుపిమ్మట క్రమక్రమముగా పెద్దవస్తువులను దెప్పించి వాని వెలలనుగూడ యుక్తసమయముననే యిచ్చి వేయుదురు; ఈప్రకారముగా నమ్మకము కుదిరినతరువాత పెండ్లి పేరో మఱియొక శుభకార్యముపేరో చెప్పి విలువవస్తువులను విస్తారముగాఁ దెప్పించి కడపట సొమ్మియ్యక యపహరింతురు.

రాజ—ధనమునిమిత్తము ఈ ప్రకారముగా నక్రమమున కొడిగట్టిన కీర్తి పోదా ?

సత్ర—కీర్తి కేమి ? దానిని కొనుటకయి ముందుగా ధనము సంపాదించినయెడల తరువాత నిమిషములో కావలసినంత కీర్తిని కొనవచ్చును;

రాజ—మీరాజుగా రెంతో ధర్మాత్ములనియు ప్రజలను న్యాయమార్గమున నడిపించువా రనియు ఎప్పుడును వినుచుందును. వారి రాజధానియైన యీపట్టణమునందె యిట్టిఘోరకృత్యములు జరుగుచుండగా రాజుగారు సహించి యూరకున్నారా ?

సత్ర—ఈపట్టణములో నిప్పు డేమియక్రమములు జరుగుచున్నవి? మామహారాజుగారి తండ్రిగారి కాలములో పూర్వము జరుగుచుండెడి ఘోరకృత్యములలో నిప్పుడు గుమ్మడికాయలో నావగింజంత పాలయినను లేవు. ఆకాలములోనే మీరీపట్టణమునకు వచ్చియుండిన యెడల మంచిబట్టలు కట్టుకొని పట్టపగలీప్రకారముగా వీధిలో నిర్భయముగా నడవఁగలిగి యుందురా ? మా రాజుగారు సహస్రముఖముల

కనుగొని నిత్యమును దుర్మార్గుల ననేకులను శిక్షించుటచేతనే యిప్పుడు నరహత్యలు మొదలయిన ఘోరపాతకము లేవియుజరుగకున్నవి.

రాజ— ఈపట్టణములో వేదవిహితకర్మానుష్ఠానములు చక్కగా జరుగుచుండునా?

సత్ర —త్రికాలములయందు యథావిధిగా జరుగుచుండును.

రాజ —అట్లయిన, నీవిప్పుడు సంధ్యావందనము చేసినావా?

సత్ర—ఎన్నడో వడుగునాఁడు నేర్చుకొన్న సంధ్యావందనము మఱచిపోక యిప్పటిదాఁక జ్ఞాపక ముంచుకొన్నా ననుకొన్నారా?

రాజ—పోనీ; అర్ఘ్యమునయిన విడిచినావా?

సత్ర—ఒక్కఅర్ఘ్యమును మాత్రమేకాదు. సంధ్యావందన మంతయు విడిచినాను.

ఈసంభాషణము ముగిసినతరువాత ప్రొద్దుపోయినందున రాజశేఖరుఁడుగారు లేచి వెళ్ళి భోజనముచేసి, తరువాత నొక్కఁడును పరుండి యాలోచించుకొని మోసములకెల్లను పుట్టినిల్లయిన యీపట్టణమును సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి; కాఁబట్టి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొకబండిని కుదుర్చుకొనివచ్చి, కుటుంబసహితముగా దానిమీఁద నెక్కి జాముప్రొద్దెక్కువఱకు భీమవరము చేరిరి. బండిమీఁద నెవ్వరో క్రొత్తవారు వచ్చినారని యూరిలో నెల్లవారును జూడవచ్చి వారినివాసస్థలమును గుఱించియు ఆగమనకారణమునుగుఱించియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చిరి; చెప్పినదానినే మరల మరల నడిగినవారికెల్లను జెప్పలేక రాజశేఖరుఁడుగారును మాణిక్యాంబయు విసిగిపోయిరి. వారందఱు నట్లు పనికట్టుకొనివచ్చి ప్రశ్నలువేయుటకయి ముందడుగిడుచు వచ్చినను, రాజశేఖరుఁడుగారు తమకు బస కావలె నని యడుగఁబోగానే తిన్నగా విసిపించుకోక లేదని వెనుకంజ వేయ నారంభించిరి. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు బండిని వీధిలోనిలిపి,

తాము బయలుదేఱి బసనిమిత్తమయి యెల్లవారియింటికిని బోయి రెండు జాములవఱకు నడుగుచుండిరి. గాని వారిలో నొక్కరును ఆపూఁట వండుకొని తినుటకయినను స్థలమిచ్చినవారు కారు. క్రొత్తగా వచ్చిన వారు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారు బసనిమిత్తమయి తిరుగునప్పుడు వీధులలో నిలువచేయఁబడియున్న పెంటకుప్పలను జూచి యసహ్యపడుచు వచ్చిరిగాని యెరువున కుపయోగించుటకయి పొరుగూళ్ళకుసహితము గొనిపోయి యమ్ముకొనెడి యాయూరివారి కవియే కనక మన్న సంగతిని తెలిసికోలేకపోయిరి. అట్లామస్గంధమునకు ముక్కుమూసికొని నడచి గ్రామకరణముయొక్క యింటికిఁబోయి వారియింటిపే రడిగి యేదో యొక ప్రాతబంధుత్వమును తెలుపుకొని మొగమోట పెట్టఁగా ఆతఁడాపూఁటకు తమయింట వంటచేసికొనుట కంగీకరించి, పొరుగుననున్న యొక వైదికబ్రాహ్మణుని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారు కాఁపురముండుటకయి వారిప్రాతయిల్లిమ్మని చెప్పెను. అతఁడాయిల్లు బాగుచేయించినంగాని కాఁపురమున కక్కఱకురాదనియు, తనభార్య సమ్మతి లేక యివ్వ వలనుపడదనియు, పెక్కు ప్రతిబంధములను జెప్పెను; కాని రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని కూరుచుండఁబెట్టుకొని పరోపకారమును గూర్చి రెండుగడియలసే పుపన్యాసముచేసి యిల్లు బాగుచేయించుట పేరుచెప్పి రెండురూపాయలు చేతిలోఁబెట్టి చెప్పినవాక్యము లన్నిటికన్నను చేతిలోఁబెట్టిన సొమ్మాతనిని నిమిషములో సమాధానపఱిచినది. కాఁబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనేపోయి బండిని తోలించుకొనివచ్చి యాపూఁట కరణములోపల వంటచేసికొని భోజనముచేసి దీపములవేళ సకుటుంబముగా ఆగ్రామపురోహితులయింటఁ బ్రవేశించిరి. ఆ యిల్లు పల్లపునేలయందుఁ గట్టఁబడియున్నది; గవాక్షములు బొత్తిగా లేనేలేవు; వాస్తుశాస్త్ర ప్రకారముగా దూలములు యజమానునిచేతి కందులంగునఁ గట్టఁబడిన యా యింటి గోడలే

పొట్టివి గనుక గుమ్మము లంతకన్నను పొట్టివిగా నుండెను. కాఁబట్టి యెక్కడను వంగినడవని వారు సహిత మక్కడ వంగి నడుచుచుందురు; లోపలి గోడ లెత్తుగా నుండకపోయినను దొంగలభయముచేతఁ గాఁబో లును గాలివచ్చుటకు వలనుపడకుండ దొడ్డిచుట్టును నున్న గోడలు మాత్రము మిక్కిలి యెత్తుగాఁ బెట్టఁబడినవి! కాని యింటివా రాయిల్లు విడిచిపెట్టి వెళ్ళిన తరువాత చూచువారులేక కూలి యిప్పుడు మొండి గోడలుగా నున్నందున లోపలికి గాలి వచ్చుట కవకాశము కలిగినది. పూర్వ మిల్లుగలవా రందున్నప్పు డెవ్వరో యొకరు సదా రోగబాధి తులై యుండుచు వచ్చినందునను, గృహాధిపతియొక్క కూఁతు రందు లోనే పోయినందునను ఆయి ల్లచ్చిరాలేదనియు, దానిలో నేదో గ్రహ మున్నదనియు నెంచి దానిని విడిచి మఱియొకచోటికిఁ బోవయత్నించు చుండిరి. కూఁతురు పోయిన నక్షత్రము ధనిష్ఠాపంచకములో నొకనాఁటి దిన బ్రాహ్మణుఁ డాఱునెలలవఱకు ఆ యింటిని పాడుపఱిచి తరువాత సహితము పిల్లలతో నందుండుటకు మనసొప్పక వేఱొక యిల్లు కట్టుకొని యందు కాఁపుర ముండెను. రాజశేఖరుఁడుగా రా యింటిలోఁ బ్రవే శించిన తరువాత కొన్నిగవాక్షముల నెత్తించి గాలి వీలు కలిగించు కొనుటయేగాక, తేమ పోవునట్టుగా యిల్లెత్తు చేయించి, వంటకు ప్రత్యే కముగా దూరమున దొడ్డిలో నొకపాక వేయించిరి. ఈ కర్చులక్రిందను భోజనాదికముక్రిందను తెచ్చుకొన్న రూపాయలు వ్యయపడుచుండెను. కాఁబట్టి రెండుమూఁడు మాసములలోనే జీవనమున కిబ్బంది కలుగునట్లు కనఁబడుచుండెను.

అది యొకపల్లెగనుక భీమవరములో కొనుటకు పాలుమజ్జిగలు కాని కట్టెలుగాని దొరకవు; పాఁడిగలవారికి చిట్టును పొట్టును యిచ్చిన యెడల వారింత పలచని మజ్జిగ పోయుచుందురు. రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రతిభానువారమునాఁడును పెద్దాపురమునకుఁ బోయి సంతలో వారము

నకు సరిపడినవస్తువుల నన్నిటిని కొని తెప్పించుకొనుచుండును. నెలదినసములు గ్రామములో కాఁపుర ముండునప్పటికి రాజశేఖరుఁడుగారికి పలువురు పరిచితులుగా నేర్పడిరి; వారాయన స్థితిగతులను దెలిసికొని విచారపడి, రాజబంధువుఁడు కారాగృహాధికారియునైన శోభనాద్రిరాజుగారిని చూడుఁడని బోధించిరి. భీమునంమును చేరియే శ్యామలకోట యని యొక దుర్గ ముండెను. దానిలో శ్యామలాంబగుడి యుండెను. కాబట్టి దాని కాపేరు కలిగియుండెను. అది యాకాలములో పెద్దాపురరాజుగారి యొక్క రాజ్యములో నేఁడు చేసినవారినుంచు చెఱసాలగా నుపయోగపడుచుండెను. ఇప్పు డాకోట పడిపోయినందున, అది యుండుస్థానమున నొక్క గ్రామము కట్టఁబడి యున్నది; దానికి చామర్లకోట యని పేరు. ఆ కోట కధికారిగా నున్న శోభనాద్రిరాజుగారి కొక గ్రామము కూడ నుండెను.

రాజశేఖరుఁడుగా రా గ్రామములో కాఁపురమున్న కాలమందు రామరా జప్పుడప్పుడు రాత్రులువచ్చి చూచి పోవుచుండెను. ధనము క్రమక్రమముగా తఱిగిపోవుటకు చింతించి, మాణిక్యాంబ ప్రతిదినమును శోభనాద్రిరాజుగారిని జూచి యుద్యోగము నిమిత్తమయి ప్రయత్నము చేయవలసినదని బలవంత పెట్టుచుండెను. అతఁడు రెండు మూడుసారులు పోయి సమయ మయినది కాదని మరల వచ్చుచుండెను. కడపటిసారి రాజశేఖరుడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి దర్శనార్థము వెళ్ళి వచ్చినప్పుడు దంపతుల కిరువురకును యీ ప్రకారముగా సంభాషణ జరిగెను.

మాణి — మీకు రాజుగారిదర్శన మయినదా ?

రాజ — అయినది. నేను వీధిగుమ్మములో నిలుచుండి యక్కడ నున్న యొక పరిచారకుని జూచి లోపలికి వెళ్ళవచ్చునా యని యడిగితిని. భాగ్యవంతుఁడవయిన పక్షమునఁ దిన్నఁగా లోపలికి వెళ్ళవచ్చుననియు, బీదవాఁడ వైనయెడల నిక్కడనే నిలుచుండవలసిన దనియు

వాఁడు చెప్పెను. నేను గొంచము సేపాలోచించి చొరవచేసి రాజుగా రున్న చోటికిఁ బోయి నిలువఁబడితిని.

మాణి—రాజుగారితో మాటాడి మీసంగతులన్నియు చక్కఁగా మనవి చేసినారా?

రాజ —నేను గదిలోనికివెళ్ళి నాస్థితిగతులను జెప్పుకొన్నాను ఎవరితో నందువేమో; రాజుగారితోఁ గాదు-ఎందుచేతనన్న నేనెంత సేపు చెప్పుకొన్నను రాజు నోటినుండి యొకమాటయు బదులురాలేదు. నేను మాటాడ మొదలుపెట్టినతోడనే మంచము దగ్గఱనున్న కుక్క యొకటి మొఱుగ నారంభించినది. కాఁబట్టి దానితోనే నేను మాటాడినా ననుకొన్నాను. కాని యది యేమి చెప్పినదో దానిభాష నాకు రానందున గ్రహింపలేక పోయినాను. ఇట్లు దాని యభిప్రాయము తెలియక యనుమానించుచు నిలుచుండ, రాజు తన సేవకుని నొక్కని బిలిచి నాకుఁ దెలిసినభాషతో ఈ బ్రాహ్మణు నావలికిఁబంపివేయుమని యాజ్ఞాపించెను. జరుగఁబోవుసంగతిని గ్రహించి వాడు రాకముందు మృదువుగా నేనే వెనుకకు మరలి తిన్నగా యింటికి వచ్చితిని.

అంతటిసన్మానము జరిపించిన రాజుగారిని మరలవెళ్ళి యాశ్రయింప బుద్ధి పుట్టక రాజశేఖరుఁడుగారు ముందు జీవనోపాధి యెట్లు కలుగునా యని యాలోచించి సుబ్రహ్మణ్యము నెక్కడికైనను బంప వలెనని తలఁచి మాణిక్యాంబతోఁ జెప్పి యామె యనుమతిని కుమారునితో నాసంగతిని జెప్పిరి. ఆతఁడును పరమసంతోషముతో నొప్పుకొన్నందున, అందఱును నాలోచించుకొని చివర కతనిని పిఠాపురమునకుఁ బంప నిశ్చయించుకొనిరి. ప్రయాణము నిశ్చయించిన దినమున రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని బిలిచి యనేకవిధముల నీతులు బోధించి బుద్ధులు చెప్పి, న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తింప వలసినదని పలుమారులు

జెప్పి, నమస్కరించిన కుమారుని నాశీర్వదించి అయిదురూపాయలను ఖర్చునిమిత్త మిచ్చిరి; మాణిక్యాంబయు దగ్గరనున్నదానిలో నేమియు లోపముచేయక కావలసినన్ని దీవనలిచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును వారి నెడఁబాయవలసి వచ్చినదిగదా యని కంటఁ దడిపెట్టుకొని చెల్లెలిని ముద్దాడి తనకిచ్చిన రూపాయలలో నొకదానిని చేతిలోఁబెట్టి వారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వెనుకతిరిగి చూచుచు దారిసాగి నడచెను.

పదవ ప్రకరణము

శోభనాద్రిరాజుతో మైత్రి—సీత వివాహ ప్రయత్నము—రామమూర్తిగారి మరణవార్త—రామరాజుతో విరోధము—రాజశేఖరుఁడుగారిని చెఱసాలలోఁ బెట్టుట—సీత నెత్తుకొనిపోవుట.

ఒక యాదివారమునాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కిన తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకుఁబోవుచుండఁగా, శోభనాద్రిరాజు వీధియరుగుమీఁదనున్న యున్నతాసనముపైని గూరుచుండి చూచి లంపతావాని నొక్కని బిలిచి "ఆ మార్గమునఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణుని దీసికొని రమ్మ"ని చెప్పెను. వాఁడును మహావేగముగాఁ బోయి "రాజుగారి సెలవయినది రమ్మ"ని పిలిచెను. రాజశేఖరుఁడుగారెట్లయిన నాతనియనుగ్రహము సంపాదింపవలెనని యే కోరుచున్నవారు గనుక పిలిచినదే చాలునని వెళ్ళి, అతఁడుచూపిన బల్లమీఁద కూరుచుండిరి.

శోభ—ఈనడుమ భీమవరమునచ్చి సోమభట్లుగారిలోపల కాపురమున్నవారు మీరే కాదా?

రాజ—అవును. వెనుక నేనొక పర్యాయము తమ దర్శనము చేసినాను.

శోభ—జ్ఞాపక మున్నది. మేమప్పుడు మిక్కిలి తొందరపనిలో నుండి మీమీఁద కోపపడినాము. అంతేకాకుండ ఆవచ్చినవారు మీరని మాకప్పుడు తెలియలేదు. మీ పోష్యవర్గములో చేరినవారెంతమంది యున్నారు? పెండ్లి కెదిగిన కొమార్తెకూడ ఉన్నదఁట కాదా?

రాజ—ఇప్పుడున్నది వివాహము కావలసిన యాకూఁతు రొక్కతయే. నాపెద్దకుమార్తె మొన్నత్రోవలో దొంగలు కొట్టినప్పుడు

చనిపోయినది. ఏదయిననొక యుద్యోగమును సంపాదించుటకయి నా కుమారుని ఇక్కడకువచ్చిన తరువాతనే పిఠాపురము పంపినాను.

ఈప్రకారము సంభాషణ జరుగుచుండఁగా కొంతమంది పెద్ద మనుష్యులు వచ్చి అరుగుమీఁదనున్న బల్లమీఁద గూరుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు వారితో తాము చేసిన యద్భుతచర్యలను గురించి బహువిధముల ప్రశంసచేసిరి. చెప్పినమాటలలో నేమియు చమత్కారము లేకపోయినను, అక్కడ నున్నవారా లోపమును లోనవ్వుతో మాత్రము పూర్తిచేసిరి; వారందఱు నవ్వినపుడు తామొక్కరు నూరకున్న బాగుండదని నిజముగా నవ్వురాకపోయినను తెచ్చుకొని వారు నవ్వి నప్పుడెల్లను రాజశేఖరుఁడుగారును నవ్వుచు వచ్చిరి. ఆ రాజు తన్ను రాజశేఖరుఁడుగారు తెలిసినవాఁడనుకొనుటకయి ప్రతివిషయము లోను గొంచెము కొంచెముగా మాటాడి యన్నియు దెలిసిన వానివలె నటింపసాగెను; తన కేమియుఁ జెప్పుటకు తోఁచనప్పుడు అక్కడనున్న వారి మొగములవంకఁ జూచి నవ్వుచువచ్చెను. అప్పు డాయన పాండిత్యమును సభవారందఱు నూరక పొగడుచుండిరి. ఇంతలోఁ గొందఱు గాయకులువచ్చి సంగీతముపాడుట కారంభింపనియెడల, వారి పొగడ్తలు సభ చాలించునవఱకు నుండుననుటకు సందేహములేదు. వారు పాట నారంభింపఁగానే యెల్లవారికని ఇండ్లమీఁద ధ్యానము పాఱ నారంభించినది. అయినను రాజుగా రేమనుకొందురోయని యందఱును కొంతసేపు శ్రమచేసి మాటలు చెప్పుకొనుచు నచటనే కూరుచుండిరి. ఆ పాట విని విని తాళలేక కడపట నొక పెద్దమనుష్యుడు చొరవచేసి, "వారు మంచి వారని యదేపనిగా శ్రమయిచ్చుట న్యాయముకాదు. కాఁబట్టి, యీ పాటికి పాట చాలింప ననుజ్ఞయియ్యవచ్చు" నని చెప్పెను. సభవారందరును అది యుక్తమని యేకవాక్యముగాఁ బలికిరి. అంతట సభచాలించి యందఱును సెలవుపుచ్చుకొని వెళ్ళఁబోవునపుడు రాజుగారు రాజశేఖ

రుఁడుగారిని 'అప్పుడప్పుడు వచ్చి దర్శనమిచ్చుచుండెదవు కాదా?' యని యడిగిరి. 'ముఖ్యముగా వచ్చి దర్శనము చేసికొనుచుండెద' నని చెప్పి, ఆయన నాఁటికి పెద్దాపురము ప్రయాణము మానుకొని పది గడియల ప్రొద్దెక్కువఱ కిల్లుచేరిరి.

నాఁడు మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రాతఃకాలమునను సాయంకాలమునను గూడఁ బోయి శోభనాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేయుచుండిరి. ఆ రాజుగారును మిక్కిలి దయతో నాతని నాదరించి మంచిమాటలతో సంతోషపెట్టుచుండిరి. ఆయన రాజకార్య విషయమైన పని జూచుచుండునప్పుడు సహితము రాజశేఖరుఁడుగారి వద్దనే యుండి సంగతి కనుఁగొనుచుందురు; గ్రామాదులలోని ప్రజలు వ్రాసికొన్న విజ్ఞాపనపత్రికలను కొలువుకాండ్రు చదువునప్పుడు వ్రాసికొన్న మనవి కడపట రెండుమూఁడు పంక్తులలో మాత్రమే యున్నను బిరుదావళిమాత్రము మొదటి రెండుపత్రములలోను పూర్ణముగా నిండియుండుట తెలిసికొని రాజుగారికి గ్రామములోని కాపులకన్న బిరుదుపేళ్ళే విశేషముగా నుండుట కానందించుచువచ్చిరి. రాజకార్యపుఁబనియైనతోడనే రాజుగారు సభవారితో ముచ్చట కారంభింతురు. ఆతఁడెంతసేపు చెప్పినను తన ప్రతాపమునే చెప్పుచుండును; ఆ కథలన్నియు నావఱకు పదిసారులు విన్నవే అయినను మొదటిసారి విన్నట్టే ప్రతి పర్యాయమును సభలోనివారందఱును నవ్వుచుందురు; అందులోఁ గొందఱు స్తోత్రపాఠములను జదివి రాజుగారిమనస్సును సంతోషపెట్టుచుందురు. అందఱును ముఖస్తుతులు చేయుచుండఁగా తా మొక్కరు మాత్ర మూరకుండుట న్యాయము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడుగారు స్తుతివిద్యయందు పాండిత్యము చాలనివారు గావున నసత్యమునకు భయపడి యాతఁడు మఱి యేవిషయమునందును స్తోత్రార్హుఁడు కానందున మంచిబట్టలను కట్టుకొనుటను కొంతశ్లాఘించిరి. ఇట్లు తఱుచుగా రాజ

శేఖరుఁడుగారు రాజాస్థానమునందు మెలంగుచు వచ్చుటచేత వేఱులాభ మును పొందకపోయినను సభలో పదిమందిని నవ్వించుమార్గమును మాత్రము నేర్చుకొనిరి; కాఁబట్టి యప్పటినుండియుఁ దా మొకమాటను చెప్పుచు ముందుగాఁ దామే నవ్వుచు వచ్చిరి. అదిచూచి అందఱును నవ్వుచుండిరి. రాజుగారప్పుడప్పుడు ధర్మోపన్యాసములసహితము చేయు చుందురు. లోకములో నెవ్వరెన్ని పాట్లుపడినను భోజనమునిమిత్తమే కాఁబట్టి, ఆవిషయమున నేమిచేసినను దోషములేదని వాదించుచుండిరి. సిద్ధాంతము మనస్సుననాఁటి యుండుట చేతనే కాఁబోలును రాజుగారు ప్రతిదినమును లేచినదిమొదలుకొని పదిగడియలవఱకు ప్రాతర్భోజనము నకు వలయుసంభారముల నిమిత్తమే ప్రయత్నము చేయుచుందురు; భోజన మయినదిమొదలుకొని మధ్యాహ్నము ఫలాహార మేమిదొర కునా యని చింతించుచుందురు; ఫలాహార మయినప్పటినుండియు రాత్రి భోజనమునకు వ్యంజనములేవి కలవని యాలోచించుచుందురు.

ఈరాకపోకలచేత రాజశేఖరుఁడుగారికి రాజుగారివద్ద మిక్కిలి చనువు గలిగెను. ఆసంగతి నెఱిఁగి బ్రాహ్మణులు రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికిఁ బోయి పలువిషయములు ముచ్చటించుచు, వారిలోఁ గొం దఱు సీత నెవ్వరికిచ్చి వివాహము చేయఁదలఁచినా రని మాటవెంబడి నడుగుచుందురు; ఇప్పుడు చేతిలో డబ్బులేనందున, ఎవరికిచ్చి వివా హము చేయుటకు తలపెట్టుకోలేదని యాయన బదులుచెప్పుచుండును. ఒకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసి కూరుచుండియుండఁగా బొమ్మగంటి సుబ్బారాయఁ డను సిద్ధాంతి వచ్చి జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందలి తన యఖండపాండిత్యమును దానివలనఁ దనకుఁ గలిగినగౌరవమును పొగడుకొని ఆంధ్రదేశమునందలి గొప్పవారందఱును జాతకములను తనకుఁ బంపి ఫలములను దెలిసికొనుచుందురని చెప్పి దానికి నిదర్శన ముగాఁ బెక్కు జాతకచక్రములను విజయనగరాది దూరదేశములనుండి

ప్రభువులు వ్రాసినట్లున్న జాబులను జూచి ఫలముజెప్పుట కయి ఆయన
యొక్క జన్మనక్షత్రమునుకూడ తెమ్మని యడిగెను.

రాజ—నా కిప్పుడు జ్యోతిషశాస్త్రమునందలి నమ్మకము పోయి
నది; నావద్ద గొల్లగా ధనము పుచ్చుకొని వ్రాసిన మహాంధ్ర జన్మ
పత్రికలలో ఫలము లేవియు నిజమయినవి కావు; మేము కాశీయాత్రకు
బయలుదేరునపుడు మంచిముహూర్తము పెట్టుకొని యిల్లు బయలుదే
రినను త్రోవలో గొప్పయాపదలు వచ్చినవి; అందుచేత జ్యోతిషము
మీఁది నమ్మకము చెడినది. కాఁబట్టియే మొన్న పెద్దాపురమునుండి
యిక్కడికి వచ్చునపుడు ముహూర్తము చూచుకొనకయే బయలు
దేరినాను.

సుబ్బ—నాది అందఱిజ్యోతిషములవంటిదికాదు; నేను చెప్పిన
ప్రశ్నకాని పెట్టినముహూర్తముకాని యీవర కెన్నఁడును తప్పిపోలేదు;
నేను జాతకములో నెన్నియక్షరములు వ్రాయుదునో యన్నియక్షరము
లును జరిగితీరవలెను.

రాజ—మీరు చెప్పెడుఫలము నిజమైనను నాకక్కఱలేదు.
నాకు ముందు మేలు కలుగుననెడి పక్షమున, వచ్చెడు ననుకొన్నది రాక
పోయెనేని మిక్కిలి వ్యసనముగా నుండును; నిజముగా వచ్చెనేని, ఆవ
ఱకే దాని నెదురు చూచియుండుటంజేసి వచ్చినప్పు డధికసంతోషము
కలుగదు. కీడుగలుగునని చెప్పెడుపక్షమున నిజముగా వచ్చినప్పుడు
దుఃఖపడుట యటుండఁగా ఇప్పటినుండియు విచారపడవలసి వచ్చును;
ఒకవేళ రాకపోయెడుపక్షమున వ్యర్థముగా లేనిపోని చింతపడవలసి
వచ్చును; అట్టివిచారముచేతనే కీడు గలిగినను గలుగవచ్చునుగాని,
సంతోషపడుటచేత మేలుమాత్రము కలుగనేరదు.

సుబ్బ—పండితులై యుండియు మీ రీలాగున సెలవిచ్చుట
భావ్యముకాదు. పెద్దలు చెప్పిన శాస్త్రములయందు మన మెప్పుడు

గుఱియుంచవలెను. ఆమాట పోనిండి; మీకుమార్తెకు పెండ్లియీడు వచ్చినట్టున్నది; ఇంకను వివాహప్రయత్నము చేయక యశ్రద్ధగా నున్నారేమి?

రాజ—ఆవిషయమైయే నేనును విచారించుచున్నాను. అనుకూలమయిన సంబంధము కనఁబడలేదు; చేతిలో సొమ్ముసహితము కనఁబడదు. మీఎఱుక నెక్కడనైనను మంచిసంబంధము లేదుగదా?

సుబ్బ—సం-బం-ధమా? ఉన్నదికాని, వారు గొప్పవారు; మీ సంబంధము చేసికొందురో లేదో, అది మీకు సమకూడినయెడల మీకు సర్వవిధముల ననుకూలముగా నుండును.

రాజ—వారిదేయూరు? మన మేమిప్రయత్నముచేసిన ఆసంబంధము లభ్యమగును?

సుబ్బ— వారిది పెద్దాపురము. వారియింటిపేరు మంచిరాజువారు; వారికి సంవత్సరమునకు రెండువేలరూపాయలు వచ్చుమాన్యము లున్నవి; ఇవిగాక వారియొద్ద రొక్కముగూడ విస్తారముగా నున్నదని వాడుక. చిన్నవాఁడు ప్రథమవరుఁడు; స్ఫురద్రూపి; అతనికొక్క యన్నగారున్నారుగాని, ఆయనకు సంతానములేదు. ముందు సమస్తమునకును ఈచిన్నవాఁడే కర్తయగును. పెండ్లికొమారునిపేరు పద్మరాజుగారు. ఆసంబంధము మనశోభనాద్రిరాజుగారు ప్రయత్నముచేసినపక్షమున మీయదృష్టబలమువలన రావలెనుగాని మఱియొకవిధముగా మీకు లభింపదు.

రాజ—అలాగయినపక్షమున, ఈసంగతిని ముందుగా మీరొకసారి రాజుగారితో ప్రసంగించి వారియభిప్రాయము తెలిసికొనెదరా?

సుబ్బ—నేను ముందు వెళ్ళికూర్చుండెదను. తరువాత మీరు కూడ రండి. మీరుండగానే మాటప్రస్తావనమున మీ కొమార్తె వివా

హాపుసంగతిని తెచ్చిచూచెదను. దానిమీఁద మీ రందుకొని రాజు గారితో నొక్కి మనవిచేయవలెను.

అనిచెప్పి సుబ్బరాయఁడుసిద్ధాంతి బయలుదేఱి తిన్నగా శోభ నాద్రిరాజుగారియింటికిఁబోయి కూరుచుండెను. తరువాత మఱినాలుగు నిమిషములకు రాజశేఖరుఁడుగారును వెళ్ళి చేరిరి. అప్పుడు కొంతసేపు పలువిధముల ప్రసంగములు జరిగినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారి కొమార్తె సంగతి సిద్ధాంతి మెల్లఁగాఁ దెచ్చెను.

సుబ్బ—రాజశేఖరుడుగారికి పెండ్లి కావలసినకొమార్తెయున్న సంగతి దేవరవా రెఱుఁగుదురా ?

శోభ—ఎఱుఁగుదుము; ఈమధ్య విన్నాము. ఆచిన్నదానికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదా ?

సుబ్బ—ఈ మధ్యాహ్నమే నేను చూచినాను. ఇఁక చిన్న దానిని నిలిపియుంచరాదు; మొన్న మాబంధువుల గ్రామములో నింత కంటె చిన్నపిల్ల సమర్తాడినది.

శోభ—ఎక్కడనైన సంబంధము విచారించినారా ?

సుబ్బ—పెద్దాపురములో మంచిరాజు పద్మరాజుగా రున్నారు. తమరు ప్రయత్నము చేసెడిపక్షమున, ఆ సంబంధ మనుకూల పడ వచ్చును.

శోభ—అవును. అది దివ్యమయిన సంబధమే కాని, వా రీచిన్న దానిని చేసికొనుట కంగీకరింతురా ?

రాజ— తమ రేలాగునైనను ప్రయత్నముచేసి మాకీమేలు చేయక తప్పదు. తమరు సెలవిచ్చినతరువాత వారు మఱియొక విధ ముగాఁ దలఁచుకోరు.

శోభ—ఈపూట పద్మరాజుగా రిక్కడకే వచ్చినారు. మీరెదు టనే వారితో చెప్పెదము. ఓరీ ! స్వామిగా ! మనబావగారితో మంచి

రాజు పద్మరాజుగారు వచ్చి మాటాడుచున్నట్టున్నారు. వెళ్ళఁబోవునప్పు డొక్కసారి యవశ్యముగా దర్శనమిచ్చి మఱి వెళ్లుమన్నానని మనవి చేసి రా.

లంపతావాఁడు వెళ్ళిన కొంతసేపటికి ముప్పదియేండ్ల యీడుగల నల్లని పెద్దమనుష్యుఁడు చలువచేసిన తెల్లబట్టలు కట్టుకొని పదివ్రేళ్ళను ఉంగరములు, చేతులను మురుగులును, మొలను బంగారపు మొలత్రాడును పెట్టుకొని వచ్చెను. శోభనాద్రిరాజుగారు దయచేయుఁడని మర్యాదచేసి యాయనను తమ దాపునఁ గూర్చుండబెట్టుకొనిరి.

పద్మ——తమ సెలవయినదని సామిగాడు వర్తమానము చెప్పి నందున, వెళ్ళుచున్నవాడను మరలి వచ్చినాను. నాకో నేమయిన సెలవియ్యవలసినది యున్నదా ?

శోభ —వీరు కొంతకాలమునుండి మనగ్రామములో నివసించి యున్నారు. మిక్కిలి దొడ్డవారు. వీరిపేరు రాజశేఖరుఁడుగారు. మీరు సంబంధముకొఱకు విచారించుచున్నారని తెలిసినది. వీరి కొమార్తె యున్నది చేసికోరాదా ? పిల్ల మిక్కిలి లక్షణవతి; వీరిది మొదటినుండియు మంచి సంప్రదాయసిద్ధమైన వంశము.

పద్మ——మఱవురు పిల్లనిచ్చెదమని తిరుగుచున్నారు. నాకీవఱకును వివాహము చేసికొనవలెనని యిచ్చ లేకపోయినది; అలాగే కాని యెడల, నాకు చిన్నతనములోనే వివాహమయి యీపాటికి సంతానయోగముకూడ కలుగదా ? మీవంటివారందరును మెడలు విఱుచుట చేత విధిలేక యొప్పుకోవలసి వచ్చినది. అయినను తమరీలాగున సెలవిచ్చినారని మానాన్నగారితో మనవిచేసి యేమాటయు రేపు మనవి చేసెదను.

శోభ——ఈనాఁడు నామాట వినకపోయినయెడల, మీాస్నేహము

వకును మా స్నేహమునకును ఇదే యవసానమని మీనాన్నగారితో నేను మనవిచేయుచున్నానని ముఖ్యముగా చెప్పవలెను.

పద్మ—చిత్తము, ఆయన వీూ యాజ్ఞనుమీూఱి నడువరు. సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

పద్మరాజు వెళ్ళిపోయినతరువాత సంబంధమును గురించి గట్టి ప్రయత్నము చేయవలయునని రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజు గారిని బహువిధములఁ బ్రార్థించిరి. ఆతఁడును తన యావచ్ఛక్తిని విని యోగించి యీ సంబధమును సమకూర్చెదనని వాగ్దానము చేయుటయే గాక, ఆసంబంధము దొరికినయెడల రాజశేఖరుఁడుగారికి మరుపటికం టెను విశేషగౌరవమును బ్రసిద్ధియు గలుగఁగలదని దృఢముగాఁ జెప్పెను. అంతట బ్రొద్దుక్రుంకినందున రాజుగారు భోజనము నిమిత్తము లేచిరి. తక్కినవారందరును సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు పోయిరి;

మఱునాఁడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కిన తరువాత రాజ శేఖరుఁడుగారు వెళ్ళినతోడనే, శోభనాద్రిరాజుగారు చిఱునవ్వు నవ్వుచు లోపలినుండి వచ్చి "నిన్న మనము పంపిన వర్తమానమునకు రాత్రియే ప్రత్యుత్తరము వచ్చినదినుండీ" యని చెప్పెను. "ఏమని వచ్చినది? ఏమని వచ్చినది?" అని రాజశేఖరుఁడుగా రత్యాతురతతో నడిగిరి. "నే నంతఖండితముగా వర్తమానము పంపిన తరువాత వారు మఱియొక లాగునఁ జెప్పెదరా? చేసికొనియెద మని జాబు వ్రాసి పంపినారు" అని యొక తాటాకుచుట్టను చేతికిచ్చెను. దానిని చదువుకొని రాజశేఖరుఁడు గారు పరమానందభరితు లయిరి. అప్పుడే రాజుగారు సుబ్బారాయుఁడు సిద్ధాంతిని పిలిపించి వివాహమునకు ముహూర్తము పెట్టుఁడని నియమిం చిరి. ఆతఁడు పంచాంగమును జూచి యాలోచించి వైశాఖబహుళ సప్తమి గురువారము రాత్రి 24 ఘటికల 13 విఘటికల మీఁదట పుష

ర్వాసు నక్షత్ర మేషలగ్నమందు ముహూర్తము నుంచెను. వెంటనే పెండ్లిపనులు చేయుట కారంభింపవలసినదని చెప్పి మీకు ఖర్చున కిబ్బందిగా నున్నయెడల ప్రస్తుత మీ నూరురూపాయలను పుచ్చుకొని మీ చేతిలో నున్నప్పుడు నెమ్మదిగా తీర్చవచ్చునని శోభనాద్రిరాజుగారు పెట్టెతీసి రూపాయలను రాజశేఖరుఁడుగారి చేతిలోఁ బెట్టి 'సామిగా' అని సేవకునొక్కని బిలిచి 'నీవీ వారముదినములును పంతులుగారితోఁ గూడ నుండి వా రేపని చెప్పినను చేయుచుండుము.' అని చెప్పి యొప్పగించెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వాని తీసికొని యింటికిఁబోయిరి.

ఆదినము మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకు వెళ్లుచు కందులు మొదలుగాఁ గల వానినెల్ల గొని తెచ్చి ఆదివారపుసంతలో కూరగాయలను తెప్పించిరి. ఈ విధముగా పెండ్లిపనులను సాగించుచు పంచమినాఁడు సీతను పెండ్లికూఁతురుఁగా జేసిరి. ఇఁక రేపురాత్రి పెండ్లియనగా షష్ఠినాఁడు రాత్రి చేతిలోకఱ్ఱ పట్టుకొని గొంగళి ముసుగుపెట్టుకొని యొక కూలివాఁడు చీఁకటిలోవచ్చి రాజమహేంద్రవరమునుండి యుత్తరము తెచ్చినానని యొక తాటాకు చుట్టను సీత చేతికిచ్చెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ లోపలినుండి వచ్చి సీత చేతిలోని యుత్తరమును పుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము వెళ్ళి రాలేదనియు వచ్చెడిసమయమైనది గనుక వచ్చినదాఁక వీధిలో నిలుచుండవలసిన దనియుఁ జెప్పి లోపలికి బోయెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వేగిరము రాఁకపోగా కూలివాఁడు తొందరపడుచుండుటను జూచి మాణిక్యాంబ వానికి తవ్వెఁడు బియ్యమును డబ్బును ఇచ్చివేసెను. ఆవెనుక సీత 'నాన్నగారు వచ్చుచున్నారేమో చూచివచ్చెద' నని వీధిగుమ్మములోనికి వెళ్ళి ఇప్పుడు వచ్చిన కూలివాఁడు కఱ్ఱ దిగఁబెట్టి పోయినాఁడని యొక చేతికఱ్ఱను దెచ్చి వాఁడు మరల వచ్చి యడిగినప్పుడియ్యవచ్చునని పడకగదిలో మూలను బెట్టెను.

కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి, భార్య రాజమహేంద్ర వరమునుండి యుత్తరము వచ్చినదని చెప్పి చేతి కియ్యఁగానే దీపము వెలుతురునకుఁ బోయి సగము చదివి చేతులు వడఁకఁగా జాబును క్రింద పడవయిచి కన్నులనీరు పెట్టుకొన నారంభించిరి. జాబులో నేమి విషయము లున్ననో వినవలెనని చేరువను నిలువఁబడియున్న మాణిక్యాంబ మగనిచేష్టలు చూచి తొందరపడి యేమియు తోఁచక ఖేదపడియెను. ఆతఁడు గద్గదస్వరముతో మన రామమూర్తి విశూచి జాడ్యముచేత నిన్న మధ్యాహ్నము కాలముచేసినాఁడని చెప్పెను. అంత వారిద్దరును గొంతసేపు విచారమును పొందిరి.

ఆ మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే రాజశేఖరుఁడుగారు బయలుదేఱి శోభనాద్రిరాజుగారి యింటికిఁబోయి తన పినతండ్రి కొమారుఁడయిన రామమూర్తిగారి మరణమువలన సంభవించిన దురవస్థను జెప్పి ముహూర్త మశుచిదినములలో వచ్చుటచేత వివాహకార్యమునకు సంభవించిన యాలస్యమునకును నష్టమునకును కొంత చింతపడి పెండ్లికుమారునివారు తరలి రాకుండ వెంటనే వర్తమానము చేయుఁడని కోరిరి. శోభనాద్రిరాజుగారును ఆయనను గొంచెమూరార్చి తక్షణమే పెద్దాపురమునకు మనుష్యునిఁ బంపిరి. పిమ్మట రాజశేఖరుఁడుగారింటికిఁ బోయిరి.

తరువాత వచ్చిన యాదివారమునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి కూరల కావళ్ళను కూలివాండ్రచేత మోపించుకొని వానిని విక్రయించివేయుటకయి పెద్దాపురము సంతకుఁ బోయి యొక యంగడివానికి బేరమిచ్చి నిలువఁబడిరి. ఆ సమయమున నొక గృహస్థు తలగుడ్డ చుట్టుకొని నిలువుటంగీ తొడుగుకొని చేరవచ్చి "అన్నయ్యా! యీ మయిలబొట్టెక్కడిది?" అని యడిగెను. రాజశేఖరుఁడుగా రాయన మొగమువంకఁజూచి ఱిచ్చవడి మాట తోఁచక యూరకుండిరి. మరల

నా పెద్దమనుష్యుఁడు "గంధపుచుక్క పెట్టినావు. మనకు మైల యెక్కడి నుండి వచ్చినది?" అని యడిగెను.

రాజ — మనకున్నిఁశి పోయిన వర్తమానము నీకు తెలియఁజేసినానుగదా? మొన్న గురువారమునాఁడు సీతకు వివాహము నిశ్చయించుకొని పెండ్లిపనులన్నియుఁ దీర్చి సిద్ధముగా నుండఁగా బుధవారమునాఁడు రాత్రి యెవ్వఁడో దుర్మార్గుఁడొకఁడు నేను లేనిసమయమునవచ్చి నీవు పోయినట్టు వ్రాసియున్నజాబు నొకదాసిని మీ వదినె చేతికిచ్చి పోయినాఁడు.

రామ — ఎవ్వఁడో పెండ్లికార్యమునకు విఘ్నము కలిగింపవలెనని యీ దుస్తంత్రమును చేసియుండెను.

రాజ—గిట్టనివాఁ డెవఁడో యీ పన్నుగడ పన్నినాఁడు. ఇంటికి వచ్చి నీ వదినెగారిని సీతను చూచిపత్తువుకాని రా.

రామ—నా కిప్పుడే రాజుగారితో మాటాడి మరల నిమిషముల మీఁద రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళవలసిన రాజకార్యమున్నది. నెలదినములలో మరలవచ్చి మిమ్ముందరను జూచి రెండుదినములుండి పోయెదను.

అని చెప్పి రామమూర్తిగారు తన పనిమీఁద రాజసభకు వెళ్ళిపోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును శీఘ్రముగా భీమవరమునకు వచ్చి భార్యతో రామమూర్తిగారి వార్తను జెప్పి వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగించిన దుర్మార్గుని బహువిధముల దూషింపఁజొచ్చిరి. అప్పుడు కూలివాఁడు దగఁబెట్టిపోయిన కత్తిను తీసుకొని వచ్చి సీత తండ్రికిఁ జూపెను. దాని నాతఁడు డాపవాలుపట్టి, చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నాఁడు రామరాజు చూపిన కత్తికట్టు యిదియేయని భార్యతోఁ జెప్పెను. వారిరువురును ఆలోచించుకొని నిశ్చయముగా నీ యుత్తరమును తెచ్చినవాఁడు రామరాజేకాని మఱియొకఁడు కాఁడని దృఢపఱుచుకొనిరి.

రాజ—రామరాజు మనవలన నుపకారమును పొందినవాఁడే? యిట్లేల చేసెనో?

మాణి—నాటిరాత్రి మన యందరిప్రాణములను గాపాడి మన కెంతో ప్రత్యుపకారమును చూపినాఁడు. అతఁడీ యపకారము తలఁచు కొనుటకు నాకేమియు కారణము నూహించుటకు తోఁచకున్నది.

రాజ—మనశత్రువులవద్ద ధనము పుచ్చుకొని యీమహాద్రోహమున కొడిగట్టి యుండవచ్చును. సొమ్ము ప్రాణమువంటి మిత్రులనయినను పగవారినిగాఁ జేయునుగదా?

మాణి—నేటికాలమునకు ధనాశ యాతని కీ దుర్బుద్ధిని పుట్టించెను గాఁబోలును. అదిగో రామరాజు వచ్చుచున్నాఁడు. అతని నడిగిన సమస్తమును తేటపడును.

రాజ—ఏమయ్యా! రామరాజుగారూ! మావలన మహోపకారమును పొందియు మాకార్యవిఘాతము చేయుట మీకు ధర్మమా?

రామ—మీకు నే నేమి కార్యవిఘాతము చేసినాను?

రాజ—రామమూర్తి పోయినట్టు జాబు సృష్టించి నే నింట లేనప్పుడు మావాండ్ర కిచ్చిపోలేదా?

రామ—నేను మీయింటి మొగమయినను చూడలేదు. ఇటువంటి లేనిదోషముల నామీఁదనారోపించిన, మీకును నాకును తిన్నగా జరుగదుసుండీ.

రాజ—మీరు మాయింటి మొగమే యెఱుఁగనియెడల, మీచేతి కట్టి యిది యిక్కడ కేలాగు వచ్చినది?

రామ—అయిదారు దినములనుండి నాచేతికఱ్ఱను గానక దాని నిమిత్తమై సకలప్రయత్నములును జేయుచున్నాను. సరిసరి; తెలిసినది. మీ రాకఱ్ఱ యెత్తుకొనివచ్చి దానిని తప్పించుకొనుటకయి యెదురు

నామీఁదను దోషారోపణము చేయుచున్నారా? మీరేమో యింత వరకును యోగ్యు లనుకొనుచున్నాను.

రాజ—నావద్ద నీ వేమి యయోగ్యతను కనిపెట్టినావు? ఇఁక ముందు నీవెప్పుడును మాయిల్లు తొక్కి చూడవద్దు.

రామ—నీవు నీ పనఁబోకు. నీ యింటిజోలి యెవరికిఁ గావలెను?

అని చివాలున లేచి రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. అతనివెనుకనే బయలుదేరి రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి యింటికిఁ బోయి, జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును వినిపించి, మరల ముహూర్తము పెట్టుట కయి సిద్ధాంతిని పిలిపించవలెనని చెప్పిరి.

శోభ—మీలోపల ముహూర్తము పెట్టిననాఁటి రాత్రియే సిద్ధాంతికి జ్వరము తగిలి, వ్యాధి ప్రబల మయి జీవితాశపోయినందున మంగళవారమునాఁడు మధ్యాహ్నమున ఆయనను భూశయనము చేసినారు. అప్పుడాయన బంధువు లందఱును జేరి చదువుకొన్న బ్రాహ్మణున కీటువంటిచావు యోగ్యమయినదికా దని యాతురసన్యాస మిప్పించినారు. ఆరాత్రి నుండియు రోగము తిరిగి యిప్పుడు కొంతవ్యాధి కుదిరియే యున్నాఁడట. మీరిప్పుడే పోయి యీమాసములో వివాహ ముహూర్త మెప్పుడున్నదో విచారించి రండి.

రాజ—చిత్తము సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

అనిలేచి తిన్నగా సుబ్బారాయుడు సిద్ధాంతిగారి యింటికిఁబోయి చావడిలో పీటలమీఁదగోడకుఁ జేరగిలఁబడికూరుచుండియున్న యాయనకు నమస్కరించి. దేహము స్వస్థముగా నున్నదాయని రాజశేఖరుఁడుగారు కుశలప్రశ్నము చేసిరి.

సుబ్బ—కొంతవఱకు నెమ్మదిగా నున్నది. నారోగము ప్రబలముగానుండి నేను తెలివితప్పి యున్నయప్పుడు, నాసొత్తు నపహరింపవలెనని నాజ్ఞాతులందఱును జేరి నాకు సన్యాస మిప్పించినారు. నారెండవ

పెండ్లిభార్య కాపురమునకువచ్చి యాఱునెల లయినది. దానితో పట్టు మని యొకసంవత్సరమైన సౌఖ్య మనుభవింపలేను. నా దేహము బల పడఁగానే యింటసహిత ముండనీయక నన్ను తఱిమివేయుదురు.

రాజ—జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలమేమి? మీరిఁక సంసారసుఖములను మఱచి, మీరున్నయాశ్రమమునకు ముఖ్యముగా గావలసిన ప్రణవమును జపించుకొనుచు ముక్తిమార్గమును జూచుకొండి.

సుబ్బ—నేనిప్పుడు సర్వసంగములను విడిచియున్నాను. నేను మీకుఁ జేసిన యపకారమును మఱచి నన్ను మన్నింపవలెను.

రాజ—మీరు నాకేమి యపకారము చేసినారు?

సుబ్బ—చేసిన పాపము చెప్పినఁబోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. మీరు మొన్న సీతనిచ్చి వివాహము చేసినతఁడు ధనవంతుఁడు కాఁడు. ఆతఁడు శోభనాద్రిరాజుగారికి ముండలను తార్చువాఁడు. అతఁడు ధరించిన వస్త్రములు మురుగులు, మొదలయినవి రాజుగారివే. రాజుగారియంత్రమునుపన్ని నన్ను మీదగ్గరకుఁ బంపిన నేను వచ్చి కార్యసంఘటనము చేసినాను. ఇంతకును దైవసంకల్ప మట్లున్నది కాఁబట్టి కార్యము జరిగిపోయినది. మీరన్నట్లు జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలము లేదు.

రాజ—శోభనాద్రిరా జంతటి దుర్మార్గుఁడా? ఆతని సంగతి నేను మొదట దర్శనమునకు వెళ్ళినప్పుడే తెలిసినది. ఈ కపటము తెలియక రూపాయలు చేతిలోఁ బెట్టినప్పుడు నామీఁదియనుగ్రహముచేతనే యిచ్చుచున్నాఁ డనుకొన్నాను. రామరాజు ధర్మమా యని వివాహము కాకపోఁబట్టి సరిపోయినది కాని, లేకపోయినయెడల నిష్కారణముగా పిల్లదానిగొంతుక కోసినవార మగుదుమే.

సుబ్బ—వివాహము కాలేదని మేలువార్త విన్నాను. నిశ్చయమైనకార్య మెట్లు తప్పిపోయినది.

రాజ — మాజ్ఞాతి యొకఁడు కాలముచేసినట్లు మయిలవర్తమానము వచ్చినందున మీరుపెట్టిన లగ్నమున శుభకార్యము కాలేదు. మరల క్రొత్తముహూర్తమును పెట్టించుకొని రమ్మనియే యాదుర్మార్గుఁ డిప్పుడు నన్ను మీవద్దకుఁ బంపినాఁడు.

సుబ్బ — ఆపాపకర్ముని మాఁట యింక నాతోఁ జెప్పకుఁడు. ఆపాపాత్ముని ప్రేరణమువలన మీయింట ముహూర్తము పెట్టినానాఁడే నాకు రోగ మారంభమైనది. కాబట్టి మీయెడలచేసిన మోసమునకు శిక్షగా భగవంతుఁడు నాకీయాపదను దెచ్చిపెట్టినాఁ డనుకొని వివాహము కాక మునుపు రోగము కుదిరెనా మీతో నిజము చెప్పివేసి పాపపరిహారము పొందవలెనని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుకొన్నాను. ఆలాగునను కుదిరినది కాదు. అటుతరువాత "వారిజాక్షులందు । వైవాహికములందుఁ । బ్రాణవిత్తమానభంగమందుఁ । జకితగోకులాగ్రజన్మ రక్షణమందు । బొంకవచ్చు నఘము పొంద దధిప॥" అను శుక్రనీతిని దలఁచుకొని వివాహకార్యమునకై కల్లలాడితినిగదాయని కొంతమనస్సమాధానము చేసికొన్నాను. ఈ నీతినిబట్టియే యెవ్వరును మీతోఁ బద్మరాజువిషయమై ప్రస్తావించినవారు కారు.

రాజ — ఇప్పుడేపోయి యీసంగతి శోభనాద్రిరాజు నడిగి యతనివలసిన నాలుగుమాటలును మొగముమీఁదనే యనివేసి వచ్చెదను.

అని వెంటనే పోయి శోభనాద్రిరాజు వీధిగుమ్మములో నిలుచుండియుండఁగా జూచి "మీరేమో గొప్పవా రనుకొని మీమాటల నమ్మి మోసపోయినాను. మీతో నింతకాలము స్నేహముచేసినందుకు, నాకొమార్తెను దుర్భాగ్యునకిచ్చి వివాహముచేయించుటకా ప్రయత్నము చేసినారు ?" అని నిర్భయముగాఁ బలికి రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుకకు మరలిరి. శోభనాద్రిరాజు మరలఁ బిలిచి "మావద్దఁ బుచ్చుకొన్న రూపాయలనిచ్చి మఱిపొమ్ము" అని నిలువఁ బెట్టెను

మీ రిచ్చిన రూపాయలును నాయొద్దనున్న రూపాయలును కూడఁ గలిపి వానితో వివాహమునకు వలయు వస్తువుల నెల్ల కొన్నాను. ఇప్పుడు నా యొద్ద రొక్కము లేదు; చేతిలో నున్నప్పుడిచ్చెదను. అని వెళ్లిపోవు చుండగా, శోభనాద్రిరాజు తనభటులచేత రాజశేఖరుఁడుగారిని పట్టి తెప్పించి చెఱసాలలోఁ బెట్టించెను. ఆ సంగతి మాణిక్యాంబకు దెలిసినది మొదలుకొని పెనిమిటికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని నిద్రాహారములు మాని సదా యీశ్వరధ్యానము చేయుచు లో లోపల దుఃఖించి కృశించుచుండెను.

ఈ సంగతి జరిగిన మూఁడవనాఁడు సూర్యోదయమయిన తరువాత సీత వీధిగుమ్మములో నిలుచుండగా నెవ్వరో యిద్దరు మనుష్యులు వచ్చి "మీ యన్నగారు పిఠాపురమునుండి వచ్చి యావలివీధిని కరణముగారి యింటిలోఁ గూరుచుండి నిన్నక్కడకు దీసికొని రమ్మన్నాఁడు." అని చెప్పి సీతను దీసికొనిపోయి యూరిబయటనుండి యెత్తుకొని పాఱిపోయిరి. ఈ దుఃఖవార్త మాణిక్యాంబకుఁ దెలిసినతోడనే యామె భూమిమీఁద పడి మూర్ఛపోయి కొంతసేపటికి దెలిసి పెనిమిటియొక్క వియోగమునకుఁ బుత్రికాశోకము తోడుపడ నెవ్వరెన్నివిధములఁ జెప్పినను మానక కన్నీరు కాలువగట్ట విలపించుచుండెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురము ప్రవేశించుట — ఒక మిత్రుఁడు కనఁబడి యింటికిఁ గొనిపోయి యుపచరించుట—నీలాద్రిరాజుచర్య—రాజుగారి ధనము పోవుట—అంజనము వేయుట — పోయిన ధనము నీలాద్రిరాజు దొడ్డిలో మఱికొంత సొమ్ముతోఁ గూడ దొరకుట.

తలిదండ్రులను వీడ్కొని బయలుదేఱిననాఁడు సుబ్రహ్మణ్యము త్రోవదప్పి యెచ్చటికోపోయి తుద కసలసంజవేళ పిఠాపురము చేరెను. అప్పుడు కొందఱు పస్తాత్ములొకచోట గూరుచుండి యాతని వాలకమును జూచి తమలోఁ దా మాలోచించుకొని "యీతఁడు పల్లెటూరి వాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతని బెదరించి మన మేమయిన పుచ్చుకొందము" అని నిశ్చయము చేసికొనిరి. వెంటనే యా గుంపులోనుండి రాజభటుఁడొకఁడు పైకివచ్చి ముందుకు నడిచి సుబ్రహ్మణ్యమువచ్చు మార్గమున కడ్డముగా నిలిచి గంభీరధ్వనితో "ఆ వచ్చెడువా రెవరు ?" అని అడిగెను.

సుబ్ర — నేను బ్రాహ్మణుఁడను; భీమవరమునుండి వచ్చుచున్నాను.

భటు—ఇంత చీఁకటి పడినతరువాత వచ్చుటకు కారణమేమి ?

సుబ్ర — తిన్నఁగా బయలుదేరినది మొదలుకొని నడచివచ్చిన యెడల ప్రొద్దుండగానే యూరు చేరియుందునుగాని, దారితప్పి పెడదారిని పడి వచ్చినందున నింత యాలస్య మయినది.

భటు—ఈ గ్రామములో నీకు బంధువులెవరున్నారు ?

సుబ్ర—ఎవ్వరును బంధువులు లేరు. రాజుగారి నాశ్రయించి పని సంపాదించుకొనవలె నని వచ్చినాను.

భటు—నీ భుజము మీఁది మూట యెవరిది ?

సుబ్ర—నాదే. మఱియొకరిమూట నాయొద్దకెందుకు వచ్చును ?

భటు—నీది కాదు. నీ వనుమానపుమనుష్యుఁడవుగాఁ గనఁబడు చున్నావు. నిన్ను నే నిప్పుడు విడిచిపెట్టను. తిన్నగా ఠాణాకు నడువు.

సుబ్ర—నేను దొంగను కాను. చిన్నప్పటినుండియు నింతప్రతిష్ఠతో బ్రతికినవాఁడను, నన్ను విడిచి పెట్టు.

భటు—చీఁకటి పడ్డతరువాత గ్రామమునకు వచ్చిన వారిని విడిచి పెట్టఁగూడదని మా రాజుగారియాజ్ఞ. విడిచిపెట్టెడు పక్షమున నా కేమి చ్చెదవు ?

సుబ్ర—నాలు గణా లిచ్చెదను నన్ను విడిచిపెట్టు.

భటు—నాలుగురూపాయలకు తక్కువ వల్లపడదు. నీవు చూడఁ బోయిన దొంగవుగాఁ గనఁ బడుచున్నావు. మూఁట నక్కడపెట్టు ; పెట్టకపోయిన నిన్నేమి చేసెదనో చూడు.

ఆవరకు బాహ్యభూమికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచున్న యొకపురుషుఁడింతలో నామార్గముననే యింటికి బోవుచు, ఆ సందడివిని యచట నిలుచుండి "ఏమా మనుష్యుని నట్లు తొందరపెట్టుచున్నారు?" అని యడిగెను.

సుబ్ర— చూచినారా, యీమనుష్యుఁడు నాలుగురూపాయలిచ్చినం గాని నిన్ను పోనియ్య నని నిర్బంధపెట్టుచున్నాఁడు.

పురు—సుబ్రహ్మణ్యమా ? నీవా ! కంఠస్వరమునుబట్టి యానవాలు పట్టినాను. ఇక్కడి కొక్కఁడవును రాత్రివేళ నెందుకు వచ్చినావు ? ఇంటికడనుండి చెప్పకుండ పాఱిపోయి రాలేదు గదా ? ఇంటికి రా పోదము ?

సుబ్ర—ఉమాపతిగారా ? మీ రిక్కడ నున్నారేమి ? మీ రింకొక నిమిషము రాకపోయినయెడల, వాఁడు బెదరించి నాయొద్ద నేమైనఁ గాఁ జేయునుజుండీ.

ఉమా—ఏఁడీ; నిన్ను తొందరపెట్టిచినవాఁ డెవ్వఁడు ?

సుబ్ర—మనము మాటలాడుచుండుట చూచి మెల్ల మెల్లగా జాఱి దూరమునుండి పారిపోవుచున్నాఁడు.

ఉమా—పోనీ, వానిసంగతి రేపు విచారించి కనుగొందము.

అని మాటలాడుకొనుచు వారిద్దఱును గలిసి యింటివంక నడచిరి. ఇల్లు చేరులోపల సుబ్రహ్మణ్యము తనతండ్రికిని కుటుంబమునకును నాఁటినుండి సంభవించిన విపత్తులును ప్రస్తుతపుస్థితియు తానక్కడికి వచ్చిన కారణము చెప్పెను. అది విని యుమాపతిగారు మిక్కిలి వ్యసనపడి తాను చిన్నతనములో రాజశేఖరుఁడుగారివద్దఁ జదువుకొన్నప్పుడున్న యైశ్వర్యమంతయు బోయి యింతిలో నింత బీదతనము సంభవించినందున కాశ్చర్యపడి తనకు విద్యాదానము చేసిన గురువువిషయమై శక్తివంచన లేక ప్రయత్నముచేసి చేతనయిన యుపకారమును జేయవలెనని మనసులో నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి, సుబ్రహ్మణ్యమును పలువిధముల నాదరించి, తాను పిఠాపురపురాజుగారియొద్ద నిరువదిరూపాయల యుద్యోగములోనున్న సంగతిని జెప్పి, అతనికింత యనుకూలమైన పని చేయించుటకై రాజుగారియొద్దఁ బ్రయత్నముచేసెద ననియు, పనియైనదాఁక తనయింటనే యుండవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. ఆ ప్రకారముగా ప్రతిదినమును సుబ్రహ్మణ్యము భోజనముచేసి యుమాపతిగారితోడఁ గూడ రాజసభకుఁ బోవుచుండెను. పీఠికాపురాధీశ్వరుఁడయిన విజయరామరాజుగారొకనాఁడు డాతని జూచి, యీయన యెవ్వరని యుమాపతిగారి నడుగఁగా, ఆయన వారి స్థితిగతులను మొదటనుండియుఁ జెప్పి 'తమ యాస్థానములో నేదియయిన నొకయుద్యోగ మీతనికిప్పింపవలయు' నని మనవి చేసెను.

ఉమాపతిగారి యింటినుండి రాజుగారికోటకుఁ బోవుమార్గములో నొకగొప్ప మేడయుండెను. ఆమేడ నద్దెకుఁ బుచ్చుకొని నెలదినముల

నుండి యందులో నొకరాజుగారు తనసేవకులతోఁ గూడ కాపురముండి రెండుమూఁడు దినముల క్రిందట బ్రాహ్మణ సంతర్పణ మొకటి చేసెను. సొమ్ము లేకుండ వచ్చినప్పుడు పుష్కలముగా భుజించుట యెల్లవారికిని సహజగుణమే కాఁబట్టి, ఆయూరి బ్రాహ్మణోత్తములును నిత్యము నింటి వద్ద ఘృతము నభిఘరించుకొనువారే యయ్యును నాఁడుమాత్రము చేరలకొలఁది నేయి త్రాగిరి. ఆ సంతర్పణమువలన రాజుగారికీర్తి గ్రామ మంతటను వ్యాపించెను; కాఁబట్టి ప్రతిదినమును పలువురువచ్చి యాయ నను నాశ్రయించి పోవుచుండిరి. ఆయన పేరు నీలాద్రిరాజుగారు, ఒక నాఁడు నీలాద్రిరాజుగారు భోజనము చేసి వీధి యరుగుమీఁద పచారు చేయుచు నిలువబడి, ఆత్రోవను రాజసభకుఁ బోవుచున్న సుబ్రహ్మణ్యు మును దూరమునుండి చూచి 'మాట' యని చేసైఁగ జేసి పిలిచెను.

నీలా— పూర్వము మిమ్మెక్కడనో చూచినట్టున్నది, మీ కాఁపురపుగ్రామ మేది ?

సుబ్ర— నాజన్మభూమి ధవళేశ్వరము. మాయింటిపేరు గోటేటి వారు; నాపేరు సుబ్రహ్మణ్యము.

నీలా—అవును జ్ఞప్తికి వచ్చినది. మీరు రాజశేఖరుఁడుగారి కొమాళ్ళు కారా ? ఇప్పుడాయన యెక్కడ నున్నారు ?

సుబ్ర—ఇక్కడనే భీమవరములో నున్నారు. మీ రాయన నెక్కడ నెఱుఁగుదురు ?

నీలా—ధవళేశ్వరములోనే చూచినాము. మేము సంవత్సరము క్రిందట యాత్రార్థమై బయలుదేఱి పదిదినములు ధవళేశ్వరములోనుండి గౌతమీస్నానమును చేసికొని, కోటిఫలి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములను సేవించుకొని, మాసముక్రిందట పాదగయను దర్శించుటకయి వచ్చి యప్పటినుండియు నిక్కడనే యున్నాము. మీతండ్రిగారికి మాయెడల

గురుభావము. మేమక్కడనున్న దినములలో మీతండ్రిగారెప్పుడును మాయొద్దనే యుండెడివారు.

సుబ్ర—సంవత్సరము క్రిందట మిమ్ముఁ జూచినట్లు నాకు జ్ఞాపకము లేదు. మీరెక్కడ బసచేసినారు ?

నీలా—మీకు జ్ఞాపకము లేదుగాని మాకు చక్కఁగా జ్ఞాపకమున్నది. మీకిద్దఱు చెల్లెం డ్రుండవలెను; వారు బాగున్నారా ?

సుబ్ర— పెద్దచెల్లెలు రుక్మిణి చనిపోయినది. చిన్నచెల్లెలు బాగున్నది.

నీలా—మీరు నాసంగతి బాగుగ నెఱుఁగరు. విజయనగరపు రాజుగారు మామేనమామకొమాళ్ళు. మొగలితుఱ్ఱురాజుగారి కిచ్చినది మా సవతిమేనకోడలు.

సుబ్ర—నేనిప్పుడు సభకుఁ బోవుచున్నాను. మఱియొకప్పుడు సావకాశముగా దర్శనము చేసికొని మాటాడెదను. ఇప్పటికి సెలవిచ్చెదరా ?

అని సెలవుపుచ్చుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి కొలువుకూటమునకుఁ బోయెను. అతఁడు ప్రతిదినమును తప్పక సభకుఁ బోవుచు, ఉద్యోగస్థులతో నెల్ల స్నేహముచేసి, అన్నివిధముల పనులను నేర్చుకొనెను. అక్కడి కొలువుకాం డ్రందఱును ఏకాగితము వ్రాయవలసి వచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యమునే పిలిచి వ్రాయించుచుండును. ఏ లెక్క కట్టవలసివచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యముచేతనే కట్టించు చుందురు. అందుచేత నతనికి జీతమేమియు లేకపోయినను జీతగాండ్రకంటె పసిమాత్ర మెక్కువ గలిగి యుండెను. ఈప్రకారముగా నందఱికిని దయవచ్చునట్లుగా నెవ్వరే పని చెప్పినను జేయుచు వచ్చినందున వారందఱును గలసి 'యీచిన్నవాఁడు బహుకాలమునుండి యాశ్రయించి సంధానము కనిపెట్టియున్నాఁడ'ని రాజుగారితో మనవిచేసిరి. దానిమీఁద రాజుగారు సమ

యము వచ్చినప్పు డుద్యోగమును జెప్పించెద మనియు, అందాక దివా ణమును కనిపెట్టుకొని యుండవలసినదనియు సెలవిచ్చిరి. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్య మొకనాఁడువెళ్ళి మరల నీలాద్రిరాజుగారిదర్శనము చేసెను.

నీలా—ఏమయ్యా ? సుబ్రహ్మణ్యముగారూ ! గ్రామములో విశేషము లేమి ?

సుబ్ర—వింతలేమియు లేవు. ఉద్యోగమున కయి రాజుగారి ననుసరించు చున్నాను. ఇంకను పని కలిసి రాలేదు.

నీలా —మీకింత యనుసరించుట యెందుకు ? దూరదేశమునకు వెళ్ళగలరా ? నిమిషములో విజయనగరపు మహారాజుగారినద్ద గొప్ప పని చెప్పించెదము. ఆయన మాకుఁ బినతల్లి కొమారుఁడు.

ఈకడపటివాక్యము పూర్వము మేనమామ కొమారుఁడని చెప్పిన దానికి విరుద్ధముగా నున్నందున, ఆతఁ డబద్ధమాడుచున్నాఁడని మన సులో ననుకొనియు చెప్పినమాట మంచిదిగనుక కొంచెముసంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యము మారుపలుక కూరకుండెను.

నీలా —అనుమానించుచున్నా రేమి ? మీకేలోఁడు. మీకు తప్పక గొప్పయుద్యోగము నిప్పించెదము. కాళహస్తి రాజుగారయిన రామ వర్మగారికిని మాకును నత్యంతమైత్రి; చిన్నప్పుడు నాయును మేమును నొక్కబండిలో నెక్కినాము. ఈసంగతి పరమరహస్యము. ఎవ్వరితోను జెప్పవద్దు.

సుబ్ర—చిత్తము. ఇక్కడ పని కలిసిరానియెడల నవశ్యముగా వెళ్ళెదను.

నీలా— మీకింకొక రహస్యము చెప్పెదను. బాల్యములో మేమును గాళహస్తిరాజుగారునుకలిసి జూదమాడెడివారము. ఆయన సంగతి మనకెందుకుఁగాని, అప్పుడాయన భోగముదానినుంచుకొన్నాడు సుమ్మా.

సుబ్ర—తమరు ప్రొద్దుననే యక్షతలు ధరించినారు. పార్థివము చేయుచున్నారా?

నీలా—పూర్వము పార్థివము చేయుచుంటిమి కాని యిప్పుడు శివపూజమాత్రము చేయుచున్నాము. మీరాజుగారుకూడ శివపూజా ధురంధరులఁట కాదా? అందుచేతనే వారికి విశేషైశ్వర్యము కలిగి యున్నదని విన్నాము.

సుబ్ర—అవును. వారు శ్రీమంతులనియే నేను విన్నాను.

నీలా—మీరాజుగారివద్ద రొక్క మేమాత్ర మున్నదని చెప్పు కొనుచున్నారు.

సుబ్ర—పదిలక్షలకు తక్కువ లేదని వాడుక.

నీలా—అది యంతయుఁ గోటలోనేగదా యుండును?

సుబ్ర—కోటలోనే యుండును. అక్కడ చిరకాలమునుండి నమ్మకముగాఁ బనిచేయుచున్న ముసలిబంట్లు కావలియుందురు.

నీలా—విజయనగరపుమహారాజుగారు క్రొత్తగా నొకకోటను గట్టఁదలఁచి, మేము చూచినపట్టణములలోనున్న కోటలపటములను వ్రాయించి తీసికొని రండని మఱిమఱి చెప్పినారు. మొన్ననే పెద్దా పురపుకోటపటమును దెప్పించినాము. మీరీ కోటపటమునుకూడా వ్రాసి యియ్యగలరా?

సుబ్ర—చిత్తము. కాగితము కలమును దెప్పింపుఁడు; ఇప్పుడే వ్రాసి యిచ్చెదను.

అని, కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తెప్పించినమీఁదట తాను జూచినదంతయు జ్ఞాపకమునుబట్టి పటమును వ్రాసి నీలాద్రిరాజు గారి చేతికిచ్చెను. ఆయన దానిని జూచుకొని యా యా స్థలముల యుప యోగములను గుఱించియు పనిరొక్క గట్టితనమునుగూర్చియు ప్రశ్నలు

వేయజొచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును దనకుఁ దెలిసినంతవఱకు సదుత్తరము లను జెప్పుచు వచ్చెను.

నీలా—ఉత్తరపుప్రైపున వీధిప్రక్క నున్న దేకాదా ధనాగారము?

సుబ్ర—అవును.

నీలా — అంతయు బాగుగనున్నది; కాని కోటగోడ యెత్తెంత పెట్టినారు?

సుబ్ర—సుమారు పండ్రెండడుగు లుండవచ్చును.

నీలా— మన మీకోటపటము వ్రాసికొన్నసంగతి యెవ్వరికిని దెలియనీయక రహస్యముగా నుంచవలెను. రాజులకు తమ కోటవంటిది మఱియొకటి యుండుట కిష్టముండదు.

అని చెప్పి, లోపలనుండి తమలపాకులును పోకచెక్కలును పళ్లెముతోఁ దెప్పించి తాంబూల మిచ్చి, కోటకట్టించునప్పు డీపటము వ్రాసియిచ్చినది మీరే యని రాజుగారితోఁ జెప్పెదము నుండీ యని పంపివేసెను. సుబ్రహ్మణ్య మా మాటలకు సంతోషించి సెలవు పుచ్చు కొని, తనకొక వేళ గొప్పయుద్యోగ మగునేమోయను నాశతో పరిపరి విధముల నాలోచించుకొనుచు మెల్లగా నింటికివచ్చెను.

తరువాత నాలుగుదినముల కొకనాఁడు ప్రభాతసమయముననే రాజుగారియింట దొంగలుపడి ధనాలయములోని నగలును రొక్క మును దోచుకొనిపోయినారని యూరనొక కింవదంతి కలిగెను. పిమ్మట గొంతసేపటికి రాజభటులు సందడి చేయుచు నూర నలుప్రక్కలను దిరిగి, తమకు విరోధముగా నున్నవారి నందఱిని పట్టుకొని ఠాణాకీడ్చు కొనిపోవ మొదలు పెట్టిరి. అక్కడ నున్నవారు వాండ్రను కొట్లలోఁ బెట్టి నేరము నొప్పుకొండని పలువిధములఁ గొట్టి బాధింపఁ జొచ్చిరి. కాని వారు నిరపరాధుల నందఱిని పట్టుకొని బాధపెట్టినను నిజమయిన దొంగలను మాత్రము కనిపెట్టలేకపోయిరి. ఉత్తరపు దిక్కున కోట

గోడకు నిచ్చెనవేసికొని దొంగలు లోపల ప్రవేశించినట్లు అడుగులజాడ కనఁబడుచుండెను. గచ్చులో కట్టిన ధనమున్న గదియొక్క రాతిగోడలో చిన్నతలుపెట్టుటకు తగినంత పాణిద్వార మొకటి కొట్టబడియుండెను. ఆ ద్వారమును త్రవ్వుటకు బలమయిన పనివాండ్రు ముగ్గురు పూనుకొన్నచో నర్ధపక్షము రెండుజాముల సేపయినను పట్టును. రాత్రి యంతసేపు మేలుకొని పనిచేయుటకు దొంగలకు నిద్ర యేమయిపోయినదా యని విచారింపవలసిన యక్కఱలేదు. వారినిద్ర యంతయు ద్విగుణముగా వచ్చి కావలివాండ్ర నాశ్రయించినది. కొట్టులోపల రూపాయల సంచులు చప్పుడైనప్పుడు ధనలక్ష్మి మూలుగుచున్నదని జడిసికొని కావలియున్నవారు భద్రమైన గదిలో దూఱి తలుపువేసికొని ప్రాణములను కాపాడుకొనిరనియు, గ్రామములో నొక ప్రవాదము పుట్టినది. ఇదెంత నిజమో యీశ్వరునకుఁ దెలియును! ఏది యెట్లయినను ధనలక్ష్మిమాత్ర మా రాత్రి నరవాహనారూఢురాలయి నూతనద్వారమున కోటవిడిచి వెళ్ళిపోయిన మాటమాత్రము వాస్తవము. ఎన్నివిధముల ప్రయత్నము చేసినను రాజకీయభటులకు దొంగలజాడ యెక్కడను గానరానందున, విసిగి తుదకు వారు తమనాయకునికడకు వచ్చి తాము పడ్డ ప్రయాసమంతయుఁ జెప్పుకొనిరి. అందుమీఁద నాతఁడు చేయవలసినపని యేమియు తోఁచక కొంతసేపాలోచించి, దొంగలు పట్టుకొనిపోయిన సొమ్ము తెప్పించలేకపోయిన యెడల రాజుగారివలన మాటవచ్చును. గాఁబట్టి రాజకీయప్రయోగులలో నొకరిమీఁద పెట్టనిశ్చయించి, వారి నందఱిని వేఱువేఱ పేర్కొని యెవరిమీఁద బెట్టిన నెవరికి కోపము వచ్చునో యని జడిసి, వారిలో లోకువయైన వారిమీఁదికి త్రోయ నెంచి; యూపని తాను చేయుట యుచితముకాదని యింటికిపోయి మాటాడి యంజనము వేయువాని నొకనిని పిలుచుకొని జాములోపల మరల వచ్చెను.

నాయ—ఏమోయి భీమన్నా! రాత్రి రాజుగారియింట ధనము పోయినది. నీ వా ధన మపహరించినవానిని చెప్పఁగలిగినయెడల, నీకు గొప్ప బహుమతి దొరకఁగలదు.

భీమ—అదెంతసేపు? సొమ్ము తెప్పించుకోఁగలిగినయెడల అంజనము వేసి నిమిషములో పేరు చెప్పించెదను.

నాయ—అంజన మిప్పుడు నీ యొద్ద సిద్ధముగా నున్నదా?

భీమ — ఉన్నది. అది పిల్లికన్నులవానికేగాని పాఱదు. అటువంటివాని నెవ్వని నైనను పిలిపించవలెను.

నాయకుఁ డామాటలు విని యొకభటుని బిలిచి, "నీవు పోయి చాకలి సామిగానిని తీసికొనిరా. వానివి పిల్లికన్నులు" అని నియమించెను. వాఁడు వెంటనేపోయి రెండుగడియలసేపునకు సామిగానిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను. ఈ లోపల నంజనము వేయువాఁడు దాసిదానిచేత గది నొకదానిని నలికించి, అందొకమూలను నూనెతో గొప్ప దీపమును వెలిఁగించి తాను స్నానముచేసి వచ్చి దీపము ముందట పిండిముగ్గుతో నొకపట్టు పట్టి అందాంజనేయ విగ్రహమును కాటుకకరాటమును ఉంచి పూజ చేయుచుండెను. చాకలివాఁడు వచ్చినతోడనే యాతఁడు తనపూజను చాలించి, పట్టులో వానిని గూరుచుండఁబెట్టి బరిణలోని కాటుకను వాని కుడిచేతిలో రాచి దానిని నిదానించిచూచి దానిలో నేమి కనఁబడునో దాని నెల్ల తనకుఁ జెప్పుచుండుమని యుత్తరువు చేసెను.

భీమ — చేయి దీపము దగ్గరగాఁ బెట్టి దానివైపు తెప్పవాల్పక చూడు. నీ కిప్పు డేమయినఁ గనఁబడుచున్నదా?

సామి—లేదు. కాటుకమాత్రము కనఁబడుచున్నది.

భీమ — చూపు చెదరనీయకు. ఇప్పు డేమయినఁ గనబడుచున్నదా?

సామి—కనబడుచున్నది. పెద్దబంగారపు రేకువలె నున్నది.

భీమ—ఆ రేకు నడుమ నేమయిన నున్నదా?

సామి—అవిసిచెట్టున్నది.

భీమ—అవిసిచెట్టుకాదశోకవృక్షము. ఆ వృక్షము కొమ్మలలో నెవరున్నారో చూడుము.

సామి—పెద్ద కోఁతియున్నది.

భీమ—కోఁతి యనఁబోకుము. ఆంజనేయులవారను. నీ మనసులో నమస్కారము చేసి యేమిచెప్పునో తెలిసికో.

సామి—ఏమో పెదవులు కదల్చుచున్నాడు. ఆ మాటలు నాకు దెలియవు.

భీమ—రాజుగారి సొమ్మెవ్వ రెత్తుకొనిపోయినారో యడుగుము.

సామి — రాజుగారివద్ద కొలువున్న వారిలోనే యొకరు తీసినా రనుచున్నాఁడు.

భీమ—వారింటిపే రడుగుము.

సామి—గోటేటివారు.

భీమ—పేరుకూడ చెప్పమనుము.

సామి—సుబ్బమ్మ.

భీమ—సుబ్రహ్మణ్యమా? గోటేటి సుబ్రహ్మణ్యము.

సామి—ఇందాక నీ వాలాగునఁ జెప్పలేదు.

భీమ—నీ వాంజనేయులవారితోనా మాటాడుచున్నావు? ఆంజనేయు లిందాక నాలాగునఁ జెప్పలేదనుచున్నావా? ఆయన యాలాగు ననే చెప్పినాఁడు. నీవే పేరు నోటఁబట్టలేక తప్పుపలికినావు. చాలు ఈపాటికిలే. ఇఁక మాటాడకుము.

అని యాతఁడు సామిగానిని తనవెనుకకుఁ దీసికొని, సొమ్ము తీసినవాని పేరు బయలఁబడ్డదని కేకలు వేసి చెప్ప నారంభించెను. భటుల

నాయకుఁడును 'ఈదొంగతనము మఱియొకరివలన జరిగినది కా' దని యీప్రక్కనుండి యాప్రక్కకుఁ దిరుగసాగెను. సభలోని యుద్యోగస్థు లందఱును పీం ద్రెడ్డిని గలిసి యీమాట చాకలివానికి నేర్పి పెట్టిరి కాని యిందు సత్యమేమియు లేదని తలఁచిరి. సాధారణజను లందఱును నిజముగా దొంగతన మాతఁడు చేయకపోయినయెడల చాకలివాని కాపేరెట్లు తెలిసినదనియు, గట్టిగా సుబ్రహ్మణ్య మాపని చేసెననియుఁ జెప్పుకొనుచుండిరి. ఊర నెక్కడఁ జూచినను సుబ్రహ్మణ్యము సొమ్మును తస్కరించినట్లు అంజనము వేయఁగా బయలపడ్డ దని మూఁకలు గట్టి మాటాడుకొనఁ జొచ్చిరి; రాజుగా రామాటల నెంతమాత్రము విశ్వ సించలేదు.

అప్పుడు సభామందిరమునుండి యింటికిఁ బోవునపుడు త్రోవ పొడుగునను ప్రజలెల్ల 'ఈతఁడే కన్నము వేయించినవాఁడు' అని సుబ్ర హ్మణ్యమును వ్రేలుపెట్టి చూపనారంభించిరి. అందుచేత నాతఁడు వట్టి నీలాపనింద వచ్చెగదాయని సిగ్గుపడి రాత్రిభోజన మయినతరువాత నొక్కడును బరుండి తనలోఁ దానిట్లు చింతింప మొదలుపెట్టెను. ఆగోడకు కన్నమువేసినవాఁ డెవ్వఁడయియుండును ? ఒకఁడంత సాహసపుఁ బనిని చేయఁజాలఁడు. అటువంటి బలమయిన రాతిగోడకు కన్నము వేసిన వా రిద్దఱు ముగ్గురుండక తప్పదు. ఆముగ్గు రెవ్వరై యుందురు ? కోట సంగతి గుర్తెఱిఁగినవారే కాని మఱియొకరు కారు. నాలుగుదినముల క్రిందట నీలాద్రిరాజు నాచేత కోటపటమును వ్రాయించుకొన్నప్పుడు ధనాగారమును గూర్చి రెండుమూఁడుసారు లడిగెను. అత డట్లడుగుటకుఁ గారణమేమి ? ఈదొంగతనములో నతని కేదో సంబంధము గలిగియుండ వలెను. అతఁడు గోడయొత్తుకూడ నడిగెను. దొంగతనములో సంబం ధమే లేనియెడల గోడయొత్తుతో నతని కేమి ప్రయోజనమ్ము? అంతియ కాక యీసంగతి గ్రామములో పొక్కకమునుపే వేకువజామున బహి

ర్భానికి వెళ్ళుచుండఁగా నన్నుఁ బిలిచి యతఁడు రాజుగారిలోపల దొంగలు పడ్డారట యని యడిగినాఁడు; అతఁడు దొంగలలోఁ జేరియుం డవిపక్షమున. అంత పెందలకడ నాతని కాసంగతి యెట్లు తెలియును? నేను సాయంకాల మింటికి వచ్చునప్పుడు వీథిలో నిలుచుండఁగా నాతని జూచినాను. ఇప్పుడాతని చర్య వింతగా నున్నది. ఈ యన్ని హేతువులచే చేతను విచారించిచూడఁగా నీతఁడు దొంగలగుటకు ననుటకు సందేహము లేదు. రేపు రాజుగారి నడిగి కొందఱు రాజభటులను బుచ్చుకొని యెవ్వరికిని దెలియకుండ నాతని యింటిమీఁద పడి పెట్టెలు మొదలగు నవి పరీక్షించెదను. అప్పుడు కొంతసొమ్మయిన దొరకగలదు. అందు మీఁద నావీఁది నిందయైనను పోవును. అని యాలోచించి యారాత్రి యెట్లో వేగించి తెల్లవారినతోడనే రాజుగారిదర్శనముచేసి తనయందు దోషము లేశమయినను లేదని చెప్పుకొని తనవశమునఁ గొందఱు భటులనిచ్చి తనయాజ్ఞాప్రకారముచేయ నుత్తరువిచ్చినచో దొంగలను సొత్తుతోఁ గూడఁ బట్టుకొనెదనని దృఢముగాఁ జెప్పెను. రాజుగా రాతనిమాటయందు గౌరవముంచి, తక్షణమే పదుగురుభటులనురప్పించి, 'మీరందఱు నీయన చెప్పినట్లెల్లచేసి పర్యవసానము మాతో మనవి చేయవలసిన' దని గట్టియుత్తరువు చేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము వారిని దీసి కొని తిన్నగా నీలాద్రిరాజున్న యింటికిఁ బోయి వీథితలుపు వేసియుండఁగా వారినందఱిని ఇంటిచుట్టును కావలిపెట్టి యిద్దఱిని వెంటఁదీసికొని పాణి ద్వారముల దొడ్డిలో ప్రవేశించెను. అప్పుడు నీలాద్రిరాజు పెరటిలో నిలుచుండి క్రొత్తమనుష్యులు వచ్చుటచూచి తత్తరపడసాగెను.

నీలా—సుబ్రహ్మణ్యముగారా? ప్రొద్దుననే మీరిక్కడకు వచ్చి నారేమి?

సుబ్ర— తమదర్శనము నిమిత్తమే. దొడ్డిలో నేమిచేయుచు చున్నారు?

నీలా:— విత్తనములు చల్లించుటకయి దొడ్డి త్రవ్వించినాను. ఏమిగింజలు చల్లింతునా యని యాలోచించుచున్నాను.

అని యాతొందరలో తనవిషయమయిన బహువచనప్రయోగ మును మఱచిపోయి తన నిజమయిన స్థితి కనుగుణముగా మాటాడెను. సుబ్రహ్మణ్యము మాఱుమాటాడక భటులతో లోపలఁజొరబడి పెట్టె లన్నియుఁ దీయించి పరీక్షింపఁగా వానిలో మున్ను తమ లోపల బైరాగి యెత్తుకొనిపోయిన వస్తువులును మఱికొన్ని వస్తువులును గానఁబడెను గాని రాజుగారి సొత్తేమియుఁ గనఁబడలేదు. తనసొమ్ము దొరకుటంబట్టి నీలాద్రిరాజే దొంగయని నిశ్చయముచేసి వస్తువులు భూమిలో పాతిపెట్టి త్రవ్విన యానవాలు తెలియకుండ, మఱుగుపఱుచుటకయి దొడ్డియం తయుఁ ద్రవ్వించి విత్తనములు చల్లుటకని మిషపెట్టి బొంకుచున్నాఁడని యూహచేసి యతఁడు భటులచేత దొడ్డియంతయు త్రవ్వించెను; అం దొకచోట రాజుగారిలోపలఁ బోయినసొత్తంతయు గవ్వయయినం బోకుండ మొలలోతుభూమిలో గానఁబడెను. వెంటనే కూలివాండ్రచేత సొమ్మును మోయించుకొని నీలాద్రిరాజును నాతనిభృత్యులను బట్టుకొని తీసికొని వచ్చుటకయి భటుల నియోగించి సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి యింటికివెళ్ళి నడచిన సర్వవృత్తాంతమును నివేదించి, కావళ్ళతో సొమ్మును ముందుబెట్టి దొంగల నొప్పగించెను. నీలాద్రిరాజును సేవకు లును తమనేరమున కొప్పుకొని క్షమింపవేడుకొనిరి. అంతట రాజుగారు మిక్కిలి సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యమునకు గొప్పబహుమానము చేసి, తాను పెద్దాపురము రాజునకుఁ గప్పముగట్టెడి సామంతరాజు గనుక వారిని విమర్శింపఁ దన కధికారములేదని దొంగలను రాజభటులవశమున నొప్పగించి వారికందఱకు సుబ్రహ్మణ్యమును నాయకునిగాఁ జేసి విచా రణకయి పెద్దాపురము కృష్ణజగపతి మహారాజుగారికడకుఁ బంపెను. సుబ్రహ్మణ్యమును ఉమాపతిగారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పెద్దాపురము

నకు ప్రయాణమయి బయలుదేరి వీధిగుమ్మమువద్దకు వచ్చినప్పటికి పైనుండి మాలబల్లి యొకటి మీఁద పడెను. అప్పుడు ప్రయాణమాపి గౌళిపాటుయొక్క ఫలము కనుఁగొనుటకు పురోహితునకు వర్తమానము పంపఁగా నతఁడు తాటాకులపంచాంగమును పట్టుకొనివచ్చి శిరస్సు మీఁద పడలేదు గనుక మరణభయము లేదనియు, స్నానము జేసి దీపము పెట్టుకొని బ్రాహ్మణునకు కొంచెము సువర్ణదానము చేసినపక్షమున బల్లిపాటుయొక్క దోషము పోవు ననియు జెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యము వెంటనే శిరస్స్నానము చేసివచ్చి రాగిలో సువర్ణ ముండునుగనుక నాలుగుడబ్బులు బ్రాహ్మణుని చేతిలోనే పెట్టి గాయత్రి చేసికొని తరువాత నెంతో యెండ యెక్కినను ఆపూటనే పెద్దాపురమునకు వెళ్ళ బయలుదేరెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

రామరాజు సాయమున సుబ్బరాయఁడు సీతను వెంబడిపెట్టుకొని వచ్చుట — రామరాజు చెఱసాలలో రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుట — రాజశేఖరుఁడుగారి కారాబంధవిమోచనము — శోభనాద్రిరాజును శిక్షించుట — సుబ్బరాయఁడు రుక్మిణియయి తనవృత్తాంతమును చెప్పుట

పెద్దాపురమునకు అయిదుక్రోసుల దూరములో జగ్గమపేటయను గ్రామ మొకటిగలదు. సీత నెత్తుకొనిపోయిన నాఁడు మధ్యాహ్నము రెండుజాములవేళ గ్రామకరణముయొక్క యింటివద్ద కెవ్వరో వచ్చి తలుపు తీయుమని కేకలు వేసిరి. అప్పుడు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయముగలిగి మిక్కిలి యందగాఁడై యేహేతువుచేతనో తలపెంచుకొనియున్న చిన్నవాఁ డొకఁడు లోపలినుండి వచ్చి తలుపుతీసి యెందుకు వచ్చినారని యడిగెను. అక్కడ నిలుచుండియున్న యిద్దఱు మనుష్యులలో నొకఁడు "బ్రాహ్మణకన్యకకు డబ్బుపుచ్చుకొని యన్నము పెట్టెదరా?" యని యడిగెను. ఆ చిన్నవాఁడు వెలుపలికి వచ్చి చూచునప్పటికి, ఎనిమిదేండ్ల యీడుగల యొక చిన్నది యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి క్రిందుచూచుచు వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఆ మనుష్యులలో నొకఁడు చేరువ నిలుచుండి యూరకుండుమని యదలించుచుండెను. ఆ చిన్నవాఁడట్లు వెలుపలికి వచ్చి తన మొగము వంకఁ దేఱి పాఱ చూచుచుండుటఁ గని ఆ మనుష్యు లిద్దఱును మీపే రేమని యడిగిరి. ఆతఁడు సుబ్బరాయఁడని చెప్పి, యా చిన్నదాని మొగమును నిదానించి కొంచెముసేపు చూచి యిట్లనియెను.

సుబ్బ — ఈ చిన్నది యెవరు? మీ రెక్కడనుండి తీసుకొని వచ్చినారు? ఎక్కడకు తీసికొని పోయెదరు?

వను — మాది కాకినాడ. ఈ చిన్నది మా గ్రామ కరణము కూఁతురు. పేరు సీతమ్మ. అప్పగారియింటిలో పెద్దాపురమున నుండఁగా తండ్రియింటికిఁ దీసికొనిపోవుచున్నాము. అక్కడికి వచ్చుట కిష్టములేక రాగములు పెట్టుచున్నది.

సీత—కాదు కాదు. నన్ను వీండ్రెత్తుకొని పోవుచున్నారు.

సుబ్బ — పెద్దాపురమునుండి కాకినాడ కీయూరు త్రోవగాదే. ఆ చిన్నది చెప్పినవమాటే నిజమని తోఁచుచున్నది.

ఈ ప్రకారముగా ప్రశ్నోత్తరములు జరుగుచుండగా, వెనుక నుండి యెవ్వరో యేమఱుపాటున వచ్చి సీతయొద్ద నిలుచున్న వానిని జుట్టుపట్టుకొని వంగదీసి వీఁపుమీఁద పిడిగుద్దులను మొట్టికాయలను దబదబ వర్షములాగున కురిపించెను. అది చూచి రెండవవాఁడు సీతను తనమిత్రుని విడిచిపెట్టి పరుగెత్తుటలోఁ దనకు గల సామర్థ్యము నంతను జూపెను. ఆ క్రొత్తగా వచ్చిన నాఁతడును "పోనీకు పోనీకు" మని చేతిలోని వానిని వదలివేసి పరుగెత్తుచున్న వానివెంటఁబడెను. అదే సమయమని రెండవవాఁడు గూడ రెండవవైపునకుఁ బరుగెత్తి పరుగులో మొదటి వాని కంటె దిట్టమయిన వాఁడని పేరు పొందెను. ఆ మనుష్యుని కొంత దూరము వఱకుఁ దఱిమి, క్రొత్తమనుష్యుఁడు మరల సీతయున్న చోటికి వచ్చెను.

సీత—రామరాజుగారూ! నన్నా దొంగలనుండి విడిపించినారు గదా! ఇఁక మా అమ్మయొద్దకు తీసికొనిపోయి యొప్పగించరా?

రామ—అమ్మాయీ! ఏడ్వబోకు. నేను సాయంకాలములోగా నిన్ను దీసికొనిపోయి మీ యింటికడ నొప్పగించెదను.

సుబ్బ — రాజుగారూ! ఈ చిన్నదాని తల్లిదండ్రు లెక్కడ నున్నారు? వారు చిరకాలము నన్ను కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచినారు.

రామ—అట్లయిన మీరీచిన్నదాని నెఱుఁగుదురా?

సుబ్బ—ఎఱుఁగుదును. ఈచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి పెంపుడు కొమార్తె. ఈచిన్నదియు నేనును నీవెఱుఁగునట్లుగాను నన్యోన్యమును సోదరభావమున నుండెడివారము; అందులో ముఖ్యముగా నీచిన్నదాని యప్పగారును నేనును తానే నేనన్న భేదములేక యుండెడివారము. ఈచిన్నది నన్ను మఱచిపోయియున్నది.

రామ— ఈచిన్నదాని తలిదండ్రు లిప్పుడు భీమవరములో నున్నారు. వారివలన మీరెంత యుపకారమును పొందియున్నయెడల, ఈచిన్నదానిని గొనిపోయి జననీజనకులకడఁ జేర్చవత్తును, దారితోడుగా వచ్చెదరా ?

సుబ్బ—అవశ్యముగా వచ్చెదను. నేనులోపలికిబోయి యీసంగతిని మావాండ్రతోఁ జెప్పివచ్చువఱకును నిమిష మిక్కడ నిలువుఁడి;

అని సుబ్బారాయఁడు లోపలికిఁబోయి యింటివారితో సంగతి యంతయుఁ జెప్పి యాచిన్నదానిని భీమవరములో దిగఁబెట్టి సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే తిరిగివచ్చెదనని చెప్పెను. వారు వలదని యనేకవిధములఁ జెప్పినను విననందున వారందఱును వీధిగుమ్మమువరకును వచ్చి 'నాయనా! వేగిరము రావలెనుసుమీ' యని మఱిమఱి చెప్పిరి. రామరాజా చిన్నవానిసౌందర్యమున కాశ్చర్యపడుచు, ఇంతటి చక్కఁదనము స్త్రీలయందుండిన నెంత రాణించునని తనలోఁ దానుతలపోయుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చినతోడనే రామరాజా చిన్నదానిని బుజముమీఁద నెత్తుకొని సుబ్బరాయనితో మాటాడుచు భీమవరముమార్గముపట్టి నడవనారంభించెను.

రామ—మీరు బ్రాహ్మణు లయ్యును, ఆప్రకారముగా తల పెంచుకొన్నారేమి ?

సుబ్బ—వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కున్నది. ఆ మ్రొక్కునుబట్టియే తొడుగుకొన్న యంగీమొదలగు వస్త్రములను భోజనము చేయునప్పుడు

సహితము తీయకుందును; బట్టలు మాసినప్పుడు సహితము రెండవవా రెఱుఁగకుండ మహారహస్యముగా నొక గదిలో నుతికిన బట్టలను కట్టు కొనుచుందును. ఈ వ్రతము నేఁటివఱకు దైవానుగ్రహమువలన సాగి వచ్చుచున్నది.

రామ—ఈ వ్రతము మిక్కిలి చిత్రముగానున్నది. ఇటువంటి వ్రతము నే నీవఱకు వినియు కనియు నెఱుఁగను.

ఈవిధముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు దీపములు పెట్టిన నాలుగు గడియలకు భీమవరమునకు సమీపమున నున్న యొక చిన్న పల్లెను జేరిరి; అక్కడినుండి త్రోవ మంచిది కాక పోవుటచేతను, రెండు దినముల క్రిందట నాయూరిబయటనే పెద్దపులి యొకమనుష్యుని నెత్తు కొనిపోయిన దని వినుటచేతను, చీఁకటిలో వారిని నడిపించుకొనిపోవుట యుక్తము గాదని రామరాజు వారి నాగ్రామములో నొక కాఁపువాని యింటఁ బసుండఁ బెట్టెను. ఆ పల్లెలో బ్రాహ్మణులు లేరు. గనుక వారారాత్రి భోజనము చేయకపోయినను రామరాజు కోమటి యింటికి వెళ్లి యటుకులనుదెచ్చి పరున్న యింటివాండ్రకు పాడియావుచేత చెంబెడు చిక్కనిమజ్జిగ యడిగి పుచ్చుకొని వారి కిద్దఱికిని బెట్టెను. వానితో క్షుత్తు నివారణమైనందున వారును బసవాండ్రిచ్చిన తుంగచాప మీఁద పడుకొని హాయిగా నిద్రపోయిరి. రామరాజు జాముఁరాత్రియుం డగానే వారిని లేప తనతోఁగూడ దీసికొని బయలుదేఱి రెండుగడియ లలో భీమవరముచేర్చి, యూరిబయటకు రాఁగానే తా నావరకు మఱచి పోయిన గొప్పసంగతి యేదో తనకప్పు డకస్మాత్తుగా జ్ఞప్తికివచ్చినట్టు నటించి తొందరపడి తనకు వెంటనే వెళ్ళకతీరనివనియున్న దని చెప్పి వారికి త్రోవచూపి తాను ప్రక్కదారిని పోయెను. వారిద్దఱును దారి యడిగి తెలిసికొనుచు కొంతదూరము కలసి వచ్చిరి. సీత తా నెఱిఁగి యున్న వీధికి రాఁగానే సుబ్బరాయని వెనుక దిగవిడిచి పరుగెత్తుకొని

పోయి యొకసందులో నుండి మరలి తిన్నఁగా నింటికిఁబోయి చేరెను. సుబ్బరాయఁడు చీఁకటిలో సీతపోయిన సందును కనిపెట్టలేక తిన్నగా వీధి చివరదాఁక నడచి యిల్లుఁకనుగొన లేక గ్రామములో తిరుగుచుండెను. సీత వెళ్ళి వీధిగుమ్మమువద్ద పిలువఁగనే మంచముమీఁద పరుండి నిద్ర పట్టక విచారించుచున్న మాణిక్యాంబ త్రుళ్ళిపడిలేచి పరుగెత్తుకొని వచ్చి తలుపుతీసెను. తలుపు తీసినతోడనే సీత తల్లిని కౌఁగిలించుకొని పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను. మాణిక్యాంబయు దుఃఖముపట్టఁజాలక కొంతసేపు తానుకూడ నేడిచి తనపైటఁచెఱఁగుతో కొమార్తెకన్నుల నీళ్లు తుడిచి నిన్నఁటినుండియు నెక్కడికిఁ బోయితివనియు నింతచీఁకటిలో నొక్క తెవు నెట్లురాఁగలిగితి వనియు సీతనడిగెను. ఆ క్రిందటిదినము ప్రొద్దుననే తన్నిద్దఱు దొంగ లెత్తుకొని పోవుటయు. రామరాజును మఱియొక చిన్నవాఁడును తన్ను విడిపించి తీసికొని వచ్చుటయు, రామరా జేదో పనియున్నదని యూరి వెలుపలిదాఁక వచ్చి వెళ్ళిపోవుటయు, సీత చెప్పెను. అప్పుడా రెండవచిన్నవాఁ డేమయినాఁడని తల్లి యత్యాదరముతో నడిగెను. తనతోఁ గూడ పయివీధివఱకును వచ్చినాఁడనియు, అతఁడు పూర్వము తమ్మొందఱి నెఱిఁగినవాఁడే యనియు, కొంచెము సేపటికెల్ల నచ్చటికివచ్చు ననియు కూఁతురు బదులు చెప్పెను. ఈప్రకారముగా మాణిక్యాంబ సీతను తొడమీఁద గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మాటాడుచుండఁగానే సూర్యోదయ మాయెను. అప్పుడు వీధిగుమ్మములో నెవ్వరో 'రాజశేఖరుఁడుగారి బస యెక్కడ ?' నని యడిగిరి. ఆమాటవిని యది రుక్మిణికంఠమువలె నున్నదని యొడిలోనుండి సీతను దింపి మాణిక్యాంబ వీధిగుమ్మములోని కొక్కయంగవేసి యెవరువా రని కేకవేసెను. అప్పుడు సుబ్బరాయఁడు మాణిక్యాంబను జూచి 'అమ్మా!' యని కౌఁగిలించుకొని బోరున నేడువ మొదలుపెట్టెను. అంతట వారందఱును గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి.

చెఱసాలలోఁ బెట్టబడిన దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు వ్యసన పడుచు నొకచోటఁ గూరుచుండి యుండఁగా ఏఁబదిసంవత్సరములు దాఁటిన కారాబద్ధుఁ డొకఁ డా మార్గమున కాళ్ళసంకెళ్ళతోఁ బోవుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగముఁ గొంతతడవు చూచి యాయన సమీపమునకు వచ్చి కూరుచుండెను.

రాజ—నీపే రెవరు?

కారా—నాపేరు పాపయ్య; మాయింటిపేరు మంచిరాజువారు; నన్నెక్కడనైన జూచినట్టు జ్ఞప్తియున్నదా?

రాజ—మీమొగ మెక్కడనో చూచినట్టే యున్నది కాని యెప్పుడు చూచినానో మాత్రము స్మరణకు రాలేదు. మంచిరాజు పద్మరాజు మీ కేమగును?

పాప—నన్ను మీరు నల్లచెఱువువద్ద జువ్విచెట్టుక్రిందఁ జూచినారు. నే నప్పుడు బైరాగివేషముతో నున్నందున, నన్నానవాలు పట్టలేకపోయినారు. పద్మరాజు నాకొమారుఁడు.

రాజ—మునుపటియవస్థ పోయి మీకింతలో నిప్పటి యీ దశ యెట్లు వచ్చినది?

పాప—నే నీశోభనాద్రిరాజుతో స్నేహము చేసిన దోషముచేత, నాకీతిరిమాట వినవలసివచ్చినది. ఈ రాజు దారులు కొట్టుటకై నలుగురిని గోఁడితెచ్చి నన్ను వారికి నాధునిగాఁ జేసి నల్లచెఱువునకు పంపెను. వెనుక కోయ రామిరెడ్డియు వానిమనుష్యులును పట్టుకోఁబడి రాజుగారిచే చెట్లకొమ్మలకు ఉరితీయఁబడిన తరువాత మేమే ప్రబలులముగా నుండి రెండుమాసములు త్రోవలుకొట్టుటలోఁ బ్రసిద్ధిగాంచితిమి. దోఁచుకొని తెచ్చినసొమ్ములో సగము శోభనాద్రిరాజు పుచ్చుకొనుచుండెను. మిగిలిన సగములోను సగము నావంతునకు వచ్చుచుండెను. మెట్టుసొమ్ములో

నాలవపాలును తక్కినవారు నలువురును సమభాగములుగా బంచుకొను చుండిరి. నేను యోగివలె నటింపుచుందును; నాతోడ నున్నవారు దూర ముగా నడవిలోఁ బగలెల్ల నుండి రాత్రులువచ్చి మాటాడి పోవుచుం దురు; పగలు వారి కేమయిన వర్తమానము చేయవలసివచ్చినప్పుడు, గుడిసెలో గాపురమున్న కోయవానిని బంపుచుందును; వానికిఁ బ్రత్యే కముగా నేనే జీతమిచ్చెడివాఁడను.

రాజ—అప్పుడు విల్లును అమ్ములును బుచ్చుకొని మాతో వచ్చినవాఁడు వాఁడేకాఁడా ?

పాప—అవు నా బానపొట్టవాఁడే. మీ నిమిత్తమై పంపిననాఁటి రాత్రియే యానలుగురిలో నొకఁడు చంపఁబడినాఁడు. రాజుగారి కేలా గునఁ దెలిసెనో కాని మఱునాఁడు తెల్లవారకమునుపే రాజభటులు కోయవానిని కొట్టినందున వాడు తక్కినవారుండుస్థలములను జూపఁగా వారినిసహితము పట్టుకొని మమ్మందఱను రాజుగారియొద్దకు తీసికొని వచ్చిరి. ఆయన మమ్మందఱను చెఱసాలయందుఁ బెట్టించెను; మాకంద ఱకు శిక్షకలిగినను మేమీరాజుపేరు చెప్పినవారముకాము; కాఁబట్టి మమీ్మాతఁడు చెఱసాలలో స్వేచ్ఛగా తిరుగుట కంగీకరించి మిక్కిలి ప్రేమతో జూచుచున్నాఁడు.

రాజ—అట్లయిన శోభనాద్రిరాజు మీకెంతో యుపకారమే చేయుచున్నాఁడు.

పాప—ఏమి యుపకారము ! ఈదుర్గానిమూలమున చెఱనా లలోఁ బడి బాధపడుచున్నాను. రాజుగా రెప్పుడో యీతని దుర్మార్గ తను దెలిసికొని యీతనినికూడ మాకు సహాయునిగా నించ దేయుంతురు. అటుపిమ్మట మఱియొక కారాగృహాధికారి వచ్చినప్పుడు మాపాట్లు దైవమునకుఁ దెలియఁగలవు.

రాజ—మీకొమారునకు పిల్లనియ్యనందునకే సుమీ నన్నిట్టి బందు బెట్టించినాడు.

పాప—అప్పుడు నే నెఱుఁగుదును. మీరు రాజుదగ్గఱ నుండఁగా పద్మరాజును పిలిపించినప్పుడు వాఁడు నావద్దనే యున్నాఁడు. అదియంతయు నేనును మావాఁడును రాజును సిద్ధాంతియుఁ గలిసి చేసిన యాలోచనయే. అయినను మీ దినములు బాగుండి మా యాలోచన కొంత సాగినదికాదు. శోభనాద్రిరా జెక్కడికోగాని నాతోఁ గూడ నెల్ల చెఱుపునద్దనుండిన వాండ్ర నిద్దఱిని, సంకెళ్ళూడదీయించి పంప దలఁచుకొన్నాఁడు.

రాజ—ఎక్కడకో మీకుఁ దెలియలేదా ?

పాప—తెలియలేదు. ప్రొద్దున నాతో నేమో యాలోచించుటకు వచ్చినప్పుడు రాజుగారితమ్ముడిక్కడకు వచ్చినందున రాత్రి చెప్పెదనని వెళ్ళిపోయినాఁడు. నేను మీకు పూర్వము గొప్ప యపకారము చేసితిని; దానికి మాఱుగా నిప్పు డుపకారము నొకదానిని జేసెదను. పెద్దాపురపురాజుగారు బహుయోగ్యులు; శోభనాద్రిరాజు మిమ్మిట్లు నిర్బంధపెట్టుచున్న సంగతి మనవి వ్రాసికొన్నయెడల మిమ్ము తత్క్షణమే విడుదల చేయుదురు. కాగితము మొదలయినవి నేను తెప్పించి ఇచ్చెదను.

అని పాపయ్య కాగితమును కలమును తెప్పించి యిచ్చెను. వెంటనే రాజశేఖరుఁడుగారు విజ్ఞాపనపత్రిక నొకదానిని వ్రాసి మడఁచి జిగురంటించి పయిని చిరునామా వ్రాసి యియ్యఁగా పాపయ్య యొక్క మనుష్యునిచేత దానిని రాజుగారి కంపెను. కాని, యాయనయొద్దనుండి యొకయుత్తరువుగాని, విమర్శచేసి న్యాయము దయచేయు సూచనలుగాని రెండుమూఁడుదినములు కడచినను రాలేదు. రాజబంధువుమీఁద జేసిన విన్నపము గనుక బదులు రాదని రాజశేఖరుఁడుగా రూరకుండిరి.

సీత నెత్తుకొనిపోయిన మఱునాఁడు ప్రొద్దుననే రాజుగారు చెఱసాలను జూచుటకు వత్తురని యచట నొకవదంతి కలిగెను. తరువాత గొంచెముసేపటికి రామరాజు రాజశేఖరుఁడుగారున్న తావునకు వచ్చెను.

రాజ— రామరాజుగారూ! నా తప్పును క్షమింపవలెను. మీ రా రాత్రి జాబును తెచ్చియిచ్చుటయే నాకు మహోపకారమయినది. నేను సంగతిని తెలిసికొలేక మిమ్ము ననవసరముగా కానిమాటలాడినాఁడను.

రామ— మీకు నేను జేసియున్న యుపకారమునకు నన్నటువంటిమాట లనవలసినదే. ఇఁక నెప్పుడును మేలుచేయకుండ మంచిబుద్ధి చెప్పినారు.

రాజ — నాయందు కరుణించి మీ రా సంగతిని మఱచిపోవలెను. మంచి సంబంధము చెడిపోయెఁగదా యని యా సమయములో నోడలు తెలియక యేమో యన్నాను. నన్ను క్షమింపుఁడు.

రామ — రాజుగారు చెఱసాలనుజూడ బయలుదేఱినారఁట. నేను వేగిరము పోవలెను.

అని రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. తరువాత రెండుగడియలకు వెండిబిళ్ళ బంటొకఁడు వచ్చి రాజుగారు కొలువుతీర్చి కూరుచుండి, రాజశేఖరుఁడుగా రేమో విన్నపము వ్రాసినందునకయి పిలుచుకొని రమ్మన్నారని చెప్పి, ఆయనను వెంటబెట్టుకొని పోయెను. ఆయన వెళ్ళునప్పటికి సమస్తాభరణ భూషితులయి రాజుగారు రత్నసింహాసనము మీఁద గూరుచుండియుండఁగా, వేత్రహస్తులు పసిఁడిబెత్తములను చేతఁబూని ముందునిలుచుండిరి. చామరధరు లిద్దఱు ప్రక్కల నిలుచుండి వింజామరలు వీచుచుండిరి. ఒకప్రక్కను శోభనాద్రిరాజు చేతులు జోడించుకొని నిలుచుండెను. రెండవప్రక్కను మఱియిద్దఱు మనుష్యులు

చేతులు కట్టుకొని నిలువఁబడియుండిరి; రాజశేఖరుఁడున్నూ గారు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడగానే కృష్ణగజపతిమహారాజుగారు 'మీరీ శోభనాద్రి రాజుగారిమీఁద నేమైన మా పేర మనవి చేసికొన్నారా?' అని యడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు తనమీఁది కేమివచ్చునో యని భయపడుచు, శరీర మంతయు కంపమునొంద నోరు మెదల్పక యూరకుండిరి.

కృష్ణ — శోభనాద్రిరాజా! నీవీ రాజశేఖరుఁడుగారి విషయము మయి చేసిన యక్రమపు పనులన్నియు మాకు దెలియవచ్చినవి. నీకు చనవరిగానున్న తుచ్ఛునకు తనకొమార్తె నియ్యనన్న మాత్రమున, నీ వాయనను పట్టి చెఱసాలయందుఁ బెట్టుటయేగాక చెఱసాలలోనున్న వాంఁడ్ర నిద్దఱను విడిచిపుచ్చి యా చిన్నదాని నెత్తుకొనిపోవునట్లు ప్రేరేపించితివి.

శోభ—ఆ చిన్నదాని నెవ్వరెత్తుకొనిపోయినారో నా కేమియుఁ దెలియదు.

కృష్ణ — నీకుఁ దెలియకపోయినయెడల చెఱసాలలో నున్న వీంఁడ్రిద్దఱును నేల్లు వెలుపలికి వెళ్ళగలిగిరి.

శోభ — వీంఁడ్రిద్దఱును నిన్నటియుదయకాలమున గోటదాటి పాఱిపోయినారు. నేనప్పటినుండియు వీంఁడ్రను బట్టుకొనుటకు భటులను బంపి వెదకించుచున్నాను.

కృష్ణ—ఏమిరా? గుఱవా! మిమ్మీయన యెక్కడికయిన పంపినాఁడా? లేక మీరే గోడదూఁకి పాఱిపోయినారా?

గుర—మహాప్రభూ! నిన్న ప్రొద్దున్న మమ్మిద్దఱను పిలిచి యీ రాజుగారు చిన్నదానిని రవణక్కపేట కెత్తుకొనిపోయి, యక్కడ పద్మ రాజున కొప్పగించవలసిన దని యాజ్ఞాపించినారు. చిన్నది రాగానే

దొంగతనముగా పెండ్లియాడుటకై పద్మరాజు ముందుగానే పోయి యక్కడ నున్నాఁడు.

శోభ — కాదు కాదు. ఈదొంగలంజకొడుకులు పాఱిపోయి, తప్పించుకొనుటకయి యీలాగున బొంకుచున్నారు.

గుర — ఈరాజు దొంగలగుంపు. మునుపు మాచేత దారులు కొట్టించి తిన్నగా మాసొమ్ము మాకీయ్యక సకలమయినచిక్కులు పెట్టి నాఁడు. ఈబ్రాహ్మణుని దోచుకొనుటకు వచ్చి మే మారాత్రి యాయన మూలముగా పడ్డపాట్లు తలఁచుకొన్న నిప్పటికి మాకు దుఃఖము వచ్చు చున్నది.

కృష్ణ — వెనుక నీ ప్రకారముగా దారులు దోపించినావా ?

శోభ — లేదు లేదు. ఈవిధవకొడుకు లబద్ధ మాడుచున్నారు.

గుర — మా మాట లబద్ధమేమో పాపయ్యగారిని పిలిపించి విచారింపవచ్చును. ఇప్పు డాయన యీచెఱసాలలోనే యున్నాఁడు.

కృష్ణ — ఓరీ ! పాపయ్యను పిలుచుకొనిరా.

కొంతసేపటికి పాపయ్యవచ్చి రాజుగారు నిజము చెప్పిన యెడల శిక్ష తగ్గించెద మని వాగ్దానము చేసినందున మొదటినుండియు నాతని చర్యయంతయు నేకరువుపెట్టెను. అందుమీఁద శోభనాద్రిరాజు మాఱు పలుక నోరురాక క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండెను. రాజుగారి మొగము పోలికయు కంఠస్వరమును రామరాజుగారివలె నున్నందున, రాజశేఖ రుఁడుగారు దేహమంతయుఁ జెమర్చ దిగ్భ్రమమునొంది యూరక తెల్ల పోయి చూచుచుండెను. అప్పుడు రాజుగా రాయన వెలవెలపాటును తత్తరమును గనిపెట్టి సింహాసనమునుండి దిగివచ్చి చేయిపట్టుకొని, వెనుక రామరాజనుపేరునఁ బలుమాఱువచ్చి యోగక్షేమంబుల నారసి యుచు వచ్చినది తానే యనియు, వెంటనే సహాయము చేయుటకు

శక్తిగలిగి యుండియుఁ బ్రవర్తనమును బరీక్షించుటకయి యింత కాల
ముపేక్ష చేసితి మఱియు చెప్పి, వెంటనే కారాబంధవిమోచనము
చేయించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసేపేమిపలుకుటకును తోచక
కొంతభయము తీఱినవెనుక మెల్లగా వెలుగుతెచ్చుకొని, గద్గద స్వర
ముతో "దేవరవారిస్థితి తెలియక సామాన్యమానవునిగా నెంచి యనా
దరముతోఁ జూచినందుకును, సీత వివాహకార్యమునకు భంగముకలిగె
నన్నకోపమున దూషణవాక్యములు పలికినందులకును క్షమించి రక్షింప
వలయు" నని బహుదీనత్వముతో వేఁడుకొనిరి. ఆవిషయమునఁ దమ
కెప్పుడును మనసులో మఱియొకలాగున లేదని చెప్పి, రేపు పెద్దాపుర
మునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూడవలసినదని సెలవిచ్చి రాజుగారాయన
నింటికిఁ బంపిరి.

ఆయన వెళ్ళినతరువాత రాజుగారు శోభనాద్రిరాజును బిలిచి
యాతఁడు చేసిన నేరమున కెంతగొప్పదండనమునో విధింపవలసియున్నను
దయారసము పెంపున నెలదినములుమాత్రము చెఱసాలలో నుండ శిక్ష
విధించి భటులవశమున నొప్పగించిరి. అంతేకాక సీత నెత్తుకొనిపోయిన
వారిని తాను పట్టితెప్పించినప్పుడు నిజముచెప్పినయెడల శిక్షలో గొంత
భాగము తగ్గింపఁబడునని వాగ్దానముచేసి యుండుటంబట్టి వాండ్రశిక్షలో
సగము తగ్గించుటయేకాక మంచిరాజు పాపయ్యకుసహితము సగముశిక్ష
తక్కువచేసిరి. ఈకార్యముల నన్నిటిని జక్కఁబెట్టుకొని శ్రీకృష్ణజగపతి
మహారాజులవారు భద్రగజారూఢులయి, వందిమాగధులు బిరుదుపద్య
ములు చదివి కొనియాడ, భేరీమృదంగాది వాద్యములు బోరుకలుగ,
చతురంగబలసమేతులయి తమరాజధానికి విజయంచేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారింటికి వెళ్ళునప్పటికి మాణిక్యాంబ పడమ
టింటిగోడకుఁ జేరగిలఁబడి గూరుచుండి తలవంచుకొని సుబ్బారాయు

నితో నేమో చెప్పుచుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు గుమ్మమునద్దకు వెళ్ళి, ఆ చిన్నదాని ముఖలక్షణములును, బలుకుబడియు రుక్మిణినిపోలి యున్నందున నాశ్చర్యపడి చూచి పురుషుఁడయి యున్నందున నేమని నిశ్చయించుటకును తోఁచక విభ్రాంతితో నాతని మొగమువంకనే ఱెప్ప వేయక చూచుచు లోపలికి రాక యచ్చటనే నిలుచుండిరి. ఇంతలో సీత గుమ్మములోనుండి తొంగిచూచి, "అమ్మా! నాన్నగారు వచ్చినా" రని కేకవేసి వెళ్ళి తండ్రిని కౌఁగలించుకొనెను.

అంతట మాణిక్యాంబ పరమానంద భరితురాలయి వెంటనే లేచి వెళ్ళి, కాళ్ళు కడుగుకొన నీళ్ళు తెచ్చియిచ్చి పాదములతడి తన పయిఁటచెఱఁగుతో నొత్తి కూరుచుండుటకయి గోడదరిని పీట వేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు పీటమీఁదఁ గూరుచుండి, సీతను ముద్దాడి తొడ మీఁద కూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. అప్పుడు మాణిక్యాంబ సీతను దొంగ లెత్తుకొని పోవుటయు, రామరాజు, మఱియొకరును వదలించి తెచ్చు టయుఁ జెప్పెను. రాజశేఖరుఁడుగారు రామరాజు పెద్దాపురాధినాథు లయిన కృష్ణజగపతి మహారాజు లనియు, ఆయన ప్రజల క్షేమము కనుఁ గొనుటకయి యట్టి మాఱువేషముతో సంచరించుచుందురనియు, రామ రాజను పేరునవచ్చి మనకు బహూపకారములను జేసి తుదకు కారా బంధ విమోచనము జేయించిరనియుఁ జెప్పి, తన్ను విడిపించిన క్రమ మును వివరించి కొంతసేపు నృపునిసద్గుణవర్ణనమును జేసెను. మాణి క్యాంబ రామరాజు దేశాధీశుఁడని విని యాశ్చర్యపడి, ఆయనయొక్క గర్వరాహిత్యమును, పరోపకార శీలతను బహుభంగుల మెచ్చుకొనెను.

ఇట్లు మాటాడుచుండగానే సుబ్బరాయఁడు వచ్చి రాజశేఖరుఁడు గారి కాళ్ళమీఁదపడి "నేను రుక్మిణి" నని చెప్పెను. ఆయన సంతోషము చేత కొంతసేపు మాటాడలేక, తుదకు హృదయము పదిల పఱచుకొని

లేచి పెద్దకుమార్తె నాలింగనము చేసికొనెను. అప్పుడు చచ్చిపోయిన దనుకొనుచున్న కూతురు లేచి వచ్చుటచేత నా దంపతుల కిరువురకును గలిగిన సంతోష మింతింతయని చెప్ప శక్యముకాదు; ఆ సమయమున సీతకుఁ గలిగిన సంతోషమును పట్ట శక్యముకాక పోయెను. ఆ యుద్రేకమున కొంత నిమ్మళ పడినపిమ్మటను. ఆ వధూవరులు తమ్మెడఁబాసినది మొదలుకొని నేఁటి వఱకును జరిగిన వృత్తాంతమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పుమని రుక్మిణి నడిగిరి. రుక్మిణి యీ ప్రకారముగా వినిపింప నారంభించెను.

మనలను దొంగలు కొట్టిననాఁటిరాత్రి పిండి యారఁబోసినట్లు తెల్లగా వెన్నెల కాయుచుండఁగా నాకు మెలఁకువ వచ్చి చూతును గదా కటికినేలను మహారణ్యమధ్యమునఁ బడియుంటిని; నలుదిక్కుల నెంతవఱకుఁ జూచిన నెందు నెవ్వరును గనఁబడలేదు; ఎక్కడను మనుష్యసంచారము కనఁబడలేదు గాని మృగములయొక్క కూఁతలు మాత్రము చెవిలో వినఁబడసాగెను. ఇంతలో నొకవ్యాఘ్రము నా దగ్గఱనుండియే పోయినది కాని నన్నుఁ జూడక చేరువనున్న యొక మనుష్యుని మొండెము నీడ్చుకొని తొలఁగిపోయెను. దానిని చూచిన తోడనే నా దేహము నాకు స్వాధీనము కాలేదు. కొంత తెలివి వచ్చిన తరువాత మీ రెవ్వరును లేకపోవుట చూచి బ్రతికియున్నయెడల మీరు నన్నొంటిగా దిగవిడిచి పోరను నమ్మకమున మీరందఱును దొంగలచేత మరణము నొంది యుందురనియు ఘాతుకమృగము లేవియో మీ దేహముల నీడ్చుకొనిపోయి యుండవచ్చుననియుఁ దలపోసి, చూపఁ జుట్టమును బ్రక్క దైవమును గానక చావ నిశ్చయించుకొని, మరల నింతలో నాత్మహత్యా దోషమనుబుద్ధి యొకటి పుట్టుటచే కొంత జంకి మీలో నెవరయినను బ్రతికియుండవచ్చు ననియు నొకవేళ మిమ్మెంద

అను మరల జూచుభాగ్యము కలిగినను కలుగవచ్చునవియు నూహించి మరణప్రయత్నమును మానుకొని, లేచి నాలుగడుగులు నడచితిని. అక్కడ నెత్తుట దోఁగియున్న శిరస్సొకటియుఁ దాని ప్రక్కను బట్టల మూటయుఁ గనఁబడఁగా, అంతటి యాపదలో సహితను దుర్వార మయిన క్షుద్బాధను సహింపలేక తినుట కందులో నేమయిన దొరక వచ్చునని యా మూటను విప్పి చూచితిని. అందు పురుషులు ధరించు కొఁదగిన వస్త్రాదులు మాత్ర మున్నవి. వానిని చూచినతోడనే చక్కని స్త్రీలు నిజవేషములతో నొంటరిగాఁ దిరుగుట క్షేమకరము కాదు కాఁబట్టి పురుషవేషము వేసికొని యేదో యొక గ్రామము చేరవలెనను యాలోచనతోఁచి యా వస్త్రములను గట్టుకొని యంగీని తొడిగికొని పురుషవేషమును ధరించి, నా పూర్వపుబట్టలను మిగిలినబట్టలతోఁ జేర్చి మూటగట్టి నా శరీరముననున్న నగలను తీసి చెంగున ముడివైచుకొని బయలుదేఱి, యొక కాలిమార్గమున నడచి తెల్లవాఱు వఱ కొక గ్రామమును జేరితిని; ఆ గ్రామములో ఆ పూట కుండి, నగలనమ్మివేసి రొక్కమును జేర్చుకొని తలమీఁది దెబ్బచేత బాధపడుచునే చేరువ గ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడ కొన్ని దినములుండి వైద్యము చేయించు కొని నిమ్మళించినతరువాత బయలుదేఱి చుట్టుపట్ల గ్రామములలోఁ దిరు గుచు పూటకూటియిండ్లలో భోజనముచేయుచు పదియేనుదినముల క్రిందట జగ్గంపేటఁ జేరితిని. ఆ గ్రామ కరణము ముసలివాఁడును పుత్ర సంతానము లేనివాఁడును గనుక నన్నుఁ జూచి ముచ్చటపడి తనపనికి నేను సాయముగా నుండునని యెంచి నన్నుఁ దనయొద్దనే యుంచుకొని యాదరించుచు నా ప్రవర్తనమునకు మిక్కిలి సంతోషించి తనకున్న యొక్క కుమార్తెను నా కిచ్చి వివాహముచేసి యిల్లరిక ముంచుకోవలె నను నుద్దేశముతో నాకులగోత్ర నామముల నడిగి తెలిసికొనెను.

నే నక్కడ సుబ్బరాయఁ డనుపేరున మిక్కిలి నమ్మకముగా నుండి, మీారు విద్య చెప్పించిన మహిమచేత లెక్కలు మొదలైనవి వ్రాయుటలో తోడుపడుచుండి, నాకు వెంకటేశ్వరుల మ్రొక్కుచేత మా వారు తల పెంచుకొనునట్టు చేసినారనియు, ఈ వ్రతసమాప్తి యగు వఱకును తలయంటుకోఁగూడదనియు, చెప్పి యా వ్రతమునకు భంగము కలుగకుండ గాపాడెద మని వారిచేత నసిపించుకొని పురుషవేషము బయలఁబడకుండఁ గప్పుకొనుచు వచ్చితిని. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము సీత నెత్తుకొనివచ్చి యెవ్వరో యిద్దఱు మనుష్యులు భోజనము పెట్టించుటకై నే నున్న యింటికిఁ దీసికొని వచ్చిరి. అప్పుడు మఱము దాహముతీర్చి బ్రతికించిన రాజు వచ్చి వాండ్రను కొట్టి సాగనంపెను. అంతట నా యింటివారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని నేనును రాజుగారును సీతను దీసికొని వచ్చితిమి. మీారంతట మీారందఱును నన్నానవాలు పట్టి కనుఁగొను వఱకును నేను రుక్మిణినని మీాతో నెవ్వరితోను జెప్పకుండ నుండవలె నని మార్గము పొడుగునను తలంచుకొని వచ్చితినిగాని, అమ్మను జూచినతోడనే మనస్సు పట్టలేక లోపలినుండి దుఃఖము పొంగి వచ్చి కౌఁగలించుకొని నా సంగతి జెప్పివేసితిని.

అని రుక్మిణి చెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొమార్తె యొక్క బుద్ధికిని సాహసకార్యమునకును సంతోషించి యామెను కౌఁగలించుకొని మిక్కిలి గారవించెను. రుక్మిణియొక్క యీా చరిత్రమును విన్నవారెవ్వరైనను, ఉన్నయూరిలో సహితము గడపదాఁటి పొరుగువీధికైన నెప్పుడును పదచలనముచేసి యెఱుఁగనంత సుకుమారిగాఁ బెరిఁగిన పదునాలుగేండ్ల ప్రాయముగల ఒక ముగ్ధబాలిక అంతటిధైర్యమును పూని సమయోచితబుద్ధితో మంచియుపాయము నూహించి పరులకెవ్వరికిని భేద్యముకాని మాఱువేషమును ధరించి లోకానుభవమువలన

నాటితేటిన ప్రౌఢాంగనలకు సయితము కష్టసాధ్య మయినరీతి ప్రచ్ఛన్న ముగా నుండఁగలిగిన దన్నవార్త నమ్మఁదగినది కాకున్న దనవచ్చును. ఎవరు నమ్మినను ఎవరు నమ్మక పోయినను వాస్తవమును మఱుఁగు పఱచక చెప్పుట చరిత్రకారునికి విధాయకకృత్యము; గనుక, జరిగిన సంగతినేమో జరిగినట్లు చెప్పుచున్నాను. పురాణగాథలయందుసహ మనుష్యులు లేడిరూపమును ధరించినారని కాని, పురుషులు కేవల స్త్రీలుగానే మాఱినారని కాని అసాధ్యమయిన సంగతి యిందేదియుఁ తెలుపఁబడలేదు. ఆమె కిట్టి యద్భుతవిధమున ప్రవర్తింపనేర్పినది యామె నాశ్రయించియున్న సరస్వతియే కాని స్వశక్తి కాదు. విద్యాప్రభావము నెఱిఁగినవా రెవ్వ రిట్టిదొక ఘనకార్యమని యాశ్చర్యపడుదురు ?

పదమూడవ ప్రకరణము

శంకరయ్య కాసులపేరుతో వచ్చుట—అతఁడు తన తండ్రి వృత్తాంతమును వినిపించుట — వైష్ణవగురువుల యూరేగింపు — నృసింహస్వామియొక్క రాక—ఆతఁడు తన కథను జెప్పుట

పైని చెప్పినరీతిగా రుక్మిణియు తల్లిదండ్రులును మాటాడుకొనుచుండఁగానే, పదునాలుసంవత్సరముల యీడుగల యొక చిన్నవాఁడు వచ్చి బుజముమీఁదిమూటను క్రిందఁ బడవైచి రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్ళమీఁదఁబడి 'అయ్యో, మామయ్యా' యని యేడువ నారంభించెను.

రాజ—ఏమి శంకరయ్యా! ఆఁడుదానివలె నాలాగున నేడ్చుచున్నావు? ఊరుకో.

శంక—మానాయన పదియేను దినములక్రిందట కాలము చేసినాఁడు. నే నప్పుడు గ్రామములోకూడ లేకపోయినాను.

రాజ—ఏమి రోగముచేత పోయినాఁడు? నీవప్పుడు గ్రామములో లేక యెక్కడకు వెళ్ళినావు?

శంక—ఆతఁ డాత్మరోగముచేత పోలేదు; ఇల్లు కాలి పోయినాఁడు. నేనావరకు పదిదినములక్రిందటనే నా సవతితల్లిని తీసికొని యేలూరు వెళ్ళియుంటిని. నే నక్కడ నుండఁగా నాకీ వర్తమానము తెలిసినది.

రాజ—ఇల్లెందుచేత కాలిపోయెనో యాతఁ డేల బయటికి రాకుండెనో నాకాసంగతి వివరముగాఁ జెప్పు.

శంక—మీరు గ్రామములో నుండఁగానే మానాయన భూతవైద్యమునందు ప్రబలుఁడుగా నున్నాఁడుగదా! అటుతరువాత చుట్టు

ప్రక్కల గ్రామములయందుఁగూడ అతని ప్రసిద్ధి వ్యాపించినది. ఎవ్వరి యింట నెవ్వరికి కొంచెము జ్వరము వచ్చినను మానాయనను పిలిచి తీర్థ మిప్పించుచుండిరి; ఎవ్వరికి కాలు కాసంత నొచ్చినను మానాయన చేత నే రక్షరేకు కట్టించుకొనుచుండిరి; ఎవ్వరికి కొంచెము గాలి సోకిన దన్నను మా నాయననే పిలుచుకొని పోవుచుండిరి. ఎవ్వరు కొంచెము జడిసికొన్నను, మా నాయనచేతనే విభూతి పెట్టించుచుండిరి. వేయేల? చుట్టుపట్ల నే గ్రామములో నెవరికేజబ్బు వచ్చినను మా నాయనను పిలువని స్థలము లేదు. ఈ ప్రకారముగా జరుగుచుండుటచేత నెల్ల వారును సమస్త వస్తువులను మా యింటికిఁ దెచ్చి భక్తిపూర్వకముగా సమర్పించుచుండిరి. ఎవ్వరియింట నే శుభకార్యము జరిగినను ముందు కట్నము మా నాయనదిగానే యుండెను.

ఈ విధముగాఁ గొంతకాలము జరిగినపిమ్మట నొకనాఁడు ప్రాతః కాలమున మా నాయన వీధిలో నడచుచు, ఒక యీడిగవాని వాకిట కాయలగెలలతో నిండియున్న యొక కొబ్బరిచెట్టును జూచి ఆ యింటి వానిని పిలిచి తనకు నాలుగు లేఁతబొండములు పంపుమని యడిగెను. వాఁడు కొంచెము పొగరుఁబోతుగనుక సొమ్మిమ్ము తెచ్చుకొన్నచో కాయల నిచ్చెదనని మాఱుపలికెను. అందుమీఁద మా నాయన కోప దృష్టితో వానివంక నెఱ్ఱపాఱ చూచి కాయల నియ్యవా యని గద్దిం చెను. నేనియ్యను నన్నెఱ్ఱపాఱచూచి యేమిచేసెదవో చూతమని వాఁడును వెనుకతీయక గట్టిగాఁ జెప్పెను. జేసీపాటికి నీ చెట్టేమగునో చూచుకొమ్మని తల యూఁచుచు మా తండ్రి యింటికిఁ బోయెను. దయ్యాలు పెట్టి చంపినప్పటిమాట చూచుకొందమని వాఁడును లోపలికి నడచెను.

ఆ రాత్రి రెండుజాములవేళ మా తండ్రి గాఢనిద్రలోనున్న నన్ను లేపి నాయుత్తరీయపుకొంగున గిద్దెడుబియ్యము మూటగట్టి కడుగుచెంబు చేతికిచ్చి తనతోఁగూడ రమ్మని చీకటిలో నన్నుఁ దీసికొనిపోయెను. నేనును కన్ను కనఁబడని గాఢాంధకారములో నిశాసమయమున దారి తడవుకొనుచు మా తండ్రితో నీడిగవాని యింటికడకుఁ జేరి నిలిచితిని. అప్పుడు నన్నక్కడ నిలువఁబెట్టి మా నాయన కాలికి బందము వేసుకొని కొబ్బరిచెట్టున కెగఁబ్రాకి, యొక కత్తితో దాని మొవ్వును చితుకఁబొడిచి యందు నేను దెచ్చిన బియ్యమును కడుగును బోసి చెట్టు దిగివచ్చి యా యర్ధరాత్ర మప్పుడు మరల నన్నుఁ దీసికొని యింటికి వచ్చి యారాత్రి సుఖనిద్ర చేసెను. మఱునాఁడతఁడు తన్నుఁ జూడవచ్చినవారితో నెల్ల 'యీడిగవాఁడు కొబ్బరికాయ లియ్యకపోయినందున వానిచెట్టునకుఁ బ్రయోగము చేసితి' నని చాట మొదలుపెట్టెను. అందుకు దృష్టాంతముగా నాఁడు మొదలుకొని మొవ్వువాడి క్రమక్రమముగా ఆకు లెండిపోయి నాలుగైదు దినములలో చెట్టు చచ్చెను. "తమకు కొబ్బెరికాయ లియ్యనన్న కోపముచేత బాపనవాఁడు నిష్కారణముగా నా కొబ్బరచెట్టును వయ్యాలు పెట్టి చంపినా" డని యీడిగ నెల్లవారితోను జెప్పుకొని యీడిగవాఁ డేడువ నారంభించెను. ఆ వార్త శీఘ్రకాలములోనే చేరువ గ్రామములకును బ్రాఁకెను. అందుమీఁద నెల్లవారికిని మా నాయనమీఁద నొకవిధమయిన యనుమాన కలిగెను.

ఆ పిమ్మట గ్రామములో నొకరికి రోగము వచ్చినప్పుడు మా నాయన ప్రయోగము చేసినాఁడేమో యని కొందఱి కనుమానము కలిగెను. అందుచేత గ్రామములోనివారు తమయింట రోగాదికము వచ్చినప్పుడు మునుపటంత తరుచుగా మా నాయనను పిలుచుకొని పోవ మానివేసినారు; కాని యాతనిని పిలువకపోయిన నేమిచేసి

పోవునో యని మనస్సులలో భయపడుచుండిరి. ఈరీతి నుండఁగా నొక కోమటివాని పిల్లవానికి రోగము వచ్చినప్పుడు, వానితల్లియు ముత్తవయు వెళ్ళి సోదెయడుగఁగా పేరంటాలు గుడిమొద్దనున్న మాలది యా చిన్నవానికి గ్రామములోనివారే యొకరు ప్రయోగము చేసినా రని చెప్పెను. అందుమీఁద వారిద్దఱు నేడ్చుచు నింటికివచ్చి యావ త్సమాచారమును మగవాండ్రకు వినిపింపఁగా వాండ్రా ప్రయోగము చేసినవాఁడు మా తండ్రియేయని నిశ్చయించి భూతవైద్యులను పిలి పించి పలువిధముల పాట్లుపడిరికాని వచ్చిన రోగమునకు చికిత్సచేయిం చక పోయినందునను, జ్వరబాధితుఁడయి యుండఁగా భూతవైద్యు లాతనిని పలుమాఱు స్నానములు చేయించుచు వచ్చినందునను వాయువుచేసి యా పిల్లవాఁడు కాలధర్మము నొందెను. అది మొదలు కొని మా తండ్రి ప్రయోగములుచేసి యందఱను జంపుచున్నాఁడన్న నమ్మక మొకటి యూర నందఱికిని గలిగెను. ఆ నమ్మకమునకుఁదోడు మునుపెప్పుడో గ్రామమున చచ్చినవారు తాము ప్రయోగముచేతనే చచ్చినామనియు, మీరు నిజమును కనుగొనలేక రోగమని భ్రమపడి తమ్ముఁ బోఁగొట్టుకొన్నా రనియు చెప్పుకొని యేడ్చుచున్నట్లు గ్రామ ములోని ముసలిముండ లిద్దఱు ముగ్గురు రోదనముల నారంభించిరి. ఆ కాలములో కామేశ్వరి మొదలైన యిలవేల్పులు గృహములోని విధవల కావేశమై యెవరికైన రోగము వచ్చినప్పుడు ప్రయోగ మని యొకటి రెండుచోట్ల పలుకుచు వచ్చెను. ఈ యన్ని కారణములచేతను గ్రామములో నెవ్వరి కేవిధమయినజబ్బు కలిగినను, అది యంతయుఁ మా నాయన చేసిన ప్రయోగముచేతనే కలిగినదని జనులు భ్రమపడు చుండిరి. తా నేదోషము నెఱుఁగనని మా నాయన యెన్నివిధముల ప్రమాణములుచేసి చెప్పినను, ఎవ్వరు నాతనిమాటలను విశ్వసించిన

వారుకారు. జనులపిచ్చి యేమందును ? గ్రామములో మరణము నొందిన వారందఱు మా నాయనచేసిన ప్రయోగముచేతనే పోయిరని దృఢముగా నమ్మిరి. వ్యాధిగ్రస్తులైన వారందఱును మా నాయన యొక్క మంత్రశక్తిచేతనే బాధపడుచున్నారని తలంచిరి. కాంబట్టి యెల్లవారును కొంతకాలమునకు మా నాయనను గ్రామమునకొక మృత్యుదేవతనుగాం జూచుకొనుచుండిరి. మా నాయన పొడ గనంబడినప్పు డెల్లను గ్రామములోని యాండువారు నెటికలు విఱిచి తిట్టంజొచ్చిరి. మగవాండ్రు కొఱకొఱలాడుచు మునుపటివలె మాటాడక యాతండు కనంబడినపు డెల్లను తప్పించుకొని పెడదారిని తొలంగిపోవుచుండిరి. ఇరుగు పొరుగున నున్నవారు నిప్పు సహితము పెట్ట మానివేసిరి. ఏవస్తువు బదులునిమిత్తము వెళ్ళినను లేదనుచుండిరి. పొరుగువారు తమనూతిలో నీళ్లు తోడుకొన వలనుపడదనిరి. అందుచేత నీ ప్రకారముగా శత్రుమధ్యమున కాపురము చేయుట మా నాయన కెంతో భారముగానుండి, ఇదియంతయుం దాను భూతవైద్యుండనని వేషము వేసికొనుటవలన గలిగిన పాపఫలముగదా యని తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపపడిన కార్యము లేక స్వయంకృతాపరాధమునకు నోరెత్తక యనుభవించు చుండెను. ఇట్లున్న సమయములో నొకసారి సవతితల్లికి దేహములో రుగ్మతవచ్చినది; అప్పుడెండఱిని గాళ్ళుగడుపులు పట్టుకొన్నను ఒక్కరైనను పథ్యపానములుచేసి పెట్టుటకుం గాని నిద్రరాకుండ దగ్గఱనుండి మాటలు చెప్పుటకుంగాని వచ్చినవారుకారు; గ్రామములోని వారెవ్వరును పథ్యపానములకయి తమనూతిలోనుండి నీళ్లుసహితము తెచ్చుకోనిచ్చినవారు కారు. మీరు గ్రామమునుండి లేచివచ్చిన నాలవనాండే మన గ్రామములో వైద్యుండుగా నుండిన నంబివరదాచార్యులు పోయినాండు. నేతి రామయ్య మనయింట వంటబ్రాహ్మణుండుగా నుండి కంచుచెంబులజో

డెత్తుకొనిపోయి ముండకిచ్చినందునకయి మీరు పని తీసివేసిన తరువాత వాఁడు మఱియెందునకును పనికిరాని వాఁడౌటచేత చదువులబడి పెట్టు కొని జీవనము చేయుచుండెనుగదా! వరదాచార్యులు పోఁగానే వైద్యము కూడ నారంభించి వాఁడిప్పుడు గ్రామములో ఘన వైద్యుఁడయి యున్నాడు. మొదట వైద్యమారంభించినప్పుడు క్రొత్తగనుక రోగముల నామములను ఔషధనామములను మా నాయనచేతనే వ్రాయించుకొని, యెఱ్ఱనివియు నల్లనివియు నయిన కుప్పెలుచేసి తీసికొనివచ్చి యేమం దేరంగుగలదిగా నుండునో మా నాయనవలనే తెలిసికొని వానిమీద "పూర్ణచంద్రోదయము" "వాతరాక్షసము" మొదలయిన పేర్లను వ్రాసి యంటించినాఁడు. జీలకఱ్ఱ, మిరియములు మొదలయిన వస్తువులలో సిందూరము వేసి నిమ్మకాయలరసముతో నూరి మా యింటనే మాత్రలు చేసి తీసికొని వెళ్లుచుండెను. అతఁడే యౌషధమునడిగినను తనయొద్ద లేదనక తులమునకు రూపాయ మొదలుకొని యిరువదిరూపాయల వఱకును వెలగట్టి యిచ్చుచుండెను. ఆరంభదశయందు వచ్చినసొమ్ములో మా నాయనకుఁ గూడ భాగమిచ్చెడివాఁడుగాని, తాను పెద్దవైద్యుఁడని పేరు పొందిన తరువాతను, మా నాయనకు గ్రామములోనివారితో విరోధము వచ్చిన తరువాతను భాగమిచ్చుట మానివేసినాడు. అట్టివాఁడు మా నాయన స్వయముగా వెళ్ళి తన భార్యకు జబ్బుగా నున్నదని బతిమాలి పిలిచినను ప్రజలకు వెఱచి యొక్కసారి చేయియయినను చూచి పోయినవాఁడుకాఁడు. వేయేల? ఊరివారు పెట్టవలసిన నిర్బంధముల నన్నిటిని బెట్టిరి; చీకఁటిపడినమీఁద ఇంటిమీఁద బెడ్డలు వేయ నారంభించిరి. నన్ను భార్యకుఁ గావలిపెట్టి మా నాయనయే చెఱువుకుఁబోయి స్నానముచేసి నీళ్లు తెచ్చుకొని వంటచేసి పగలు రెండుజాములకు పథ్యముపెట్టుచు, మీరయిన గ్రామములోనున్నఁ దనకింత యిబ్బంది

రాముగడాయని మీఁదచేసిన యుపకారములను దలఁచుకొనుచు బహు విధముల విచారించెను. బహు ప్రయాసముమీఁద కొన్నిదినములకు మా తల్లికి వ్యాధి నిమ్మళించినదిగాని దేహములో బలముమాత్రము చేరినదికాదు. గ్రామములో విరోధమంతకంతకు ప్రబలినది. తెల్లవారి లేచి చూచునప్పటికి మా పెరటిలో నశుద్ధ పదార్థములును మనుష్యుల ప్రక్కలును పడియుండుచు వచ్చెను. మాతండ్రి వానినన్నిటిని దీసివేసి నిత్యమును రెండుమూడు స్నానములు చేయుచు భార్య కుప చారము తిన్నగా జరుగనందున నన్నామె వెంటనిచ్చి సవారిమీఁద పుట్టినింటికి పేలాపురము పంపి, తానొక్కఁడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండెను.

బయలుదేరిన మఱునాఁడు రాత్రి నాలుగు గడియల ప్రొద్దుపోయిన తరువాత మేము సుఖముగాపోయి యేలూరు చేరితిమి. అక్కడఁ గొన్నాళ్లున్నమీఁదట పథ్యము పుచ్చుకొనుట చేతను, తల్లిదండ్రుల యాదరణచేతను నా సవతితల్లి దేహము స్వస్థపడినది. ఒకనాఁడు నేనును నా సవతిమేనమామయు నుదయకాలమున దంతధావనము చేసికొని వీధిలో రావిచెట్టుచుట్టును గుండ్రముగా రెండడుగులయెత్తుగా వేయఁబడియున్న యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి యుంటిమి. నా సవతితల్లి తండ్రి రావిచెట్టునకును వేపచెట్టునకును పెండ్లిచేయించి వానిచుట్టును విశాలమయిన యీ యరుగు వేయించినాఁడు. ఆ యరుగుమీఁద చెట్టు నీడను గూరుచుండి గ్రామకరణ మెప్పుడును పనిచూచుకొనుచుండును. అప్పుడు ముప్పదిసంవత్సరముల యీడుగల యొక నల్లని శూద్రుఁడు తెల్లబట్టలు కట్టుకొని చంక మూటను దగిలించుకొని వచ్చి 'మీరే మయిన కాసులపేరు గొనియెదరా?' యని యడిగెను. మా సవతిమేన మామ 'ఏదీచూపు' మని యడిగెను. ఆ శూద్రుఁ డరుగుమీఁద గూరు చుండి మూటనువిప్పి కాసులుపేరుతీసి యాతనిచేతికిచ్చెను. ఆతఁడు

చూచి వెలయడిగి నా చేతికిచ్చి బాగున్నదేమో చూడుమని చెప్పెను. నేను దానిని చేతఁబట్టుకొని నిదానించి చూచి, కొలికిపూసను బట్టి యానవాలుపట్టి మక్కిదని తెలుసుకొని 'నీకీ కాసులపేరెక్కడిదండి వచ్చె' నని వానిని బ్రశ్నలువేసితిని. వాఁడు 'నేను వర్తకుఁడను కాఁబట్టి మా యూరిలో నొకనిచేత పట్టుకొని కట్టించితినా' నని చెప్పెను. అంత మీఁద నేనాపేరు మా బంధువులదని చెప్పి, 'యీ దొంగసొత్తు నీయొద్దఁ గనఁబడినది కాఁబట్టి నిన్ను రాజభటుల కొప్పగించెద' నని బెదరించితిని. వాఁడును జడియక కాసులపేరు మా యొద్దనే దిగవిడిచి, తానాకుఁబోయి మీరు చేసిన యక్రమమును జెప్పి మిమ్ములను బట్టుకొని శిక్షించుటకు బంట్రోతులను దీసికొనివచ్చెద నని కేకలు వేయుచుఁబోయి, నేనచట రెండుదినములున్నను మరల రానేలేదు.

మూఁడవనాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొక కూలివాఁడు ధవళేశ్వరమునుండి వచ్చి నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన జాబు నొకదానిని నా చేతికిచ్చెను. నేను దానిని పుచ్చుకొని విప్పి, చూచుకొను నప్పటికి "మీ నాయన నేఁడే గృహము తగులపడి కాలముచేసినాఁడు. కాఁబట్టి తత్క్షణము బయలుదేఱి రావలసినది" అని యందు వ్రాసి యుండెను. పిడుగువంటి యీ వార్త చూడఁగానే గుండెలు బ్రద్దలయి లోపలికిఁ బోయి యేడ్చుచు నా సవతితల్లి కాదుర్వార్తను వినిపించితిని. ఆ మాట విన్నతోడనే యామె నేలఁబడి కొప్పువిడిపోవ దొర్లుచు, బొమ్ముచఱచు కొనుచు నిల్లెగిరిపోవునట్లు రోదనముచేయ నారంభించెను. ఆ యేడుపులును పెడబొబ్బలును కొంచెము చల్లాఱినతరువాత నామెకు ధైర్యము చెప్పి, ఆ కూలివానివెంట నా పూటనే బయలుదేఱి కాళ్ళుపొక్కు లెక్కునట్లుగా, తెల్లవారినదాఁక నడచి మఱునాఁడు పగలు రెండుజాముల వేళకు మా యిల్లుచేరితిని. అప్పుడా యింటికి గోడలుతప్ప మఱియేమియు

లేవు. చుట్టుపట్ల నొక యిల్లయిన కాలక వింతగా మా యొక్క యిల్లు మాత్రము పరశురామప్రీతి యయినది. నే నక్కడ విలపించుచుండఁగా నిరుగుపొరుగువారు వచ్చి నన్నోదార్చి నాలుగుదినముల క్రింది రాత్రి యాకస్మికముగా గృహమునకు నిప్పంటుకొని సాయము వచ్చులోపలనె కాలిపోయినదని చెప్పిరి. నే నంతట నారాయణమూర్తిగారి యింటికిఁ బోయితిని. అతఁ డావలకే మా తండ్రికి దహనసంస్కారములు చేయించెను. మీ రా గ్రామమునుండి వచ్చినప్పటినుండియు మా నాయనయు నారాయణమూర్తిగారును ప్రాణస్నేహము కలవారుగా నుండిరి. మీరు ధవళేశ్వరము విడిచిపెట్టిన నెలదినములకు నారాయణమూర్తిగారి లోపల దొంగలుపడి యొకరాత్రి సర్వస్వము దోఁచుకొనిపోయిరి. అందుచే నతఁడు మరల బీదవాఁడై మా తండ్రి ననుసరింపఁగా, భూతవైద్యములో తనకు సహాయునిగా నాతనిని త్రిప్పుచు భోజనమున కేమయిన నిచ్చుచుండెను. మా నాయనకు గ్రామములో నందఱును శత్రువులుగా నేర్పడి నప్పుడు నారాయణమూర్తిగా రొక్కరే పరమమిత్రుఁడుగా నున్నాఁడు. మీ బావమఱదికి గ్రామములోనివారు తనసొత్తును దోఁచుకొని పోవుదు రని భయము తోఁచినప్పుడు, ఒకనాఁటిరాత్రి రహస్యముగా నన్ను తోడు పట్టుమని నగలును రొక్కము నున్న పెట్టెను నారాయణమూర్తిగారి యింటికిఁ గొనిపోయి అతని పడకగదిలోఁ బెట్టి లక్కతో ముద్రవేసి పైన కప్పతాళమువేసి తాళపుచెవిని తనదగ్గఱనే యుంచుకొనెను. నారాయణమూర్తి నన్నుఁజూచి మా నాయనను తలఁచుకొని యేడ్చి నప్పుడు, 'నా యొద్ద దాఁచుకొన్న నగలపెట్టెను గూడ మరణకాలము నకుఁ దీసికొని పోతివా' యని యేడ్చెను. నేను పడకగదిలోనికి వెళ్ళి నప్పుడు పెట్టె యచట లేదు. ఆ యింట మఱియొకచోటను గనఁబడలేదు. తరువాత మా తండ్రి చావునుగురించి యడుగఁగా, నేను హేలాపురము

నకు వెళ్ళినది మొదలుకొని వీథిలోనికి వచ్చిన నెవ్వరేమి చేసెదరోయను భీతిచేత మీ బావమఱంది లోపల తలుపువేసికొని కూరుచుండుచు వచ్చె ననియు, అట్లు రెండుమూడు దినములు జరిగిన పిమ్మట దామోదరయ్య లోపల తలుపువేసికొని కూరుచుండి యేమో పాతాళహోమము చేయుచున్నాఁడని గ్రామములో నొక వదంతి కలిగినదనియు, ఆవల గ్రామము లోని వారందఱును నాలోచించి యందఱకును కీడు గలుగుటకై యేదో మహామంత్రమును పునశ్చరణ చేయుచున్నాఁడుకాని వేఱు కాదని నిశ్చయించి దానికి విఘ్నము కలిగించినఁగాని తమకు బ్రతుకు లేదని గోదావరి యొడ్డున సభచేసినా రనియు, ఆ రాత్రియే యిల్లు కాలుట మొదలు గాఁగల పని యంతయు జరిగినదనియు, అతఁడు చెప్పెను. నేనును పది దినములకర్మయు జరిగినదాఁక వారియింటనే యుండి, పదమూఁడవనాడు బయలుదేఱరాదు గనుక పదునాలవనాఁడు కాసులపేరుతో మీ రున్న గ్రామమునకు రావలెనని వచ్చుచుండగా, త్రోవలో సిద్ధాంతి యగపడి రహస్యమని నన్ను దూరముగాఁ దీసికొనిపోయి మా నగలపెట్టెను నారాయణమూర్తి తమయింట దాఁచుట చెప్పి తనకు నూఱురూపాయ లిచ్చెడుపక్షమున పెట్టె నాతని కియ్యక నిలిపి యుంచెదననియు, మీ మామగారిని చూచి వచ్చినతోడనే తగవుపెట్టవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. నేనును మంచిదని చెప్పి మీ కొఱకు వెదకుకొనుచు వచ్చితిని.

అని శంకరయ్య తనతండ్రిసంగతి యంతయుఁ జెప్పి మూటనువిప్పి కాసులపేరును దీసి రాజశేఖరుఁడుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని పుచ్చుకొని మేనల్లుని కౌఁగలించుకొని యూరార్చుచు, దామోదరయ్య పోయినందుకుఁ గొంతతడవు విచారించెను. అప్పు డింటనున్న వారంద ఱును దామోదరయ్యనిమిత్త మొకసారి రోదనముచేసి భోజనములు చేసిరి. ఆమధ్యాహ్న మంతయు లోకవార్తలతో ప్రొద్దు జరిగినది.

దీపములు పెట్టిన కొంతసేపటికి. వాద్యములచప్పుడు వినఁబడినందున రాజశేఖరుఁడుగారు మొదలగువారందఱును వీథిలోనికిచూడ వచ్చిరి. బలముగా ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను ధరించి యొకవైష్ణవస్వామి పల్లకిలోఁ గూరుచుండి యిరుప్రక్కల పెద్దలు వింజామరులు వీచుచుండ కరదీపిక లనేకములు వెలుఁగ నూరేగు చుండెను. ఆవెనుక కొందఱు తెలగాణ్యులను నొకవైష్ణవుఁడును గంధములు పూసుకొని తాళవృంతములతో విసరుకొనుచు నడచుచుండిరి. ఆవైష్ణవుని రాజశేఖరుఁడుగారెఱుఁగుదురు గనుక దగ్గఱకు పిలిచి యీప్రకారముగా ముచ్చటింప నారంభించిరి.

రాజ—మీరు ధనళేశ్వరములో నున్న గూడూరువారికి గురువులు కారా?

వైష్ణ—అవును. ఆపల్లకిలోఁ గూరుచున్నవారి కీగ్రామములో నవసరాలవారు శిష్యులు.

రాజ—వెనుక నేను చూచినప్పుడు మీరు గురువులుగాను, మీ కాయన శిష్యుఁడుగాను ఉండెడివారు కారా?

వైష్ణ—మాలో మాకటువంటిభేదము లేదు. నాకు శిష్యులున్న గ్రామములో నతఁడు శిష్యుఁడుగాను, అతనికి శిష్యులున్న గ్రామములో నేను శిష్యుఁడనుగాను మాఱుచుందుము. ఆయన తాతయు, మా తాతయు సహోదరులు; వారితండ్రి ప్రతివాదిభయంకరము గండభేరుండాచార్యులవారు, జగదేకపండితులు. వారు పరమపదమునకు వేంచేసిన తరువాత వారుసంపాదించిన శిష్యులను మాతాతలును తండ్రులును పాళ్లు వేసికొని పంచుకొన్నారు. ఈగ్రామములోనివారు మావారి వంతునకును ధవళేశ్వరములోనివారు నావంతునకును వచ్చినారు. మా కాపు

రపు గ్రామమైన శ్రీకూర్మము విడిచి యీప్రకారముగా సంవత్సరమున కొకసారి శిష్యసంచారము చేయుదుము.

రాజ—వెనుక మీ రాయనకు చదువు రాదని చెప్పినారే, ఆయన శిష్యుల కేమి యుపదేశము చేయును ?

వైష్ణ—ఆయన కెంతచదువు వచ్చునో నాకు సందేహము. శిష్యుల కుపదేశించుట కేమి చదువు రావలెను ? శిష్యుల కష్టాక్షరి చెవిలో నుపదేశించి నిత్యమును నష్టోత్తరశతము జపము చేసికొమ్మని చెప్పి, గురువే దైవమని నమ్మి కొలిచిన వైకుంఠము కరస్థ మని పలికి, భుజములమీఁద తప్తముద్రధారణము చేసి, మాగురుదక్షిణపుచ్చుకొని మాదారిని మేము పోదుము. మే మెవ్వరితోను ప్రసంగింపము. గనుక మమ్మందఱును పండితులే యనుకొందురు.

రాజ—మీరీగ్రామములో పదిదినము లుందురా ?

వైష్ణ—ఉండము, రేపే వెళ్ళిపోయెదము. తరువాత సావకాశముగా దర్శనముచేసి మాటాడెదను.

అని యాతఁడు పల్లకితోఁ గలిసికొనుట కయి పరుగెత్తెను.

వారు వెళ్ళినతరువాత వీధితలుపు వేసివచ్చి మగవారు రాత్రి భోజనమునకుఁ గూరుచున్నతోడనే యెవరోవచ్చి వీధితలుపుకడ "రాజశేఖరుఁడుమామగారూ" అని పిలువఁజొచ్చిరి. మాణిక్యాంబ నడవలోనికివెళ్ళి 'యెవరువా' రని యడుగఁగా 'నేను నృసింహస్వామి' యని వెలుపలినుండి యొకరు పలికిరి. ఆమాటయొక్క ధ్వనియు పేరును విన్నతోడనే మాణిక్యాంబ భయపడి తటాలున లోపలికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి యీసంగతి భర్తతోఁజెప్పి, 'నృసింహస్వామి పోయి అన్నాళ్ళయినది; ఎప్పుడును నాకీవఱకు స్వప్నములో నైనను గనఁబడలేదు. ఇప్పుడీవిరుద్ధమే' మని యాశ్చర్యపడఁ జొచ్చెను. ఇంతలో వీధితలుపువద్ద మరల

కేకలు వినఁబడెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసి దీపము వెలిగించుకొని పోయి తలుపుతీసిరి. తీయఁగా నిజముగా నృసింహస్వామియే 'మామా' యని పలుకరించి, ఆయన చేయి పట్టుకొనెను. ఆయన యల్లుఁడు బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినను నమ్మక మరల మరల దేహమును పట్టి చూచి, పాదములు వెనుకవైపునకు తిరిగియుండక తిన్నగానే యుండుటవలన మాయకాదని నిశ్చయించి యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి భార్యతో మననృసింహస్వామియే వచ్చినాఁడని చెప్పి కాళ్ళు కడుగుకో నీళ్ళిమ్మని తొందరపెట్టెను. ఆమెయు దీపము దగ్గరగాఁ దీసికొనివచ్చి మొగము పాఱఁజూచి 'నాయనా' యని కౌగలించుకొని కన్నీరు నించెను. ఆమెను జూచి యల్లుడును కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను. ఆయుద్రేకమంతయు నడఁగిన మీఁదట, నృసింహస్వామి లేచి కాళ్ళు కడుగుకొని భోజనము చేయుచు తాను కాశీయాత్ర వెళ్ళుటయు దారిలో తనమిత్రుఁడు తన్ను విడిచి వచ్చుటయు మొదలుగాఁగల సంగతి నీప్రకారముగాఁ జెప్ప నారంభించెను.

"నాకు చిరకాలమునుండి కాశీయాత్ర చేసిరావలెనని మనసులో కోరిక యుండెను గాని తగినతోఁడు లేకపోవుటచేత నాకది దుర్లభమని యాతలఁపు విడిచిపెట్టితిని. ఇట్లుండగా నొకనాఁడు చామర్తివారి చిన్నవాడు శేషాచలము నాయొద్దకువచ్చి యెవ్వరితోను జెప్పనని నా చేతఁ దనచేతిలో చేయి వేయించుకొని రహస్యముగాఁ దనకు హిమవత్పర్వతముదగ్గఱ తపస్సుచేసి స్వర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనని కోరిక గలదనియు, నేనుకూడ వచ్చినపక్షమున తనతో దీసికొనివెళ్ళి యావిద్య నుపదేశించెదననియు, మన మిద్దఱమును బంగారము చేయు యోగము గ్రహించిన మీఁదట మరల నింటికివచ్చి కావలసినంత బంగారమును జేసికొని కోటీశ్వరులము కావచ్చుననియు చెప్పెను. ఆమాటలమీఁద మనస్సులో

నాకును మిక్కిలి యాశపుట్టి, తప్పక బయలుదేఱి సాధ్యమయినయెడల కాశీయాత్రకూడఁ జేసికొని రావలెనని నిశ్చయించితిని. తరువాత మే మిద్దరమును బాలశాలలో రహస్యముగాఁ బ్రయాణము సంగతిని మాటా డుకొనుచు, బయలుదేఱవలసిన దినము నిర్ణయము చేసికొని యాలోపు గానే బట్టలు మొదలగువానినొకచోట పదిలముగాఁ జేర్చి ప్రొద్దుననే భోజనముచేసి శాస్త్రులవారియొద్దకుఁబోయి కావ్యములు చెప్పించుకొని వచ్చెదనని చెప్పి తిన్నగా నడచి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమునకు పెద్దా పురముచేరితిమి. మేము బయలుదేఱిననాఁటి క్రిందటిదినము నేను పుట్టిన దినము గనుక నాఁడు మావాండ్రు పండుగుచేసి నాకు బంగరుకంటెయు మురుగులును బెట్టిరి. ఆరాత్రి నేను మాతండ్రిగారి పెట్టెను మాఱు తాళపుచెవితో దీసి యందులోనున్న యేఁబదినాలుగురూపాయలను మూటగట్టుకొని, మఱునాఁ డా నగలతోను సొమ్ముతోను మేము గ్రామము విడిచితిమి. శేషాచలము తనతో మూఁడురూపాయలను మాత్రము పట్టుకొని వచ్చినాఁడు. త్రోవపొడుగునను మాయిద్దఱకుఁ గావలసిన ఖర్చును నేనే పెట్టుచు వచ్చితిని. మేము జగన్నాథమును దాటి కటకము వెళ్లినప్పటికి నాయొద్దనున్న రూపాయలన్నియు నైపో యినవి. కాఁబట్టి యక్కడ నామురుగులను నలువదిరూపాయలకు విక్ర యించి మునుపటివలె నధికవ్యయము చేయక యాసొమ్ముతోనే కాశి చేరితిమి. అతఁడు దారిపొడుగునను తాను వాడుకొనుట కేమైనను నిమ్మని యడుగుచు వచ్చెనుగాని నేను రూపాయకంటె నెక్కువగా నెప్పుడును చేతిలోఁబెట్టలేదు. అందుచేత నతఁడు నామీఁద కొఱకొఱ గానుండి తిన్నగా మాటాడక మొగము ముడుచుకొని యొకరీతిగాఁ బ్రవర్తించుచుండెను. మేము కాశి చేరునప్పటికి నావద్ద నాలుగురూపా యలుండినవి; అవియుఁ బదిదినములలోనే వ్యయమయి పోయినవి.

తరువాత నూటయేఁబదిరూపాయలకు నాకంటెను సహితము కాశిలో నొకవర్తకున కమ్మివేసితిని. మేము మొట్టమొదటననుకొన్నట్లు బంగారము చేయుటకు మాఱుగా మునుపున్న బంగారమును సహితము పోఁగొట్టుకొనుచుంటిమి. శేషాచలము భోజనమునకుఁ దడవుకొనక్కఱ లేకుండా నాసొమ్ముతో నిర్విచారముగాఁ గాలక్షేపముచేయుచు, అంతతో నైనఁదృప్తినొందియుండక యొకనాఁడు నాయొద్దకువచ్చి తన కేఁబది రూపాయ లేదోపనికిఁ గావలసివచ్చినవి కాఁబట్టి యిమ్మని యడిగెను. నే నియ్యనని నిర్దాక్షిణ్యముగాఁ దెలియఁజెప్పితిని. దానిపైని నాతో పోట్లాడి 'కృతఘ్నుఁడ' వని నన్నుఁ దిట్టి విస్తరిలో వడ్డించిన యన్నమును సహితము తినక పగలు రెండుజాములవేళ లేచిపోయెను. నేను తరువాత నాలుగుమాసములు కాశిలో నివాసముగానుండి, యింటిమీఁద బుద్ధిపుట్టినందున బయలుదేఱివచ్చుచు నిన్నటియుదయమున మీరిక్కడ నున్నసంగతి తునిలో విన్నాను.

అని నృసింహస్వామి తన వృత్తాంతమును జెప్పినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారు శేషాచలము చేసిన దురాగతము నాతనితోఁ జెప్పి భోజనమయినతరువాత పక్కవేయించి యాతఁడు పరుండి నిద్రపోయిన మీఁదట తామును పరుండిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురమునుండివచ్చి తండ్రిని దర్శించుట— శ్రీ శంకరాచార్యులవారి యాగమనము—నీలాద్రిరాజు సభలో తనవృత్తాంతమునుజెప్పుట— కృష్ణజగపతిమహారాజులుగారు రాజశేఖరుఁడుగారి మాన్యమును మరలించి యిచ్చుట.

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురమునుండి బయలుదేఱి, సొమ్ముతో నీలాద్రిరాజు వెంటవచ్చుచున్న రాజభటులతోఁ గలసి భీమవరమునకు వచ్చి, అక్కడనుండి వారిని పెద్దాపురము పొమ్మని తా నొక్కఁడును తిన్నగానింటికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనమునకు లేవఁబోవుచుండిరి. కొమారుఁడు వీధిగుమ్మములోనుండి లోపల నడుగు పెట్టగానే చూచి, అబ్బాయి వచ్చినాఁ డని రాజశేఖరుఁడుగారు కేక వేసిరి. ఆ కేకతోనే 'యేడీ యేడీ' యని లోపలివారందఱును నొక్కసారిగా పరుగెత్తుకొని వచ్చిరి. అందఱికంటెను ముందుగా సీత పరుగెత్తుకొనివచ్చి అన్నగారిని కౌఁగలించుకొనెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ రాఁగా సుబ్రహ్మణ్య మామెను కౌఁగిలించుకొని, తరువాత తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నమస్కారము చేసి వారిచేత నాశీర్వాదములను బొందెను. ఈనడుమ నృసింహస్వామివచ్చి సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క చేయిపట్టుకొని 'బావా!' యనిపిలువగానే యతఁ డాతని మొగమువంక దిరిగిచూచి మాటరాక యద్భుతపడి చూడసాగెను. అట్లొకనిమిషము చూచి మఱది నాలింగనముచేసి 'యెప్పుడు వచ్చినా' వని యడిగి, మగఁడు జీవించియున్నాఁడన్న వార్త విని సంతోషించుటకు రుక్మిణికి ఋణము లేకపోయెనుగదా యని కన్నుల నీరుపెట్టుకొనెను. అంతట రుక్మిణి బ్రతికి యుండుటయు దొంగలు కొట్టినరాత్రినుండియు నామెకు సంభవించిన

యాపదలును తొలఁగి సుఖముగా నిల్లు చేరుటయుఁ జెప్పి, రాజశేఖరుఁడు
గారు కొమారుని నూరార్పఁ జొచ్చిరి. ఆమాటలు ముగియకమునుపే
సంతోషము పట్టలేక సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికిఁబోయి రుక్మిణినాలింగ
నము చేసికొని యామె తన్నుఁ జూచి కంటఁదడి పెట్టుకొనఁగా నూరడిం
చెను. ఈవలకు వచ్చినతరువాత నృసింహస్వామి తనకథను సాంతముగా
వినిపించెను. పిమ్మట నందఱును స్నానములు చేసి యుచితకన మడుగు
దోవతులు కట్టుకొని భోజనములకడఁ గూరుచుండిరి. భోజనసమయమున
సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురములో రాజుగారి లోపల దొంగలు పడుటయు,
దొంగలను తాను పట్టుకొన్నరీతియు, దొరికినసొత్తులో బైరాగి యెత్తు
కొనిపోయిన తమ సొమ్ముకూడఁ గనఁబడుటయు విమర్శననిమిత్తమయి
కృష్ణజగపతిమహారాజుగారియొద్దకుఁ బంపఁబడిన దొంగలతోఁగూడఁ
దన్నిచ్చటకుఁ బంపుటయు జెప్పి, యిక్కడనుండి వెళ్ళినతోడనే తన
కొక మంచియుద్యోగము నిచ్చెదమని పిఠాపురపురాజుగారు వాగ్దానము
చేసియున్నారని చెప్పెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "మనయింటికి
రాకపోకలు చేయుచు వచ్చిన రామరాజే కృష్ణజగపతిమహారాజుగా"
రని చెప్పి, ఆయన యద్భుతచర్యలను తమకుఁజేసిన యుపకారమును
నామూలాగ్రముగా వినిపించి యాయనను పొగడిరి. ఇంతలో భోజనము
లైనందున లేచి చేతులు కడుగుకొని తాంబూలములు వేసికొని తెల్ల
బట్టలు కట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారును సుబ్రహ్మణ్యమును బయలుదేఱి
నృసింహస్వామిని వెంటఁ బెట్టుకొని పెద్దాపురమునకుఁ బ్రయాణ మయి
పోయిరి.

వారు పెద్దాపురము చేరి రాజవీధిని ప్రవేశింపఁగానే యావీధినే
దూరమున నొక పల్లకియును దానిముం దొక యేనుగును రెండుగుఱ్ఱ
ములును బండిమీఁద నొక భేరియును మఱికొన్ని వాద్యములును వెను

కను స్వస్తివాచకబృందములును దృగ్గోచరమయ్యెను. ఆ యాడంబరము చూచి రాజశేఖరుఁడుగా రాదిన నేదో దేవతోత్సవము కాఁబోలు ననుకొని, కుమారునివంకఁ జూచి యీయుత్సవము శివునిదయి యుం దునా యని యడిగిరి.

సుబ్ర—అది దేవునియుత్సవము కాదు. శ్రీ శంకరభగవత్పా దులవా రీపట్టణమునకు వేంచేసి యుందురు. వారు నెలదినములనుండి పిఠాపురములో నివాసము చేసియున్నారు. నేను బయలు దేఱినప్పుడే వారును ప్రయాణమయి యీపట్టణమునకు రావలెనని బండ్లు మొదలగు వానిని వాకిట నిలుఁపఁబెట్టియుండఁగా జూచితిని.

రాజ—అక్కడ భిక్షలు విశేషముగా జరిగినవా ?

సుబ్ర—మిక్కిలి చక్కగా జరిగినవి. వారింటింటికిని శ్రీముఖ ములను వ్రాసి తలకొక రూపాయవంతున పోగుచేసినారు. అదిగాక యనేకవితంతువులును, ధనవంతులును పళ్లెరములలో పండ్లును రూపా యలను వేసికొనివెళ్ళి పాదపూజకని సమర్పించుకొనుచువచ్చిరి. వారు సాష్టాంగనమస్కారము చేసినప్పు డెల్లను స్వాములవారు 'నారాయణ' యనుచు రాఁగా, చేరువనుండు శిష్యులు పళ్ళెములోనివానిని జాగ్రత్త చేసి వట్టిపళ్ళెములను వారివి వారికి మరల నిచ్చుచుండిరి. గ్రామము నందలి వైదికు లందఱును జేరి రెండుభిక్షలు చేసినారు; లౌక్యుల యిం డ్లలో నాలుగుభిక్షలు జరిగినవి; తక్కినదినములలో కోమట్లు బ్రాహ్మణ గృహమున భిక్షలు చేయించుచు వచ్చిరి.

రాజ—నీ వెప్పుడయిన వెళ్ళి పీఠదర్శనము చేసినావా ?

సుబ్ర—రెండుమూడు పర్యాయములు చేసినాను. పీఠము నిలు వెడెత్తున నున్నది; దానినిండను బహువిధములైన విగ్రహములును సాలగ్రామములును నున్నవి. వెండిపువ్వుపీటమీఁద గూరుచుండి పట్టు

శాటి కట్టుకొని స్వాములవా రెప్పుడును కుంకుమముతో పీఠపూజ
చేయుచుందురు. ఆపీఠములో శ్రీ యంత్రముకూడ నున్న దనియు,
వారు పూర్వాశ్రమమునందుసహితము శ్రీ విద్యోపాసకులే యనియు
విన్నాఁడను. అది సత్యమౌనో కాదో కాని వారిప్పుడుమాత్రము
రాత్రులు చీకటిలో ముసుఁగువేసికొని యొకమనుష్యుని వెంటబెట్టుకొని
ప్రత్యక్షమయిన శ్రీ యుపాసనము చేయుటకే బయలుదేఱుచుందురని
చూచినవారే యొకరు నాతో రహస్యముగాఁ జెప్పినారు. మొన్న
నీనడుమ నొకశిష్యుఁ డెత్తుకొని పాఱిపోయినది గాక, యింకను పీఠము
నకు రెండువేలరూపాయల వెండిసామగ్రి ఉన్నది.

రాజ—వారు గ్రామములో నున్నకాలములో మతసాంకర్య
నివారణముగాని, మతవ్యాపనముగాని చేయుట కేమయిన ప్రయత్నము
చేసినారా ?

సుబ్ర—అట్టిపను లేమియు చేయలేదు గాని యొక్కఘనకార్య
మును మాత్రము చేసినారు. ఆ గ్రామములో ధనవంతురా లయిన
యొక బాలవిధవ యున్నది. ఆమె యేమో భ్రూణహత్య చేసిన దని
గ్రామములోని సభాపతులు కొంద ఱామెను జాతినుండి బహిష్కారము
చేసిరి. తరువాత నామె జగన్నాథసంతర్పణము చేసినప్పుడు ధనమున
కాశపడి కొందఱు బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేసిరి. అందుచేత నక్క
డకు భోజనములకు వెళ్ళినవారందరు నొకకక్షగాను, వెళ్ళనివారందరు
నొకకక్షగాను నేర్పడిరి. లోకమున కెల్లను ధనమె మూలమగుటచేతను,
ఆమె లక్షవత్తులనోము మొదలయిన వ్రతములు చేసి యప్పుడప్పుడు
బ్రాహ్మణసమారాధనములు చేయుచు వచ్చుచుండుటచేతను, క్రమ
క్రమముగా సంఖ్యయం దామెపక్షమువారే బలపడి మొదట వెలివేసిన
వారికే యిప్పుడు వెలిగానుండెను. తరువాత స్వాములవారు విజయంచేసి

యూరెండుపక్షములవారిని సమాధానపరచి. ఆమెయొద్ద తాము రెండు వందలరూపాయలను స్వీకరించి యామెకు పుట్టువెండ్రుకలు తీసివేయించి, ఆ కేశఖండనమహోత్సవమయిన మరునాడే యామెయింట భిక్షచేసి ముందుగా తాము హస్తోదకము పుచ్చుకొని తరువాత బ్రాహ్మణుల కందఱకును నిప్పించి నాటితో నామె వెలి తీర్చివేసిరి.

రాజ—ఆస్వాములవారు పూర్వాశ్రమములో నే గ్రామ నివాసులు ?

సుబ్ర—వారి నివాసస్థలము ముంగండ యగ్రహారము. ఆయనకు నలుగురు కొమార్తెలున్నారు. ఆశ్రమమును స్వీకరించిన తరువాతనే స్వాములవారు మునుపు మాన్యములమీఁదనున్న ఋణములను దీర్చివేసి నలుగురుకొమార్తెలకును వివాహములు చేసి కోడండ్ర కొక్కొక్కరికి రెండేసివందల రూపాయల యాభరణము లుంచినారు. ఇప్పుడీ స్వాములవారిపేరు శ్రీ చిదానందశంకరభారతీస్వామి యఁట.

అని మాటాడుకొనుచు వారు రాజసభకుఁ బోవునప్పటికి రాజుగారు కొలువుకూటమునకు విజయంచేసి సింహాసనాధిష్ఠితులై కూరుచుండియుండి మంత్రి తెచ్చియిచ్చిన విజ్ఞాపనపత్రికలను జదివి చూచుకొని పిఠాపురమునుండివచ్చిన దొంగలను తమయెదుటఁ బెట్టుటఁ కుత్తరవుచేసిరి. ఈలోపల రాజశేఖరుఁడుగారును, సుబ్రహ్మణ్యమును, నృసింహస్వామియు సభ ప్రవేశించి తగినచోటులఁ గూరుచుండిరి; రాజభటులును దొంగలను గొనివచ్చి ప్రభువునెదుర నిలువఁబెట్టి తాముప్రక్కలను కత్తులుదూసికొని నిలుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు సభ కలయఁజూచి 'యీదొంగలను పట్టుకొన్నవా రెవ' రని ప్రశ్నవేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము లేచి నిలువఁబడి 'నేను' అని మనవిచేసెను. తోడనే ప్రభువువారు రాజశేఖరుఁడు గారివంక దృష్టిబఱపి "యీతడు మీ కొమా

రుఁడు కాఁడా ?" అని యడిగి 'చిత్తమ'ని యాయన బదులు చెప్పఁగా విని యెడమప్రక్కను గూరుచున్నవా రెవ రని మరల నడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి యాతఁడు తమ యల్లుం డగుటయు, గిట్టనివాఁడొకఁడు ఆతఁడు వారణాసీపురమున నున్న కాలములో వచ్చి మృతుఁడయ్యెనని పట్టి ప్రవాదము వేయుటయు, రుక్మిణి దొంగలచేత దెబ్బతిని మూర్ఛపోయి యుండఁగా తన్నందఱును దిగవిడిచి పోయిన తరువాత మూర్ఛ తేఱి పురుషవేషము వేసికొని సీత నెత్తుకొని పోయిన గ్రామమునుండి చెల్లెలితోఁ గూడ వచ్చుటయు సమగ్రముగా విన్నవించిరి. రాజుగారు హర్షమును దెలుపుచు శిరఃకంపనము చేసి కొంతసేపూరకుండి యావంకఁ దిరిగి "మీ రేమి చెప్పుకొనెద" రని యడిగిరి.

నీలా — సర్వమును దెలిసిన దేవరవారికడ మేము వేఱుగ చెప్పుకొనవలసిన దేముండును ? మేము నిరపరాధులమని చెప్పఁబోము. దేవరవారు దయాపూర్ణహృదయులు గనుక ఆ దయారసమును మామీఁదఁ బ్రసరింపజేయు దీనత్వముతో వేడుకొనుచున్నాము.

కృష్ణ — నీ వే దేశము ? చిన్నప్పటినుండియు నీ వెక్కడ నున్నావు ? నీ చరిత్రమేమి ?

నీలా—నా చరిత్రము మిక్కిలి యద్భుతమయినది. నేను దానిని చెప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడవలసియున్నను దేవర యంతటివా రడుగుచున్నారు గాన దాఁచక విన్నవించెదను. ఈ వఱకు నేను జేసిన దుష్కృత్యము లన్నిటిని తీఱికగలిగి యున్నప్పుడెల్ల నాకు స్మరణకుఁదెచ్చి నా మనస్సు పలువిధముల నన్ను బాధించుచున్నది; రాత్రులు నన్ను నిద్రపోనీయదు. కలలో సహితము నేను జేసిన ఘోరకృత్యములకు రాజభటులు నన్నుఁ గొనిపోయి శిక్షించుచున్నట్టు కనఁబడి యులికిపడుచుందును. అంతేకాక

నా కిప్పుడు వార్ధకము వచ్చియున్నది. కాఁబట్టి, చిరకాలము బ్రతుకఁ బోను; ఆ సంగతిని తలంచుకొను నప్పుడెల్ల నాకు యమభటులవలన భయముచేత దేహము కంపమెత్తుచున్నది. రాజదండనను పొందినవారికి యమదండన లేదని పెద్దలు చెప్పుదురు. కాఁబట్టి నేను చేసిన పాపమునకు మీవలన శిక్షను బొంది సుఖింపఁగోరుచున్నాను.

కృష్ణ—నీ చరిత్రమంత యద్భుతమయిన దయ్యేనేని, సవాకల్యముగా వినిపింపుము. ఇచ్చట నున్నవారందఱును విని యానందించెదరు.

నీలా — నా జన్మస్థానము కాళహస్తి. నా తలిదండ్రు లంతగా ధనవంతులు కాకపోయినను శూద్రకులములో మిక్కిలి గౌరవమును కాంచిన వంశమునందుఁ బుట్టినవారు. నా తలిదండ్రులకు నే నొక్కఁడనే పుత్రుడను గనుక నన్ను వారు మిక్కిలి గారాబముతోఁ బెంచుచుండిరి. నే నేది కావలెనన్నను తత్క్షణము తెచ్చిపెట్టుచుండిరి. అయిదేండ్లు వచ్చినతరువాత నన్నొకనాఁడు చదువవేసి, పంతులకు దోనతులచాపును గట్టఁబెట్టిరి. ఆ పంతు లేవిధమునను దనకు జీవనము జరగనందున పీనుగులమోయు వ్యాపారమునఁ బ్రవేశించి ముసలివాఁ డయి తాను చిన్నప్పుడైనను చదువుకొన్నవాఁడు కాకపోయినను తుదకు చదువులబడిని జీవనోపాధిగా నేర్పఱుచుకొని మాగ్రామమునఁ జేరెను. ఆతఁడు చెప్పెడు చదు వొక్క ముక్కయైనను లేకపోయినను గొట్టెడి దెబ్బలు మాత్ర మక్షరలక్షగా నుండెను. అయిన నాతఁడు ధనమిచ్చిన వారియెడ మిక్కిలి ప్రేమగలవాఁడు గనుక నా తలిదండ్రులు చిఱుతిండి నిమిత్తమయి నా కిచ్చెడి సొమ్ములో సగము పంతులకిచ్చి దెబ్బలు తప్పించుకొంటిని. అందుచేత పంతులు నా మీఁద నత్యంతప్రేమగలవాఁడై నాకు బడిపెత్తన మిచ్చి, నా తలిదండ్రులతో మీ కొమారునంతటి బుద్ధిమంతుఁడు లేఁడని చెప్పుచుండును. చిన్నపట్టినుండియు నేను నిజముగా సూక్ష్మబుద్ధికల

వాఁడను, నేర్పుకలవాఁడను అవుదును. నా నేరుపరితనమువలన మావారి కెప్పుడును నష్టమేకాని చిల్లిగవ్వయైనను లాభము కలుగకపోయినను నా జననీజనకులు నన్ను నేరుపరినిగానే యెంచి సంతోషించుచుండిరి. ఏలయనిన, నేను నా నేరుపంతయు నితరులను మోసముచేయుటయందే యుపయోగించుచు వచ్చితిని. నేను మోసములను నేర్చుకొనుటలో నిచ్చిన శ్రద్ధలో సగమైనను ఏదో యొక వృత్తిని నేర్చుకొనుటలో నిచ్చి యుంటినేని, నే నీపాటికెంతో భాగ్యవంతుఁడనై యుందును. ఆ సంగతి నట్లుండనిండు. నాకు బడిపెత్తనము వచ్చుటచేత పంతులతో చాడీచెప్పి కొట్టించెదనని పిల్లలను బెదరించి తినుబడి పదార్థములను లంచము పుచ్చుకొనుచుందును. ఇట్లుండఁగా నా దురదృష్టవశమున ఆ పంతులు కాలము చేసెను. ఆ కాలములో పంతులెంత విస్తారముగా దెబ్బలు కొట్టుచున్న నంతగట్టివాఁ డనిపించుకొనుచుండును గనుక చదువుకొన్న పంతు లదివఱకే మాయూర బడిపెట్టుకొని యున్నను, ఆతఁడు పిల్లలయందు ప్రేమగలవాఁడై నిష్కారణముగా కొట్టుటకు పాలుపడనందున, పిల్లల నెవ్వరు నాతనిబడికిఁ బంపకుండిరి. ఇప్పుడు గ్రామములో రెండవపంతులు లేనందున, మా బడిలోని పిల్లలనందఱను విధిలేక యక్కడికే పంపవలసి వచ్చెను. ఈ క్రొత్తపంతులవద్ద మునుపటివలె నా యాటలేమియు సాగినవికావు. ఇంతలో మా తండ్రియు నాకస్మికముగా గుండెలలో నొప్పి వచ్చి లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ఆతఁడు తన ధనము నెక్కడనో పాతిపెట్టి మరణకాలమునం దెవ్వరితోను చెప్పకయే కాలము చేసినందున పెద్దమ్మవారు మమ్ము మఱింత శీఘ్రముగా వచ్చి యాశ్రయించెను. ధనికుఁడైన మా పొరుగువారి పిల్లవాఁడొకఁడు మా బడిలోనే చదువుకొనుచుండెను. ఆతఁడు చదువునందు మిక్కిలి యాసక్తి కలవాఁడు. ఆతనితో నేను మైత్రి చేసికొని మిక్కిలి నమ్మకమిచ్చి మెలఁగుచుంటిని.

కొందఱు నమ్మక మిచ్చినప్పుడు మనసుకూడ నిచ్చి యూరకుందురు. నేను తెలివిగలవాఁడను గనుక ఆలాగున జేయక వేఱునమ్మకము లిచ్చినను మనసుమాత్ర మియ్యక దాఁచుకొంటిని. ఈ ప్రకారముగా నుండి యతనిని పలువిధముల మోసముచేసి ధనమార్జించు చుంటిని. అది యేమిమాయయోకాని నే నెన్నివిధముల మోసముచేసి ధనము సంపాదించుకొనుచున్నను బీదవాఁడనుగాను, అతఁడు ధనవంతుఁడుగాను ఉంటిమి. అతఁడు విద్యయందు వృద్ధిపొందినకొలది, నేను ద్యూతవిద్యయందు పాండిత్యమును పొందనారంభించితిని. చెడుపిల్లవాండ్రతోడి సాంగత్యమువలనఁ జదువు మానివేసి డబ్బుపెట్టి జూదమాడ మొదలుపెట్టి యా వ్యసనములోఁ బడి యింటగలవస్తువులను దొంగతనముగాను బలవంతముగాను దీసికొనిపోయి జూదగాండ్రకు సమర్పించుచుందును. ఇట్లుండియు మా పొరుగు చిన్నవానితోడి చెలిమిమాత్రము మానలేదు. అతనిపేరు భాస్కరుఁడు. నా పేరు పద్మనాభుఁడు. ఇట్లు జరుగుచుండఁగా నాకు పదియాఱుసంవత్సరములు దాఁటినవి. నా మిత్రుఁడు పెద్దవాఁడై గృహయాజమాన్యమును వహించి విద్యాభిరుచి గలవాఁడై సదా పండితులగోష్ఠిని ప్రొద్దుపుచ్చుచుండెను. నే నొకనాఁడతని యొద్దకుఁ బోయి నా స్థితిగతులను జెప్పుకొని నా తండ్రియు వర్తకుఁడే గనుక నాకు వ్యాపారము చేయ నిష్టము కలదనియు మూలధనముక్రింద నేమైనఁ బెట్టుబడి పెట్టి సాయము చేయవలసినదనియు గోరితిని. అతఁడు తానుగూడ పాలికుండెదనని చెప్పి రెండువందలరూపాయలను నా చేతికిచ్చి నేను పనిచేయుటకును తాను వడ్డిపుచ్చుకొనకుండుటకును వచ్చిన లాభములో సెఱిసగము చూచుకొనుటకును నన్నొడఁబఱిచి పంపెను. మాకు వచ్చిన లాభము స్వల్పమేయైనను పనిచేయువాఁడను గనుక నాకెక్కువ లాభము కావలెనని నేను నా మిత్రునితో కలహము పెట్టుకొనఁ జొచ్చి

తిని. రాజు లనుభవించుటకు రాజ్యములున్నను, ఒకరితో నొకరు పోట్లాడి చత్తురు; సన్న్యాసులకు కౌపీనముకంటె నధికమేమియు లేకపోయినను పోరులేక సంతుష్టి పొందియుందురు. దైవము దయచేసిన దానితోఁ దృప్తి పొందియున్న నేకలహములును గలుగవు. తృప్తి లేక యాశాపిశాచముచే నావహింపఁబడిన నో నెల్ల కలహములును గలుగును. అయినను నా స్నేహితుఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడును ఔదార్యసాహసము కలవాఁడును గనుక, ఒకనాఁడు నన్ను తనదగ్గఱకుఁ బిలిచి యిట్లనియెను.

"నీవు మొదటినుండియు వర్తకుఁడవుగా నున్నావు గనుక నీకు సొమ్మునందే యిష్టము; నాకు విద్యార్జనమునందు మాత్రమిష్టము. త్యాగభోగముల కక్కఱకు రాకపోయినను ధనమునుజూచుకొనుచున్నను నీకు సంతోషము కలుగును. నాకు గౌరవముతో జరగుట కున్నం జాలును. కాఁబట్టి యీ రెండువందల రూపాయలను నీవు పుచ్చుకొమ్ము."

అని యాతఁడు పెట్టుబడిపెట్టిన సొమ్మును నాకు విడిచిపెట్టెను. ఆసొమ్ము చేతికందిన సంతోషముచేత, మఱింత యుల్లాసముతో దుకాణము కట్టిపెట్టి రాత్రియు పగలునుకూడ జూదమాడ సాగించి కొన్ని మాసములలో సొమ్మంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని జోగినైతిని. తరువాత పశ్చాత్తాపపడి, తిండికిసహితము జరగక యిబ్బందిపడుచు నొకనాఁడు మాసికలువేసిన బట్టలతో స్నేహితునియొద్దకుఁ బోయి యాతఁడు చేసిన యుపకారమును బహువిధములఁ గొనియాడి నాకు సంభవించిన దురవస్థ యంతయుఁ జెప్పుకొంటిని. అతఁడు నాస్థితిని విని మిక్కిలి విచారపడి, సొమ్ముచేతనుండినయెడల పాడుచేయుదునని యెఱింగి, యొకస్నేహితునకు జాబువ్రాసి నన్నచటికిఁ బంపెను. నేనా యుత్తరమును దీసికొని పోయి చూచినతోడనే యాతఁడునన్ను మధ్యాహ్నమున రమ్మనిచెప్పి నాకు నెలకు పదిరూపాయల జీతముగలపని నొకదాని నిచ్చెను. నేనా

పనిలో రెండుమాసములుండునరకు నాకది యెంతో భారముగా కనఁబడెను. ఒంటిగానున్నప్పుడు నాకంటఁబడిన వస్తువులనెల్లను హస్తలాఘవమునుజూపి నేను మాయముచేయుచు వచ్చినందున, నాయజమానుఁడు వారిమీఁదనుపెట్టి వీరిమీఁదనుపెట్టి నన్ను దిట్టుచుండెను. అంతియుఁగాక యొకరికి లోఁబడియుండి వారు చెప్పినట్లెల్ల పనిపాటలు చేయుట నాస్వభావమునకు సరిపడినదికాదు. నాకు స్వభావముగా మహారాజువలె నుండవలెనని యాశ గనుక, ఆ పనిని విడిచిపెట్టివచ్చి యింటివద్ద కాలిమీఁద కాలువేసుకొని కూరుచుండి నన్ను నమ్మినవారికడ నెల్లను ఋణములుచేయుచు, అప్పుపుట్టినంతకాలము సులభముగా జీవనము చేయుచుంటిని. ఈప్రకారముగా నిరుద్యోగముగా జీవనముచేయుచున్న కాలములో నేనితరులుచేయు హితబోధ నెప్పుడును వినకపోయినను, అడుగుటయందుమాత్రము విశేషశ్రద్ధపుచ్చుకొని విశేషనీతివాక్యములను నేర్చుకొంటిని. అటుతరువాత నానీతివాక్యములు నాకేమియుఁ బనికి రాకపోయినను, ఇతరులకైనఁ బనికివచ్చునని యెంచి మూఢులకు హితోపదేశములుచేసి గొప్పవాఁడనని పేరుపడి ధనమార్జింప నారంభించితిని. అప్పుడుసహితము నానడత తిన్నగా నుండనందున నొకనాఁడొకభక్తుఁడు వచ్చి 'మీరిన్ని నీతులను జెప్పుచున్నారుగాని మీప్రవర్తనము తిన్నగా నున్నదా ?' యని నన్నుఁ బ్రశ్నచేసెను. 'నాకుఁ బనికిరావనియేకదా యీ నీతులన్నిటిని మీకు వదలివేయుచున్నాను; నాకే పనికివచ్చిన యెడల నొక్క వాక్యమయిన నాకుక్షిలోనుండి పైకి రానిత్తునా ?' యని సమయోచితముగా బ్రత్యుత్తరము నిచ్చి, యింక నందు నిలుచుట కార్యము కాదనుకొని శీఘ్రముగా నాగ్రామము వదలివేసి దేశాంతరమునకుఁ బోవలెనని బయలు దేఱితిని. అట్లు బయలుదేఱి గ్రామైకరాత్రముగా శయనించుచు భోజనము చేసిన యూరఁ బరుండక నిత్య

ప్రయాణములు చేయుచు, ఒకనాఁడొక గ్రామముపజ్జగడ గొప్పమేకల
మంద నొకదానిని జూచి యిన్నిమేఁకలను వాఁడెట్లు కాపాడఁ గలఁడా
యని గొల్లవానియందు మిక్కిలి కనికరము గోఁచి కొంతభారము తగ్గిం
చినను తగ్గించుటయే యని రెండుమేఁకపిల్లలను బుజముమీఁద వేసి
కొని నడవ నారంభించితిని; అప్పుడు వానివెంటనే తల్లియు నఱచుచు
రాసాగెను; అదిచూచి తల్లిబిడ్డల నెడఁబాపిన పాపమువచ్చునని కొంత
భూతదయగలవాఁడనై యాపిల్లలతల్లిని గూడఁ దోలుకొని పోవుచుంటిని.
ఆసంగతి నేలాగునో కనిపెట్టి గొల్లవాఁడు నావెనుక 'దొంగా! ఆగు'
మని కేకలువేయుచు పరుగెత్తివచ్చుచుండెను. అదివరకును పైగ్రామము
నెంత ప్రొద్దెక్కి చేసుదునో యని భయపడుచుంటిని గాని. వాని కేకలతో
నిమిషములో నూరుచేరి సంతోషించి తిరిగి చూచితిని; వాఁడు నాపరుగు
కలిసికోలేక తప్పిన మేఁకల నెవ్వరెత్తుకొని పోదురో యని యప్పుడే
వెనుకకుమరలిపోయెను. నేనామేఁకను పిల్లలను పొరుగూరులో విక్రయించి
యాసొమ్ము దారిబత్తెమున కుంచుకొని, కొన్నిదినములలో కొండవీడు
చేరి యచట యోగినై యుండి, నాయొద్ద సీతారామయంత్ర మున్నద
నియు దానిని జూచిన వారికి సమస్తసంపదలు గలుగుననియుఁ జెప్పి,
యొకబొమ్మరాతిని గదిలోనుంచి రహస్యముగా డబ్బుడబ్బు చొప్పున
బుచ్చుకొని చూప నారంభించితిని. ఏపాడువస్తువ యైననుసరే రహ
స్యముగా నుంచుటవలన దానియందు గౌరవము హెచ్చును. దివ్య
క్షేత్రములయందలి దేవాలయములలోని విగ్రహములను పామరులు
పూజారులకు దక్షిణలిచ్చి స్వామి యెంత బాగుండునో యని చూచు
లాగుననే యెల్లవారును నాకును కానుకలను సమర్పించి యాబొమ్మ
రాతిని మూఁకలుగావచ్చి జనులు చూచి పోవుచుండిరి. చూచినతరు
వాత చేతకాని పనివానిచేతఁ జెక్కఁబడిన యాకురూపముగల విగ్రహ

ములందువలెనే యీరాత్రియందును వీథిలోఁ గనఁబడెడి బొమ్మరాయి యేయని యెల్లవారికిని ననాదరము కలుగ నారంభించెను. నిజముగా నేను సీతారామయంత్రమని లోపలఁబెట్టిచూపిన శిలను ఒకదినమున వీథిలోఁబెట్టి చూపినచో మఱునాఁ డెవ్వరును దాని మొగమువంకనైనఁ జూడఁగోరరు. నేనాప్రకారముగా యోగినిగానున్న కాలములో ప్రయోగవిద్యయందును భూతవైద్యమునందును మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కిన వాఁడనుకాఁబట్టి నామహత్త్వము నెల్లవారును చెప్పుకొనుచుందురు. నేను వదలింపఁబూనుకొన్న దయ్యములకథలనుబోలె నాకథలనుసహిత మెల్లవారును సత్యాదరులై వినుచువచ్చిరి. కాని యివియు వానివలెనే వినువారిభయమును మఱింత వృద్ధిపఱుచుటకే వినియోగపడుచు వచ్చినందున, గ్రామములో నందఱును నేనేమిప్రయోగము చేసిపోదునో యని నాకు జడియుచుండిరి.

పయిమిషచేత ధన మార్జించి యీగ్రామములో సుఖజీవనము చేయుచుండఁగా నన్ను వ్యాధి యాశ్రయించినందున, నే నదివరకెందఱికో మరణమున బ్రహ్మలోకమే కాఁబట్టి సంతోషింపవలయునని బోధించుచువచ్చినను చచ్చిపోదునని భయపడఁజొచ్చితిని. మీరే యోగినైన బిలిచి మీకు మరణమన్న భయ మేమైనఁ గలదా యని యడిగిన తడవుకొనకుండ లేదని చెప్పునుగాని యాతనికేఁ గొంచెము రోగము వచ్చినప్పుడుమాత్ర మాతనిచర్యవలన మూఢులకుండు దానికంటె నెక్కువభయము కలిగియుండుటను గనిపెట్టవచ్చును. నేనిట్లు యోగివేషము వేసికొనియున్న కాలమున నితరులే యోగిని ప్రశంసించినను, నేనాతఁ డెంతవాఁడని తృణీకరించుచుందును. సాధారణముగా యోగ్యులు తాము కీర్తిని బొందవలెనని కోరుచుండఁగా అయోగ్యులు వారికీర్తిని పాడుచేసి తమకీర్తితో సమానమైనదానినిగాఁ జేయఁ జూచుచుందురు

గదా ? నే నిట్లనేక వేషములు వేసి కడపట బైరాగినై వీరి నిద్దఱిని శిష్యులనుగాఁ గైకొని చిదానందయోగియను పేర ధవళేశ్వరము ప్రవేశించి, యీ రాజశేఖరుఁడుగారినే స్వర్ణముచేసి యిచ్చెదనని మాయ చేసి యిప్పుడు తమయొద్దకుఁ దెచ్చిన నగలనే యపహరించుకొని పోతిని. అక్కడనుండి పోయినపిమ్మట గడ్డమును మీసమును గొఱిగించుకొని నీలాద్రిరాజునయి పిఠాపురము ప్రవేశించి, పిండ్రసాయముచేతనే రాజుగారి ధనాగారములోని ధనమును తరలించితిని. ఈ రెండుచోట్లను నేను జరిగించిన యద్భుతచర్యలును, నా నటనమును రాజశేఖరుఁడుగారును, కొమారుఁడును చక్కఁగాఁ జెప్పఁగలరు. కనుకను, ఆత్మప్రశంస యనుచిత మగుటచేతను, ఇంతటితోఁ జాలించుచున్నాను." అని యూరకుండెను.

కృష్ణజగపతిమహారాజులుగా రాతని చరిత్రమువిన్న తరువాతను నిమిష మాలోచించి, పద్మనాభునివంకఁ దిరిగి నీ విప్పుడు బుద్ధితెచ్చుకొని నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ వైనాఁడవు గనుక నిన్నొక్క సంవత్సరము కారాగృహమునందుఁ బెట్టింప నిశ్చయించినా మని చెప్పి, కారాగృహాధికారి కట్టి యుత్తరువును వ్రాసి యాతనిని రాజభటుల వెంబడిని సామర్లకోటకుఁ బంపివేసిరి. తరువాత పిఠాపురపువారిధనము వచ్చుటకై వెంటనే పంపివేయ మంత్రి కాజ్ఞచేసి, దొంగతనమును పట్టుకొన్నందులకు సుబ్రహ్మణ్యమును శ్లాఘించి, రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి రాజుగారిట్లు చెప్పిరి:—

మీ రిదివఱ కెన్నో కష్టముల ననుభవించి యీ యాపదల నన్నిటిని గడచి మరల సుఖము ననుభవించుదశకు వచ్చుచున్నారు. కాఁబట్టి మీకు నేను కొన్ని హితవాక్యములను జెప్పబోవుచున్నాను. మీరు నా మాటలను సావకాశముగా వినవలెను. పడిసతరువాత లేచుట గొప్ప

తనము గాని యెప్పుడును పడకుండుట గొప్పతనముకాదు. మీ రీ నీతిని మనసునం దుంచుకొని వెనుకపడిన కష్టములకై విచారపడకుండవలయును. ఇతరులు చేయు ముఖస్తుతులకుబ్బి, ఆదాయముకంటె నధికమైన ధనము దానము చేయకుండవలయును. ఒక్క కుటుంబములోవారు పలువురు పదిమందిలో నత్యంతమైత్రి కలిగియే యున్నను గృహము చేరినతోడనే గర్భశత్రువులుగా నుందురు. కాఁబట్టి మీ కుటుంబమునం దట్టి కొఱత కలుగకుండఁ గాపాడుచు రావలయును. విరోధమును సాధించుటకు మంచియుపాయము శాంతిని వహించుటయే. మన కెవ్వరిమీఁదనైనను పగతీర్చుకోవలె నని బుద్ధిపుట్టి దానిని మరలించుకో లేనియెడల మనము పగతీర్చుకో శక్తిగలిగియుండియు క్షమింతుమేని, శత్రువులు సహితము మనలనుజూచి బుద్ధి తెచ్చుకొని జ్ఞానవంతులగుదురు. కష్టకఱనవలెనని ప్రయత్నముచేసిన నెంత ప్రయోజనకారియగునో బీదవాఁడు గొప్పవానిని పగసాధింపఁ దలఁచుకొన్న నంత ప్రయోజనకారి గానే యుండును. వట్టి బెదరింపులతోనే ముగిసెడుకోపము నెవరు లక్ష్యము చేయుదురు? అట్టి కోపమువలన మన కార్యమును సాధించుకోలేకపోవుట యటుండగా మీఁదుమిక్కిలి నష్టమునుకూడఁ బొందుదుము. మీరు శోభనాద్రి రాజుమీఁద తొందరపడి మీ కోపమును చూపినందులకే కదా మీకు కారాగృహబంధనము సంభవించినది. కాఁబట్టి యిఁకముం దెప్పుడును మీరు మీకంటె నధికులైన వారిమీఁద మీ కోపమును కనఁబఱుపకుండవలయును. కొందఱు మతిహీనులు పూర్వకాలమే మంచిదని పొగడి మీరుచేయు దోషములను కాలమునందారోపించి మిమ్ము నిరుత్సాహులను జేయుదురు. కాని, చక్కగా నాలోచించి చూడఁగా బూర్వకాలమునకంటె నిప్పటికాలమే మంచిదని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

పుణ్యపాపములు మనుష్యుల ప్రవర్తనములో నున్నవి కాని కాలములో నేమియు లేవు. కాఁబట్టి మీరు చేసిన దోషములకు కాలమును దూషింపక మీ ప్రవర్తనమును తిన్నపఱచుకొనుటకే ప్రయత్నిపడవలయును. మీకు గౌరవముతో జీవనము జరుగుటకు చాలినంత సొమ్మున్నచో విశేషముగా లేదని మీరెన్నఁడును చింత పడకుండవలయును. ఈ రీతిని చెలిపెడి పూర్వకథ నొకదానిని మీకుఁ జెప్పెదను వినండి. పూర్వమొక ధనవంతుఁడు శరీరమునిండ రత్నఖచితములైన స్వర్ణాభరణములను ధరించుకొని వీథిబడి పోవుచుండగా, బీదవాఁడొకఁడాతనిని వెంబడించి నగలను జూచి మాటిమాటికి నమస్కరింప నారంభించెను. ఆ ధనికుఁడాతనిని జూచి 'నా నగలలో నే నేదియు నీ కియ్యలేదే. ఎందుల కట్లు చేయుచున్నా'వని యడిగెను. ఆ నగలు నా కక్కఱలేదు. మీరు నన్ను నగలను చూడనిచ్చినారు. గనుక నమస్కారములు చేసినాను. మీరును చూచుకొని సంతోషించుటయే కాని నగలవలన వేఱొక ప్రయోజనమును పొందఁజాలరు. మీరు నగలుకాపాడుకొనుటకై యెంతయు శ్రమపడుచున్నారు. నాకా శ్రమ యక్కఱలేకయే సంతోషము లభించుచున్నది. మీకును నాకును గల వ్యత్యాస మిదియే'యని వాఁడు బదులు చెప్పిపోయెను. ఈ హేతువునుబట్టియే నేను మీకు విశేషధనము నియ్యగలవాఁడ నయ్యును, ఇయ్యక మీ మాన్యములను మాత్రము విడిపించి యిచ్చుచున్నాను. వానితో మీరు తృప్తినొంది సుఖజీవనము చేయుచుండుఁడు.

అని చెప్పి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు 'మీకు మఱియేదియైనఁ గోరిక కలదా'యని రాజశేఖరుఁడుగారి నడిగిరి. ఆయన ప్రభువులవారి

సుగుణ సంపత్తిని వేయివిధములఁ గొనియాడి, తన కుటుంబమునకుఁ జేసిన మహోపకారమును స్మరించి తాను చెఱసాలలో నున్న కాలములో విజ్ఞాపన పత్రికను వ్రాసి పంపుట మొదలుగ పనులలో దన కత్యంత సహాయుఁడుగా నున్న మంచిరాజు పాపయ్యను చెఱనుండి విడిపింపుఁడని వేఁడుకొనెను. తన కపకారముచేసిన శత్రువునందుఁగూడ దయ గలిగి యుండుటను శ్లాఘించి, రాజుగా రప్పుడే యాతని విడిచి పెట్ట నాజ్ఞాపత్రికను బంపి తాము కొలువు చాలించి యంతఃపురమునకు విజయంచేసిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు మొదలగువారు కొలువుకూటమును విడిచి తమతమ యిండ్లకు బోయిరి.

పదునేనవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారు స్వగ్రామమునకుఁ బోవుట—సుబ్రహ్మణ్యము వివాహము సీత వివాహము—రాజశేఖరుఁడుగారు తానుబడిన కష్టములవలన కృత్యమును నేర్చుకొని సుఖముగా జీవనము చేయుచుండుట.

మఱునాఁడు రాజుగారి యుత్తరువుప్రకారము రాజశేఖరుఁడుగారు సభకు వచ్చినప్పుడు, కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు తన సభికులలో నొకరిని బిలిచి రూపాయలసంచులను రెంటిని తెప్పించి ముందుబెట్టి 'మీరీధనమును బట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారితో ధవళేశ్వరమునకుఁ బోయి గృహమును మాన్యములను విడిపించి యిచ్చి రం'డని యాజ్ఞాపించి, అవిగాక మఱి నాలుగువందలరూపాయలను రాజశేఖరుఁడుగారి కిచ్చి 'మీరీసొమ్ముతోనే సీతయొక్కయు సుబ్రహ్మణ్యము యొక్కయు వివాహములనుజేసి వచ్చుబడికి మించినవ్యయమెన్నఁడును జేయక సుఖజీవనము చేయుచుండుఁ'డని హితబోధచేసి వారికి సెలవిచ్చి పంపిరి. రాజుగారివద్ద సెలవుపుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు భీమవరమునకు వెళ్ళునప్పటికి, జగ్గంపేటనుండివచ్చి యింటికడ నెవ్వరో బంధువులు కాచియున్నారని సమాచారము తెలిసెను.

ఆమాటవిని వేగిరపడి యిల్లుచేరఁగా వీధియరుగుమీఁద నొక ముసలిబ్రాహ్మణుఁడు కూరుచుండి యుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారాయ ననుజూచి మీరెవరని ప్రశ్నవేయఁగా, తమ యింటిపేరు భావరాజువారనియు, తనపేరు సూర్యనారాయణ యనియు జెప్పి 'రాజశేఖరుఁడుగారు మీరేకారా' యని ప్రశ్నవేసెను.

రాజ—అవును, మీరే పనిమీఁద వచ్చినారు ?

సూర్య—మీయింటి కీనడుమ సుబ్బరాయఁడను చిన్నవాఁడు వచ్చినాఁడు. అతఁ డెక్కడనున్నాఁడు?

రాజ—ఆపేరుగలచిన్నవాఁ డెప్పుడును మాయింటికి రాలేదు.

సూర్య—మీ కొమార్తెను దొంగ లెత్తుకొనిపోయినప్పుడు మాగ్రామమునుండి తీసికొని వచ్చినాఁడు. ఆతఁడు వేంకటేశ్వరుల మ్రొక్కును బట్టి తల పెంచుకొన్నాఁడు. మిక్కిలి చక్కనివాఁడు; ఒక రాజుతోడఁగూడ బయలుదేరి మీయింటికివచ్చెద నని మాతోఁ జెప్పి నాఁడు; చిన్నతనములో మీవద్ద విద్య నేర్చుకొన్నాడట!

రాజ—అతనితో మీ కేమిపని యున్నది?

సూర్య—మా యింటియొద్దఁ గొన్నిదినములున్నాఁడు; అతని రూపగుణసంపదను జూచి యతనికి నాకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేసి, నాకు పుత్రసంతానము లేదుకనుక అతని నిల్లఱిక ముంచుకోవలె నని నిశ్చయించుకొన్నాను.

అనినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణి సుబ్బరాయఁడనుపేర పురుషవేషము వేసికొని యుండుట లోనుగాఁగల వృత్తాంతమంతయు వినిపించి, యాచిన్నదానిని తనకుమారుఁడైన సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసి కొనియెదనని వాగ్దానముచేసిరి. అంతట సూర్యనారాయణగారు పెన్నిధి దొరికిన పేదవానివలె పరమానందభరితుఁడై, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వెంటనే తన గ్రామమునకుఁబోయి భార్యను కుమా ర్తెను వెంటబెట్టుకొని మఱునాఁడు మధ్యాహ్నమునకు మరలవచ్చెను. ఆదినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు చల్లపాటువేళ బండ్లుచేసికొని సకుటుం బముగా బయలుదేరి, రెండుమూఁడు దినములలో సూర్యనారాయణ గారితోఁ గూడ రాజమహేంద్రవరముచేరి, అక్కడ రామమూర్తిగారి

లోపల రెండు దినములుండి, వారికడ దాచిన పాత్రసామగ్రిని దీసికొని వారినిగూడ వివాహమునకై వెంటఁ బెట్టుకొని సుఖముగాఁ బోయి ధవళేశ్వరము ప్రవేశించిరి.

పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన కృష్ణజగపతి మహారాజుగారి సభికుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములును గృహమును విడిపించి యిచ్చి మరలఁ దన ప్రభువువారి యొద్దకు పోఁగోరఁగా రాజశేఖరుఁడుగా రాయనను బహువిధముల బతిమాలుకొని కొమారునియొక్కయు, కొమార్తెయొక్కయు వివాహములు జరుగునవరకు నిలుచునట్లొడఁబఱిచిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మరల గ్రామమునకు వచ్చి మాన్యములు వదలించుకొని ధనికులయి యున్నారన్న వార్త విన్నతోడనే బీదతనము వచ్చినప్పుడు మొగముచాటువేసిన పూర్వస్నేహితు లందఱును పెల్లగిలి రాసాగిరి. మున్ను పిలిచినను పలుకని యాశ్రితకోటిలోనివారందఱును దినమున కొకయుపర్యాయము లింటిచుట్టును దిరుగనారంభించిరి; తొల్లి చూడమనసయినను గనఁబడని భృత్యవర్గము జీతబత్తెములు లేకయే సదా గుమ్మమువద్ద నిలువఁజొచ్చెను. రామశాస్త్రియు, సిద్ధాంతియువచ్చి ముఖస్తుతులయందుఁ దమకుఁగల పాండిత్యప్రకర్షమును మునుపటికంటె ద్విగుణముగాఁ బ్రకటించుచు వచ్చిరఁ గాని, తమవిద్యాసారస్యమును గ్రహించి యక్షరలక్షలిచ్చెడి మునుపటియౌదార్యమును, రసికత్వమును రాజశేఖరుఁడుగారియం దప్పుడున్నట్లు వారికి కనఁబడ లేదు. వారిలో సిద్ధాంతి తనమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారికి కోపమువచ్చినదేమో యను కొని తిరనుగ్రహమును మరలఁబడయఁగోరి, నారాయణమూర్తి తన యొద్ద దాచిపెట్టిన దామోదరయ్యయొక్క నగలపెట్టె నొకకూలివాని చేత మోపించుకొనివచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి కొప్పగించెను; మఱియు రాజశేఖరుఁడుగారికిఁ దెలియవలయునని బంధువుల ముందరను మిత్రుల

ముందరను ఆయనను కొనియాడఁ జొచ్చెను; సుబ్రహ్మణ్యము జాతక మంత జబ్బుది లేదన్న నోటనే యిప్పుడుమరల మారకదశ తొలగిపోయి నది కాఁబట్టి దానియంతటి దివ్యజాతకము లోకములో మఱియొకటి లేదని పొగడఁదొడఁగెను. ఆసంగతి తెలిసికొని బీదతనము వచ్చినప్పుడు పిల్లనియ్యమన్నవారే యిప్పుడేలాగునైన, కనుకన్యలను సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసికొండనియు నాలుగువందల రూపాయలు వరదక్షిణయిచ్చెదమనియు రాజశేఖరుఁడుగారి చుట్టును దిరిగి యనుసరింప మొదలు పెట్టిరి. వారు భాగ్యవంతులును, అల్లునకు కానుకలను కట్నములను పెట్టువారును అయినను వారిపిల్లల నెవ్వరిని జేసికొనక రాజశేఖరుఁడు గారు కొమారునకు సూర్యనారాయణగారి కొమార్తె మహాలక్ష్మినిఁ జేసికొనుటకే నిశ్చయించిరి.

తరువాత నొక శుభముహూర్తమున ముందుగా రాజశేఖరుఁడు గారు కుమారుని వివాహముచేసిరి; భోగముమేళము లేకపోయినయెడల వివాహము శోభగాంచదని యెందఱుచెప్పినను, వారిమాటల నాదరింపక పాతివ్రత్యమును బోధింపఁదగిన యుత్తమదినములలో లంజలకొడి పొత్తు కూడదని భోగస్త్రీలపాటలకై విశేషధనమును వ్యయపెట్టక, యల్పధనముతో గాయకశిఖామణులచేత కర్ణరసాయనముగా హరికీర్త నలు పాడించిరి. సదస్యమునాఁడు సంభావనసమయమున సపాత్రదానమున కొప్పుకొనక యోగ్యులును పండితులునగు కొందఱిని యథాశక్తిని సత్కరింపనెంచి, వచ్చిన బ్రాహ్మణులకందఱికిని సంభావనయియ్యక పోయిన సభవారిలోఁ దలవంపుగా నుండునని చెప్పవచ్చిన బంధువులతో వివాహదినములలోఁ దలయెత్తుకొని తిరిగి యప్పులపాలై తరువాత నెల్ల కాలమును దలవంచుకొని తిరుగుటకంటె నీయైదుదినములును తలవంచుకొని యావల దలయెత్తుకొని తిరుగుటయే మంచిదని చెప్పి తమయిష్ట

ప్రకారమే జరిగించిరి; వీథులు గట్టి సత్రములు వేయుట వృథావ్యయ
మని బంధువులును మిత్రులు నైనవారినిమాత్రమే భోజనమునకు బిలిచి
యాదరించిరి; ఈప్రకారముగాఁ జేయుటచేత మొదట నుద్దేశించుకొన్న
దానికంటెను వెచ్చము తక్కువ పడినందున, మిగిలిన యాధనము పెట్టి
కోడలి కాభరణములు చేయించి పెట్టిరి.

కొమారుని వివాహమైన మూఁడవదినముననే సీతను మేనల్లు
డైన శంకరయ్యకిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లి చేసిరి. ఈవివాహమును
సమస్తవిషయములయందును ముందుగా జరిగిన వివాహమునే పోలియు
న్నది. ఈరెండు వివాహములయందును బూజముబంతులు మొదలగు
దురాచారములును, మోటుతనముగా నుండు వేడుకలును, నాకబలియైన
తరువాత బుక్కాయును వసంతమును చల్లుకొనుచు స్త్రీలుఁ బురుషులు
నను భేదమును పాటింపక విచ్చలవిడిగా నల్లరిచేయు చెడువాడుకయును
మాన్పబడినవి; కుంటితనము, గ్రుడ్డితనములోనుగాగల యంగవైకల్యము
లచేతఁ బాటుపడ నసమర్థులయినవారును, స్వదోషమువలనఁగాక దైవ
కృతమువలననే హీనదశకు వచ్చిన దరిద్రులును, సత్ప్రవర్తనముకలిగి
సకలవిద్యావిశారదులయియున్న పండితులును, భగవద్భక్తులును
మాత్రము ధనసత్కారమును బొందిరి. ఈరెండువివాహములును విధ్యు
క్తముగా జరిగినపిమ్మట నొకదినమున పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన సభి
కుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి కడకువచ్చి తాను శీఘ్రముగా వెళ్ళవలసి
యున్నది గనుక సెలవిచ్చి పంపవలయునని యడిగెను.

రాజ—నాముద్దు చెల్లించి యీపదిదినములును మీరున్నందు
నకు మనుగుడుపు లయినదాక కూడనుండి నామనస్సును సంతోషపెట్టి
మఱి వెళ్ళవలయును.

సభి—ఇఁక నన్ను మన్నించి విడిచిపెట్టవలయును. మనము
బయలుదేఱి యిచ్చటికి వచ్చుటకుముందు మాయూరికి విచ్చేసియున్న

యాచార్య స్వాములవారు శ్రీముఖమును బంపినప్పుడు వెంటనే రూపా యలనియ్యక తిరస్కరించినవాఁడని మా మేలోర్వలేకేమో యాంక్షాపత్రిక వ్రాసినారనియు, మూఁడు దినములనుండి మావారి యిల్లెవ్వరును త్రొక్కకూడకున్నారనియు, మంగలవాఁడు క్షౌరము చేయుటకుఁ గాని చాకలవాఁడు బట్టలుదుకుటకుఁ గాని రాకున్నారనియు, ఇప్పుడే యుత్తరమువచ్చినది. స్వాములవారు వెలివేసినప్పుడు పొరుగువారు నిప్పయి నను బెట్టరు; నూతిలో నీళ్ళయినను దోడుకోనియ్యరు.

రాజ — సన్న్యాసు లెప్పుడును కామక్రోధాదులను వర్జించి పరమ శాంతులై యుండవలసినవారే; ఇంత యల్పదోషమున కంత క్రూరశిక్షను విధింతురా ?

సభీ — సన్న్యాసులన్న పేరేకాని వారికున్నంతకోపము ప్రపంచములో నెవ్వరికినుండదు. ఇదియేమిచూచినారు ? ఈస్వాములవారే క్రిందటిసంవత్సరము శ్రీకాకుళములో భిక్షకువెళ్ళిన యింటి యజమానుని భార్యతో నేమో సరసమాడుచుండఁగా మగఁడు విని సన్న్యాసి నేమైన నన్న నపరాధమని యూరకుండి భిక్షానంతరము దక్షిణయియ్యక పోఁగా ఆతనిని మూఁడుమాసములు వెలివేసి యేఁబదిరూపాయలు పుచ్చుకొని ప్రాయశ్చిత్తము చేయించి తరువాత మతములో కలుపుకొన్నాఁడు. నేను వెంటనేవెళ్ళి మావారిచేత నపరాధక్షమార్పణము కోరించినఁగాని కార్యము సుష్టుపడదు. కాబట్టి నన్ను బలవంతపెట్టక యీపూటనే పంపివేయవలయును.

రాజ — మీరింతగా సెలవిచ్చుచున్నప్పుడు మిమ్మింక నిర్బంధ పెట్టఁగూడదు.

అని రాజశేఖరుఁడుగా రాయనను క్రొత్తబట్టలు కట్టబెట్టి సమస్త విధముల గౌరవించి, కృతజ్ఞతాసూచకముగా ప్రభువువారితో మనవి

చేయవలసిన సంగతులను దెలిపి యాయనను బంపివేసిరి. తరువాత వివాహమునిమిత్తము వచ్చిన బంధువు లెవరియూళ్ళకు వారు పోయిరి ఆసభికుఁడును పెద్దాపురము చేరినతోడనే తన విషయమై రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన యాదరణమును ఆయనయొక్క యుపకార స్మృతియును సాధువర్తనమును కృష్ణజగపతి మహారాజుగారితో మనవిచేసి, తన్నాయన ప్రభువువారితో చెప్పవేఁడుకొనిన మాటలను విన్నవించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భాగ్యవంతులై మరల గ్రామమునకు వచ్చియున్నారని విన్న కొన్నిదినములకు నారాయణమూర్తి యొకనాఁడు వచ్చి, రహస్యముగా రాజశేఖరుఁడుగారితో దానును దామోదరయ్యయుఁ బ్రాణమిత్రులుగా నుండుటయు దామోదరయ్యయొక్క మరణానంతరమున తానాతని చెలికాఁడను ద్వేషముచేత జనులు తన యింటఁగల సొత్తంతయు దోఁచుటయు అందువలనఁ దానిప్పుడు అన్న వస్త్రములకే యిబ్బందిపడుచుండుటయుఁ జెప్పి సాహాయ్యముచేయఁ వేఁడుకొనెను.

రాజ—కృతఘ్నుఁడును మిత్రద్రోహియు నగు నీవంటివాని కుపకార మెన్నఁడును జేయరాదు. నేను నీకెంతో మేలుచేసినవాఁడనైనను, నాకాపద సంభవించినప్పుడు, శక్తిగలవాఁడవై యుండియు నేను వేఁడుకొన్నను లేశమైన సాయము చేయకపోయితివి. దామోదరయ్య ప్రాణమిత్రుఁడుగానున్నను నీయొద్ద నాతఁడు దాఁచుకొన్న పెట్టెను మిత్రుని పుత్రునికీయక యపహరింపఁ దలంచితివి.

నారా— ఆ సొమ్ముపెట్టెను తనయొద్ద దాచవలసినదనియు దానినిసులభముగా నపహరించవచ్చుననియు సిద్ధాంతియే మొదట నా కాలోచన చెప్పినాఁడు. నేను సొమ్ముపెట్టె నాతనియొద్దఁ బెట్టిన తరువాతఁ దనకందులో సగముభాగము రావలెనని పోరాడి, స్నేహి

తునిపొమ్ము పరులపాలగుట కిష్టములేక నేనొప్పుకొననందున మీరామెప్పు పక్కై పెట్టెను మీకుఁ దెచ్చియిచ్చినాఁడు.

రాజ—సిద్ధాంతియే నిన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱిచినను నీవు సహితము దోషివేకాని నిర్దోషివికానేరవు. స్వయంకృతాపరాధము వలననే నీకిప్పుడీదుర్దశ ప్రాప్తించినది కాఁబట్టి యెఱుఁగక చేసికొన్నదాని ఫలము నీవవశ్యముగా ననుభవింపవలెను.

అని చెప్పి రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కేమియుసాయము చేయక సాగనంపిరి. అదిమొదలుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుక సిద్ధాంతి మొదలైనవారి చర్యలవలనఁ దెలివితెచ్చుకొని ముఖస్తుతుల కుబ్బి యెప్పుడును ధనము పాడుచేసికొనకయు, సమీపమునకువచ్చి మంచి మాటలు చెప్పువారి నందఱిని మిత్రులని నమ్మకయు మెలఁగఁజొచ్చిరి. యోగి వెనుకచేసిన కుతంత్రమువలన నాతనికి యోగులనువారియం దెల్లను కేవల జఠరపూరకులను నభిప్రాయమును మంత్రములయందును సువర్ణకరణాది విద్యలయందును దృఢమైన యవిశ్వాసము గలిగెను. రుక్మిణికి వెనుక పట్టిన దయ్యములు భూతవైద్యము శకునములు మొదలగువానివలన నెల్లవారికిని వానియందలి నమ్మకము చెడుటం జేసి మఱియెప్పుడును వారియింట నెవ్వరికిని గ్రహబాధ కాని ప్రయోగలక్షణము కాని దేవత లావహించుటగాని కలుగ లేదు. కుటుంబములోనివారి జాతకములును పెట్టినముహూర్తములును పలుమాఱు విరుద్ధఫలముల నిచ్చుచు వచ్చినందున, రాజశేఖరుఁడుగారికిని తత్సంతతివారికిని జ్యోతిషమందు సహిత మపనమ్మకము కలిగెను. రుక్మిణి వివాహకాలమున చేసిన ధర్మములకై చేసిన ఋణముల వలన నష్టముల ననుభవించియుండుటం జేసి రాజశేఖరుఁడుగా రిఁక నెప్పుడును పరులకు ఋణపడకూడ దని నిశ్చయము చేసికొనిరి. అంతటితో

నుండియు రాజశేఖరుఁడుగారు మితవ్యయమునే చేయుచు వ్యర్థసంభ్రమము నకై ధనము పాడుచేసికొనక, తన కీశ్వరుఁడు దయచేసినదానితోడనే తృప్తినొందుచు, కలకాలముదిని బీదసాదలకు దానధర్మములు చేయుచు, కలలో సహితము సత్యమును భూతదయయును తప్పక, "ధర్మోజయతి" యను నీతివాక్యమును సదా హృదయమునందుంచుకొని సమస్త కార్యములయందును నీతిపథమును నీకకాలంతయు దాటక ఋజువుగా ప్రవర్తించుచు మంచివాఁడని లోకమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కి, పెక్కండ్రు మనుమలను మనుమరాండ్రనెత్తి సిరియు సంపదయుఁగలిగి చిరకాలము సుఖించుచుండిరి. ఆయన జీవితకాలములోనే సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురసంస్థానములో గొప్ప యుద్యోగములుచేసి కడపట మంత్రియై రాజకార్యములయందును సన్మార్గప్రవర్తనమునందును నసమానుఁడని పేరుపొందెను. అల్లుళ్ళిద్దఱును పెద్దాపురపురాజుగారి కొలువుకూటములోఁ గొలువు కుదిరి క్రమక్రమముగా గొప్పదశను బొంది విశేషఖ్యాతిని సంపాదించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి కుటుంబములోనివారే కాక యాయన బంధువర్గములో చేరినవారుకూడ అధర్మవృత్తి కొంతకాల మిహలోక సుఖమును గలిగించినను సద్ధర్మవృత్తియే శాశ్వతసౌఖ్యమునకు నిధానమని రాజశేఖరుఁడుగారి వర్తనమువలన నెఱిఁగి నిరంతరము ధర్మమార్గప్రవిష్టులై యుండుచు వచ్చిరి. చిన్నప్పుడెప్పుడో చచ్చిపోయిన మగఁడు పట్టుకొని వేధించుచున్నాఁడన్న సిద్ధాంతికొమార్తె పెద్దదై బ్రతికియున్న మఱియొక మగఁడు మిక్కిలి మక్కువతో తన్నాశ్రయించి మోహింపఁ జేయఁగా నాతనివెంట నింట దొరకినసొత్తు నెత్తుకొని లేచిపోయి చెడి కడపట దాసియయి తమకన్నుల ముందఱనే గ్రామములోఁ దిరుగుచుండుటయు, బాల్యదశలోనే భర్తలను గోల్పోయి భాగ్యహీనురాండ్రైన ముద్దియలు పడు కష్టములును, అట్టివారు దురతిక్రమణీయమైన కామబాధకు

తాళఁజాలక యింద్రియచాపల్యముల దుష్టపురుషుల వలలోఁబడి పాడగు చుండుటయు, కొందఱు కులమువారికి వెఱచి రహస్యముగా శిశుహత్యలు గర్భపాతములు మొదలైన ఘోరపాతకములు కొడిగట్టుచుండుటయు, ప్రతి దినమును కన్నులారఁ జూచి మనసు కరఁగి యట్టి బాలవితంతువుల దుర్దశను తొలఁగించుటకేమైన జేయవలయు నని పలు ప్రయత్నములు చేసియు మూఢశిరోమణులయిన జనులయొక్కయు నాచారపిశాచావేశనష్టవివేకులై యున్న పండితులయొక్కయు మనస్సులను మళ్ళింప శక్తులుగాక విఫలప్రయత్నులై రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతకాలమునకు లోకాంతరగతు లయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు కాలముచేసి యిప్పటికి రెండువందల సంవత్సరములైనను ఆయనవలన మేలుపొందిన వారిసంతతి వా రిప్పటికిని ఆయనను ప్రశంసించు చుందురు. రాజశేఖరుఁడుగారి సంతతివారుకూడ దేశమంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు పెక్కుచోట్ల గొప్ప స్థితి కలవారయి యున్నారు.

సంపూర్ణము